

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JAKOB KNUDSEN

EN LEVNEDSTEGNING

AF

HOLGER BEGTRUP

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
M D C C C X V I I I

JAKOB KNUDSEN

JAKOB KNUDSEN

EN LEVNEDSTEGNING

AF

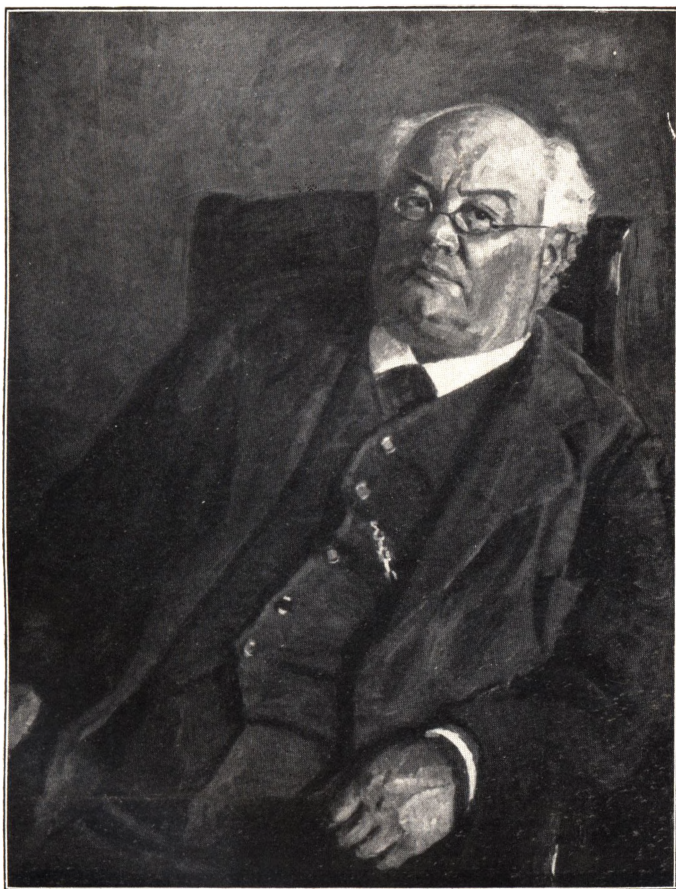
HOLGER BEGRUP

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
M D C C C X V I I I

COPYRIGHT 1918 BY HOLGER BEGRUP

TRYKT I 2000 EKSEMPLARER

**GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KJØBENHAVN**

JAKOB KNUDSEN 1912
(Efter Maleri af Axel Bredsdorff.)

TO SLÆGTER

Jakob Knudsens Forældre hørte til to vidt forskellige Slægter, som han har søgt at give et Billede af i een af sine bedste Romaner.

Som yngre var Fædrearven og Faderens Lærdom ham næsten et og alt. Men da han blev ældre, kom han til at skønne paa, hvad han havde arvet og lært af sin Moder, hvem han vistnok i Virkeligheden slægtede mest paa og skyldte sine bedste Evner.

Naar man har kendt hans Barndomshjem, kan man dog ikke undres over, at Faderens Person kom til at fylde mest i hans ungdommelige Bevidsthed. Præsten Jens Lassen Knudsen var nemlig en ejendommelig Mand, der gjorde sig meget stærkt gældende i Hjemmet, mens Fru Nanna Knudsen, født Boisen, var mere tilbageholdende og tilsyneladende bøjede sig helt for sin Mands Vilje og Meninger. — Først ved nærmere Kendskab skønnede man, at hun i mange Henseender var ham overlegen, havde en skarpere Forstand, et rigere Stemningsliv og mere almindelig Dannelse end han, som i Grunden var og blev en vestjydsk Bonde, hvem Præstekjolen klædte kønt, og som i sin arvede Ejendommelighed havde en vis Vælde, der nok kunde faa hans nærmeste til at bøje sig ærbødigt for ham, — selv i hans Særheder.

Igennem sin Fader fik Jakob Knudsen den brede og sikre Sammenhæng med den jyske Folkenatur, der blev Grundvolden for hans personlige Væsen og folkelige Digtning. — Den Knudsenske Slægt var af „den

konstante vestjydske Race“, som man træffer i Egnen Syd for Ribe, der fra gammel Tid har været Midtpunktet for hele Vestjylland fra Limfjorden til Ejderen.

Milevidt i Nord og Syd strækker den flade frugtbare Mærsk sig omkring den ældgamle Kongestad. Domkirkens firkantede Taarn ses saa langt, som Synet rækker gennem Luftens Dis. — Her havde Danmark sin jyske Kongeborg i Middelalderen. Her færdedes Kong Valdemar og Dronning Dagmar. Her dansede Riddere og Jomfruer for Erik, Kongen den unge, ind paa Riberhus. Her havde Handelen over Vesterhavet dengang sit Hovedsæde. Her var senere et aandeligt Arnested i Hans Tavsens og Anders Sørensen Vedels Dage. Helt ned i det attende Aarhundrede gav Biskop H. A. Brorson Byen et højere Præg ved sine fromme Taler og dejlige Salmesang.

Udenom laa de græsrigge Enge, hvor Køer og Faar i Tusindtal opfødtes for siden at føres ad den gamle Studevej over Tønder til Hamborg. Den flade, frugtbare Jord svarer til det velstaaende, jordbundne Liv hos de vestjydske Bønder med deres kraftige Vedhæng ved nedarvet Skik og stræbsomme Handel med fremmede Folk. Men Domkirkens Højhed vidner om den Tro paa Gud, den dybe Ærefrygt for det evige, der ogsaa har boet i Vestjydernes Sind fra de ældste Tider.

Det samme Grundpræg genfinder vi i Jakob Knudsens Digtning. Den tungt dragne, vandrette Linje i hans Syn paa alle jordiske Forhold og den dristige, himmelstræbende Streg i hans Forhold til Evigheden minder begge om hans Udspring fra Ribeegnen.

Hans Farfader, Christen Knudsen, var først bosat i Rejsby, lidt Syd for Ribe, men flyttede senere ind i Købstaden, hvor han ejede et Hus med Gæstgiveri og Jord til fire Køer. Sin væsentlige Indtægt fik han ved Kvæghandel, der førte ham ud paa lange Rejser i Øst og Syd. Han og hans Hustru, Maren,

var stræbsomme og jævnt gudsfrygtige Folk, som førte et hæderligt Liv. Christen Knudsen havde udpræget Sans for Penge. Han krævede Redelighed i Handel og vurderede vel for en stor Del sine Medmennesker efter deres Evne til paa ærlig Maade at samle sig Formue. Men ved Siden af hans skarpe Blik for disse Realiteter havde han et tungt Sind, som skabte sygelige Samvittighedsspørgsmaal af mange smaa Tildragelser, som andre vilde tage sig let, og dette urolige Sind blev en skæbnesvanger Arv i hans Slægt.

Det lykkedes ikke Christen Knudsen at samle nogen Formue. Statsbankerotten i 1813 skal have røvet ham hans Sparepenge. Men hans ældste Søn, Knud Lausten Knudsen, kom i stor Velstand ved sit Giftermaal. Han ægtede nemlig som en tyveaarig Karl den sønderjydske Pige Gyde, der var eneste Barn af Hans Oksen i Forballum, som efterlod sig seks gode Marskgaarde og en Tønde Guld i rede Penge. Den fattige Knud Knudsen blev ved dette Ægteskab den rigeste Bonde i Vestslesvig. Han købte siden Herregaarden Trøjborg, men vilde dog aldrig bære andet Navn end Gaardejer. Han vilde, som der er sagt, heller være i Spidsen for sine jævnlige end i Halen paa de Store og blev snart den selvskrevne Leder for Egnens dygtige Bønder.

„Store Knud paa Trøjborg“ var en Dannemand, hvis Navn er tegnet med Hæder i Sønderjyllands Saga. Han var ikke alene en Foregangsmand i Landbruget, en driftig og gæv Jorddrot, men han var en alvorlig Kristen og hørte til dem, der tidligt fik Øje for Danskhedens Ret i sit gamle Hjemland. Han var med til at faa Rødding Højskole rejst i 1844, og han kæmpede, som een af „Klosterbrødrene“, for en frisindet og folkelig Styrelse af Slesvig mellem de to Krige. Men efter 1864 tabte han Troen paa det jordiske Liv og døde et Par Aar senere som en sjælelig nedbrudt Mand. Det var vel Tungsinde, som han havde i Arv efter Fade- ren, der tilsidst fik Bugt med hans Livskraft.

Jens Lassen Knudsen, der blev født 1819, var kun syv Aar gammel, da hans Broder bosatte sig i Forballum. Det var hans bedste Glæde som Dreng at være i Besøg dernede, og det blev afgørende for hele hans Liv, hvad der i hans voksne Ungdom mødte ham i Broderens Hjem.

I Foraaret 1838 fik Knud Knudsen og hans Nabo, Niels Andersen Hansen, en Huslærer, som var ene-staaende i sin Evne til at paavirke gamle og unge. Det var den toogtyveaarige Seminarist Christen Kold fra Thisted.

Jakob Knudsen skildrer ham i „To Slægter“ under Navnet Niels Andersen Haar; men det er ikke lykkedes ham at faa det rigtig frem, som gjorde Kold til „en Hovedmand i den danske Folkeoplysning“. Derimod er flere af den lille Persons Særheder ramt paa en Prik. — Men for Jakob Knudsens Fader var det ikke slige Smaating, der optog ham mest i Omgangen med Kold. Skønt han senere kom noget paa Kant med ham, glemte han aldrig sin Taknemlighed over, hvad Kold havde været for ham i deres Ungdom, da han indviede ham i sit aandelige Syn paa Tilværelsen og lærte ham at søge Livsoplysning hos Grundtvig.

Jens Lassen havde faaet en ret god Undervisning som Dreng, i samme Skole, hvor Sofus Høgsbro gik; men efter sin Konfirmation havde han ikke haft Lyst til at fortsætte Læsningen og var derfor kommen til at hjælpe sin Fader med Handelen. Han fandt sig dog ikke tilfreds dermed. Han var ikke praktisk nok til at handle, og hans Samvittighed blev urolig derved. Derfor lod hans Fader ham rejse ned til Broderen i Forballum, for at han kunde blive Landmand og leve under mere trygge Forhold.

Det var kort efter Kolds Ankomst, at Jens Lassen Knudsen drog derved, og mellem disse to unge Mennesker opstod der snart et fortroligt Venskab. Kold var kun tre Aar ældre end Knudsen, men der var langt større Forskel paa deres aandelige Udvikling

end paa deres Alder. — De delte Sovekammer med hinanden og havde lange Samtaler, naar de var kommen i Seng om Aftenen. Især var det Kold, som førte Ordet, og hans mærkelige Livsopfattelse gjorde et dybt Indtryk paa den unge Jens Lassen.

Den første Frugt af deres Omgang var, at han holdt op med at bande. Det havde han lært ved Studehandelen og mente til at begynde med, at det var nødvendigt, naar der skulde handles. Men Kold fik ham til at forstaa, at det var et Tegn paa, at man ikke havde med Vorherre at gøre. — Jens Lassen havde lært i sit Hjem, at man skulde være ærlig og retsindig i sin daglige Færd for at tækkes Gud. For Resten maatte man bygge paa sin egen Fornuft i alle Livets Forhold. Men nu gik det op for ham, at der gives et aandeligt Liv, hvori Mennesket lader Gud raade for alt.

Kold lærte ham at stole paa Guds Forsyn efter det Ord, at „alle Ting tjener dem til Gode, som elsker Gud“. Han lærte ham ogsaa, hvad det betyder at være et dansk Menneske, og hvilken Rigdom der er givet os i Modersmaalet og de historiske Minder.

Derom talte Kold i det lille „Danske Samfund“, som han fik stiftet i Forballum. Ved de Unges Sammenkomster læste han Ingemanns Romaner for dem, og Jens Lassen, som havde en høj og klar Røst, sang for af Samfundets lille Visebog. Han sang blandt andet Visen om Dronning Dagmar saaledes ind i Sønderjydernes Hjerter, at een af dem vilde have den sunget for sig, da han laa paa sit Dødsleje.

Endelig maa det ogsaa have gjort et blivende Indtryk paa Knudsen, hvad Kold fortalte om sin Børneskole, hvor han netop ved den Tid gjorde sin store Opdagelse om det levende Ords Magt til at gribe Børnenes Sind.

Samlivet med Kold blev bestemmende for hele Jens Lassen Knudsens Livsførelse. Han, som hidtil havde bygget paa sin egen Klogskab og regnet hæderlig Vinding for Livets Maal, fik nu et højere Syn paa Til-

værelsen og vovede paa Trods af sin selviske Drift at opgive det sikre Udkomme for at føre Livet efter Guds Raad alene.

Nu vaagnede der en brændende Lyst hos ham til at blive Præst, og skønt han allerede var et Par og tyve Aar gammel, rejste han i Sommeren 1841 til København for at blive Student og tage theologisk Eksamen.

Mens han studerede i Hovedstaden, kom han ofte til sit Bysbarn Magister Jakob Christian Lindberg, som førte ham ind i den grundtvigske Anskuelse og det grundtvigske Vennelag. Knudsen viste siden sin Taknemlighed derfor ved at kalde sin Søn op efter Lindberg.

I Grundtvigs Hus blev han bekendt med Sønnerne Johan og Svend og alle de begavede unge Mænd, der sluttede sig til dem. — Svend Grundtvig begyndte netop i de samme Aar som helt ungt Menneske sit store videnskabelige Arbejde med de gamle danske Minder, og hertil fik han god Hjælp af Knudsen, der havde en trofast Hukommelse og en sjælden Evne til at gengive folkelige Talemaader, Sagn og Sange.

Ad denne Vej fandt han straks en levende Sammenhæng mellem den aandelige Tale om Folket, som Grundtvig førte, og den naturlige Fortrolighed med Folkelivet, som han havde med sig hjemmefra, og derved dannedes der hos ham det særprægede Begreb om Folkelighed, som hans Søn siden tog i Arv efter ham.

For Grundtvig og hans fleste Disciple, ogsaa for Christen Kold, var Folkeligheden væsentlig eet med det Aandsliv, som det danske Folk fører ved Hjælp af det fælles Modersmaal. Folkeligheden omfattede altsaa hele Folket uden Hensyn til Stand og Hjemstavn, baade dem, der talte Bysproget og Bondemaal, for saa vidt de kun havde Hjerte for den fælles Sag: Fædrelandet med dets historiske Minder og Fremtidshaab.

Men for J. L. Knudsen og hans Søn, der altid som Jyder vilde blive med den ene Ende ved Jorden, havde Folkeligheden en Naturside, som de kun fandt uforfalsket hos de danske Bønder og vel egentlig kun rigtig ægte hos Jyderne, som de hørte hjemme iblandt. — Denne naturlige Folkelighed var for dem kendetegnet ved god gammel Bondesæd, sømmelig og sat Tankegang, Blyhed i Hjerteanliggender og Djærvhed i borgerlig Færd, saadan som den især kan findes hos en vestjydsk Selvejrbonde af god Slægt, der ikke har ladet sig smitte af den ny Tids Letfærdighed.

Folk med dette Sind trænger ganske vist til at komme under Aandens Paavirkning for at blive rigtig levende danske Mennesker. Men det var alt om at gøre, at det ikke blev løse aandelige Stemninger med tilhørende Talemaader, som fik Magt over dem og skilte dem fra deres Sammenhæng med deres fædrene Muld. Et uopvakt Menneske, der levede sit jordiske Liv ægte, var i deres Øjne en skønnere Guds Skabning end et opvakt, der var kommet bort fra sit naturlige Grundlag og flagrede løst omkring i de højere Luftlag.

Imidlertid følte Jens Lassen Knudsen sig saa sikkert bundet af sin jydske Natur, at han i mange Aar kun stræbte at sejre over dens syndige Selviskhed ved saa helt som muligt at give sig Aandslivet i Vold. Men for hans Søn, der fik det aandelige Liv i Arv sammen med det naturlige, blev det en Hovedopgave at advare imod den falske Aandelighed, der forfusker Folkets Naturpræg. — Dog enedes Fader og Søn altid om at hylde Aanden som den højeste Livsmagt, der rummer en Virkelighed, som er endnu rigere og sikrere end det skønneste Naturliv her i Verden.

I Vartov Kirke fik J. L. Knudsen en fyldigere Forstaaelse af Grundtvigs kirkelige Anskuelse, end Kold havde givet ham. Han vandt den Overbevisning, at Troens Ord ved Daaben bringer os i Livssamfund med Gud, og heri fandt han Værn imod alle de haarde

Anfægtelser, der udsprang af hans urolige Samvittighed.

Hans medfødte Hang til Skrupler havde nemlig taget stærkt til under Studeringerne i København og hindrede ham længe i at blive færdig med sin Eksamenslæsning. En Tid tog han Ophold hos Ludvig Christian Müller paa Snedsted Seminarium, og i 1848 var han saa legemlig og sjælelig nedbrudt, at han maatte rejse til et Badested i Bøhmen, mens hans unge Venner meldte sig som Frivillige til Kamp for Fædrelandet.

Efter Trearskrigen blev det en Aftale mellem ham og Sofus Høgsbro, at han skulde være Lærer paa Rødding Højskole, naar Høgsbro blev Forstander. Men først i 1852 fik Knudsen sin theologiske Embedseksamen, og umiddelbart derefter rejste han til Rødding for at begynde sin Livsgerning i den Egn, hvor han havde tilbragt sine lykkeligste Ungdomsaar.

Kandidat Knudsen overtog Undervisningen i Dansk, og han havde særlig gode Betingelser for at meddele unge Sønderjyder en levende Oplysning i dette Fag. Han kendte det vestslesvigske Folkesprog fra sin Barn- dom og brugte det ofte i Samtaler og Foredrag for en mindre Kreds af sønderjydske Tilhørere. Derved fik han til Gavns udryddet den falske Ærgerrighed, Røddingskolens Elever tidligere havde viist, efter at snakke fint ligesom deres Lærere. Han gav dem den Ærbødighed for den hjemlige Talebrug, som maa kræves af Modersmaalets fødte Værger i Grænselandet. Men han kunde ogsaa bringe Bud fra Aandslivet i Hovedstaden, naar han i Sang og Oplæsning meddelte de Unge udvalgte Stykker af den Guldalderdigtning, som burde være hele det danske Folks fælles Eje. Desuden havde han hos Ludvig Christian Müller lært, hvorledes der kan gives Ungdommen en sund historisk Oplysning gennem en livlig og fri Fortælling.

*

Da J. L. Knudsen saaledes var kommen godt i Gang med sit Skolearbejde, vovede han at bejle til en Brud, som han vistnok længe havde sværmet for i Løn.

Hendes Navn var Nanna Boisen, hun var født den 3. August 1824 og hørte til den bekendte Boisen-ske Slægt, der oprindeligt stammede fra Vestslesvig, men nu havde sit Hjemsted paa Lolland.

Nanna Boisens Oldefader var Gaardejer Boie Boisen fra Emmerlev ved Højer. Han fik ligesom Christen Knudsen sin meste Indkomst ved Handel; men det var Kniplinger, ikke Kvæg, han handlede med. Dette kan maaske billedvis betegne, at hans Væsen i det hele ikke var saa tungt og solidt som Knudsens. Han stræbte mere mod det fine og var stundom lidt luftig i sine Stemninger.

Fantasi og Følsomhed var stærk i den Boisen-ske Slægt. Det mærkedes ogsaa paa Kniplinghandlerens Søn, Peter Outzen Boisen, der endte som Biskop, Seminarieførstander og Sognepræst i Vesterborg paa Lolland. — Han var en udpræget Rationalist. Men det var ikke Forstandsvæsenet i den Tids Fornuftkristendom, der havde grebet ham. Han var derimod stærkt optaget af de naturlige Følelsers Værd for det religiøse Liv og arbejdede ihærdigt paa at gøre Guds-tjenesten saa rørende og højtidelig som mulig. Han dristede sig endogsaa til i dette Øjemed at foreslaa en helt ny Ordning af Kirketjenesten, hvorved fromme og pyntelige Talemaader blev sat i Steden for Guds eget Ord og Fædrenes enfoldige Bønner. Hans Forslag mødte den stærkeste Modstand hos Mynster og Grundtvig og faldt i det hele ganske til Jorden. Men som praktisk og livlig Skolemand udrettede han ikke saa lidt blandt de Unge, som han uddannede til Lærere ved den ny Almueskole, og i sit Hjem var han en kærlig og munter Familiefader.

Af hans syv Sønner blev de seks Præster, og de fem af disse sluttede sig varmt til Grundtvig, skønt de i deres Studenteraar havde fundet et andet Hjem

hos Biskop Boisens gode Ven og Meningsfælle Stiftsprovst H. G. Clausen i København.

Af dette Præstekuld blev den lærde Magister Lars Nannestad Boisen sin Faders Eftermand som Sognepræst i Vesterborg. — Endnu mere landskendt blev Frederik Engelhardt Boisen, almindelig kaldet „Budstikke-Boisen“ efter det opbyggelige Tidsskrift, som han i mange Aar udgav. Han var een af Danmarks mest yndede Talere, og hans Veltalenhed var rørende og hjertevarm, som Faderen vilde have Gudstjenesten, men dertil ægte kristelig og levende dansk, som han selv var bleven i Grundtvigs Skole. — En tredje Broder var Grundtvigs Kapellan og Svigersøn, P. O. Boisen, hvis folkelige og bibelske Visebøger rummede et godt Udvalg af de grundtvigske Sange, der ikke mindst gennem den Boisenske Slægt med de glade stærke Røster blev baaren ud over Landet. — En Datter af Biskop Boisen blev gift med Biskop Peter Christian Kierkegaard.

Mange Børn af denne Søkendflok har siden spillet en stor Rolle i Landets folkelige Kredse. Der er næppe nogen anden dansk Familie, der har fyldt mere i Nutidens Folkeliv end denne. I de grundtvigske Kredse har de færdedes saa muntert og frimodigt som Præstebørn ved et Folkemøde i deres Faders Have.

Den oprindelige jydsk Bondenatur har ikke ligget klæget i dem, men har hævet sig ved det Gæringsstof, som Flytning til andre Egne, Blanding med andet Blod og Deltagelse i aandeligt Liv har tilført den. Slægtspræget er ikke længer kendelig jydsk. Deres Folkelighed er, som hos saa mange Præsteslægter, mere almindelig dansk, og dens indre Væv er vel til Gengæld bleven en Del løsere end hos en ægte gammel Bondeslægt som den Knudsenske.

Efter Jakob Knudsens Fremstilling i To Slægter viser Forskellen mellem hans Fædreneæt og Mødreneæt sig deri, at det haandfaste Begreb om Penge, der kendetegner den første, er forflygtiget hos den sidste.

Proprietær Theisen har rent holdt op at føre Regnskab og lever helt vel til Mode, skønt hans Gaard er prioriteret op til Skorstenen. Han bæres oppe af det aandelige og poetiske Liv i Familiens Kreds, og dette viser sin Styrke i ham og hans Børn, ikke blot ved at bjerge dem for Samvittighedskvaler, men ogsaa ved at hjælpe dem til Handling i afgørende og farlige Stunder. Hvor løst og fantastisk den unge Søren Theisen end lever til Daglig, har han dog Mod til at ofre alt for Fædrelandet, da Krigen bryder ud, mens Kresten Børgesen sidder hjemme og ruger over sine sygelige Skrupler.

Ved Proprietær Theisen har Jakob Knudsen tænkt paa sin Morfader, Anton Boisen, der var den eneste af Bispens syv Sønner, som ikke blev Præst, men „kun“ Landmand.

Han var vist ikke mindre begavet end sine Brødre. Han gjaldt for det vittigste Hovede i Familien, var meget musikalsk og i det hele kunstnerisk anlagt. Men han havde ingen Samling paa sine Evner. Derfor kunde han ikke gaa den lærde Skole igennem, blev ikke Student som sine Brødre, men blev sat til Landvæsenet — uden dog at kunne gøre Fyldest i det daglige Arbejde eller føre den kloge Husholdning, som dertil krævedes.

Han fik Enkesædet ved Vesterborg Præstegaard med en Snes Tønder Land at leve af. Men det var kun ved sine Slægtnings Hjælp, han kunde slaa sig igennem, og han skal stundom have følt sig fristet til at glemme de daglige Besværligheder i et lidt for muntert Selskabsliv.

Men deraf blev han ikke hindret i at udfolde sit rige Gemyt indenfor Hjemmets Kreds og give sin Datter en Række dejlige Minder om alt, hvad hun oplevede dær, naar han lod sit Lune spille, naar han deklamerede Holberg, eller naar han ved Klaveret og med andre Instrumenter foredrog hele Operaer sammen med sine Børn.

Det turde være, at det rige Boisenske Stemningsliv med dets barnlige, ægte danske Præg ingensteds har udfoldet sig mere frodigt end hos dette halvt mislykkede Geni, og det er meget sandsynligt, at det var Arven fra denne Morfader, der gav Jakob Knudsen hans geniale Præg og gjorde ham til Digter.

Det sprudlende Væld i Anton Boisens Sind blev ført videre som en dyb og stille Bæk i hans Datters Sjæleliv. — Nanna Boisen havde vel en stærkt bevæget Natur med inderlig Hengivenhed overfor Venner og hæftig Uvilje mod alt, hvad hun fandt stygt eller uægte. Men hendes Væsen var skønt behersket og blev i Aarenes Løb meget tilbageholdende. Der var en Værdighed og stille Myndighed over hendes Færd, som tydede paa, at hun ejede et kraftigt indre Liv, men slet ikke følte Trang til at stille det til Skue.

Trods sit blide Væsen var hun meget kritisk i sin Dom over Mennesker og langt mere skarptseende end sin fremtalende Mand. Men dybere end Kritiken laa hendes rige, varme Hjertelag, der ogsaa gik i Arv til hendes kritiske Søn. Hun er Moder til alle de bly, naturlige og viljestærke unge Kvinder, som Jakob Knudsen har skildret i sine Romaner.

Som ung maa hun have været meget smuk med sit fyldige mørke Haar og de varme brune Øjne, som Sønnen fik i Arv. Hendes Næse var kønnere end hans, der lignede Faderens, og hele hendes Profil var meget harmonisk.

Anton Boisen og hans Broder Magister Lars Nannestad Boisen var gift med to Søstre, Døtre af Overkrigskommissær Schiern i Slesvig, og da Familierne boede tæt ved Siden af hinanden, kom Nanna stadig i Præstegaarden og følte sig næsten som Søster til Præstens Datter Elfrida, der siden blev gift med Herredsfoged Rübshahm, og som skål have været en sjælden yndig Kvinde.

Nanna blev naturligvis konfirmeret af Magister Boisen og gemte gode Minder fra hans kristelige Under-

visning. Andre værdifulde Indtryk fik hun ved længere Ophold hos sin Bedstemoder, Bispinde Nanna Boisen, der som Enke boede i København. Derovre fik hun megen Glæde af det kongelige Theater og havde i det hele god Lejlighed til at leve med i Dattidens rige Aandsliv i Hovedstaden. Blandt andet mindedes hun som gammel Kone en Køretur i Dyrehaven med sin Onkel Peter Christian Kierkegaard og hans Broder Søren. Jakob Knudsen har genfortalt denne Erindring meget smukt i Skitsen *Mindedrag*, som findes i første Bind af *Jyder*.

Hos sin Farbroder P. O. Boisen, der boede i een af Møllerne paa Københavns Vold, kom Nanna Boisen sammen med den grundtvigske Ungdomskreds, og her har hun og J. L. Knudsen vistnok første Gang mødt hinanden.

Efter Trearskrigen drog flere af Brødrene Boisen over til Slægtens gamle Hjemland for at være med til at vække det danske og kristelige Aandsliv i det genvundne Slesvig. — Carl Boisen var i nogle Aar før og efter Krigen Præst i Vonsbæk. F. E. Boisen flyttede i 1850 til Vilstrup ved Haderslev, og den yngste af Brødrene, Harald Boisen, blev samme Aar L. C. Hagens Afløser som Præst i Medolden, hvortil Forballum hørte.

Ogsaa Nannas Broder, Peter Boisen, der ligesom Søren Theisen i „*To Slægter*“ var gaaet frivillig med i Krigen, slog sig senere ned som Landmand i Rødingegnen, og det var, mens Søsteren opholdt sig hos ham, at Jens Lassen Knudsen friede til hende i Juni 1853. Han skal have spurgt hende ved Bordet, hvor de sad sammen med hendes Broder, om hun vilde have ham, og mens Peter i stor Forvirring sprang ud i Køkkenet, blev de to straks enige om Sagen, som vistnok havde en lønlig Forhistorie i begges Indre.

Den 2. November samme Aar stod deres Bryllup, og det skal ved denne Lejlighed være kommet til et Sammenstød mellem Brudgommen og P. O. Boisen

med paafølgende brat Opbrud af de Nygifte, som temmelig nøje er gengivet i Jakob Knudsens Fortælling om Kresten Børgesens Bryllup i „To Slægter“.

J. L. Knudsen var i det hele meget kritisk overfor sin Hustrus Familie, og det kan næppe være andet, end at Fru Nanna Knudsen blev skilt en Del fra sin kære Slægt ved dette Ægteskab. Hun har i ethvert Fald maattet sige Farvel til mange ædle Livsglæder, som hun tidligere havde nydt i Hovedstaden og i de glade Boisenske Præstehjem, da hun ægtede den ravjydske, strengt folkelige Højskolemand i Rødning. Ved hans Side kom hun ogsaa til at leve fjernt fra det københavnske Aandsliv, hvori hun før havde haft Del. Men hun elskede ham saa højt, at Ofret faldt hende let, og i sine Børns Kreds kunde hun senere paa sin fine Maade faa Ungdomsminderne til at blomstre igen, naar hun læste for dem i Holbergs Komedier, som hendes Mand ikke havde synderlig Sans for, eller sang de Sange med dem, som hun havde hørt paa Theatret i København.

De unge Ægtefolk fik en Søn i September 1854. Han blev kaldt Kresten efter sin Farfader, men døde, da han var halvandet Aar gammel. I Sommeren 1856 fik de en Datter, som de gav Navnet Dore efter hendes Mormoder. — Den 14. September 1858 fødtes deres tredje Barn, der blev kaldt Jakob Christian Lindberg efter den navnkundige kirkelige Stridsmand fra Ribe, som var død Aaret forud.

Et kønt Indtryk af Jakob Knudsens Hjem i hans første Leveaar giver et Brev, som hans Fader skrev Juledag 1858 til Lærer Kruse, som han var kendt med fra Snedsted Seminarium.

Kruse havde bedt Knudsen lægge et godt Ord ind for ham hos Biskop Daugaard i Ribe, dersom han vidste nogen Vej ind til ham. Men hertil svarer Knudsen, at den Vej, han gentagne Gang havde fundet til Bispen, næppe har været til Hans Højærværdigheds Opbyggelse. „Jeg har kort sagt haft en hel Del Vrøvl

med ham og „hele Kleresiet“ om min Ret, — som jeg paastaar, — til at lade mine Børn døbe og kirkelige Handlinger foretage i Rødning Kirke ved uden-
søgn s Præst, og disse Vrøvlerier har naturligvis ikke sat mig højt i Bispens Kridthus.“

Derimod maa Kruse ikke tro, at det skulde pine Knudsen at faa slige Hverv. „Aak nej! Jeg har, desværre, ikke det ømmeste Hjerte, men navnlig paa „Snuden“ næsten en Tyrehud, saa hvad der vilde smerte mangen anden, rører næppe mig, og navnlig lader jeg Budstikkemanden under Hosianna! og Halleluja! døbe min Dreng „Jac. Chr. Lindberg“, saa Præsteskabet er færdig at ærgre sig et Tilfælde paa Halsen.“

Senere hedder det i samme Julebrev: „Hils nu din egen lille Kone! Du kunde passende have meldt mig, hvor mange og hvilke menneskevordne Jule-Engle I har til Festens Forherligelse! Vi har foruden en lille Søn (Kresten), fød $21/9$ 54 død $21/2$ 56, to: Dore, fød $14/7$ 56, og J. Chr. L., fød $14/9$ 58. Tøsen synger alt „Bethlehem“ og „Halleluja“ og lytter med Henrykkelse til Juleevangeliet; ja, hun stirrer mod Loftet, som om hun ventede Juleengelen lukt igennem Gibsdækket!“

*

Men skønt Knudsen levede et lykkeligt Familieliv og var kommen godt i Gang med det daglige Skolearbejde, blev Opholdet paa Rødning Højskole ham dog langt fra til den Glæde, han havde ventet, og dette skyldtes især den dybe Unighed om Højskolens Maal og Midler, der herskede mellem dens Lærere.

Høgsbro og Knudsen var enige om, at en folkelig dansk Vækkelse maatte være Hovedsagen og en dansk historisk Oplysning Hovedmidlet dertil. Men en tredje, meget yndet Lærer ved Skolen, Edvard Thomsen, ønskede, at hans Undervisning i de praktiske Landbrugsfag maatte komme frem i første Linje. Han

havde heller intet imod, at Elevernes Duelighed blev underkastet en offentlig Prøvelse, inden de forlod Skolen.

Christian Flor, som altid havde været den egentlige Leder af Rødding Højskole, holdt personlig meget af Thomsen og kunde godt tænke sig at give ham Lov til at omdanne Højskolen til en Landbrugsskole, mens Høgsbro og Knudsen burde have Hjælp til at indrette en ren Folkehøjskole i grundtvigsk Stil nede paa Graasten Slot. Mange nationalliberale Ledere i Østslesvig støttede ligeledes Thomsens Plan, og „Dannevirke“, der var kommet i Hænderne paa en Vildmand fra København ved Navn Godske Nielsen, spyede stadig Gift og Galde over Grundtvigianernes Højskoletanke, der blev stemplet som „en virkelig beundringsværdig Humbugiade“.

Paa den anden Side fandt Høgsbro og Knudsen en trofast Støtte hos de vestslesvigske Præster og Bønder, der fra første Færd havde sat Højskolesagen i Gang. Og navnlig gav det dem et godt Rygstød, at Knud L. Knudsen paa Trøjborg, som helt holdt med sin Broder, var en uundværlig Borgen for Skolens vanskelige Pengesager.

Ved hans og Pastor Hagens Hjælp lykkedes det, trods Flors sejge Modstand, at faa Edvard Thomsen afskediget i 1856. Men dermed fik J. L. Knudsen dog ikke Rødding Højskole præget, som han vilde; thi nu viste det sig, at han og Høgsbro, trods ærligt Venskab, selv saae højst forskelligt paa Skolens egentlige Opgave.

Det, som Knudsen mest savnede ved Rødding, var den kristelige Undergrund, som alene kunde give Talen til de Unge et dybere personligt Livsindhold. For Høgsbro som for Flor standsede Forstaaelsen af Højskoletanken ved den nationale Vækkelse. Men Knudsen havde allerede i sin første Ungdom lært af Kold, at et virkeligt Aandsliv altid maa have sin Kilde i Troen paa Gud. Han ønskede derfor meget, at der

maatte komme til at lyde et varmt kristeligt Vidnesbyrd i Rødding. Men da dette omsider blev fyldestgjort ved Præsten H. Sveistrups Kaldelse til Rødding Sogn, var Knudsen allerede bleven rokket saa løs, at han ikke længer kunde faa blivende Sted derovre.

Dette skyldtes især, at han efter flere Aars Forløb atter var kommen i Forbindelse med Kold og straks havde opdaget, at denne hans gamle Ven langt bedre end Flor og Høgsbro forstod, hvorledes man skulde meddele en Folkeoplysning med Liv og Aand.

Herom skriver han følgende Brev til Kruse den 16. Juli 1860:

„Kære Krusel — Mundtlig vilde jeg med Lethed og Fornøjelse forklare dig min Stilling og hvad der bevæger mig til at flytte; skriftlig lader det sig, som begribeligt, kun maadelig gøre.“

„Rødding Skole er en Frugt af den nationale Rejsning, som Flor, i Fyrrerne, vakte og ledede; men „det Nationale“ er, ligesom Flor, maadelig folkeligt og slet ikke kristeligt. Undvære det folkelige og kristelige aldeles, det kunde Bevægelsen imidlertid ikke: den maatte have lidt af Duften og Skinnen deraf, og til at give Rødding Skole denne Farve, dertil har først F. Helweg og nu, i de sidste 8 Aar, jeg maattet tjene.“

„Dette ser jeg nu, men rigtig klart ogsaa først nu. Indtil for ikke længe siden blændedes jeg af den Omstændighed, at Skolen iblandt sine Stiftere og kraftigste Støtter tæller ikke faa Mænd af min Retning, ligesom ogsaa, at et enkelt ungt Menneske, som her var bleven paavirket i kristelig dansk Retning, af og til er udgaaet herfra. Jeg lod mig af disse Omstændigheder bibringe den Mening, at Skolen omsider maatte komme til sig selv: blive en Skole for levende dansk og kristelig Oplysning.“

„Men nu ser jeg det: jeg gjorde Regning uden Vært og glemte den simple Sandhed, at som Kærnen er, saa Træet: Det vil, i Guds Time, vel være muligt at

grunde en ægte Livets Skole i Sønderjylland, ligesaa-vel som andensteds, men næppe at pøde og omskabe den Florske Rødding Skole til en saadan. Naar den „nationale“ Begejstring er bortdampet (og det viser bl. a. „Dannevirke“, at den maa være nær ved), saa er denne Skoles Levetid udrundet, og den bliver at indføre i Listen over mærkelige Afdøde. „Hvad som er født af Kødet, er Kød“.

„Som Følelsen af alt dette, igennem flere Aar, var steget for mig til en pinlig Vægt, samlede vi, en god Snes, Friskolemestre hos min gamle Ven Kold ifjor Sommer i Dalby, for at høre, hvor kloge vi gensidig var blevne. Det blev da os alle, saa mange som havde Sans for Livet og Lyst til at se gode Dage, klart, at Kold havde virket mere til levende og ægte Oplysnings Fremme end vi andre alle tilsammen, og da han nu viste os, at hans Skole, for at tilfredsstille Trangen, maatte flyttes og udvides, og erklærede for mig, at derved var jeg den eneste, der, efter hans Skønnende, kunde yde ham den fornødne Hjælp, som fremtidig Lærer, saa faldt det Ord i god Jord, og, efter at have overvejet Sagen med min Kone, svarede jeg ham i Vinter, at jeg med Glæde vilde tage Del i den gode Gerning.“

„Det er imidlertid ikke i dette, men først til næste Efteraar, at han haaber at have en ny Skole rejst i Nærheden af Odense.“

„Rødding Skoles udvortes Vilkaar har aldeles ingen Indflydelse haft paa min Bestemmelse; thi disse er hverken ringere eller bedre, end de har været i al min Tid. Høgsbro og jeg har altid kommet godt ud af det med hinanden; min Bortgang vil mulig bevæge ham til at gaa med, for at han kan leve for Politiken, der er hans Element. For Resten er vi saa forskellige som vel muligt.“

„Vore to Smaabørn er flinke. Vil Gud, saa haaber vi en Lille i næste Maaned (en lille Pige, som skulde

hedde Maren *). — Hils Ingeborg, den lille Mutter! — Gud opholde os og lade os leve af hans Ord i levende Gerninger!

Din hengivne J. L. Knudsen.“

Det er ejendommeligt, at der i de Forhandlinger, som førtes mellem Knudsen og Kold, slet ikke var Tale om, hvilken Løn Knudsen skulde have som Medhjælper ved Kolds Skole. Men Kold lagde ikke Skjul paa, at det i udvortes Henseende maatte blive et Offer for Knudsen at rejse over til ham.

Saaledes skrev han til ham den 20. Januar 1860: — „Jeg længes efter dig hver Dag, saa du maa endelig komme i Marts, om ikke før. Jeg længes nemlig efter at vide, om du slaar dig sammen med os eller ej, og da først, hvad du egentlig synes om den Tinktur, der giver Livet den smukke Glans, du syntes saa godt om, da du var her. Thi da den er lavet af Selvfornægtelse og Opofrelse, er Frugten sødere end Træet og Roden, men saadant kan ikke skrives om. Det kendes og føles kun i det daglige Samliv, hvorfor du maa blive her en otte Dages Tid. Dermed vil jeg ikke sige, at vi lever et Hundeliv, men vel et Trosliv, som der hører et vist Mod til at beslutte sig til. Men er det først besluttet, saa er det værste forbi.“

Det var Kolds Tro, at den, som helt giver sig i Guds Aands Tjeneste, trygt kan stole paa, at han skal faa, hvad han behøver til Livets Ophold. Men dette ideale Syn var naturligvis lettere at følge for en ugift Mand som ham, der var vant til et yderst nøjsomt Liv, end for et Ægtepar med Børn, og det er ikke underligt, at det især kneb for Fru Nanna Knudsen at gaa med til denne Opgivelse af det faste Udkomme. Men hun gjorde det villig, da det blev Alvor med Flytningen.

Det var dog først i 1862, at det lykkedes Kold at

*) Den lille Pige kom virkelig i August 1860 og fik Navnet *Maren* efter sin Farmoder.

faa sin store nye Skole rejst i Dalum ved Odense. Saa længe maatte Knudsen blive i Rødding, og det har sikkert været en pinagtig Ventetid for ham.

I 1861 blev H. Sveistrup Præst i Rødding, og mellem ham og Knudsen sluttedes der snart et Ven-skab, som varede Livet ud. Omtrent ved samme Tid kom den unge theologiske Kandidat L u d v i g S c h r ø d e r nogle Maaneder til Rødding Højskole som Sofus Høgsbros Stedfortræder. Han fandt et godt Tilhold i Knudsens Hjem og lyttede med Begærlighed til, hvad Knudsen fortalte om Kolds Skoletanker, som dengang optog ham aldeles. Schrøder har siden sagt, at han gennem sine Samtaler med Knudsen lærte, „at Højskolen først og fremmest skulde virke vækkende og oplivende, og at det ikke saa meget var Kundskaberne som en til Livet svarende Oplysning, Læreren ved Foredrag og Samtaler skulde meddele.“ — Efter Knudsens Tilskyndelse besøgte Schrøder Kolds Skole i Dalby i Foraaret 1862, og det er maaske den bedste Tjeneste, Knudsen kom til at gøre Højskolesagen i Danmark, at han saaledes fik dens kommende Fører bragt ind i det rette folkelige Spor.

Derimod blev hans egen Flytning til Dalum i Efter-aaret 1862 ikke til den Gavn og Glæde, som han havde ventet. — Det var voveligt gjort at bytte den fastløn-nede Stilling i Rødding bort for Pladsen hos Kold, hvor der ingen anden Aftale var truffet, end at han skulde have, hvad han med Nøjsomhed behøvede af Føde og Klæder til sig med Kone og tre smaa Børn. Og Vovestykket lykkedes heller ikke godt. Det var vanskeligt for Kold, der selv var nøjsom til det yder-ste, at forstaa, hvad der krævedes af Bekvemmelig-heder og Fødemidler til en Familie med smaa Børn. Det var derfor heller ikke altid med Glæde, han gav de Penge, som Knudsen blev nødt til at bede ham om, og han kunde ikke lade være at kritisere deres Krav.

Alle de pinagtige Træk fra det daglige Samliv, som dette Forhold affødte, har Jakob Knudsen med histo-

risk Nøjagtighed gengivet i „To Slægter“, og jeg kan bevidne efter hans Faders Fortælling, at der ingen Overdrivelse er i hans Skildring deraf. Men jeg kunde ønske, at det bedre var lykkedes ham at fremhæve, hvorledes hans Fader trods alt dette vedblev at se op til Kold som aandelig Ordfører og slet ikke tabte sin Tro paa de folkelige Idealer ved den haarde Prøve, den blev sat paa. Han lærte kun at gøre et skarpere Skel mellem det aandelige Liv, som vi med Glæde kan være fælles om, og det udvortes Liv, hvori vi, for vore Synders Skyld, helst maa have rene Linjer mellem mit og dit.

Opholdet hos Kold medførte for saa vidt en Krise i J. L. Knudsens Liv. Han var i sit Barndomshjem opdraget til den solideste Respekt for Penges Værd og nærrede gennem hele sit Liv en stor Ærbødighed for den Pligt at kunne svare enhver sit. Men han var bleven løftet saa højt ved den aandelige Anskuelse, han havde tilegnet sig i Kolds og Grundtvigs Skole, at han, næsten med Vold paa sin Natur, satte alle Hensyn til det økonomiske til Side for udelukkende at tjene den Aand, som han nu hyldede.

Det var hans store romantiske Drøm, at han allerede her i Verden skulde kunne føre sit Liv efter Aandens frie Lov. Men Drømmen brast, og han maatte vende tilbage til sin gamle Respekt for den selviske Verdens haarde Vilkaar. Den mislykkede Prøve bragte ham til at dømme endnu mere realistisk om de udvortes Livsforhold end før, og Tilbageslaget blev saa stærkt, at det ogsaa kom til at præge Sønnens Tankegang fra Ungdommen af. Jakob Knudsen drog den Lære af Faderens idealistiske Forsøg, at et saadant Spring ud af Livet under Verdens Lov ikke lader sig gøre, saa længe man er Verdensborger. Men hverken Fader eller Søn mistede derved Troen paa de folkelige Grundtanker: de lærte kun at gøre bedre Skel mellem Kød og Aand, end de fleste evner.

Naar Knudsen blev saa bittert skuffet over Samar-

bejdet med Kold, var det selvfølgelig ikke blot, fordi deres økonomiske Mellemværende voldte uventede Vanskeligheder. Men det var især, fordi han mærkede, hvor lidt Pris Kold i Grunden satte paa ham som Medlærer. Han troede næsten, at han kun var kaldt til Dalum for at pynte paa Programmet som theologisk Kandidat.

Kold var en udpræget Enspænder, hvis hele Ydmyghed var vendt mod Himlen, mens han tillidsfuldt værdsatte sig selv som en enestaaende Kraft blandt sine Medmennesker. Og Knudsen var paa sin Side i Aarenes Løb vokset til en meget selvstændig og egenartet Personlighed, der ikke mere kunde bøje sig saaledes for Kolds Myndighed, som han havde gjort i sin Ungdom. — De var ganske vist fuldt enige om Oplysningens Maal, men de havde hver sin Mening om de rette Midler og stod haardnakket derpaa overfor hinanden. Det blev derfor snart tydeligt for dem begge, at et længere Makkerskab kun kunde gøre Skade, og i Foraaret 1864 brød Knudsen op for at begynde den Gerning som Præst, der fyldte Resten af hans Liv.

Det var paa ingen Maade en Falliterklæring, da han skrev sin Ansøgning om et lille Sognekald i Nordjylland. Det var tværtimod sit egentlige Livsmaal, han dermed vovede at stille efter.

Han havde lige fra sin Ungdom attraaet at blive Ordets Forkynder i Menigheden; men det var først gennem den Overgang, han oplevede ved at flytte fra Rødning til Dalum, at han fik Mod til at følge sin Lyst dertil.

Spørgsmaalet om at blive Præst havde i flere Aar brændt hos ham og havde, efter hans tunge Anlæg, voldt ham mange pinlige Overvejelser. Saaledes skrev han derom allerede i Februar 1860 til sin gode Ven, Præsten P. K. Algreen:

„Inderlig gerne vilde jeg tale med dig, mest for at erfare, hvordan du staar i det med din Præstegerning

i „Folkekirken“. Thi til denne Gerning vender sig idelig min Betragtning og fylder mig: snart med Angst og Gysen, snart saaledes, at jeg fornemmer en stille, underlig Dragelse med en Røst, som siger: Jeg er ikke kommen for at dømme Verden, men for at frelse Verden! — Men atter kommer Bølgen og tordner: Giver ikke det hellige til Hundene! Hvad Samfund har Kristus med Belial! — indtil den slaar tilbage og risler om ham, der som Hvedekornet sank i Jorden for at bære megen Frugt og ikke har villet forbeholde sit Ord, sig selv i Aanden, nogen finere Lod. — Men saa griner Trolden: Ja, I synker i Jorden, I velnærede og blødklædte „Guds Ord fra Landet“, som kun deri er forskelligt stillede fra alle andre, at jeres har I paa det tørre, i „den gejstlige Brandkasse“ o. s. v. Og — kommer det som fra en noget anden Side — det er dog paafaldende, at du kan tænke paa at give dig ind i saa vanskelige Forhold, du, som ellers saa godt veed at holde dig i Skindet og har aldrig gjort Mine til at bryde frem og tale fra Leveren det Ord til Omvendelse, hvor du ikke behøvede at give Daab eller Nadver til nogen uværdig. Mon dog ikke det er det sikre, det idylliske ved Præstestillingen, der er i Færd med at narre dig? Pas paa, at det ikke gaar dig som saa mange, der, efter at have været Præst i Folkekirken i en halv Snes Aar, ikke kan se Apostelmenigheden mer, men i al Ro og Mag søger at vise, at Forskellen var aldrig saa farlig: brodne Kar i alle Lande o. s. v.“

„Ak ja! — jeg kunde skrive Bøger fulde af saadanne Tankebevægelser; men lad nu det, der staar, være nok. Det er altid tilstrækkeligt til, at du, som kender mig og veed, det er Alvor, — til at du baade kan og vil indlade dig med mig og skrive mig et venligt Ord til om denne højst vigtige Sag.“

Et Par Maaneder senere skriver han til samme Ven: „— Hvad mig angaar, da — — piano! Saa længe jeg bliver her, i denne Luft, modnes jeg næppe til Præst.

Om det kan ske ved en Flytning, til „Foraarsvind“ iblandt troende, kærlige Sjæle, det skal maaske Fremtiden vise.“

Og atter et halvt Aar senere: „— I hvad end fra Fyn af kan ske, — fra Rødding af bliver jeg vist aldrig Præst.“

Det var altsaa slet ikke Sorg for Udkommet, der gav ham Drift til at blive Præst, og selv om Misforholdet i Dalum skyndede paa, saa havde han dybere og bedre Grunde til at søge Embede. Men han havde svært ved at overvinde de Betænkeligheder, som under Indflydelse af Søren Kierkegaards sidste Skrifter stadig vældede op i hans Sind.

For at blive klar rejste han i Marts 1863 over til Grundtvig og forelagde ham alle sine Tvivlsmaal. Han spurgte ham blandt andet, om det var ret at tage Tiende af vantro Mennesker, og dertil svarede Grundtvig, at Tiende var en gammel Ejendomsskat, som Præsten med god Samvittighed kunde opkræve hos alle Hartkornsejere. Han føjede til, at han selv havde haft samme Velsignelse af det Brød, Embedet gav ham, og det, der blev ydet ham frivilligt.

Grundtvig sluttede med at sige: „Vi skal takke Gud, naar vi har et kristeligt Hjem, og vi med det kan være, hvor vi skal. De maa nu endelig ikke jage omkring for at fange og fiske; men hvor vi mærker, at vort Ord vinder Indgang, dær skal vi lægge hele vor Arbejds-kraft; thi det andet fører til ingenting.“

Denne Samtale gav Knudsen Mod til at søge Præstekald, og den 3. Marts 1864 blev han udnævnt til Sognepræst for Aggersborg i Hanherred.

II

BARNDOMSTIDEN

I AGGERSBORG 1864—1872.

Siden Grundtvigs Tid har der ikke været nogen dansk Digter, for hvem Barndoms minderne har betydet saa meget som for Jakob Knudsen. Gang paa Gang møder vi i hans Skrifter Erindringer fra Barneaarene, og de virker aldrig som visne Blomster, de er fulde af Liv og er tit Kilden til hans rigeste Følelser.

I Begyndelsen af Gjæring leger Karl og Anna sammen i Læbæltet mellem deres Forældres Haver. Det er tidligt Efteraar og lysner allerede i de tætte Hegn. — „Hvor mon nu alle de grønne Blade af Vintergækker og Paaskeliljer og Skvalderkaal er henne, som stod her i Foraaret?“ sagde Anna, mens hun og Karl løb op mellem Træerne. „Mon de nu er visnet og raadnet?“

„Ja, de er helt væk,“ sagde han; „men veed du, at Løgene sidder nede i Jorden; de er lige saa friske og hele; de sidder saa langt nede, at Frosten ikke kan gøre dem noget om Vinteren.“ — „Har du set dem, Karl?“ — „Ja, jeg fandt nogle sidste Aar dærhenne. Det var vist Vintergækkeløg. De var lige saa pæne som Lærkeæg. Saadan nogle kan Tropperne leve af om Vinteren, naar de lider Strabadser.“

Jeg tænker, Jakob Knudsen ved disse Løg har tænkt paa sine Barndoms minder. Og han har viist sine Læsere en hel Samling deraf, — „lige saa pæne som Lærkeæg“.

I en Afhandling i Tilskueren for 1904, som han

kalder: Noget om at digte, har han selv fremhævet dette Forhold til Barndomstiden som sin digteriske Ejendommelighed.

„Min Erindring,“ skriver han, „er opfyldt af levende og stærke Barndomsindtryk. Disse betinger og former paa mange Maader min Fornemmelse af Livet den Dag i Dag. Jeg har dette (i dets særlige Grad) tilfælles med et lille Mindretal af danske Nutidsforfattere. Hos de fleste af disse — som hos det store Flertal overhovedet i vore Dage — er Barndommen ødelagt af Skolen. De fleste af vore moderne Forfattere har egentlig først opdaget Verden som voksne, i en Alder, da det erotiske var blevet det naturmæssige Grundlag for deres Sjæleliv.“

„Det erotiske — eller Forplantningsdriften — er imidlertid ikke nær saa bredt et Grundlag for Sjælens iagttagende Virksomhed overfor Verden og Livet som Barndommens Naturgrundlag: Ernæringsdriften. — Det erotiske skaber og omskaber, det farver, gløder og smelter Tingene, men opfatter dem ensidigt og ukorrekt. — Nej et Barn forstaar at iagttage, at sluge Indtryk med Øjne, Næse, Mund, Øren, Hænder; — i den Alder er det jo, som om man skulde æde hele Verden, som man aldrig kunde blive mæt. — Og hvilket mægtigt Indtryk gør ikke Tingene! Med hvilken Hengivelse omfatter man dem ikke; med hvilken Følelse for den levende Sammenhæng! — —“

Det synes mig rammende, hvad han her siger om Grunden til, at vore fleste Digttere næsten aldrig skriver om andet end Elskov, der som en farvet Rude giver alle deres Livsbilleder et blodrødt eller rosenrødt Skær. Men det er især urokkelig sandt, hvad han siger om sig selv og om sin Digtningens Udspring fra Barndomsmindeerne, hvis gyldne Glans straalere lige ud fra Solen selv.

Dette skyldte han sine gode Forældre, der haandfast og kærligt lod Hjemmets Vægge slutte sig om Børnenes Liv. De førte selv Tilsyn med alt, hvad deres Søn lærte

og oplevede i sin Barnealder, og lod ham ikke fortabe sin Sjæl i den overfladiske Verdslighed, der tit raader i de offentlige Børneskoler.

„Enkelte Mennesker,“ skriver han i den nævnte Afhandling, „er jo slupne helskindede igennem eller udenom Børneskolens Skærsild: dette gælder ogsaa enkelte Forfattere, deriblandt mig; og jeg takker desuden min Fader og Moder i deres Grav, fordi de talte til mig om Religion, Poesi, Fædreland, Kultur, Kunst, saaledes som levende Mennesker taler om Livet, og ikke som en offentlig ansat Lektierterper taler om Eksamensfag med Børn, der af Staten (den Sjæle-Bøddel!) er tvungne til at høre derpaa. —“

Denne Tak til Forældrene er velbegrundet. Naar man tør sige, at Jakob Knudsen havde faaet et særligt Kald til at tale til sit Folk om Livets Værdier, saa kan man tilføje, at hans Fader var kaldet til at opdrage ham med dette for Øje. — Jens Lassen Knudsen blev sig i Aarenes Løb fuldt bevidst, at hans Styrke laa i Børneopdragelsen. Som ældre holdt han rundt om i Landet et ejendommeligt Foredrag om dette Emne, og han indledede det altid med at sige, at denne Sag var den eneste, han forstod til Gavns. Men Talen byggede helt igennem paa de Erfaringer, han havde høstet som Opdrager for sine egne Børn.

Da Jakob var en lille Dreng, var det, som alle Forhold nødte hans Fader til at samle sig om at holde Skole for sine Børn. — I mange Aar havde han været Højskolelærer, og skønt han den Gang havde undervist voksne Mennesker, havde han dog ogsaa faaet Greb paa at fortælle levende for Børn. Af Kold, Ludvig Müller og Grundtvig havde han lært, hvorledes den kristelige og danske Børnelærdom bedst kan meddeles de Smaa. Og hvad der var hans stærke Side som Højskolemand: at synge, læse højt og fortælle Danmarks-historie, det var netop de „Fag“, som passede allerbedst for en dansk Børneskole i grundtvigsk Stil.

Vel var han nu bleven Præst og gjorde sig al Flid

med denne Gerning. Men Forholdene i Aggersborg Sogn viste sig at være saadanne, at han ikke med sin bedste Vilje kunde gaa op i Menighedslivet. Der var i Virkeligheden kun meget faa, der havde Brug for ham som Præst. Denne Skuffelse, som vel ikke var mindre end den, han før havde følt som Skolemand, drev ham til des ivrigere at efterkomme de Krav, der stilledes til ham som Husfader. Han blev baade Præst og Skolelærer indenfor Hjemmets Døre, og her udfoldede alle hans ejendommelige Evner sig snart paa en lykkelig Maade.

Hvorledes han selv saae paa sin Virksomhed udenfor og indenfor Hjemmet i Aggersborg Præstegaard, faar vi kenne Vidnesbyrd om i Breve, som han skrev til sin Ven Ludvig Schrøder. *)

Kort efter Ankomsten dertil skriver han saaledes den 3. Juli 1864, — altsaa midt under Krigen:

„— Jeg er glad ved at præke og vidne om Guds Naade. Min Ordinationsdag var den dejligste Dag, jeg veed af at sige. Det aalborgske Præsteskab stod ret for mig og om mig ej blot i Helligdagsklæder, men i Helligdagsglans! Deres Venlighed gjorde mig saa godt. — Først i Dag har Tyskerne ladt sig se ovre paa Limfjordens søndre Side, i Løgstør. Hvad af vore Folk der ligger her, — „det snakker vi inte om“. — Min Familie har nu været her hos mig i fulde fire Uger. Vi lever som min Formands Gæster; men — velan, vi er vant til at være som „Fremmede og Gæster“. Børnene glæder sig ved Gaard og Have, ved Fjord og Skibe og alt det kenne, som her er for Øjet. — Ja, det er Søndag Eftermiddag, saa jeg er — med Skam at tale om — noget træt. — Embedet er jo ellers saa nemt, at Mageligheden kunde, som Sveistrup bemærker, let blive en farlig Gæst.“

Nogle Maaneder senere skriver han, den 12. September 1864:

*) Brevene er tidligere trykte i L. Schrøders „Minder om J. L. Knudsen“ i *Højskolebladet* for 1886.

„— Menigmand her er vist nok saa lidt berørt af aandelig Paavirkning som næppe nogen andensteds i Landet. Deraf er det en Følge, at han er udenfor det hele, navnlig ogsaa — da det er en temmelig fattig Egn — udenfor de politiske og fædrelandske Forhold. Men han er af Kaliber brav, tror jeg, Hjertelaget i ham er ærligt, ædelt og dansk.“

Endnu et Par Aar senere har han ikke vundet synderlig Indgang som Præst. — „Her er saa meget stille,“ skriver han til Schrøder den 18. April 1866. „Gaar det — og derom tør jeg dog vel ikke tvivle — saa gaar det i Løndom. Herren lade det aabenbares i sin Time! Ventetiden er altid lang; men Han, som har al Magt, berede og danne mig; thi jeg trænger saa haardt dertil.“

„Min huslige Kreds er min store Trøst; dær lader Han al Ting trives og blomstre smukt. At lede og hjælpe Børnene, dertil giver den kære Gud os, ogsaa mig, stor Naade og Lykke. Var den Lykke mig ikke beskæret, veed jeg ikke, hvordan mit Mod skulde holdes oppe; men med dem gaar det saa velsignet. For at være om dem og sysle med dem er jeg meget hjemme. Jeg fylder dem ikke med mange Ting; Dore læser endnu Bjovulf, og med Jakob læser jeg Stærkodder (i Sakse). De Rim nydes ret med Lyst, og ved Nydelsen vokser de en yndig Vækst; thi under vor Syssel dermed kommer det for Dagen, at „den Ting er ikke i Verden til, hvorom vi to (eller tre) jo kan tale sammen“.*) — At Moderen gør, hvad kun en Moder ret kan gøre: aabner dem Hjertet for Himlens Dug og Naadesol, det kan du vel vide, men det kan der vanskelig skrives om. Hun læser Ingemanns Romaner for dem og holder navnlig Dore til Haandarbejde, ogsaa det grovere, saa vidt hun har Kræfter til det. Du skulde sagtens aldrig komme saa langt i Nør, ellers vilde det ret glæde mig at have dig her i nogle faa Dage, saa du kunde dele noget af min Glæde over mit huslige Himmerig.“

*) Jfr. *Grundtvigs Digt Klara* i Poet. Skrifter VI. S. 508.

Dette Brev gav Schrøder Lyst til at besøge Knudsen i hans nye Hjem, og efter at de havde været sammen til Vennemødet i København i September 1866, hvor Kold holdt sin navnkundige Tale om sin Livsførelse, fulgtes de ad op til Aggersborg Præstegaard. — Schrøder prækede i Kirken og holdt bagefter Foredrag i Sognets Skole om sit Syn paa Folkehøjskolen. Der var kun meget faa Tilhørere, men Talen havde dog den Virkning, at enkelte af de unge fik Lyst til at besøge Askov Højskole, skønt alle skikkelige Folk fandt det for skrækkeligt.

Knudsen gengiver Snakken derom saaledes i et Brev til Schrøder: „— Aa'ja aa'ja! har I hørt den Søllehed med Maren?“ — „Nej, nej, itu! hwaans æ'te? Haa hun stollen?“ — „Nej.“ — „Saa lawer hun well te?“ — „Nej, men hun wil rehs rent og baar wæk!“ — „Er hun da bløwen Mormon?“ — „Nej, men det er til en Skole——.“ — „No, da waa'et da wal, det war ett wahr.“

For at fremme den folkelige Oplysning holdt Knudsen Møder i Sognets Skole, der laa en halv Times Gang Nord for Præstegaarden. Dær læste han højt, fortalte og sang med Ungdommen. — „Mine danske Møder,“ skrev han til Schrøder i Julen 1867, „er de mest heldbringende, tror jeg. Dem, jeg dær faar Hold i, de „holder“ ogsaa i det kristelige.“

Af „Gjæring“ kan det skønnes, at Præstens Børn tidlig tog Del i disse Møder, og at de folkelige Tanker, som dær kom paa Tale, spillede en stor Rolle for deres barnlige Fantasi. Dær hørte de blandt andet første Gang Bjørnsons Fortællinger, som greb dem stærkt.

Efterhaanden vandt Pastor Knudsens kristelige Vidnesbyrd noget bedre Indgang. Dog var der stadig kun faa i selve Aggersborg Sogn, som skønnede paa ham. Flertallet fandt blandt andet, at han var altfor ligefrem og dagligdags i sin Tale paa Prækestolen. Der var endog en velvillig Mand fra Aggersund, som gik i Rette med ham derfor. — „De taler ikke som en Præst, naar De kommer paa Stolen,“ sagde han. — „Hvordan

skulde jeg da bære mig ad?" spurgte Knudsen. — „De skulde sige [med meget bogstavret Udtale]: „Du gamle Synder, som staar paa Gravens Bred!“ og saadan noget.“

Men i andre Sogne var der en Del vakte Mennesker, der fik Smag for Knudsens ægte folkelige Forkyndelse af Kristendommen. Især vandt han en Del Venner Syd for Fjorden, og for dem holdt han jævnlig Gudstjeneste i Kornum Kirke ved Løgstør. En af dem, som sluttede sig nærmest til ham, var Lægprædikanten Anders Laur sen fra Himmerland, der tidligere havde været streng Pietist, men som ved et Ophold i Aggersborg Præstegaard, der trak ud paa Grund af Snefog, blev vundet helt for det grundtvigske Syn paa Livet.

I selve Hanherred fik Knudsen en god Ven i den unge Præst Peter Rønne, som ved sin Virksomhed i Thorup, Klim og Vust Sogne kom til at forberede det fri Menighedsliv, der nu har sit Midtpunkt i Klim. — Knudsen kom ogsaa i Forbindelse med vakte Kredse i fjernere Egne. Til hans fortrolige Præstevener hørte Rasmus Lund i Jetsmark, der siden blev Valg- og Frimenighedspræst paa Mors. Ved Møder gæstede han de grundtvigske Præster i Salling, og i det hele kom der i Begyndelsen af Halvfjerdserne en glædelig Fremgang i hans Virksomhed udenfor Hjemmet. Men Rejser og Møder forstyrrede ingenlunde hans Hjemliv, de bragte kun frisk Luft ind i den Kreds, hvor han havde sin bedste Gerning.

*

Næsten alle Jakob Knudsens Barndoms minder er knyttede til Aggersborg Præstegaard. Hertil kom han i sit sjette Aar, og herfra rejste han først, da han var fyldt fjorten. Men længe inden han kom dertil, var det barnlige Aandsliv dog grundlagt hos ham ved hans Forældres kærlige Omsorg.

Jens Lassen Knudsen og hans Hustru kunde og vilde selv meddele deres Søn den kristelige og danske Børne-

lærdom, som han trængte til, og de begyndte saa tidligt dermed, at han kom under Ordets Virkning lige fra Vuggen af. Han havde den store Lykke, at han senere ikke kunde huske, naar han første Gang hørte Troens Ord og Fadervor eller første Gang var med til at fejre Jul og til at synge alle de dejlige Salmer og Sange, som gjorde hans Liv saa rigt.

Derfor fik Guds Ord og de danske Minder en Myn- dighed over ham som Grundtonerne i hans inderste Tilværelse. De havde samme Liv og Virkelighed for ham som den sikreste Oplevelse i den ydre Verden. De talte derfor altid siden til ham med den Tilforlade- lighed, som de fleste Mennesker ellers kun tillægger det, som de kan tage og føle paa.

Om denne dunkle men dybe Kilde til hans aandelige Liv samlede sig helt naturligt alle de bedste Enkelt- minder, som fra en lidt senere Tid blev staaende i hans Erindring. — Han havde en usædvanlig sej Hjernebark til at bevare Indtryk selv af smaa daglige Begivenheder i alle Enkeltheder. Men selvfølgelig blev de sjælfulde Barneminder først klare og sammenhængende ved den Tid, han kom til Aggersborg.

Fra Røddingtiden er hans spredte Erindringer nær- mest knyttede til Barnekamret.

Han har i nogle B a r n d o m s - E r i n d r i n g e r, som han første Gang lod trykke i de Bergske Blades Jule- nummer 1912 og siden optog i „Jyder“, gjort opmærk- som paa, at de egentlige Fantasilege med Paavirkning fra Historien og Poesien, Barnelivets „Myther“, først senere kom i Gang mellem ham og hans Søstre, — fordi de som Smaabørn hverken havde Stof eller Evne til at danne dem, — men at deres tidligste Lege var langt mere jordbundne og hverdagsagtige.

„Den første Leg, jeg mindes,“ skriver han, „foregaar i Rødding (i Nordslesvig) — sammen med Sofus Høgs- bros Børn. Om Ideen til Legen stammer fra dem eller fra os, vides ikke. Min ældste Søster (6 Aar) agerer Barselkone, jeg (4 Aar) er hendes Søn og ligger i

Vugge. I Stuen ved Siden af laves Mad til Barselgildet. Her er alle de større Børn ivrig beskæftigede. Til Barselkonen og Barnet ser ingen, vi ligger hen i Timevis uden nogen Opgave eller Opvartning,“ — indtil de opdager, at de i Grunden er udenfor Legen, og hævner sig ved at løbe ned og hugge i sig af Barselmaden i den anden Stue.

De mange virkelige Barnefødsler i Høgsbros og Knudsens Familier danner kendeligt Forbilledet for denne Leg.

Heller ikke i Dalum kom Børnenes Fantasi langt ud over Barnekamret. Men den fulgte dog med Barnevognen, hvori en ny lille Søster skulde køres ud i Sejerskov, og tog sig en Gang en større Udflugt, da alle fire Smaabørn havde besluttet paa egen Haand at vandre ud i den vide Verden. De maatte dog snart med Skamme vende hjem igen, fordi de ikke kunde knappe deres egne Bukser og — heller ikke faa dem op, da det blev haardt nødvendigt.

Men først i Aggersborg blomstrede Legen op til rige Oplevelser i Fantasiens Verden under kendelig Paa-virkning af den Skole, som Faderen ogsaa først her begyndte for Alvor med sine to ældste Børn.

Som Opdrager byggede J. L. Knudsen paa den gammeldags Guds frygt og Lydighed, hvori han selv var bleven opdraget i sit vestjydske Hjem. Han havde Mod til at være en lille Gud-Fader for sine Børn, indtil de blev selvstændige nok til at søge Ham, „efter hvem al Faderlighed paa Jorden bærer Navn“. — Den urokkelige Tillid, Børnene fik til ham i alle Ting, blev en kraftig Støtte for deres senere Gudstro. — Da hans Søn som voksen en Gang blev pint af Tvivl, gik han til sin Fader og spurgte ham, om det virkelig var sandt, at der er en Gud i Himlen, som vil hjælpe os. „Ja, saa sandt,“ svarede gamle Knudsen, „som at jeg er en ærlig Mand!“ Og bedre Hjælp kunde han ikke have givet Sønnen i hans Vaande.

Men Pastor Knudsen glemte heller ikke den Side af

Guds Faderlighed, der tugter. Han gennemførte Kravet om Lydighed saa fuldstændigt, at det for hans Søn virkede med en Naturlovs Nødvendighed. Han lod intet humant Hensyn svække den Grundsætning, at Overtrædelse medfører Straf. Hvad han havde sagt, skulde gøres, og skete det ikke, saa slog han.

Jeg kan huske, at Jakob har fortalt følgende Træk fra sin Skolegang. Han lærte at skrive de gamle „danske“ Bogstaver, og hans Fader paalagde ham at lade den anden Opstreg i *d*'et danne en meget skarp og spids Vinkel med den foregaaende Streg. Mens han sad og skrev sine *d*'er, gik Faderen op og ned bag ved ham, og hver Gang han lod Opstregen bue ud i den mindste lille Mave, fik han straks et Nakkedrag.

Man ser heraf, at Tugten gjaldt de ubetydeligste Enkeltheder, og da Pastor Knudsen var noget af en Per-Nitten-Gryn, med mangfoldige smaa Forskrifter for den daglige Adfærd, blev Lydighedsloven gennemført i alle Kroge af Børnenes daglige Tilværelse.

Men var Loven streng, saa var Evangeliet til Gengæld et virkelig glad Budskab for Børnene, naar det lød i Sang og Tale om Guds Rige og i livlig Fortælling af Fædrelandets Historie. Her fulgte Faderen den Regel: Hver nyde, som han nemmer! og gjorde de Timer til de dejligste i Børnenes Liv, i al Fald ved Siden af dem, de nød hos deres Moder, naar hun fortalte Bibelhistorie eller læste højt af gode danske Digterværker.

Sakse Runemester i Grundtvigs Oversættelse og Ingemanns historiske Romaner blev læste med Fryd. Til dem støttede Knudsen især sin Fortælling af Danmarkshistorien i ældre Tid. Men ogsaa den nyere og nyeste Historie blev bragt paa Tale.

En Maanedstid efter Børnenes Ankomst til Aggersborg viste de første preussiske Pikkelhuer sig Nord for Limfjorden. De fik Indkvartering af Fjenderne i selve Præstegaarden og fulgte naturligvis Krigens Gang med den største Spænding. Siden blev Børnenes egne Iagttagelser og Erindringer sammenvævede med Faderens

Fortælling og Betragtninger derover, saa at Krigen i 64 med sine Aarsager og Virkninger kom til at danne en mægtig Mindeblok i deres Sjæleliv med livsvarig Virkning paa deres Mening om Folk og Fædreland og om Menneskelivet i det hele. — Jakob Knudsen har i „Gjæring“ givet en Skildring deraf.

En anden historisk Begivenhed, som noget mere flygtigt greb ind i Børnenes Forestilling om Livet, var Grundlovskampen i 1865—66. — Pastor Knudsen stod naturligvis paa Grundtvigs Side og søgte af al Magt at holde paa den uforandrede Junigrundlov. Ved det sidste afgørende Folketingsvalg den 4. Juni 1866 var han Stiller for en Modkandidat til „den vise Bonde“ S. Pedersen i Hjørring Amts 5. Valgkreds, som havde sagt Ja til den reviderede Grundlov. Knudsen sagde paa Valgtribunen, at den Kandidat, han talte for, var en Stymper i Sammenligning med S. Pedersen i næsten alle Henseender; men han vilde sige Nej til den reviderede, og det var det eneste, der i Øjeblikket skulde spørges om. Stymperen blev ogsaa valgt og sagde sit Nej. Men han kom som bekendt i Mindretal dermed.

Fra det store Røre i hine Aar fik Børnene nogle krasse Forestillinger om „Hjemmetyskeri“ og „Jætter“, der stod Danmarks Lykke imod, mens de blev begejstrede for Grundtvig og hans Venner, som kæmpede for Danskhed og Kristendom til sandt Gavn for det danske Folk.

Disse Glimt fra Livet i den store Verden forstyrrede dog ingenlunde Hjemmets Fred, som netop følte tryk- gere paa Baggrund af alt det grimme og uædle, der huserede udenom. Den haarde Dom, J. L. Knudsen fældede over det meste af Verdens Væsen, var saa selvfølgelig rigtig i Børnenes Øjne, at de ogsaa som voksne fik svært ved at dømme mildt og forstaaende om de Foreteelser i Menneskelivet, der kom i Strid med Hjemmets Smag og Sædvaner. Som hos de gamle Nordboer, der altid søgte deres Styrke og Glæde inden-

for Slægtens Grænser, var „en Fremmed“ og „en Fjende“ nær ved at være enstydige Ord for Børnene i Aggersborg Præstegaard, naar Faderen da ikke lyste Gæsten i Kuld og Køn som en aandelig Frænde.

Men sligt spillede foreløbig en ringe Rolle, da Hjemlivet næsten var et og alt, og den nødvendige Tilførsel af aandelig Næring mere hentedes fra Fortidens Historie og Digtningens Verden end fra Samtidens offentlige Rørelser. — Dette skønnes blandt andet af det Fantasiliv, som blomstrede i Børnenes Leg.

I de nævnte „Barndoms-Erindringer“ fortæller Jakob Knudsen, at han og hans ældste Søstre digtede sig ind i en Drømmeverden, der nærmest minder om „Tusind og een Nat“. Jakob selv var altid en mægtig Enevoldskonge ved Navn „Balten“. Den ældste Søster, Dore, var hans kloge og bekymrede Raadgiver, den yngre, Maren, maatte ofte forestille Folkehoben eller lignende Baggrundsfigurer i det historiske Drama, der opførtes.

Som „Kong Balten“ udfoldede Jakob ikke saa lidt østerlandsk Tyranni. Med Minder fra Børnenes Skrive- og Tegnetimer kunde det for Eksempel stikke Kongen at slaa en aldeles fri Krusedulle paa Tavlen og paalægge sine Undersaatter at efterligne den paa det nøjeste i hvert et Sving. Han har engang sagt, at han dengang ikke var sig helt bevidst, hvilken stor Forskel der var paa, hvad han her krævede af sig selv og af de andre. Men det er ganske morsomt at se Myndigheden hos Drengen overfor hans Søskende forme sig efter Faderens Forbillede.

Kong Balten og hans Mænds Krigstog imod opdigtede Fjender er — ligesom Børnenes Lege i „Gjæring“ — fulde af Mindelser fra Faderens historiske Undervisning. Men de faar et eget Liv ved Tilknytningen til de stedlige Omgivelser, hvori de foregaar, og heri spirer tydeligt Drengens Evne til at tage det jyske Landskab op i sin Digtning.

*

Næst efter selve Hjemlivet var Naturomgivelserne det, som stærkest prægede Jakob Knudsens Barndoms-tid, og som derfor kom til at genspejle sig klarest i hans Sjæleliv. Han havde, som han selv sagde, ikke meget af den Slags Fantasi, der frit former Personer og Landskaber uden bestemte Forbilleder i det virkelige Liv. Han holdt sig derfor altid som Forfatter til de Erindringsbilleder, der saa mærkelig tro laa gemte i hans Hjerne. Hvem der kendte hans Omgangskreds fra Barndommen, kunde let paapege de Personer, som han brugte til Modeller, og hvem der kender Aggersborg Sogn, vil Gang paa Gang møde et Genbillede af dets stedlige Ejendommeligheder i Knudsens Romaner. Det vil derfor altid virke betagende paa Venner af hans Digtning at gæste den skønne Egn, hvor han henlevede sin Barndom.

Aggersborg Sogn ligger sydligst i Øster-Hanherred paa et stumpviklet Fremspring i Limfjorden, lige overfor Løgstør, dær hvor Fjordens største Bredning aabner sig mod Vest. Et Blik paa Kortet vil vise, hvorledes dette Limfjordssogn, lige langt fra Hals og Tyborøn, danner det geografiske Midtpunkt for hele Nordjylland, som synes at være den folkelige Digtningens rette Hjemstavn i Begyndelsen af det tyvende Aarhundrede.

Fra Himmerland gaar Rejsen til Aggersborg over det smalle Aggersund, en halv Mil Nordøst for Løgstør. — Ved Sundet laa der fra gammel Tid en Færgeskro paa Nordsiden af Fjorden med en Købmandsgaard og nogle Haandværkeres Huse omkring. Men Kysten Vest derfor hen mod Aggersborg By var endnu for halvhundrede Aar siden temmelig øde. Vejen fra Færgestedet til Byen gaar langs „Rimmerne“, d. e. de lave, stenede Banker, som Fjorden har aflejret. Kun hist og her fandtes der dengang ved Vejen et ganske lille, lavt, lerklinet og hvidkalket Hus med Lyngtag, og Nord for strakte Kærene sig med Pors og Lyng langt ind i Landet.

Omtrent en Fjerdingvej fra Aggersund ligger Aggersborg By, og den østligste Gaard i Byen er Præstegaarden, som ligger mellem Vejen og Stranden med sine fire kalkede Længer og sin ret anselige Have, sin Mødding og Andedam. Den gamle Lade i Nord med sine ejendommelige Porte mindede Præstens Børn om Erik Glippings Mord i Finderup. Stuelængen mod Syd er kun ved Haven og en smal Mark skilt fra Fjorden. Langs Kysten findes der en Mængde større og mindre Græsholme, skilte fra hinanden og fra det faste Land ved Vandløb, der kun er faa Alen brede. Derovre græsser Byens Køer om Sommeren, og derfra bjerges der Hø. Præstegaardshaven har et tæt Læbælte af middelstore Træer i Vest og ude paa Diget en Skov af Skarntyder, der var et mærkeligt Vildnis i Børnenes Lege. I Syd ser man over Havediget uhindret det smalle Sund med dets Sejlere og Løgstør Købstad under Bankerne paa den modsatte Kyst.

Byens andre Gaarde og Huse ligger Vest for Præstegaarden, og gaar man endnu tusind Alen længer i Vest, kommer man til den gamle store Aggersborggaard, hvis Navn har været kendt lige fra Knud den Helliges Dage. Den vidtstrakte Avlsgaard er bygget paa et saa stærkt stigende Jordsmon, at man ovre fra Løgstør kan se den nordre Lade lige til Syllen ovenover den søndre Længe. — Øst for Avlsgaarden ligger „Borggaarden“, der dannes af tre kønne gamle Fløje i een Etage med svært Bindingsværk. I den søndre Fløj bor Ejeren med sin Familie, i Midterfløjen er der Udenomslejlighed og i den nordre Gæstekamre m. m. — Langs alle tre Fløjers Inderside staar der en Række ærværdige Træer. Til et af dem var der i Jakob Knudsens Barndom en Gang tøjret en Ræveunge, som havde Hus i den hule Stamme, — ligesom i Grev Trolles Borggaard, der i det hele er et tro Genbillede af Herregaarden i Aggersborg.

Udenom ligger der en løvrig Lund med Rester af gamle Voldgrave. Nede ved Stranden er der et Bade-

hus, hvortil Præstefamilien i Knudsens Tid havde Adgang. Paa deres Badetur kom Præstebørnene hver Dag forbi Herregaarden, men ellers var der ikke megen Omgang mellem de to Hjem. Ejeren af Aggersborggaard hørte til en udbredt Familie, der fra gammel Tid sad inde med adskillige store Gaarde i Hanherred.

Hundrede Alen Nord for Avlsgaarden viser man Voldstedet af den gamle Kongsgaard Aggersborg, og et Par Hundrede Alen længer i Nord ligger Aggersborg Kirke frit paa en Banke med den dejligste Udsigt til alle Kanter. Fra Kirkegaardsdiget kan man i Sydvest se ud over den mægtige Løgstør Bredning med Livø, Fur og Mors i den fjerne Baggrund. Mod Syd ser man ind over Himmerland. Mod Øst kan Øjet følge Limfjorden til Øland. Kun i Nord spærres Udsigten af højere Banker. Men kommer man op paa dem, kan man øjne Klitterne ude ved Bolbjerg og Svinkløv.

Naar man en Solskinsdag i Høst staar ved Kirkediget og ser ned over Kirkestien til den lave Præstegaard, kan man komme til at tænke paa, at denne Bolig, hvis hvide Længer titter frem mellem de grønne Træer ud til den friske Fjord, en Gang har rummet et yndigt Hjemliv bag sine Mure, — da Jakob gik dær som Dreng i Søskenflokken og ubevidst samlede alle de dyrebare Minder, hvormed han siden har glædet saa mange af sine Landsmænd.

I sine Barndoms-Erindringer har han skildret, hvorledes han fra Hjemmet i Præstegaarden begyndte at søge ud til videre Egne:

„Hvor ser jeg for mig, ja føler i min Sjæl — de fire Veje, ad hvilke man kunde drage ud fra Aggersborg Præstegaard! — Den østligste, Rimmevejen, førte langs Fjorden til Aggersund. Den har noget køligt og udsat ved sig, men den har ogsaa al Rejselængslen og er i det hele Udgangen til den store Verden. — Den næste er Kærvejen. Det er helt Aggersborg, helt Hjemmefølelse; men der er noget tungsindigt, melankolsk ved den, den er sandet, et Stykke passerer den en helt

klitagtig Skrænt med Marehalm, og Rummet mellem den og Rimmevejen er det mørke Kær med Lyng og Pors og lave Smaakrat af Havtorn.“

„Saa kommer Vejen over Baarerne (Agrene) lige Nord paa fra Byen. Den er tør og lysebrunt muldet, og dens naturlige Sidestier er glattrampede om Foraaret af de mange bare Fødder. Man kunde vanskeligt blive tungsindig paa den Vej. Og den stiger hele Tiden mod Nord — op i de lyse, øde Ullerup-Banker, hvorfra man i klart Vejr kan se Klitterne.“

„Den fjerde Vej har igen et helt andet Præg, — først nu, da jeg skriver dette, bliver det mig klart, at den sikkert var en Amtsvej, medens de to foregaaende i Virkeligheden vist ikke har været andet end Sogneveje, — den over Bankerne maaske endda kun Markvej. — Den fjerde Vej førte ogsaa ud i den store Verden, men ligesom ad en Bagdør. Den gaar til Bolbjerg og Havet, fra den ser man ud over Liv-Bredning, Mors, Hannæs og Thy. Det maa dog vist være Aalborg og København mod Øst, der volder, at „Vestpaa“ faar dette uofficielle Præg, ligesom man saae ud ad en Bagdør. — Men over den Verden staar Solen om Eftermiddagen, og alle Fjordens Vande skinner. — Den fjerde Vej er tillige Kirkevejen, og her, ved Vintertid, har man jo tænkt sig det foregaa, som Grundtvig synger om i Julesalmen: „Vel mødt under Sky paa Kirkesti, paa Sne ved Midnatstide, — udbære vor Jul ej nænner I, derpaa tør nok vi lide.“ — Paa de fire Veje har man kort sagt oplevet meget mere Herlighed end paa alle dem, man senere har vandret.“

Mindre hjemligt, men stærkt betagende, som en stor fremmed Verden med underlige Røster og dejlige Syner, en Verden fuld af Tiltrækning, men ogsaa fuld af Farer, har Fjorden virket paa den lille Jakob. Det var skønt at lege paa Græsholmene, ride paa Køerne over de smalle Løb imellem dem, være med ved Høstletten og lære at svømme omkring Badehuset, naar Fader, med samme Streghed som paa Landjorden,

egenhændig dukkede sine Børn, da de var smaa. — Det var ogsaa morsomt ved Vintertide at gaa paa Isen ud til Holmene og øve sig i Skøjteløb paa den tillagte Fjord. — Men det var uhyggeligt at se de aabne „Høller“ hist og her paa Isfladen og høre om, hvorledes „Strøm-Manden“ raabte derude fra Vaagerne og krævede Menneskers Liv, naar de i Taagen foer vild paa den frosne Fjord. — Skibene bar Bud fra fremmede Egne. Fjorden var som et aabent Vindue ud til den Verden, der foreløbig kun sysselsatte Drengens Sind med ubestemte Drømmerier, men senere med voksende Vælde talte til ham om en mægtig Natur, der ikke lyder de samme menneskelige og guddommelige Love, som han under Hjemmets Værn var vant til at bøje sig for i blind Lydighed.

Bølgeslaget, Fugletrækket, det altid skiftende Lys over Stranden fyldte hans Sjæl med Grundtoner af Livets Poesi. Engblomsterne, Krabbefangsten og mangen lille Oplevelse ved Kysten gik ind i Vrimlen af de daglige Iagttagelser, som gjorde den barnlige Tilværelse saa rig paa Livsindtryk.

En Dag, da han stod nede ved Fjorden, saae han en Kronhjort med stort Gevir komme svømmende mod Land fra den modsatte Kyst, vade ind og løbe op i Markerne. Det var vel et Dyr fra de store Skove i det sydlige Himmerland, som var strejft herop paa sin vildsomme Flugt. Jakob kom hjem og fortalte denne Oplevelse, mens hans brune Øjne straaledede, og han af lutter Betagelse næppe kunde faa Ordene frem. Det morede hans Faders gode Ven, Præsten Niels Lindberg, som var i Besøg, at være Vidne dertil. Han skrev siden et Brev til Aggersborg Præstegaard, hvori han havde tegnet Jakob paa Stranden og Dyret med de store Horn, der kom svømmende ind imod ham.

Børnene havde i det hele aabne Sanser for alt, hvad der mødte dem udenfor det hjemlige. Netop fordi de havde forholdsvis lidt at gøre med fremmede Mennesker, slugte de dem med Øjne og Øren, naar de kom

indenfor deres daglige Kreds. De var meget tilbageholdende, naar der var Gæster i Præstegaarden, men de lagde godt Mærke til deres Væsen og morede sig tit med at efterabe dem, naar de var rejst igen. Det kunde dog ogsaa ske, at Beundringen for det fremmede overvældede dem saa stærkt, at de lod Kritiken fare og optog Gæsten blandt Helteskikkelserne i deres barnlige Drømmerige.

Mennesker, der paa længere Tid fik Ophold i Præstegaarden, kom naturligvis til at spille en stor Rolle for Børnene. Dette gjaldt den unge Pige, som blev Lærerinde for dem i de mindre „aandelige“ Fag, og hvis Frøkenvæsen Jakob Knudsen flere Gange har gengivet i sine Fortællinger paa en pudsig og rørende Maade. Det gjaldt ogsaa en Sønesøn af Farbroder Knud paa Trøjborg, der blev forberedt til Konfirmation i Aggersborg Præstegaard. Og det gjaldt den unge Grev Ahlefeldt, der havde været Pastor Knudsens Elev i Rødding og derfor aflagde ham et længere Besøg i Aggersborg. Hans fynske Tale og livlige Væsen saavel som hans ædle, varme Hjertelag møder os i een af de smukkeste Skikkelser, Jakob Knudsen har fremstillet i sin Digtning: den unge Grev Trolle i „Den gamle Præst“.

Mere dagligdags og samhörig med Livet i Hjemmet var naturligvis Iagttagelsen af Bøndernes Færd og Tale, hvormed Jakob fra Barnsben blev lige saa fortrolig som med Naturen i hans Hjemegn. Derimod var der en vis Højtid ved det, naar Familien drog i Besøg hos „dannede Folk“ i andre Sogne.

En Milsvej Nord for Aggersborg laa Skærpinggaard, hvor Herredsfoged Rübshahm havde sin Embedsbolig. Rübshahm var gift med Fru Nanna Knudsens Søkendebarn, Elfrida Boisen, der fra Barndommen havde været hendes bedste Veninde, og Tante Elfrida kom til at staa for Børnene i Aggersborg Præstegaard som den yndigste og ædleste Dame, de kendte. Herredsfogden var en selvfølende Embeds-

mand med et meget overlegent, sarkastisk Væsen i sin Omgang med Herredets Indbyggere. Han var stolt af sin nationalliberale Dannelse og over Minderne fra Studenterdagene, da han havde været med til at spille Hostrups Komedier ved deres første Fremkomst. Som Hovedstadsmand og Akademiker følte han sig vistnok temmelig højt hævet over den Folkelighed, hvori Præsten i Aggersborg levede; men der bevaredes dog en høflig og venskabelig Omgangstone imellem dem. Skærpinggaards kønne Stuer og dejlige Have gjorde stærkt Indtryk paa Knudsens Børn, og Husherren blev for Jakob Mønsteret paa den fine, fremmedartede Dannelse, som Drengen paa een Gang kritiserede og beundrede.

Naar Jakob Knudsen senere besøgte Rübshahm, kunde denne indlede Samtalen med det Spørgsmaal: „Hør, sig mig, Jakaab! Tror du, jeg er en dannet Mand?“ Og uden at vente paa det selvfølgelig Ja gik han saa videre med den dannede Mands overlegne Kritik af de folkelige Grundtvigianere.

Mere ligelig og hyggelig var Omgangen med enkelte borgerlige Familier ovre i Løgstør. Især stod Knudsens paa en god Fod med deres Købmand, den gamle hæderlige og ejendommelige Konsul I s a k J e n s e n, hvis Plejesøn P. K o l d senere blev gift med Jakob Knudsens Søster Maren.

Hos saadanne Købstadsmennesker med jydsk Tonefald i Røsten og jydsk Tankegang overfor Livets Spørgsmaal fandt han en „rodfæstet“ Natur, der var nær i Slægt med den hos Limfjordsbønderne. Men han lagde ogsaa Mærke til det verdslige Væsen, som Handel og livlig Omgang med mange forskellige Mennesker havde udviklet hos dem. Væsentlig saae han med Samhu paa saadanne Folk, der siden fandt en rigelig Plads i hans Samling af jydske Mennesketyper. — I den fortræffelige Fortælling *En Forlovelse*, som han — mindre heldigt — dramatiserede i *Kærlighed og Købmandsskab*, har det moret ham

at sætte en københavnsk-født Manufakturhandler ind iblandt saadanne Limfjordskøbmænd, for at vise Indflytterens løse paatagne Væsen i Modsætning til Jydernes ægte Natur. Men om han i sin Barndom skulde have truffet saadan en Sprællemænd i Løgstør, veed jeg ikke.

Mange af de Menneskebilleder, som Jakob Knudsen saa trofast bevarede fra sin Barndomstid, var bleven indpræntede i hans Hjerne ved et meget kort Samvær med vedkommende Person. — I Noget om at digte siger han: „Et Menneske, som i min Barndom har gjort stærkt Indtryk paa mig, selv i kort Tid, kan jeg skildre fra Vuggen til Graven og i alle Situationer. Den Tid, f. Eks., som jeg har tilbragt sammen med Proprietær Kristen Faurholt (i „Sind“), strækker sig sikkert ikke ud over 24 Timer alt tilsammenlagt.“

Denne dybe og sikre Iagttagelsesevne var bleven udviklet gennem Opdragelsen. Han havde sit urokkelige „Staasted“ i Hjemmet. Derfra kunde han uforstyrret bruge sine Øjne og Øren, naar han, forholdsvis sjælden, saae fremmede Folk i Stuen, og derhen kunde han bringe de Indtryk, han førte med sig hjem fra de faa Rejser, han gjorde i sin Barndom. Minderne derom groede siden i Fred og blev vel ogsaa tit opfriskede gennem den dramatiske Leg med Søstrene.

Endelig fik det sikkert stor Betydning for hans Forhold til alle Barndoms minderne, at han blev flyttet bort fra Aggersborg, netop da Barndomstiden var forbi, og saaledes fik Indtrykkene derfra afsluttede og henlagte, førend de kom ind under den stærke Opløsning, som Ungdomssindet tit udøver paa Barneminderne, naar de er i Stue sammen.

III

OVERGANGSALDEREN

I LEJRSKOV 1872—1875.

I Gjæring vedbliver Helten, Karl Wintrup, der i saa mange Maader er et Genbillede af Forfatteren selv, at bo i sit Barndomshjem i Hanherred langt ind i den voksne Alder. Men der sættes dog en Grænse for hans egentlige Barndomstid ved Rejsen til København, som han maa tænkes at foretage i 1871.

I Jakob Knudsens eget Liv blev der sat et mere tydeligt Skel mellem Barndommen og Overgangsalderen, da hans Fader i 1872 blev forflyttet til et nyt Embede i det sydlige Jylland.

Det var Ludvig Schrøder, der gjorde Pastor Knudsen opmærksom paa, at Præstekaldet i Lejrskov og Jordrup, et Par Mil Øst for Askov Højskole, vilde blive ledigt, og spurgte ham, om han ikke havde Lyst til at søge det.

Hertil svarede Knudsen den 13. Juni 1872: „Næst Tak for dit Brev vil jeg sige dig, at Vinket om Lejrskov gjorde et behageligt Indtryk paa os. I det sidste Aarstid har min Virkekreds glædelig udvidet sig, ved det at jeg har faaet mer og mer at gøre med Folk sønden for Fjorden. Men dog er jeg — det mærker jeg paany — let at lokke til Nærheden af min Hjemegn, og des lettere, naar det er til en Kreds, hvor der er Hjertelag vaagent for Aand og Liv.“

Han gjorde da ogsaa Alvor af at søge dertil og blev den 21. September 1872, faa Uger efter Grundtvigs Død, udnævnt til Sognepræst i Lejrskov og Jordrup.

Samme Efteraar førte han hele sin Husstand, der nu var vokset til en stor Flok paa i alt otte Børn, fra Aggersborg til Lejrskov Præstegaard. — Det fortælles, at han forud for Afrejsen sendte et Svinehoved til Aalborg for at have noget at tære undervejs. Rejsen gik med Dampskib fra Aggersund til Aalborg, hvor Familien nød sit Svinehoved med Hvidkaalssuppe. Næste Nat sov de alle i Randers, og tredje Dag naaede de med Jernbanen til det ny Hjem.

Et af de første Steder, Knudsen gæstede fra Lejrskov, var Dons, hvor han var indbudt til Julegilde hos den bekendte Lægprædikant Peter Larsen Skræppenborg, som tidligere havde besøgt Aggersborg Præstegaard. Jakob Knudsen har tegnet et Billede af ham i *Sind*.

Pastor Knudsen kom kørende i en Skovslæde med Kone og otte Børn. Da han kom ind i Stuen med hele Flokken, raabte Peter Larsen paa sit Fynsk: „Naa, sikken en Mængde! Jeg tror, det er det eneste Bu', som Folk rigtig overholder: Vorder frugtbare og mangfoldige og opfylder Jorden!“

Mange Venner var samlede til dette Julegilde for at høre Pastor Knudsen tale i Peter Larsens Storstue. Det var opbyggeligt for de ældre, og morsomt for Børnene at være med.

Nogle Uger senere døde Peter Larsen. Det var hans nærmeste Kreds i Dons og Omegn, der især havde draget Knudsen til Lejrskov. En Del af dem boede i Ferup, som ligger i den østlige Ende af Lejrskov Sogn, og disse vedblev til Knudsens Død at være hans gode Venner.

Til den anden Side laa Askov Højskole, som ogsaa øvede stor Tiltrækning paa den nye Præst i Lejrskov. Han beundrede Schrøder saa højt, at han engang sagde: „Der fødes kun een Gang i tusende Aar en Mand som Grundtvig og kun een Gang i hundrede Aar en Mand som Schrøder.“

Det var i det hele ejendommeligt for J. L. Knudsen,

at han trods sin udprægede Selvstændighed og ellers skarpe Kritik, næsten ydmygt kunde beundre enkelte andre, selv blandt de Mænd, som var yngre end han selv. Saaledes kom han i sine sidste Leveaar, da hans Beundring for Schrøder var kølnet, til at slutte sig inderligt til Præsten Otto Møller i Gylling og føle sig som hans Lærling, skønt han dog var tolv Aar ældre end Møller.

Selv overfor helt unge Mennesker, som Sønnen Jakob og mig, kunde han sige uden Ironi: „Ja, I er klogere Hoveder end jeg!“ Men han tilføjede rigtignok: „Alligevel er min Mening den ene rigtige!“

I Nærheden af Askov havde han en særlig god Ven i Præsten H. Svestrup i Vejen, som var hans Skriftefader, og som han lige til sin Død plejede fortrolig Omgang med.

I det hele mødte Knudsen i sin ny Virkekreds langt mere bevidst kristeligt og folkeligt Liv end i Aggersborg, og havde han deroppe staaet som en enlig Ordfører for den grundtvigske Anskuelse, saa kom han nu i Selskab med adskillige andre, der overstraaede ham i Folkets Gunst. Men man mærkede aldrig nogen Bitterhed hos ham derover. Han ønskede kun at virke frit og uforstyrret i den mindre Kreds, som han ifølge sit Embede var knyttet til. Derfor blev det ham lidt vanskeligt at se venligt til Dannelsen af Valgmenigheden i Aagaard, hvorhen den unge Brücker ogsaa drog flere af Ferupperne, der før trofast havde søgt til Lejrskov Kirke.

I Virkeligheden kunde Knudsen let staa Maal med Egnens andre Præster. Men det var mindre ved offentlige Møder, mere i den hjemlige Kreds, han udfoldede sine mærkelige Evner.

Han var, da jeg i Slutningen af Halvfjerdserne lærte ham at kende, en kraftig, blomstrende Mand paa henvend tresindstyve Aar. — Første Gang jeg saae ham, var ved Lærermødet paa Askov i August 1877. Han kom kørende ind i Højskolegaarden paa en lille aaben Vogn

og var selv Kusk. Han lignede nærmest en Kreaturhandler med sit friske rødmossede Ansigt, det store, lyse Skæg og den hvide Støvfrakke, som han kaldte sit Aaleskind. Af Vækst var han middelhøj og noget mavefør, skønt ikke saa svær og tung, som Sønnen blev med Aarene.

Engang da han kom kørende i samme Støvfrakke og i samme Befordring ud af Kolding By, blev han tiltalt af en Arbejdsmand, som nogen Tid i Forvejen havde set ham køre ind i Byen: „Om Forladelse! Maa jeg spørge, om det er Hr. Pastor?“ — „Ja, jeg er Pastor Knudsen fra Lejrskov!“ — „Saa har jeg tabt en Omgang til Kammeraterne,“ sagde Arbejdsmanden. „Jeg væddede med dem, at De var Slagter!“ — Denne Oplevelse morede det Knudsen at fortælle hjemme i Lejrskov Præstegaard.

Ved Lærermødet i Askov lagde jeg Mærke til hans høje Stemme og ejendommelige Udtryksmaade. Under en Forhandling, der drejede sig om Helligaandens Virkefelt, sagde han blandt andet: „Den Helligaand bryder sig ikke om, enten vi faar Maren eller Mette. Saadanne rent menneskelige Anliggender blander han sig ikke i.“

I lignende folkelige Vendinger udtrykte han sig ofte, naar han stod paa Prækestolen. Man kunde blive helt forbløffet over hans djærve, dagligdags Ord „fra det hellige Sted“. Men det gjorde godt at høre en saa tilforladelig Tale, der altid kom frisk fra Hjertet eller fra Leveren.

Han holdt meget af at indskyde jydsk Talemaader i sin Præken og søgte gerne at gengive de bibelske Tekster paa saa kraftigt Dansk, at det kunde kradse lidt op i den andægtige Sløvhed, hvormed man ellers ofte hører paa de højtidelige Ord i den overleverede stive Form.

Naar han f. Eks. ved Barnedaab skulde oplæse Evangeliet i Markus det tiende Kapitel: „Og de førte smaa Børn til ham osv.“, sagde han ikke: „Disciplene truede

dem, som bar dem frem,“ men en Gang: „Disciplene var ubehagelige imod dem,“ og en anden Gang: „Disciplene gav dem knubbede Ord.“ — Da jeg spurgte, om det var, fordi han fandt disse Oversættelser mere nøjagtige, svarede han: „Aa ja! Men det er dog især for at faa lidt Forandring paa det. Folk sidder tit og halvsover ved Ord, de har hørt saa tit. Men naar der saa kommer en ny Vending, saa vaagner de og hører bedre efter.“

Han talte gerne Jydsk til dem, der sagde A til sig selv, — vel ikke mindst, efter at han var kommen tilbage til den Egn af Landet, hvis Sprog var ham mest hjemligt. Naar vi var ude at køre med ham, snakkede han „fint“ til os andre og ravjydsk til Kusken. — Jeg tror for Resten ikke, Folk var saa glade ved, at han saaledes „snakkede dem efter Munden“. De vidste ikke altid, om Præsten ikke havde dem lidt til Bedste, fordi de ikke anede, hvilken dyb Kærlighed han havde til deres djærve Maal og ejendommelige Talebrug. Han havde i sine unge Dage ligefrem foretrukket at tale Jydsk om de højeste Ting, naar han sad i en lille fortrolig Kreds paa Rødding Højskole.

For dem, der rigtig forstod ham, var denne jydsk Stil i Væsenet ikke blot et morsomt Krydderi. Men den gav hans Tale om aandelige Spørgsmaal en særegen Vederhæftighed, fordi man mærkede, at hans Tanker var groede i hans egen Have og var vokset op i den sikreste Sammenhæng med hans daglige Liv.

Folkelighed var ham ikke alene i Klæderne skaaren, men ogsaa i Kødet baaren, og der var næppe nogen, som mere efterlevede Grundtvigs Tale om Forening af Danskhed og Kristendom end denne jydsk Præstemand, der paa een Gang var saa djærv af Natur og saa barnlig af Hjertelag, — saa helt et Menneske af Kød og Blod, og saa helt et Guds Barn „i Kraft af Barsedaa med Herlighedens Haab“.

Han er med Rette bleven kaldt „en Bondepræst“. Han vedblev i Grunden hele sit Liv at tænke som en

Bonde, men dog med mere Bevidsthed om Tankegangen, end de almindelige Bønder har. Og samtidig var han fuldt ud Præst, med den reneste aandelige Sans for, hvad der hører til Guds Rige.

En saadan Mand blev ikke rendt over Ende af den „Realisme“, der kom paa Mode blandt de Dannede i hans sidste Levetid. Han var selv en meget større Realist end Skønaanderne i København. — Da jeg en Gang, betaget af Tidens Tankegang, sagde til ham, at jeg syntes, der var saa meget, der talte imod, at Mennesket var skabt til evigt Liv, svarede han: „Ak ja! det taler alting imod undtagen Troen paa Jesus Kristus Vorherre!“

Naar man rigtig skulde have Glæde af en Mand som ham, maatte man se ham i hans Hjem, og det hører da ogsaa til min Ungdoms bedste Minder, hvad jeg oplevede, naar jeg som Jakob Knudsens Ven kom i Besøg i Lejrskov Præstegaard.

Nogen Ængstelse følte jeg ganske vist, hver Gang jeg traadte over Tærskelen i dette Hus, fordi jeg straks mærkede, at her var der een Vilje, der raadede næsten uindskrænket over alle, som var derinde. — Gamle Knudsen var ikke saa lidt af en Hustyran, naar dette Ord tages i allerbedste Mening. Han var ingenlunde en af de vilkaarlige Selvherskere, der finder Behag i at plage sine Undergivne. Han var en ordentlig Enehersker, som ofrede langt mere kærlig Eftertanke paa sine Husfæller end nogen liberal Fader, der lader Børn og Tyende te sig, som de vil. Det var ikke Herskerlune, som var Nerven i hans hjemlige Færd, men Vilje til at gøre sin Faderpligt, forbundet med en streng, lidt pennittengrynsagtig Ordenssans. — Derfor var det i Hovedsagen en velgørende Magt, han øvede, selv om hans Søn i Overgangsalderen blev ikke saa lidt trykket deraf, og siden mente, at Faderens Opdragelse havde fremmet hans Anlæg for Samvittighedsskrupler.

En Del af Tyngslen ved det faderlige Regimente stammede fra, at J. L. Knudsen langt fra var saa prak-

tisk en Mand, som han bildte sig ind at være. Man behøvede kun at se hans Kontor, hvor der under Loftet hang en Mængde Pakker med Sejlgarn, Skruer, Vogndele, Hestesko, tørrede Planter osv., eller iagttagelse alt det Væsen, der var, naar han skulde i Overtøjet, hvorledes Kappen skulde løftes og rykkes i Lave, Tæpper svøbes om ham paa en ganske bestemt Maade, som kun den yngste Datter rigtig forstod osv., eller hvorledes han havde indrettet sin lille Enspændervogn med en skraa Agestol lige ved Bagfjælen, — for at skønne, at en Mand med alle disse snurrige Anstalter, som altid skulde overholdes til Punkt og Prikke, ikke var rigtig egnet til at komme glat gennem Verden eller gøre det daglige Liv nemt for sine Omgivelser.

Desuden havde han ved hver Ting og hver Bestilling en egen Lærdom, som han forkyndte Børnene med faderlig Sikkerhed, og som de først i en voksen Alder vovede at kritisere. Hans Selvsikkerhed var urokkelig indenfor Hjemmets Døre. Derfor kunde det volde hans Søn en egen Uro, naar han saae den vakle under fremmede Forhold, — saaledes som Karl Wintrup pines af at se sin Morbroder Jørgens Optræden i Pastor Grabows Stue.

De forholdsvis faa aandelige Høvdinger, som Faderen talte om med dyb Beundring, især Grundtvig, kom til at staa i straalende Glans for Børnenes Fantasi. Men Folk, som de var flest, blev de vant til at se paa med megen Mistillid. Gamle Knudsens skarpe Kritik over Verdens Børn og over alle uægte Medskabninger gik tidlig hans Børn i Blodet. Jakob lærte i sit Hjem, at de fleste Mennesker er ringe nok og mange af dem store Kæltringer. Dermed var Grunden lagt til den altfor haarde Dom, han ogsaa senere fældede over mange skikkelige Folk, der ikke var saa heldige at komme i umiddelbar Forbindelse med hans varme Hjertelag.

Forøvrigt var hans Moder i Virkeligheden ikke mindre skarpt dømmende end Faderen. Trods sit fine, tilbageholdende Væsen og sin elskelige Mildhed mod dem,

som stod hende nær, var hun af Natur langt mere kritisk anlagt end sin Mand og lod sig mindre end han narre af Menneskers ydre Væsen.

Men bidrog denne Kritik af fremmede til at lægge lovlig dybe Grave og høje Volde omkring Hjemmet med spejdende Udkik imod den fjendske Verden, saa var der til Gengæld dejlig trygt indenfor Husets Døre. Dær raadede den reneste Tone, det inderligste Sammenhold og i det hele et fælles Liv, som Knudsen nok havde Grund til at kalde „et Himmerig paa Jorden“.

Jeg synes aldrig, jeg andensteds har mødt en saadan Forening af frisk Ynde og trofast Flid som hos Jakob Knudsens Søstre, der i flere Aar var ene om alt Pigearbejdet i den store Præstegaard. Jeg mindes intet skønnere end deres Husandagt med flerstemmig Sang, der aldrig brød den Enhed, som Ordet skaber. — Heller ikke skulde man let træffe et Hjem, hvor uskyldig Morskab friere slog Gækken løs, naar der for Eksempel blev leget Ordsprogsleg, eller naar den ene efter den anden fortalte Træk af, hvad de havde oplevet blandt Fremmede, med mesterlig Efterligning af andre Menneskers Røst og Væsen.

Husfaderen havde forlængst ophørt selv at holde Skole med Børnene, naar undtages den Forberedelse, han gav dem til Konfirmation. Men hele hans daglige Færd iblandt dem var i Grunden en fortsat Undervisning, hvad enten han sad, i sin særegent udstyrede Stol, under Maaltiderne og holdt Bordtaler omtrent som Morten Luther, eller han læste højt i Dagligstuen og sang for, i en meget høj Tone, eller de samledes i Kirken, hvor ingen fik mere ud af hans Prækener end hans egne Børn og enkelte gamle Husvenner, som bag efter fik en Kop Kaffe i Præstegaarden.

Blandt Børnene var de to yngste Drengene. Men de var saa meget yngre end Jakob, at de ikke kunde blive hans Kammerater. Han gik derfor ene mellem sine fem Søstre. Han og Faderen var de eneste Mandfolk i Dag-

ligstuen, og deres Forhold dannede den historiske Handling i de idylliske Omgivelser.

Søstrene var som Musernes Flok omkring Apollon eller maaske snarere som Kvindekoret i en græsk Tragedie. De prægedes alle rent og skønt af den Aand, der raadede i Hjemmet. De afspejlede klart den strenge Redelighed og den djærve Harme over Verdens Løstagtighed, som gik gennem Faderens Domme. Men de gav ogsaa Genklang som en Strengeleg af al den poetiske Stemning, den fromme Alvor og den muntre Skæmt, der fandtes hos Forældrene. Hos dem brød Moderens Ungdom frem i friske Skud og følte som en bly Anelse om alt det dejlige, Livet har i Gemme.

Den ældste Søster, Dore, traadte dog ud af Koret som en jævnbyrdig Person ved „Heltens“ Side. Hendes høje Begejstring for de Træk af Historien, Faderen havde meddelt dem i Barndommen, hendes ideale Krav efter de store historiske Forbilleder gjorde hende til en Fylgje, som fik livsvarig Indflydelse paa Broderens Tankegang og hjalp ham med at staa Vagt om de fælles Barndomsminder.

Lejrskov Præstegaard ligger ikke saa frit som den i Aggersborg. Den har en hel By omkring sig. Men Gaardspladsen er stor, og til den modsatte Side ligger der en anselig Have, eller rettere to Haver: den gamle ved selve Stuehuset og den ny paa den anden Side af en offentlig Vej, der fører lige forbi Husets Gavl. — Den nærmeste Naboejendom er en Proprietærgaard, hvis Have ligger op ad Præstens ligesom i „Gjæring“. — Nabofamiliens Børn, der selv var af Præsteslægt paa mødrene Side, kom en Del sammen med Knudsens Børn, som de kunde snakke med gennem Læbæltet. Men Jakob var nu for gammel til at drive den Slags Lege, som han og hans Søstre havde haft for i Aggersborg. De omsattes nu for ham i en Slags fantastisk Literatur, som bestod i lange Breve, som han skrev til Søstrene fra et mærkeligt Kongerige i den anden Ende af Verden.

Lejrskov Kirke ligger højt og ensomt en Snes Minuters Gang Øst for Byen. Den bakkede Vej dertil er omgivet af frodige Hegn. Men naar man kommer op paa Kirkegaarden, aabner der sig en storladen Udsigt. Blandt andet ser man mod Syd over til Gelballe Skov, hvor Olaf Ryes Folk i April 1849 kæmpede med Slesvigholstenerne.

Rundt om i Egnen, helt ovre i Askov og nær inde ved Kolding, ses den store, hvide Lejrskov Kirke med sit svære, blytækte Taarn. — Der var god Kirkegang i Knudsens Tid. Om Lørdagen gik Præsten tit alene inde i Kirken for at forberede sig til den næste Dags Præken. Men til andre Tider holdt han af at gaa og tænke i en Nøddegang i den ny Have, som derfor om Vintren blev fejret ren for Sneen.

Vest for Lejrskov ligger der en Række Kæmpehøje. Mellem dem gaar Ribe Landevej. Vest for Nabokirken i Anst fører den over Vejen Aa, der bugter sig i store Buer gennem det skovløse Landskab. Mod Øst gaar Vejen derimod til Kolding Aa, der krummer sig gennem snævre Dale med bratte Brinker. — Dær har Jakob Knudsen og jeg gjort begejstrede Nattevandringer med Samtaler paa Islandsk og Bad i Aaen, naar vi i lyse Sommernætter gik hjem fra Møder i Kolding til Lejrskov Præstegaard. — Men det er langt fra, at alle hans Minder fra Lejrskovegnen var saa lyse og muntre som disse.

*

I disse Omgivelser tilbragte Jakob Knudsen sine halvvoxsne Aar. Han kom til Lejrskov ved Konfirmationsalderen i 1872 og rejste derfra i 1875 for at begynde sine Studier i København.

Disse tre Aar hører til de betydningsfuldste i hans Liv. Det var i dem, han mistede den barnlige Tryghed ved Livet og kom ind i Sjælekampe, der voldte ham svære Lidelser, men ogsaa gav ham en rig indre Udvik-

ling. Han har som ældre Mand sagt, at der var mange Steder i Nærheden af Lejrskov Præstegaard, som det var ham en Pine at gense, fordi de vakte Minder om vaandefulde Timer, han dær havde gennemlevet, naar et eller andet Samvittighedsspørgsmaal huserede i ham.

Før havde han haft det saaledes, at Pinen ved det gale, han havde gjort, kun varede saa længe, til han fik fortalt det til sin Fader og havde faaet hans Tilgivelse. Dette er jo et sundt Barns Forhold til Synden. — Men nu begyndte der at komme Tilfælde, som han ikke godt kunde tale om, og som han dog heller ikke mægtede at klare selv.

Det var ikke tydelige Forsyndelser, som det drejede sig om, for med dem turde han nok endnu gaa til sin Fader. Men det var ængstende Usikkerhed overfor visse Oplevelser, der blandede sig sært med hans egne Tilskyndelser. Hans vaagnende Drifter og Længsler førte ham ud over Grænserne af den Livskreds, hvori han før havde levet saa trygt. Men han følte det som en Slags Ulydighed mod Hjemmets Lov, naar han hengav sig til dem. Hans Sans aabnede sig for en større Verden, en mægtig Natur, der laa udenfor det Rige, han kendte fra sin Barnetro og Barndomslære. Fra denne „hedenske“ Verden kom der Glimt, der vakte blandede Følelser af Lyst og Angst i hans Indre. Stundom fremkaldte de Tvivl om hele det Livsgrundlag, Hjemmet havde givet ham, stundom skabte de pinlige Skrupler, som drog ham ned i endeløse Selvprøvelser og Selvanklager. Men i begge Tilfælde var det ham ikke længer muligt at gaa til sin Fader dermed, før Spændingen og den indre Strid blev saa stærk, at han umuligt kunde bære den længer alene.

Denne „Gjæring“ i Sindet maa jo ethvert ungt Menneske prøve noget af for at naa frem fra Hjemmets Formynderskab til et indre Liv paa eget Ansvar, og hos Jakob Knudsen rummede den de samme Elementer som hos andre: stærke Længsler, vaagnende Lidenskaber, syndige Tilbøjeligheder, hvorimellem den unge

Samvittighed stræbte at hævde sit Kald som Dommer over Menneskets Handlinger og Drømme. Men Brydningen fik et særlig dybtgaaende og tungt Udslag i hans Sind, fordi han var udrustet med en inderligere Tro paa, hvad han var opdragen i, en voldsommere Lidenskab og en stærkere Sandhedsdrift end andre. Og dertil kom, at han havde arvelige Anlæg for Skrupler, som nu først rigtig kunde gøre sig gældende i hans Tankeliv og straks gav ham mere at tumle med, end hans kraftige Hjerne vel kunde magte.

Det var især ved saadanne Oplevelser, hvor det var svært, eller næsten umuligt, at sætte tydeligt Skel mellem udvortes Hændelse og indvortes Tilskyndelse, at Skruplerne fandt en frodig Jordbund. — Han har selv givet et slaaende Eksempel derpaa i *Gjæring*. Den fjortenaarige Karl Wintrup løber en Høstdag ude paa een af de yderste Græsholme, da han pludselig opdager en halvpaaklædt Tjenestepige, der har haft Stevнемøde med en Karl bag en Høstak. Hun kalder ad ham, og da han uvilkaarlig gaar hen til hende, slaar hun Armene om ham og trykker ham ind til sit nøgne Bryst. Han river sig straks løs og farer i Rædsel afsted, hjem i Holtinggaard Have. Men dær fyldes han af en stor Angst, han aldrig før har prøvet: „at Livet med eet Slag skal være bleven ødelagt for En i Tid og Evighed“. De andre Børns uskyldige Tale staar for ham i den pinligste Modsætning til, hvad han har faaet at bære paa.

I Virkeligheden er den stakkels Knøs jo helt uskyldig i den Tildragelse, der siden volder ham saa store Anfægtelser. Men det maa forudsættes, at hans spirende Drifter ikke er bleven uberørte af Pigens ukyske Favntag, og derfor kan han, med sit stærke Hang til at føle Ansvar, ikke undgaa at faa et Samvittighedsspørgsmaal ud deraf.

Der er intet Træk i Knudsens Digtning, som paa en mere rørende Maade tegner ham selv som den uskyldigt-skyldige Dreng, og naar man har kendt, hvad han

siden led i sin Samvittighed, kommer man let til at læse det som en tragisk Indledning til alle hans tunge Sjælekampe gennem Resten af hans Liv.

Fra dette Synspunkt er det sært betagende at agte paa, hvad Jakob Knudsen med saa stor Kunst og endnu større Sanddrthed fortæller om det første Sindsuvejr i Karl Wintrups Sjæl, — skønt vi naturligvis ikke skal gaa ud fra, at Forfatteren selv i udvortes Henseende har oplevet, hvad han her beretter om sin unge Helt.

Som næsten al Smerte af varig Slags begyndte denne hos Karl Wintrup med et pludseligt Angreb, der gennemrystede ham, men siden for en Tid syntes at slippe Taget i ham. Det barnlige Sinds naturlige Livslyst satte stærke Volde op imod den uhyggelige Fjende, der saa uventet var brudt ind som en Varg i Veum. Han fik nogenlunde Bugt med Angsten igen. Men senere slog den ud paany som et smerteligt Jag i en daarlig Tand.

Nogle Maaneder efter Oplevelsen ude paa Græsholmen kom han tilfældigvis en Dag kort før Jul ud til det samme Sted og fandt under Sneen nogle Levninger af den Høstak, hvori Pigen havde siddet. „— For Karl var det, som om han var bleven bidt af en Hugorm. Her var det! — Aa ja, han vidste jo godt, det kunde ikke være langt borte; men han vidste ikke, at Angsten sad ham saaledes i Kroppen endnu, Angsten for — — Skyld. For, at det var noget grueligt noget, der var hændt ham, — som han havde gjort.“

Isen, der laa paa Fjorden, var som „een uendelig stor Ligegyldighed for ham og alt, hvad der kom ham ved“. Det aabne „Høl“ derude lignede et onskabsfuldt Øje, der lurede paa ham.

„Og pludselig blev han greben af Rædsel for dette Syn og løb ind efter. Og det varede ikke længe, saa syntes han, det var ligefrem Fanden, han havde i Hælene. Det var ondt, men det var ogsaa godt, for den Onde selv havde man da Raad imod. Han bad sit Fadervor og slog Kors for sig, og blev ogsaa roligere.

Til sidst vendte han sig om, stod stille og bad, — og gik saa videre hjemad, op i Engtoften.“

„Han var ganske svedt. Men han var tillige saare, saare lykkelig over Guds Naade. For den var der da ingen Grænser paa. Han vidste jo ikke, hvad det var for noget forfærdeligt noget, der var kommet over ham og havde skræmt ham saadan; men eet vidste han sikkert, at ihvor galt det saa var fat, ihvad han saa havde gjort, — selv om han var den største Forbryder, — for Guds Tilgivelse var det ene ikke mere uoverkommeligt end det andet, den kunde magte det altsammen. For det var jo for Jesu Skyld.“

„Han gik oppe ved Tjørnehækken paa Søndersiden af Holtinggaards Have. Der var Læ. — Han blev efterhaanden meget lykkelig i Sindet — og ikke lidt stolt over, at han nu selv kunde bruge sin Kristendom til saadan at slaa Fanden ned med.“ —

„Just i det samme fik han den smukke Tanke: Jamen hvis du nu er en Horkarl? — En Horkarl, tænkte han ganske betuttet, — — ja det var jo ogsaa en Forbryder, og selv om han var aldrig saa stor en Forbryder, vilde Vorherre jo — —. Meget rigtigt, men han var jo en Horkarl alligevel. — Er jeg virkelig? spurgte han næsten højt sig selv.“

„Det kørte helt rundt i hans Hoved, det svimlede for ham, og tillige var han dybt forbavset over sig selv, — hvor kom dog de Tanker fra?“

„Men straks efter følte han blot, hvor ulykkelig han var bleven, og han stod og græd hørligt, vrængede Munden, som naar Børn græder.“ —

Det er for ham, som han skal leve Resten af sit Liv paa dette Grundlag: en stadig Usikkerhed her i Verden og en stadig Tro paa Guds evige Naade. Troen paa Gud frelser ham fra den fuldkomne Fortvivelse. Men Spørgsmaalet om hans Skyld volder ham samtidig de største Kvaler.

Karl Wintrups barnagtige Fejltagelse: at det kunde være ham, som havde ført den løsagtige Tjenestepige

paa gale Veje, naaer Højdemaalet, da hun faar et Barn og dør kort efter. Men da han i sin yderste Nød taler til sin Fader derom, svarer denne ham med en rystende Latter, som tilligemed nogle tørre Oplysninger gør ham klar over, hvor falsk hans Selvanklage i dette Tilfælde har været.

Paa samme Maade gik det nok Jakob Knudsen, naar han kom til sin Fader med de første sygelige Skrupler, der hjemsøgte ham. Men det varede ikke længe, inden Samvittighedsspørgsmaalene rejste sig paa saadanne Omraader, hvor det er rent umuligt for Andenmands Myndighed at bringe dem til Ro.

Naar en ung Karl gaar igennem en Landsby og tænder sin Pibe udenfor Stakkehaven ved en Bondegaard, kan han bagefter komme i Tvivl om, at han har været forsigtig nok, og maaske under sin videre Gang faa en voksende Ængstelse for, at han har kastet Tændstikken brændende fra sig i Nærheden af en Halmstak, — ja, maaske halvt med Vilje ladet den falde dær, — ja, maaske haft en flygtig Tanke om, at det kunde være morsomt at se Halmen blusse, og disse voksende Skrupler kan tilsidst tvinge ham til at vende om for at undersøge Sagen. Finder han saa Tændstikken omhyggelig nedtraadt midt paa Vejen, saa vil hans Samvittighed faa Fred.

Men hvormange Tilfælde er der ikke, hvor det er umuligt at henføre Ængstelsen til saadan en paagribelig Ting, og hvor det derfor ikke er muligt for den syge Samvittighed at finde Ro ved en redelig Undersøgelse af de foreliggende Kendsgerninger.

Ja, selv hvor Sagen skulde synes let at klare gennem en praktisk Undersøgelse, kan den sygelige Forestilling længe beholde Herredømmet hos en Person, der ikke er anlagt for Livets Praksis. — Herpaa giver Jakob Knudsen et godt Eksempel, som tillige oplyser, hvor tidligt saadanne Skrupler begyndte at hjemsøge ham.

I nogle Erindringer, som blev trykt i de Bergske

Blade i Julen 1914, fortæller han følgende lille Hændelse fra den Tid, da han endnu boede i Aggersborg og ikke var mere end 10—12 Aar gammel.

„Jeg var paa et Besøg i Fjordby. Jeg løb paa en Tømmerplads og røg Kridtpibe, — hvad jeg vistnok ikke maatte. Nogle Hundrede Alen fra Tømmerpladsen laa en stor Tobaksfabrik. Et Fjerdingaar efter min Rygen paa Tømmerpladsen brændte Tobaksfabriken. Jeg fik svære Skrupler: om Branden skulde stamme fra min Kridtpibe? De gik dog bort efter nogle Dages Forløb. Der laa jo flere Hundrede Alen i Rum og tre Maaneder i Tid mellem Fabriken og min Pibe. — Men et Aarstid herefter læste jeg tilfældig om et Slot, hvor der havde været Brand flere Uger igennem i Træværket i Bygningen, og man havde lugtet det, men ikke kunnet forhindre, at Slottet efter disse Ugers Forløb totalt nedbrændte. Saa blussede mine Skrupler op igen med fornyet Kraft, — for naar saadant noget kunde lade sig gøre, hvad kunde saa ikke tænkes! — I mange Maaneder forhørte jeg mig stadig i Aggersund, om der skulde gaa Rygter i Fjordby om, at Fabriksbranden dær stammede fra Tømmerpladsen, d. v. s. fra min Kridtpibe. Og det uagtet Tømmerpladsen hele Tiden havde været og var i bedste Velgaaende!“

Den forbigaaende Bemærkning, Jakob Knudsen gør om sin Tobaksrøgning, at den vistnok ikke var ham tilladt, peger hen paa en Tilknytning til Samvittighedslevet, som sikkert har givet hans barnagtige Skrupler en særegen Brod. Maaske har dette ogsaa hindret ham i at gaa til Faderen med sine bekymrede Tanker, da kun en ærlig Syndsbekendelse kunde bane Vej for Sagens Opklaring og Sjælens Fred.

Efterhaanden blev hans Skrupler endnu mere udviklede og sammenfiltrede med hans virkelige Forsyndelser, indtil han hverken kunde klare dem selv eller tale om dem til andre.

Saaledes opstaar der hos Mennesker med Anlæg for sligt en pinlig og endeløs Proces, hvorunder Anklagen

forny sig i anden Form, hver Gang Fornuften har faaet Bugt med den forrige, og dette kan ende i Sindsyge, fordi det egentlig er et bundløst Dyb, Tankerne hvirvles i. Men det kan ogsaa føre til, at det forpinte Menneske drives til helt at give sig Gud i Vold, — som Luther gjorde det i Klosteret, som Grundtvig gjorde det, da Sjælekampen var ved at sprænge ham i Vinteren 1810—11.

I denne Samvittighedsuro laa den stærkeste Drivfeder i Jakob Knudsens aandelige Liv. Derfra stammede hans tungeste Lidelser, men derfra udsprang ogsaa hans dybe Erfaring af Livet i Gud, som en Solskinsfred, der overgaar al Forstand, naar den bryder frem efter et rigtig truende Uvejr i Sjælens Indre.

Det er af egen Oplevelse, han i sin Fortælling Gamle Andersen lader Præsten sige til Seminariisten, der nages af Frygt for at have voldt sin Lærers Død: — „Og De — er jo begyndt at leve, det vil sige: at have deres Lykke og deres Glemsel, af Guds Naade. Noget bedre kan ikke times et Menneske.“

Den Prøvesten, Jakob Knudsen bruger til at vise, hvorledes den barnlige Uskyld, som har sit Paradis her paa Jorden, afløses af Syndens voksne Alder, hvor Himmerigsglæden flyttes helt ind i Evigheden, er Julen. Denne Hjemmets store Fest med sine særegne Salmer, sit Juletræ og sine Julegaver har for ham haft den samme uforglemmelige Fryd som for saa mange andre Børn fra kristne Hjem. Men det er rørende at læse i Gjæring, hvorledes Trygheden i Juleglæden tages fra den halv voksne Dreng, da han er kommen ind i sine sygelige Selvanklager.

Karl Wintrup faar Paalæg af sin Fader om at fælde et Juletræ i Plantagen og sætte det paa Fod inde i Præstens Dagligstue, hvor de to Familier altid fejrer Juleaften sammen. — Under dette Arbejde kom Følelsen af Julen saa stærkt over ham, at den jog alle pinlige Tanker bort og bragte Glemsel. „Hvilken Lindring! at befries ud af denne sælsomme, ham selv halvvejs ufat-

telige Vaandel! — Han vilde saa gerne i sin Taknemmelighed have favnet og kærtegnet nogen; men da det ikke kunde lade sig gøre, stak han Hovedet ind imellem Juletræets Grene og græd, ladende som om han vilde danne noget tilrette ved Stammen forneden. — Glemme! glemme! — og han havde jo Lov dertil, for det var jo Julen selv, der havde bragt ham Glemselen. —“

„Men han sad alligevel hele Aftenen, mens de klipede og klistrede og skar ud til Juletræet, med en Følelse af, at nu levede han af Julens Naade, næsten paa samme Maade som hele Danmark levede af Guds Naade efter 64, saadan som Morbroder Jørgen havde fortalt. Og han ønskede, at Julen aldrig maatte faa Ende, samtidig med at det forekom ham, at dette maatte vist blive den sidste rigtige Jul, som han oplevede.“

Man kan vanskeligt tænke sig et kønnere Farvel til Barndomstiden. Det er, som om Ynglingen endnu engang ser Barndomshjemmet paa den smilende Kyst, efter at han allerede er ved at stævne ud paa det urolige Hav, som han nu skal pløje.

Men trods de Storme og Trængsler, han fik at døje, da han kom udenfor Hjemmets sikre Hegn, var dog Driften til at komme frem i Verden ikke hæmmet deraf.

Det Spørgsmaal, hvad han skulde være, blev brændende for Jakob Knudsen, saa snart han var konfirmeret. Han havde allerede dengang afgjort og udelukkende Lyst til at studere. Men hans Fader holdt stærkt igen, fordi han som god Grundtvigianer mente, at en Drengs Overgangsaaer helst skulde bruges til legemligt Arbejde, og fordi han troede, at der kun i et strengt Slid med Kroppen var Lægedom for de mange Skrupler, som han mærkede hos sin Søn.

Altsaa blev Jakob, det første Aar han var i Lejrskov, sat til al Slags Legemsarbejde i Marken og Gaarden. Han maatte blandt andet være Haandlanger og slæbe paa de tunge Mursten, der blev brugt ved Byggeri i

Præstegaarden. Men det vakte kun Bitterhed i hans Sind og laa slet ikke for ham.

Vel havde han gode Kræfter i sin Krop. Men han var langt fra smidig eller behændig og manglede i det hele praktisk Greb paa Tingene. Hans tunge Haand og drøje Viljekraft gjorde kun Arbejdet dobbelt svært og ubehageligt.

Hans Fader havde allerede i Aggersborg søgt at lære ham et bedre Haandelav, men stadig forgæves. Een Vinter havde han arbejdet hos en Snedker, der boede kort fra Præstegaarden. Men det er betegnende for ham, at da han endelig havde faaet lavet et lille Skib og stormede hjem for at vise det frem, — faldt han paa Vejen og masede hele Takkelagen. — Han havde ogsaa været ovre hos Musiklæreren i Ranum, som han siden skildrede i Fortællingen „Gamle Andersen“, for at lære at spille Violin. Men skønt han havde et godt Øre, blev der ingen Ting ud deraf, fordi hans Fingre var for kejtede til at handtere Buen rigtig.

I et af sine Christelige Foredrag siger han selv derom: „Jeg havde som Dreng en hel Del med Landvæsenet at gøre — meget imod min Lyst; men min Fader forlangte det. Jeg tog da meget kejtet paa al Ting, og jeg kan endnu høre Avlskarlens utaalmodige Tilraab og Formaninger, der altid, uafsladelig gik ud paa dette: „Tag let paa 'et, Dreng! Løse Haandle! — staa ikke saadan og knug Riven, som om du skulde vælte Kampesten med den.“ — Det var ikke blot Riven, men hvadsomhelst jeg fik i Hænde af den Slags Redskaber, — altid tog jeg for haardt paa det.“

Han fortæller, at det gik ligedan med hans Violinspil. „Tag dog let paa Buen, Menneske! Løst, bøjeligt Haandle osv.“ — hed det stadig forgæves fra hans Spillelærer.

Der var megen legemlig Kraft hos Jakob Knudsen i hans Ungdom. Men han kunde ikke bruge den, som han vilde. Han mindede om en stor Tyrekalv, der kan buse voldsomt paa, men slet ikke kan sno sig. Han

havde ogsaa noget af Tyrens Mod til at gaa paa med krum Hals. Naar vi som unge Mennesker gik i en Mose og kom til en bred, dyb Grøft, som vi øvede Gymnaster betænkte os paa at springe over, saae vi pludselig Jakob storme frem og sætte af fra Grøftkanten. I Reglen kom han godt fra det, fordi han satte alting ind paa Springet. Men stundom plumpede han ogsaa i. Det havde netop en egen Tiltrækning for hans unge Mod, at det var usikkert, om det vilde gaa godt eller galt. Det hørte med til hans mandige Natur at vise dette Vovemod. Men som hans Løb og Spring var tungt, saaledes kogte der altid noget tungt Blod i hans Krafthandlinger. Derfor dvælede han siden ogsaa gerne ved Drab og Voldsdaad i sine Digtværker.

Da Jakob higede stærkt efter at komme til Bogen og fandt det meningsløst, at hans Fader vilde holde ham til legemligt Arbejde, som han ingen Lyst eller Evne havde til, blev Forholdet for første Gang noget spændt mellem Fader og Søn. Men da gamle Knudsen mærkede, at hans Myndighed over den halvvoxne Dreng var ved at glippe, gav han klogelig efter og lod ham følge sin Lyst.

Han vilde imidlertid paa ingen Maade sætte ham i den sorte Skole og fandt derfor paa den mere folkelige Udvej at sende ham over til Askov Højskole, skønt Jakob ikke var mer end femten Aar gammel.

Han gik dær som almindelig Elev i Vinteren 1873—74 og fik det Vidnesbyrd i Skoleprotokollen, at han havde udmærkede Evner, viste udmærket Flid og opførte sig meget godt. Men selvfølgelig var han ikke moden til at faa det fulde Udbytte af Lærernes Foredrag og lagde sikkert selv Hovedvægten paa, hvad han kunde lære af Mathematik og Sprog i særskilte Timer. — Han hørte dog med Fornøjelse Ludvig Schrøders Taler og glemte aldrig siden, hvad denne Mand kunde udrette ved sit Ord, naar Aanden rigtig var over ham.

Efter Vinterskolens Afslutning blev der indrettet en fortsat Undervisning ude paa Schrøders Gaard for fem

unge Mennesker, der gerne vilde videre frem med deres Læsning. — Schrøder haabede, at det skulde lykkes at føre særlig opvakte Højskoleelever — udenom Latinskolen og Eksamensvæsenet — frem til en lige saa stor Oplysning, som Studenterne faar. Han regnede med, at Staten vilde blive nødt til at give saadanne Frigængere lige Adgang med de eksaminerede til forskellige Embedsstillinger. Meningen var med andre Ord at bryde Romeraaget ved et dygtigt Arbejde i „ærlig dansk Videnskabelighed“. Men Forsøget faldt lige saa uheldigt ud som Thors Færd til Udgaard, og der var flere af de unge Bøndersønner, som fik ringere Held end Thjalfe i Kapløbet med den veltrænede Huce.

For Jakob Knudsen kom det dog tilpas, at denne fri Undervisning i de gamle og nye Sprog tilbød sig. Han attraaede ingenlunde at gaa ad ubanede Veje til Videnskabens Borg. Han vilde kun se at faa sin Studentereksamen saa snart som muligt. Men dertil kunde han vel ogsaa blive hjulpet paa denne Maade, som hans Fader efter Samraad med Schrøder fandt, var den eneste forsvarlige, og derfor tog han fat af alle Kræfter paa Læsningen derude.

Til Hovedlærer havde de fem Læsere den juridiske Kandidat Anders Pedersen, som dengang var Lærer paa Askov Højskole. Han underviste dem blandt andet i Græsk ved Hjælp af det ny Testamente. — En af Deltagerne var Møllersønnen Emil Thyssen fra Fanø, der senere i København hørte til Jakob Knudsens og mine nærmeste Omgangsfæller. En anden var Peter Eskesen, der siden blev Friskolelærer og endte som en ledende Mand indenfor de danske Brugsforeninger.

Hele denne Undervisning paa Schrøders Gaard varede dog kun i nogle faa Maaneder. Tilløbet blev opgivet, og „Prøvekludene“ spredtes for alle Vinde. — Jakob Knudsen rejste hjem til Lejrskov Præstegaard og fortsatte her af al Kraft sin Forberedelse til Op-

tagelse paa et Eksamenskursus. Hans Fader kunde hjælpe ham noget med Tysk, Græsk og Oldnordisk foruden Dansk og Historie. Men i Latin fik han en anden Præst til Lærer. Det var en gammel Emeritus, som boede paa Kongsbjerggaard, der ligger mellem Lejrskov og Lunderskov Station.

Jakob vandrede ud til ham, ligesom Karl Wintrup til Pastor emeritus Grabow. Men Pastor Høyer, som blev Jakobs Lærer, var ingen moderne Skønaand som Grabow. Han var en studert Mand af den gamle latinske Skole og læste med Lethed og Fornøjelse de klassiske Værker, som Pastor Knudsen aldrig tog i sin Haand og kun omtalte som afskyeligt Romervæsen. For Sønnen gav dette Forhold et eget Krydderi ved den latinske Læsning. Men den blev efter hans Ønske taget strengt som en Lektie og paavirkede næppe hans aandelige Liv ved sit Indhold.

Til Hvile og Vederkvægelse under sine ivrige Studeringer dyrkede Jakob Knudsen et sværmerisk Ven-skab med Karlen i Præstegaarden, bitte J e n s K r a g - h o l m, der stammede fra Nordjylland og før havde tjent i Aggersborg Præstegaard. Jeg tror, deres Sam-taler fremkaldte den første digteriske Genspejling af det fjerne Barndomshjem i Jakob Knudsens Sind. Men væsentlig var hans Hu vendt fremad. Han higede efter at komme til København og tage sin Eksamen. — En ny stor Verden dæmrede bag denne nærmeste Udsigt, og ingen Skrupler kunde standse ham paa Vejen dertil.

IV

STUDIEAARENE I KØBENHAVN

1875—1881.

Da Jakob Knudsen som en sekstenaarig Knøs kom til København for at gennemgaa Kollaborator Rudolph Møllers Artiumskursus, havde han allerede dannet sig en bestemt Mening om det videnskabelige Maal, han ønskede at naa. Han vilde være Filosof.

Dette var paa en Maade sært, da han hverken kendte noget til videnskabelig Filosofi eller havde særlige Anlæg for almindelig videnskabelig Tænkning. Men det var i Virkeligheden en Livstanke, som gav sig Udslag i denne ungdommelige Attraa. — Han higede efter Filosofien, ligesom Luther i sine Studenteraar sværmede for Skolastiken, fordi han haabede, at den skulde hjælpe ham til at klare det tunge Tankevæv, som de stadige Grublerier over Samvittighedsspørgsmaal havde avlet i hans Sind.

Paa en vis Maade var han allerede en øvet Dialektiker, fordi det truende „Skyldig — ikke skyldig“ Gang paa Gang havde indøvet hans umodne Tænkeevne i at finde Angrebepunkter og Forsvarsstillinger, mens han snart maatte spille Aktor og snart Defensor i den pinlige Tankeproces, der drejede sig om en eller anden sygelig Skrupel, der i Øjeblikket beherskede ham.

Derfor kunde hans Kammerater, selv om de havde hurtigere Hoveder og mere skolede Evner, dog ikke faa Bugt med ham i deres hyppige Ordskifter. Der var en stædig Naturkraft i hans Paastande og en mærkelig Skarpsindighed i hans Synsmaader, som hverken kunde slaas hen i Spøg eller gendrives af de unge Akade-

mikeres tillærte Sætninger. Man følte sig under Disputatsen nærmest som en letbenet spansk Fægter i Kamp med en stærk og paagaende Tyr.

Der var god Naturgrund i Jakob Knudsens Tænkning. Men han kunde til Gengæld aldeles ikke lempe den efter den Rasmus Nielsenske Filosofi, som dengang var i Vælten blandt de grundtvigske Studenter. Han kunde overhovedet ikke faa sine Tanker passet ind i noget almindeligt, videnskabeligt System.

Naar han fik en Bog som „Natur og Aand“ eller „Religionsfilosofien“ af Rasmus Nielsen i Hænde, kunde man træffe ham flere Timer derefter, uden at han havde faaet vendt det første Blad, fordi han paa allerførste Side havde læst en Sætning, der ved en tilfældig Tankeforbindelse havde ført ham ind i hans egne Grublerier.

Imidlertid varede det længe, inden dette Misforhold til Filosofien gik op for ham selv. Han var nemlig som en fornuftig Jyde klar over, at han foreløbig maatte lade Filosofien være Filosofi og lægge al sin Kraft ind i Eksamenslæsningen, hvor tør og tom den saa faldt ham.

Han begyndte med at læse til Artium paa et Kursus, som var oprettet af to tidligere slesvigske Latinskolelærere, Kollaboratorerne Brasch og Rudolph Møller. Brasch underviste i Dansk og Historie, Rudolph Møller i Latin. Det hele gik paa gammeldags Maade med tør Grammatik og Lektieterven. Noget livligere var vel Dr. Søren Sørensens Undervisning i Græsk og Oldnordisk; men Eksamenshensynet satte dog snævre Grænser for Arbejdet og Meddelelserne. I Fransk var der en Lærer ved Navn Michelsen, som var en ivrig Beundrer af Brandes og gav Jakob Knudsen det første Indtryk af dennes Aandsretning. Han var en dygtig Sproglærer, ligesom P. Tauber, der underviste i Naturhistorie, var en fremragende Zoolog. Men Spørgsmaalet maatte stadig være, hvad der krævedes til Eksamen, og Eleverne fik ikke meget

med deres Lærere at gøre udenfor Timerne, da de maatte piske omkring fra den ene til den anden i Byens forskellige Kvarterer.

Paa to Aar gennemløb Jakob Knudsen dette Kursus og tog i 1877 Studentereksamen med en god første Karakter, efter at han Aaret forud havde klaret „første Del“ meget fint. Men det laa i Sagens Natur, at han hverken ventede eller fik synderligt aandeligt Udbytte af dette Eksamensslid.

Det morede ham derimod meget at fortælle om de forskellige Kursuslæreres Manerer og Talemaader. — Jeg mindes for Eksempel, med hvilket malende Liv han fremstillede, hvorledes Manden for det hele, Kollaborator Møller, som var en ældre, værdig Herre, udførte det Stykke Arbejde at skrive en Attest eller lignende, hvorledes han satte sig tilrette i Stolen, hvorledes han løftede Armene for at frigøre Haandleddene og derefter med store Sving, som en Fugl, der daler i Kredsflugt, endelig førte den højre Haand til Papiret og tog fat. Det var, som om hele Mandens elskværdige Vigtighed traadte frem i denne Beskrivelse.

Kursuskammeraterne dannede en meget blandet Bestand. Der var rene Rødder imellem dem, men der var ogsaa flere flinke Mennesker. Jeg husker bedst en meget stilfærdig ung Mand med mørke Øjne og genert Væsen, der stundom besøgte Jakob Knudsen paa hans Værelse. Det var den senere bekendte Bladmand og Politiker Niels Petersen, som har været en ihærdig Fredsven og i mange Aar har skrevet om udenrigske Sager i Bladet „Politiken“. Jakob Knudsen kunde godt lide ham, men skæmtede undertiden med hans store Tilbageholdenhed. — En nærmere Ven havde han i Emil Thyssen, som gik paa samme Kursus, men blev Student allerede i 1876.

Mens Jakob Knudsen travede om paa dette Kursus som i en Trædemølle, havde han mere personligt Udbytte af Livet i det Hjem, hvor han boede som Pensionær i alle de Aar, han studerede i København.

Det var hos en ældre grundtvigsk Dame, Frk. Lise Bruhn, ofte kaldet „Moster“, som boede paa Hjørnet af Istedgade og Viktoriagade (i „Afklaring“ flyttet hen til den nærliggende Gasværksvej).

Frk. Bruhn og de unge Mennesker, som boede hos hende, gaar ofte igen i Jakob Knudsens Romaner. Men jeg maa her indskyde den Bemærkning, at næsten alt, hvad han i sine Skrifter har fortalt om denne Kreds og i det hele om Mennesker, som han i sin første Ungdom kom sammen med i København og Birkerød, bærer altfor meget Præg af den studsende Kritik, hvormed han i Begyndelsen saae paa disse Medskabninger, der var saa vidt forskellige fra ham selv. — Jeg tror, at selv de, der ikke kender „Originalerne“ til de Sprællemænd og Selvspejlere, der f. Eks. optræder i *En Ungdom* og *Den Gang*, vil kunne se, at det er daarligt lavede Karikaturer af virkelige Mennesker. — Jakob Knudsen har paa dette Omraade ikke alene gjort sine Ungdomsbekendte, men ogsaa sig selv betydelig Uret. Han lærte i Aarenes Løb at faa mere Indsigt i saadanne Menneskers Sjæleliv og mere Udbytte af Omgangen med dem, end de ovennævnte Bøger lader ane, fordi han deri ensidig har gengivet sit første, i Grunden overfladiske, men dog mærkværdig godt bevarede Erindringsbillede af dem. — Jeg siger ogsaa dette som et lille Selvforsvar, da jeg flere Gange er brugt til Skabilken for nogle af de allerværste Skabekrækker i dette løjerlige Galeri af Vrægebilleder.

Men derfor vil jeg ingeniende fragaa, at der i den Kreds, som Jakob Knudsen kom ind i, var adskillige Svagheder, som maatte falde ham med hans skarpe Sans for Ægthed og Ligeløb stærkt i Øjnene, eller at det for os, som hørte til Kredsen, var en Lykke at faa en saadan djærv, om end lidt kluntet Talsmand for jydsk Ærlighed ind iblandt os.

Frk. Bruhn var en Datter af Christian den Ottendes Adjutant, Ernst Poul Bruhn, der endte som General-

løjtnant, Excellence, Storkors af Danebrog p. p. — Vi unge drillede i al Venskabelighed hans Datter med, at hun var tilbøjelig til at dvæle lidt for tit ved Minderne fra de store Dage. Men i Virkeligheden var hun ingenlunde stolt eller fornem af sig, tværtimod meget jævn og demokratisk, skønt heltigennem præget af god gammel Dannelse. — Hendes Barndomshjem havde heller ikke været flot. Det havde været et godt Eksempel paa, hvorledes den højere Embedsstand i Landets trange Tider havde ført sit Liv, og Frk. Bruhns Dagligstue med de noble gamle Mahognimøbler var et trofast Genbillede af et pænt borgerligt Interiør fra Frederik den Sjettes Tid.

Men selv var hun langt fra at være nogen Antikvitet. Hun var et nervøst, velbegavet, meget livligt og meget elskværdigt Nutidsmenneske med Præg af det grundtvigske Menighedsliv og Folkeliv, som hun havde elsket fra sin Ungdom og trofast gav sit Hjerte, lige til hun døde højt bedaget for nogle Aar siden.

I mange Aar havde hun et Pensionat med hjemligt Præg for unge Mennesker, hvoraf de fleste kom fra grundtvigske Præstegaarde og lignende Steder paa Landet. Selv var hun stærkt knyttet til den Kreds af yngre Grundtvigianere, som kom i „den Gamles“ Hus under hans tredje Ægteskab. Til hendes nære Venner hørte Ludvig Schrøder, og i mange Aar tilbragte hun hver Sommer paa Askov Højskole som Medhjælper ved de unge Pigers Undervisning.

I 1864 var den ene af hendes Brødre falden ved Dybbøl. Under samme Krig havde hun viist Gæstfrihed mod norske Frivillige, der, som Christopher Bruun, blev det Løfte tro, de havde givet ved de nordiske Studentermøder. En af disse Nordmænd, som dog kom for sent til at gøre Felttoget med, var Student Markus Schnitler, som Frk. Bruhn tog sig særligt af i de følgende Aar, og som endnu boede hos hende, da Jakob Knudsen kom i Huset.

Schnitler gik som en særsindet, ældre Kritiker

blandt de unge Pensionærer. Han sad gerne henne ved et af de tre Vinduer i den store Dagligstue og lod fra sin Krog sarkastiske Bemærkninger dumpe ind i Selskabets livlige Forhandlinger. — Jakob Knudsen var i Begyndelsen hans Yndling, fordi han ikke var befængt med det modbydelige københavnske Væsen, som Schnitler stadig revsede. Men det var ikke sundt for Jakob Knudsen at komme ind under denne Paa-virkning. Schnitler led nemlig af en spidsfindig Lyst til at prøve Livets Sandhed, der maatte nære den unge Jydes Hang til Skrupler.

Engang paastod han, at Jakob var gaaet ham forbi paa Gaden uden at hilse. Jakob svarede ærligt, at han ikke havde set ham; men Schnitler vilde ikke tro det. Dette fremkaldte sygelige Selvprøvelser i Jakob Knudsens Sind, og det endte med, at han en Dag gik ind til Schnitler og sagde, at det gerne kunde være, at han alligevel havde set ham uden at hilse. — „Jeg paa-sjønner Deres Sandhetskjærlighet!“ svarede den norske Særting. Men dermed var den venskabelige Omgang imellem dem ogsaa forbi — til Gavn for Jakob Knudsens Sindsro.

Omtrent samtidig hermed var det, at han og jeg blev Venner.

Frk. Bruhns Søster havde været gift med Præsten Scheller i Blovstrød. Hun boede som Enke i Birkerød, hvor min Fader var Præst. Hendes to Sønner, Johannes og Poul, var mine nærmeste Kammerater i Drengaaarene. De kom begge som voksne i Huset hos deres Moster i København, og derved blev hendes andre Pensionærer ogsaa knyttede til vor Kreds i Birkerød.

Jakob Knudsen har i sin sidste Roman, *Den Gang*, gjort et mindre vellykket Forsøg paa at beskrive „Birkerødderne“, der samledes i Præstegaarden, hos Schellers og paa Mantzius' Kostskole. Emnet kunde nok fortjene en historisk Behandling, da Birkerødkredsen ikke har været uden Betydning i Samtidens

Kulturhistorie. Men her maa jeg nøjes med nogle faa Antydninger, til Oplysning om, hvad Værdi det kunde have for en ung Mand som Jakob Knudsen at blive indført i denne Kreds.

Birkerød ligger tre smaa Mil fra København og har siden 1864 haft en Jernbanestation ved Nordbanen. Men allerede inden Forbindelsen med Hovedstaden blev saa let, havde den lille venlige Landsby i Nærheden af Søer og Skove øvet Tiltrækning paa adskillige Familier af Embedsstanden og havde derfor faaet et andet Præg end Sællands almindelige Bønderbyer.

„Dette „dannede“ Præg kom endnu stærkere frem, da Johan Mantzius i 1868 — efter i ti Aar at have været Huslærer i Præstegaarden — grundlagde sin Kostskole, der hurtig udviklede sig til en anelig Lærestanstalt med mange Elever og ikke saa faa unge Lærere, der siden er bleven kendt i videre Kredse.

Johan Mantzius var fra Ungdommen af saa brystsvag, at han flere Gange blev dømt til Døden af Lægerne. Han maatte leve yderst forsigtigt og kom i mange Aar ikke udenfor sine lune, veludstyrede Stuer. Han kunde derfor kun personlig paavirke sine nærmeste Omgivelser og havde heller ingen Anlæg for at træde frem for Offentligheden som Talsmand for de Ideer, han hyldede. Hans Evner viede han sin Skole. Men ved Siden deraf øvede han en stor Indflydelse paa Husfæller og stadige Gæster ved sin kritiske Sans og fint udviklede æstetiske Smag.

Han havde i den Henseende faaet sit Præg i den akademiske Kreds, der samlede sig om hans ældre Broder, Kristian Mantzius, og deres Svoger, Christian Høstrup. Han kendte og elskede hele den danske Guldalderdigtning, først og fremmest Oehlenschlägers. Men han havde ogsaa faaet en værdifuld Paavirkning af Grundtvig, hvis Fingerpeg han fulgte i den udmærkede Undervisning, han gav os i Dansk og Historie. Under hans Vejledning lærte vi

tidlig at kende Mesterværkerne i vor Literatur. Han læste selv ypperlig højt og lærte ogsaa sine Elever at fremsige Digte og dramatiske Scener paa en naturlig og smagfuld Maade. Han opmuntrede os til selv at læse gode Værker og hjalp os, naar vi fik Lyst til at spille Komædie. — Vi opførte især mange af Hostrups Lystspil med Mantzius som Instruktør, det kunde hænde, at vi havde baade Hostrup og Kristian Mantzius som Tilskuere derved, mens Karl Mantzius, som var vor Kammerat, hørte til den faste Stok af unge Skuespillere.

Selvfølgelig havde vi ogsaa tit Lejlighed til at besøge de københavnske Theatre, og ikke sjælden kom Kunstnere derfra, tiest naturligvis Kr. Mantzius, ud til Birkerød for at læse højt eller synge. — Ved de Folkemøder, der holdtes om Sommeren i Bidstrup Hegn, og ved Vintermøderne i en folkelig Foredragsforening, som Mantzius fik i Gang, hørte vi flere af de bekendte nationalliberale Talere, som dengang kappedes med de fæle Bondevener om at vinde Landbefolkningens Øren.

Omegnens mange dejlige Mindesteder, som vi stadig valfartede til, var næsten som et Friluftstheater, der gav vor historisk-poetiske Dannelse et sommerligt Naturpræg. Furesøen og Farum, Hørsholm og Rungsted, Frederiksborg og Fredensborg, Esrom, Gurre, Helsingør med Kronborg, — Dyrehaven ikke at forglemme, — var Maalet for vore Fodture, og Indtrykket af den skønne Natur sammensmeltede overalt med Minderne fra Historien og de poetiske Stemninger, Digterne havde lagt over Landskabet. Jeg tror, at Oehlenschlägers Romancer og især St. Hans-Aften-Spil nøjest afmaler den Glæde over Livet i Danmark, som jeg følte allerede som lille Dreng i Mantzius' Skole.

Men dette var en Naturstemning, der var vidt forskellig fra den, Jakob Knudsen bragte med sig fra sit Barndomshjem ved Limfjorden. Den var rigere paa

alt, hvad Kunsten har givet vort Folk, men den var ikke saa dybt naturgroet som hans. Det blev derfor frugtbart for begge Parter at udveksle Indtryk og — ubevidst — arbejde paa en Sammensmeltning af, hvad hver kunde bringe af gyldne Minder, til en fyldigere Glæde over Livet i det hele.

Det var imidlertid en afgjort Mangel ved det Aandsliv, der havde sit Udgangspunkt fra Johan Mantzius, at det ikke var sikkert rodfæstet i det umiddelbare Liv og ikke heller blev baaret af en stærk Kristentro. Det var for æsthetisk, for lidt ægte menneskeligt. Det havde fjernet sig saa langt fra de egentlige Livskilder, at det stod Fare for kun at blive et fagert Skuespil og undertiden udartede til en tom Leg med Ord.

Der var ganske vist et dybere personligt Liv at finde i vor Kreds. For ikke at tale om mit eget Hjem, var der alvorlige Kristne, som Fru Scheller, Asylmoderen Bolette Bartholdy eller „Urtegaardsmanden“ Niels Jensen. De var ærlige og fromme Mennesker, der hos Grundtvig mindre søgte en dansk Dannelse end aandelig Trøst i Verdens Nød, og for hvem hans Salmer og Prækener var meget mere værd end al Guldalderens Digtning. Vi havde ogsaa i Hostrup en kristelig Forkynder, for hvem Livet ikke hensvandt i æsthetiske Nydelser. Men denne Side af Sjælelivet hos os unge var mindre frimodig og blev som oftest dulgt under livlig Samtale om lettere Emner, kritisk Spot og elskværdige Narrestreger.

Som andre sammenlevede Smaakredse havde vi naturligvis en Mængde Sær-Ord, Øgenavne og staaende Talemaader, som ikke var morsomme at høre paa for en Fremmed. Jeg tror, Jakob Knudsen i sin Modvilje derover kom til at se paa os som en Flok Stære eller Papegøjer, der ikke kunde tale roligt og rent ud som almindelige Mennesker, men altid spillede paatagne Roller. Og noget var der om det, maa jeg bekende, skønt han tog altfor tungt derpaa. — Først paa To-mandschaand, uden alt velvilligt eller kritisk Publikum,

kunde vi veksle Ord, der førte ind bag Forhænet. Og ad den Vej mødtes ogsaa han i Tidens Løb med enkelte af os i et frugtbart aandeligt Fællesskab.

Hvad han ubetinget kunde paaskønne og glæde sig over fra første Færd, var de kunstneriske Nydelser, vi havde i vor Kreds.

I Birkerød Præstegaard boede der i de Aar en filologisk Student H. G. Wiwel, der siden blev Adjunkt og Overlærer i Kolding og Aalborg. Han var et udmærket Hoved og hørte til det første Kuld af de danske Sprogmand, som tilegnede sig Lydlærens ny Videnskab. Derom vekslede han allerede som Student mange lange Breve med sin Ven Julius Hoffory i Berlin. Men der var noget bittert i hans Natur, som blev forøget ved legemlige Lidelser. Han var uudtømmelig i sarkastiske Bemærkninger om den herskende Universitetsklike, der efter hans Mening holdt Haand over Middelmaadigheder og lagde Sten i Vejen for selvstændige unge Videnskabsdyrkere.

Al Bitterhed var dog som strøget af ham, naar han kom hen ved Klaveret for at synge. Han var meget musikalsk og havde en festlig Røst, som han forstod at bruge med stor dramatisk og lyrisk Virkning. Hans usædvanlige Sprogtalent gjorde ham til Herre over en Mængde germanske, romanske og slaviske Tungemaal, og hans poetiske Anlæg gav ham en fin Forstaaelse af Folkedigtningen med dens Vemod, dens Elskovsvarme og dens Munterhed. Det var derfor en sand Fryd at høre ham synge Folkeviser fra al Verdens Lande eller foredrage Bellman med jublende Klang og straalende Øjne.

Jakob Knudsen nød det i fulde Drag. Det kan man se af, hvad han i Afklaring fortæller om Kandidat Hellum og hans Sang, thi det er Wiwel op ad Dage. — Den lidenskabelige Triumf han kunde lægge i den spanske Elskovsviser: *Claros solos son tus ojuelos bellos!* — med den Slutning, „hvor Melodiens Bølge pludselig slaar højt til Vejrs med Skum

og Fraade“, — vil ingen kunne glemme, som hørte det i sin Ungdom. — Derimod er de Tanker om Menneskelivet, som Jakob Knudsen lader Hellum fremsætte i sine Samtaler med Karl Wintrup, hentet andensteds fra og minder slet ikke om Wiwels Anskuelser.

En anden rig Livsnydelse fik Jakob Knudsen af de mange Digterværker, som han og jeg læste højt for hinanden. — Hjemmefra kendte han egentlig kun Grundtvig og Ingemann, Holberg, Oehlschläger og, af de nyere, Hostrup og Bjørnson. — Heiberg, Hertz, Paludan-Müller osv. havde han aldrig læst. Selv Steen Blicher var han ikke videre fortrolig med.

Jeg mindes, hvorledes jeg en Dag under en Samtale paa Regensen 6. Gang Nr. 9, hvor jeg boede sammen med vor fælles Ven Emil Thyssen, opdagede, at Jakob ikke kendte: „En Landsbydegns Dagbog“! — og derfor straks gav mig til at læse den for ham.

Han har siden talt om, hvilken festlig Stund jeg beredte ham derved. — For mig var det morsomt at føre saadanne to nære jyske Slægtninge sammen. Men da de først var kommen rigtig i Lag med hinanden, følte jeg mig snart lidt tilovers. De to forstod hinanden meget bedre, end jeg gjorde. Siden har jeg mange Gange glædet mig ved at høre Jakob Knudsen læse højt af Steen Blicher, — ikke mindst naturligvis „Æ Bindstow“, som han mesterlig kunde gengive med al dens jyske Vid og Hjertelag.

I det hele var der meget af det højdanske Aandsliv, som han først rigtig kom ind i, da han var flyttet til København, medens det for os andre hørte inderlig sammen med vor Børnelærdom. — Han stod paa en Maade beundrende overfor den Rigdom af Ideer, der glimtede i dannede Københavneres Samtale og Selskabsliv. Men han var samtidig paa Post imod den formentlige Unatur deri og kritiserede skarpt alle de Repræsentanter derfor, som hørte til hans daglige Omgangskreds.

Frk. Bruhn havde han især vanskeligt ved at bedømme retfærdigt. — Det nervøse Liv i hendes Tankegang, den Bevægelighed i Samtalen, som saa let kunde springe fra Emne til Emne, naar der f. Eks. sad to ved Siden af hende, som hver var optagen af sit, hendes Redebonhed til uden Varsel at le med de glade og græde med de bedrøvede, hendes næsten overdrevne Hensynsfuldhed og de smaa, flygtige Bemærkninger, hvori hun anbragte sin Kritik, — dannede en saa afgjort Modsætning til Jakob Knudsens tunge Væsen og langsomme Vendinger i Tankegangen, at hun ligefrem irriterede ham som en Flue, der omsværmer en Mand, som trænger til Ro, og sætter sig, nu her, nu dær, uden at han nogensinde kan faa Ram paa den. — Han prøvede siden nogle Gange at spidde den paa sin Digterpen, men det vilde heller ikke rigtig lykkes.

Jakob Knudsen lærte aldrig at finde Enhed og Sandhed i et Sjæleliv, der ytrede sig saa springsk og omskifteligt. Han forstod ikke, at man gennem tusende smaa Glimt kan meddele lige saa meget af sin gode Vilje og varme Følelse som gennem fuld Hengivelse i et bevæget og alvorligt Øjeblik. Og han savnede Blik for den Form af Blyhed, der hyller sig i mange Ord. Derimod saae han straks Faren for et Menneskes Sanddruhed i det lette Væv af Talemaader, som det selskabelige Liv spinder om os, og forudsatte tit en større og dybere „Selvspejling“ hos konverserende Mennesker, end der i Virkeligheden var.

Han var heller ikke vel til Mode ved den Tale om aandelige Ting, der førtes blandt Hovedstadens Grundtvigianere. Han var vant til et mere sluttet Liv i Ordet og et mere haandfast Begreb om Folkelighed, end der mødte ham hos dem. Ja, han var ikke fri for den Mistanke, at hele Livsindholdet hos disse let snakkende Folk var opløst i Konversation. Men han vedblev dog at anerkende et aandeligt Fællesskab med dem og følte sig ikke udstødt i den rene Verdslighed ved at leve i deres Kreds.

Da han i 1877 var bleven Student, skulde han efter sin oprindelige Plan have givet sig til at studere Filosofi paa Kraft. Men kloge Folk anbefalede ham først at tage Embedseksamen i et andet Fag. Professor Madvig raadede ham til at blive Mediciner, andre gjorde andre Forslag. Han valgte da Theologien, som laa ham nærmest, skønt han aldeles ingen Interesse følte for et saadant Studium.

Jeg har aldrig truffet et Menneske, der mere bevidst gjorde sin Eksamenslæsning til et udvendigt Arbejde. Han søgte omhyggelig Oplysning hos os andre om, hvilke Forelæsninger han burde høre, hvilke Bøger og Kollegiehefter han skulde lære, hvilke Spørgsmaal der plejede at forefalde ved Eksamen, hvorledes man bedst kunde tale Professoren efter Munden osv. Han anskaffede et mægtig stort Blyant, der var rødt i den ene Ende og blaat i den anden, for at understrege, hvad der skulde læres udenad. Men jeg tror ikke, der blev vakt en eneste alvorlig, end sige opbyggelig Tanke i hans Sjæl ved al den Theologi, han gennempløjede i sine fire Studenteraar.

Han var saa uinteressert, at han ikke engang brød sig synderligt om den Kritik af hele det theologiske System, som vi andre grundtvigske Studenter øvede ved Hjælp af Rasmus Nielsens Indvendinger og Vittigheder. Og det faldt ham aldrig ind at bringe nogen Forbindelse i Stand imellem den kristne Tro, som han ejede uforstyrret fra sin Barndom, og den Tros-lære, som Theologien jo gerne skulde være.

Til Gengæld var han mærkelig lidt anfægtet af de stærke Angreb, som vantrø Videnskabsmænd i de Aar stadig rettede baade mod Theologien og Kristendommen. Det var en helt anden Side af Naturalismen, der fik virkelig Indflydelse paa hans aandelige Udvikling.

Jakob Knudsen gjorde, ligesom Søren Kierkegaard, sin Eksamenslæsning til en Parenthes i sit Levnedsløb. Men hvor flittigt han saa arbejdede med Læsningen, for saa snart som muligt at blive færdig med den,

havde han dog Tid til i de samme Aar at leve et stemningsrigt Ungdomsliv, der blev af stor Betydning for hans Fremtid, skønt det laa indenfor meget snævre Rammer i udvortes Henseende.

I sit første Studenteraar paatog han sig at være Huslærer hos Grosserer Schmedes i Gentofte, der var gift med en Søster til Kammersanger Simonsen. Han fortalte morsomme Træk fra sine Oplevelser dær, men jeg tror ikke, han fik andet Udbytte af sine daglige Rejser derud end de Penge, som han tjente derved. Han var for fjerntstaaende til at faa nogen personlig Forbindelse med de Mennesker, han dær mødte.

I det hele var hans Omgangskreds meget lille, og et virkeligt Venskab fik han egentlig kun med mig, der — trods mine mange Kammerater, især fra Birkerød, — ogsaa maa regne ham for min eneste virkelige Ungdomsven. Men vort Forhold blev til Gengæld af livsvarig Betydning for os begge.

Vort første Møde virkede ikke tiltrækkende paa nogen af Parterne. En Dag kom Johannes Scheller til Birkerød med en studiosus artium J. C. L. Knudsen fra Jylland, som var kommen i Huset hos hans Møster. Han saae ud som en Knold. Jeg tror, han havde sort Tøjkrave og Kasket paa Hovedet. Hans smukke brune Øjne var allerede dengang halvt skjulte bag et Par Brillor, som han kun tog af, naar han sov eller læste, og da lagde fra sig med ængstelig Omhu. Han sagde kun lidt og var meget tilbageholdende, aabenbart paa Vagt overfor de ny Omgivelser.

Hvorledes han saae paa mig, kan man desværre læse sig til i Den Gang, hvor han beskriver Mogens Andersens første Sammentræf med Præstens Søn i Vinderup.

Jeg mærkede dog snart, at den lukkede Jyde gemte paa alvorlige Tanker, og jeg fik straks det Indtryk, at han var meget moralsk og sandhedskærlig. Han anklagede mig nemlig til Fru Scheller, som jeg havde stor Ærefrygt for, fordi jeg i Selskab med en Flok

andre Unge havde ladet nogle letsindige og uridderlige Ord falde om en ung Dame, der nylig var kommen hjem fra Udlandet. — Fru Scheller talte alvorligt med mig derom og fremhævede vistnok ogsaa, hvor daarligt saadan løs Snak maatte lyde for en ung Mands Øre, der var saa rettænkende og velopdragen som Knudsen.

Følgen var — mærkelig nok — ikke den, at jeg blev gal paa den Fremmede, fordi han havde sladret om mig, men at jeg fik Respekt for hans strenge Moral og skammede mig over mine letsindige Ord. Vi kom til at tale ene sammen derom, og ved denne Samtale blev Grunden lagt til vort Venskab.

Jakob Knudsen har senere sagt, at det ikke var lutter Dyd hos ham, at han blev forarget paa mig og talte derom til min moderlige Veninde. Der blandede sig nogen Skinsyge deri over min formentlig lykkelige Stilling blandt den muntre Ungdom, hvor han i Begyndelsen følte sig selv som en Hund i et Spil Kegler.

Jeg kom ogsaa snart efter, at mit første Indtryk af hans Dydsirethed var noget urigtigt. Han gjorde ikke Fordring paa at være nogen Engel, og hans Sandhedskærlighed hindrede ham ikke i nu og da at sige noget, som ikke var sandt. Men den virkelige Dyd ved ham var, at han altid vidste, hvad der var Sandhed, og aldrig løj for sig selv, fordi han var ægte helt igennem. Og det var denne jyske Ægthed, denne redelige, grundærlige Natur hos ham, som jeg kom til at ære og elske.

Paa den anden Side tror jeg, at det, som især drog ham til mig, var den sællandske Danskhed, som hidtil havde været ham fremmed, og som i Begyndelsen forvirrede og forargede ham, men som siden glædede ham, da han ved vort nære Venskab blev fuldt fortrolig med den.

Der var meget, som førte os sammen. Vi var jo begge Præstesønner, i samme Alder og med samme

Studium. Vi delte Troen og var begge grebne af Grundtvigs Syn paa Kristendom og Danskhed. Han opdagede vel ogsaa snart, at der bag det selskabelige Væsen med dets Forstillelse og „Selvspejling“ var et Menneske, som han kunde stole paa, selv om det var svært for ham at finde, hvor Grunden laa. Og han trængte desuden til Fortrolighed, da han inde i Hovedstaden gik ganske ene med de Tanker og Følelser, som var ham dyrebarest.

Jeg mener ikke hermed at have forklaret Aarsagen til vort Venskab. Den laa nok dybere, end det kan opredes, og hvilede væsentlig i dette, at vi to blev glade ved hinanden, aabenhjertige mod hinanden, fuldstændig trygge paa, at vor Venskabspagt kunde taale hvad som helst af den meget drøje Kritik, som vi øvede mod hinanden, og de lange indviklede Ordkampe, hvori unge Hoveder sætter en stor Ære i at staa sig overfor Modparten.

Det hører ikke til mit Emne at fremstille, hvilken Lykke det blev for mig at faa saadan en Ven, og hvilken Indflydelse det har øvet paa mit senere Liv. Men jeg maa nævne, at jeg allerede i vort første Venskabsaar fik Øjnene op for, hvilken Kraft og indre Rigdom der laa i denne sære Ungersvend, som tit syntes næsten hjælpeløs i de Forhold, hvori vi andre færdedes som Fisken i Vandet. Han var ubetinget den betydeligste blandt de unge Mennesker, jeg kendte, og jeg tilstaar, at jeg til hans Død regnede ham for den vægtigste Personlighed, jeg i mit Liv har mødt.

Men med denne Erkendelse var der i de unge Aar forbundet den Tanke, at det næppe vilde lykkes ham at bryde igennem til fuld Udfoldelse for andres Øjne, fordi der var saa meget tungt og sært i hans Sjæleliv og saa lidt af den Evne at kunne sige frit, hvad man har paa Hjerte.

Jakob Knudsen har lejlighedsvis — ogsaa offentlig — bebrejdet mig, at jeg hemmede hans Udvikling som Digter ved at ytre Mistillid til hans kunstneriske

Evner. Men han vilde vist ikke nægte, at jeg trods dette hjalp ham godt paa Gled netop i kunstnerisk Retning ved at give ham Del i den gode danske Dan-nelse, jeg havde fra min Barndom.

Jeg saae det som min Opgave at skole hans Tænkning og aabne hans Øjne for al den Digtekunst, han endnu var ukendt med. Og han tog mig villig til Vejviser, fordi han havde en overdreven Tillid til hos mig at finde den normale Tankegang i den dannede Verden, ligesom jeg — trods kendelige Mangler — maatte gælde for den sunde Fornufts Talsmand, hver Gang han trængte til et Medmenneskes Dom i den pinlige Proces, han saa tit førte med sig selv om et eller andet Samvittighedsspørgsmaal.

Vore Samtaler drejede sig næsten aldrig om Theologi, men meget ofte om filosofiske Emner. Her var det mig, som kunde give Oplysning om de forskellige filosofiske Systemer og Tankegange, men ham, der førte de tunge Spørgsmaal frem og gav dem en stærk personlig Belysning ud fra sine egne Grublerier. Det var hans Livsfilosofi, som begyndte at bryde frem, men rigtignok endnu kun viste sig som ufuldbaarne og løjerlige Tankefostre.

Størst Glæde hentede vi fra den danske Digtning, som vi til Gavns nød med hinanden, naar vi til ud paa Natten sad ene to over en ny Bog, som vi læste højt for hinanden, mens vi røg dertil af alenlange Piber med store Porcelænhoveder. Jakobs Smag for det storladne gjorde sig allerede den Gang gældende ved de mægtig tykke Kærnespidser, som han altid brugte.

Sommetider læste vi i hans Værelse hos Frk. Bruhn, sommetider paa Regensen, hvor jeg boede i 1878—80. Det gav en god Ramme om vor poetiske Læsning at sidde derinde i den gamle røde Gaard. Naar Solen spillede i den brede Lindekroner og Flygelet tonede oppe i Læsestuen, kunde Jakob Knudsen blive stærkt betagen af en historisk-poetisk Stemning, som svarede

godt til den Guld- og Sølvalderdigtning, vi nød — sammen med en „Tuborg“ eller en Kop af Portnerens Kaffe.

Vi læste en Del af de klassiske Værker, som han ikke kendte hjemmefra, især alle de Digtere af det Heibergske „Formskærerlaug“, som hans Fader paa godt Grundtvigsk havde foragtet og banlyst. — Men den bedste Fryd var dog at faa Fingre i en nyudkommen Bog af een af de realistiske Forfattere, som dengang havde deres sejerrige Gennembrud.

Hver Gang der kom en Bog af Bjørnson, Ibsen, Lie eller Kielland, Drachmann, I. P. Jacobsen eller Schandorph, ilede vi med at faa den købt. Vi delte Udgifterne paa den Maade, at han købte nogle af disse Forfattere, og jeg de andre. Efter Læsningen forærede Køberen gerne Eksemplaret til den anden. Om en dyr Bog slog vi os sammen. Jeg har endnu et Omslag, hvorpaa Jakob har skrevet: „Til Holger Begtrup, den halve Bog med mit hele Venskab!“

Georg Brandes' første Forelæsninger, som indledede „det moderne Gennembrud“, var holdt, nogle Aar før vi blev Studenter, og Brandes var rejst til Berlin, saa at vi ikke fik Lejlighed til at høre ham i Studenterdagene. Men Bevægelsen, han havde rejst, var steget til en mægtig Brydning mellem gammelt og nyt i Hovedstadens Aandsliv, og i dens Brænding tog vi os mangt et friskt Bad.

Som Kristne var vi afgjorte Fjender af den Trosfornægtelse, der gik som en Understrøm gennem det lidenskabelige Røre, men som unge Mennesker med poetisk Sans blev vi betagne af den digteriske Vælde, hvormed den ny Tid meldte sig, og som Grundtvigianere og Venstremænd havde vi kun Fornøjelse af de raske Indhug, som de moderne Fribyttere gjorde paa det gamle nationalliberale Regimente i København.

Skønt Jakob Knudsen stiledede paa at blive Filosof, gjorde den moderne Videnskab med sin Evolutionisme og Determinisme ikke saa stærkt Indtryk paa

ham som paa mig. Men derimod blev han meget dybere, end jeg anede, og halvt ubevidst for ham selv, paavirket af Naturalismen i den Tids nordiske Digtning. Det var ikke Tænkningen, men Livsopfattelsen og Livsskildringen, som betog ham. Det var mere den fri Kærlighed end den fri Tanke, som halvt fortryllede og halvt skræmmede ham — ligesom Karl Wintrup i „Gjæring—Afklaring“.

Han mødte den ikke, som sin Romanhelt, i en levende Person. — Rebekka Woltersien er en Fylgje, som helt er skabt af fri Fantasi. Men den slog ham varmt i Møde gennem Digternes Værker. — For saa vidt havde Kunsten allerede dengang meget mere Magt over hans følelsesfulde Sind end Videnskaben. Men dette blev vi ikke klare over i vort fælles Leben med Tidens „Realisme“.

Theoretisk fastholdt vi, at den gamle romantiske Digtning var mere ophøjet og værdifuld en den ny realistiske. Men i Praksis fulgte vi — som alle Unge — det bibelske Ord, der siger, at en levende Hund er bedre end en død Løve. — Gang paa Gang blev vi stærkt grebne af det Budskab, de nye Bøger bragte os fra Fremskridtets Lejr, selv om vi lidt overlegent smilede ad Tendensen deri og helt kun beundrede de dejlige Ord og den festlige Stemning derved.

Vi dvælede næsten aldrig ved den uforligelige Mod sætning, der var imellem vor egen Livsanskuelse og den, som her forkyndtes. Vi mente at tage Læsningen som en rent æsthetisk Nydelse. Men det kan gerne være, at Aanden deri netop saaledes fik mere Indflydelse paa os, end vi selv drømte om.

Om de forskellige Forfattere havde vi delte Meninger. Jakob Knudsen foretrak dengang Henrik Ibsen for Bjørnson, jeg omvendt. Han paastod endog, at Ibsen var mere ægte norsk end Bjørnson, hvad jeg gendrev i Kraft af Arvelighedstheorien ved at paastaa, at der ikke kunde eftervises en eneste Draabe norsk Blod i Ibsens Aarer. — Jonas Lie

kunde ingen af os endnu rigtig paaskønne. Hans første Forsøg i den ny Stil, der siden gjorde ham saa navnkundig, frastødte os som unaturligt, da vi mødte det i „Livsslaven“. Vi opfattede ham som en godmodig, gammeldags Digter, der havde faaet det uheldige Indfald at ville hyle omkap med Realismens Ulve. — Alexander L. Kielland beundrede vi derimod højlgt som den vittigste og flotteste moderne Forfatter, vi kendte. Hans Digteraand var jo heller ikke for dyb til at loddes af tyveaarige Mennesker.

Af de danske betog især I. P. Jacobsen min jydsk Ven. Han genkendte med Glæde Limfjordsmaalet hos ham, hvor andre troede at staa overfor en selv-lavet, altfor kunstig Sprogform. — Ogsaa Schandorphs saftige sællandske Vid behagede os. — Men størst Festlighed var der ubetinget ved Holger Drachmann, hvis forvovne lyriske Deklamationer vi kunde udenad og ofte fremsagde med overdreven Lyd og Lader. Vi spottede naturligvis hans Visdom og Selvfølelse, men blev desmere henrevne af hans Lyrik og dejlige danske Sprog.

Jakob Knudsen lavede Melodier til flere Drachmannske Sange, f. Eks. „Og saa gik jeg til Sønen ned —“, „Jeg er en munter Smedesvend —“ osv. — Han opsøgte et Par Aar senere Drachmann og sang disse Viser for ham. Det blev Indledning til et flygtigt Bekendtskab, som blev noget nærmere, da Jakob Knudsen i Begyndelsen af Halvfemserne læste „Cromwells Datter“ højt for Drachmann og fik hans gode Anbefaling for den.

Naar jeg nu fremsiger: „Hvad er det for en modig Flok —“, eller: „Hvad er det for støtte Mænd —“, eller især: „Du retter tit dit Øjepar —“, med det dejlige Omkvæd: „Men ovenover Skyerne er Himlen altid blaa!“ — saa vaagner de herligste Stemninger hos mig fra den Tid i Slutningen af Halvfjerdserne, da Jakob og jeg drak den ny Vin sammen af Poesiens gyldne Skaaler.

Og denne fælles Læsning var tillige en ubevidst Skolegang med indbyrdes Undervisning, der meddeltes saaledes, at nu den ene, nu den anden kom med et Udbrud af Fryd over et digterisk Billede, en fager Klang eller en dristig Tanke.

Det var gennem denne poetiske Essens af det moderne Liv, at Jakob Knudsen alene gjorde Erfaringer om den frie Tankes og den frie Kærligheds Verden, som dengang blomstrede frodigt og tit lidt frækt i Hovedstaden. Han havde ingen personlig Omgang med de fritænkernes Skønaander eller deres Slæng af Beundrere, og han levede saa indesluttet, saa sædeligt og alvorligt som nogen stille Theolog fra Landet. Selv i vore fortrolige Samtaler herskede der altid en god Tone, og jeg vilde med frelst Samvittighed have kaldt det Løgn, om nogen havde sagt, at han havde Smag for det sjofle.

Men dermed skal det ikke være nægtet, at han husede stærke Lidenskaber. De var kun, som hos Grundtvig og andre kraftige Naturer, temmelig sent udviklede og blev, som hos Martin Luther i Klosteret, stadig trængt tilbage af aandelige Brydninger, som tit lagde Beslag paa hele hans Sjælekraft.

Heller ikke maa det forstaas, som om han var sippet overfor Livets kaade Udslag. Nej, han kunde baade nyde og byde kraftige og saftige Ord, der nok kunde faa en Tartuffe til at korse sig.

Derfor fandt han ogsaa stort Behag i de faa Træk af frodig Renæssance, der forekom hos Datidens Realister. Jeg mindes hans Morskab over det forfærdelige Ædegilde, Drachmann skildrer i „Vandenes Datter“, og senere hans Henrykkelse over de vældige Udmalinger af Drab og Svirelag, der forekommer i H. Taines „Rejse i Spanien“.

Den samme overdaadige Fantasi, som mødte ham i saadanne Skildringer, udfoldede han selv i de frieste Former, naar vi for Eksempel hjemme i Lejrskov Præstegaard delte Sovekammer med hans to halv-

voksne Brødre, og han ud paa Natten fortalte dem de gevaldigste Røverhistorier, som han opdigtede paa staaende Fod, eller rettere mens han laa i Sengen.

Hvis disse Improvisationer kunde optegnes endnu, vilde de maaske danne et oplysende Mellemlid mellem hans Barndoms Fantasilege og hans Manddoms Forfatterskab. Men hvad han derimod udtænkte og nedskrev som Pennepøver i sine Studenteraar, gav ikke megen Udsigt til, at han med Tiden virkelig skulde blive en stor Digter.

Hans poetiske Hovedværk fra de Dage er et langt Kvad i skiftende Versemaal om vor fælles Ven Emil Thysen. Jeg mindes adskillige Stykker deraf, som var ganske vittige, og andre, som var ret stemningsfulde, men jeg vil ikke bryde Privatlivets Fred ved her at citere dem. Det ligger i Provst Thyssens Haand, om de nogensinde skal komme offentligt frem.

Selv har jeg liggende et meget langstrakt Digt om mine Hovedhaar, som allerede dengang viste stærk Tilbøjelighed til at falde af, og om de uhyggelige Følger, det angivelig fik, da jeg blev smurt ind i en kraftig Haarelixir. Digtet er, om jeg saa maa sige, nærmest filosofisk og egner sig ikke til Offentliggørelse. Men en vis Sindrigheid i Opfindelsen og Kraft i Udførelsen af det tarvelige Emne kan man ikke frakende det.

Vi, der allerede som Skoledrenge kunde lave fejlfri Vers, drillede ham med, at han humpede lige saa kejtet over Rhytmerne som gennem en rask selskabelig Samtale. Men vi vidste ikke af, at denne Kritik gik ham nær, fordi vi ikke anede, at han drømte om at blive Digter. Det var jo Filosof, han vilde være. — Hans Rimerier tog vi nærmest som et Bidrag til det muntre Kammeratliv, vi førte med hinanden.

Derimod anerkendte vi alle den Poesi, der fik Udtryk i hans Sang. Han var ogsaa heri aldeles uskolet og havde vist adskillige Fejl, som kunde være bleven fjernede af en kyndig Syngelærer. Jeg lagde især

Mærke til, at han lod Tungen fylde Munden for stærkt og ikke aabnede Læberne højt nok. Der kom derved noget tungt, indestængt og næsten undertrykt i Stemmeklangen. Men Røsten var dejlig, og Øret af Naturen meget sikkert. Først og fremmest bølgede der en Følelse og Livsglæde i Sangen, som han ikke paa andre Maader kunde give Luft, og som derfor mærkedes som et Væld fra Hjertedybet, der nødvendigvis maatte betage samstemte Sjæle.

Han vilde gerne akkompagnere sig selv paa Klaveret og havde med sin musikalske Sans lært sig selv at spille ret ordentligt. Men han tog for voldsomt fat og buldrede saa stærkt paa Instrumentet, at det næsten overdøvede hans Røst. Det var den tunge Haand, som ogsaa her satte sit Præg paa hans kunstneriske Forsøg.

Efterhaanden som han blev mere kendt i vore Kredse og særligt i Birkerød, som vi ofte besøgte om Søndagen, var det festligt at have ham med til Selskaber og Udflugter. Naar vi om Foraaret spaserede til „Sørne“ i Rudeskov, kunde han synge den ene Drachmanske Sang efter den anden, hvis han ikke foretrak at give Prøver af den ældre Romantik til Weyses eller Heises Melodier, eller at synge lange Stykker paa Italiensk af Mozarts Don Juan, som han elskede højest af al Musik. — Han vilde ogsaa gerne deltage i alle Ungdomsfornøjelser. Han var ivrig til at løbe paa Skøjter og til at danse. Han var modig til al Idræt, men ikke behændig. Han hengav sig stærkt i det, som han kom i Lag med, og jeg tror, han var glad ved paa den Maade at komme ind i en rask Strøm af muntert Menneskeliv.

De unge Pigers Ynde og Friskhed vakte let hans Sværmeri; men det varede ikke længe, inden en enkelt af dem vandt hele hans Hjerte.

Blandt de faa københavnske Familier, hvori han ved Frk. Bruhn blev indført, var Overretssagfører Harald Plockross' den anseligste. — Plockross

var en statelig Mand, høj og rank, med et nobelt Udseende og et behageligt Væsen. Han var anden Gang gift med Frk. Anna Hall, en Broderdatter af den navnkundige Minister C. C. Hall. Hun var en meget livlig og elskværdig Kvinde, der sluttede sig ivrigt til den grundtvigske Kreds og sammen med sin Mand satte en Ære i at være „Menighedens Værtsfolk“. — Da Hostrup i 1881 flyttede til København, blev han en kær og stadig Gæst i deres smukke og gæstfri Hjem paa Lindevej, hvor ogsaa mange andre ældre og yngre Grundtvigianere følte sig veltilpas. — Men til Familiens allernærmeste Venner regnedes Frk. Bruhn, som trygt kunde tage sine unge Husfæller med, naar hun besøgte Plockross'.

I første Ægteskab havde denne Mand en eneste Datter, Sofie Plockross, som var et Par Aar yngre end Jakob Knudsen, og det var hende, han blev forelsket i.

Sofie var en nydelig ung Pige, temmelig høj og slank, med yndefuld Holdning, smukke brune Øjne og rødtligt, let kruset Haar. Hun havde en god Forstand, og skønt hendes Stemningsliv ikke var dybt, var der dog i Ungdommen megen Stemning over hendes Fremtræden. Der er jo ikke saa faa unge Kvinder, som er poetiske i Kraft af deres Væsens Ynde, selv om de kun har saare lidt Poesi i deres bevidste Sjæleliv.

Jakob Knudsen og Sofie Plockross var i mange Henseender Modsætninger, og dette bidrog vistnok ikke saa lidt til hans Sværmeri for hende. Han mente i hende at have mødt en skøn Personliggørelse af den bedste københavnske Dannelse med al den Finhed og aandelige Bevægelighed, som han savnede hos sig selv. — Han saae paa hende med nogle af de samme Følelser, som Karl Wintrup nærer overfor Rebekka Woltersien. Men den indbyrdes Afstand var dog langt mindre end hos Romanens Elskerpar, fordi Sofie Plockross hørte hjemme i den samme grundtvigske Menighed som Jakob Knudsen, — selv om deres

Grundtvigianisme ved nærmere Prøvelse viste sig at være af højst forskellig Art.

Jakob Knudsens Forelskelse gjorde kun ringe Skaar i vor Fortrolighed. Jeg var nemlig paa samme Tid i samme Tilstand, og vi talte ikke saa lidt sammen om vore Hjerteanliggender, — allerede inden vi begge blev forlovede i 1879.

Da det var sket, var han nær ved at gøre mig bange for mig selv ved de stærke Ord, han brugte om Kærlighed mellem Mand og Kvinde. Han talte om det som en fuldstændig og evig Sammensmeltning, der ikke kunde lignedes ved noget andet Forhold i Verden. Og jeg kunde jo ikke ane, at denne Skildring kun var en skøn Drøm, som langt fra var fyldestgjort ved hans hidtidige Erfaringer i det virkelige Liv. Jeg maatte gaa ud fra, at de to var helt og inderligt forenede, skønt jeg siden forstod, at de netop havde meget svært ved at enes, fordi deres Naturer var saa haabløst forskellige, at han kun kunde glemme det i Forelskelsens første Rus.

Sofie var en klog og rettænkende Kvinde, som var nobel i hele sin Tankegang og Færd. Men der var noget sagføreragtigt i hendes Tænkemaade, som bragte hende til at se enhver Sag fra flere Sider og hindrede hende i den fulde Hengivelse, som Jakob Knudsen baade gav og krævede i ethvert Hjerteforhold. — Hun var trofast, offervillig og hjælpsom. Men hun vidste ikke, hvad det vilde sige: at glemme alt over en eneste stor Følelse. Hun kunde, om jeg saa maa sige, godt strikke paa en Strømpe, mens hun talte ømt fortroligt med sin Ven.

Da hun var ti Aar gammel, havde hun haft St. Veitsdans, og under den Sygdom havde hun glemt det meste af sin Fortid. Hun var uden levende Barndomsminder, mens Jakob havde sit Livs største Skat i dem. — Men denne tragiske Modsætning kom først senere til at øve afgørende Indflydelse paa deres Forhold. Foreløbig var det ham vel kun en lignende Skuffelse at mærke, hvad hun manglede af Stemninger og Minder, som det

var for Karl Wintrup, da han opdagede, at Rebekka slet ingen Sans havde for Folkevisernes Poesi.

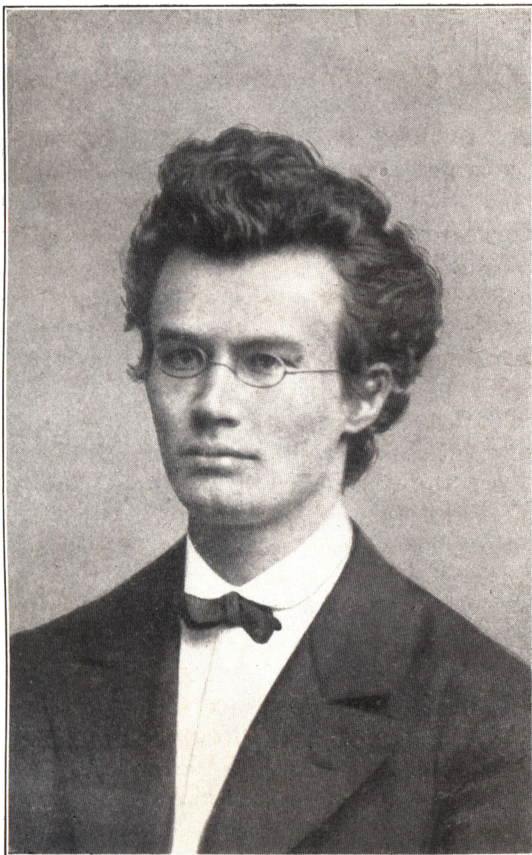
Naar deres Forlovelse trods hans store Forelskelse blev vanskelig lige fra første Færd, saa stammede det snarest fra, at hans sygelige Hang til Skrupler kastede sig over dette nye Forhold og vakte en stadig Uro hos ham ved at vedligeholde den Mistanke, at der kunde være andre, hun lige saa gerne havde taget som ham, dersom der var givet hende frit Valg. Dette skabte stundom en bitter Skinsyge hos ham. Men til andre Tider var Ungdommens levende Fantasi rede til at slaa Bro over alle Kløfter og smigre ham med det glade Haab, at han engang, naar alle Sindets tunge Skyer var dragne bort, skulde faa den fulde Glæde af Samlivet med den unge Kvinde, hvis Yndighed og Begavelse han i høj Grad beundrede.

*

I Sommeren 1880 blev jeg theologisk Kandidat og var derefter et Aar borte fra København som Huslærer paa Fyn. — I det Aar afsluttede Jakob Knudsen sin Eksamenslæsning, og jeg fik stadig Breve med Forespørgsler i Anledning af hans Studier, de theologiske Skriveøvelser, ventelige Eksamensopgaver osv. — Men vi skrev ogsaa om Ting, der laa os mere personligt paa Sinde.

Følgende Udtog af et Brev, som han sendte mig den 19. Oktober 1880, vil vise, hvorledes Planen til et stort filosofisk Studium stadig fyldte ham:

„— Du maa ikke tro, at jeg, fordi jeg er meget optaget af Theologien, derfor lader mine filosofiske Spekulationer fare. Aak nej! Jeg tror næsten, jeg nu veed, hvad jeg vil skrive om til Doktordisputats. Men det skal du nu ikke have at vide endnu. — Jeg stiger ned i Videns Dybder som i en dyb Brønd. Ikke vil jeg nægte, at du har hjulpet mig med at komme i Spanden, i hvilken jeg hejses ned. Nu sidder jeg dernede

JAKOB KNUDSEN 1880.

med Lygte og søger. — Skønt det er endda ikke sandt, for jeg har næsten fundet det, men jeg skal jo saadan have det los. Du staar deroppe ved Brøndgelænderet. Jeg kan se dig mod Lyset. Du staar og bøjer dig ud over Brøndaabningen med Haanden paa Svinget. — Du vil stadig trække mig op, jeg sidder jo dernede i Spanden. Men nej, lad være med det, det maa du ikke!“

„Paa den anden Side af Brøndgelænderet, med Haanden paa det andet Sving, staar Sofie. Hun holder igen, naar du vil trække mig op. — I kævles. — „Han skal nok faa noget ud af det,“ siger hun; og naar det ikke foreløbig vil slaa til, saa: „Og naar han nu vil, saa skal han ogsaa have Lov dertil.“ — Men du vil have mig op. Nej, lad være med det!“

„Saa kommer Fader derhen og ser ned i Brønden: „Gør det ikke, gør det ikke, Søn! Det gaar ikke! Pas paa, pas paa!“ — Men nej, men nej! — Moder kommer og fælder Taarer ned paa mig. — Der kommer mange, det bliver helt sort deroppe ved Brøndhullet. — Rybsahm: „Hør sig mig, Jakob, tror etc. . . . , for saa bør du høre mit Raad og lade Kandidat Begtrup trække dig op. — Frk. Plockross! De maa s'gu ikke lade ham blive længer dernede.“ — Men nej, men nej! — Schmedes: „Hr. Knudsen, Hr. Knudsen! Aa, hvor sørgeligt, hvor sørgeligt . . . !“ — Og saadan bliver de ved, — men hun og jeg bliver nu ved vort. — Og saa, en skønne Dag, raaber jeg: „Træk til!“ Jeg kommer op med det fundne.“

„Nu er Kongen ogsaa kommen til det mærkelige Sted. Jeg viser jo det fundne frem. Kongen og de alle i Forbavselse. Hm! Hs, Hs, vær stille! — Elefantridder! — Straks en kongelig Kareth. Sofie, jeg og det fundne i Karethen. Til Bryllup. Alle bedt med. — Ikke hans Lige i Verden!!! —“

Det var, om jeg husker ret, gennem Læsning af Kants Kritik der reinen Vernunft, at han havde ment at finde et Emne, som han kunde bruge til en Doktor-

disputats. Men for at naa dette Maal, som han i sit Brev fremstiller saa straalende, maatte han først have den theologiske Attestats, og det skulde endda være med første Karakter, da han ellers ikke vandt Ret til at disputere for Graden.

Han tog derfor med sædvanlig Energi et vældigt Tiløb for at sætte over Eksamensgrøften. Men uheldigvis lykkedes det ham ikke at klare Springet saa fint, som han ønskede. Han fik kun Laud i to af de fem Fag, som hører til Attestatsen, og manglede saaledes en lille Smule i at faa den attraaede første Karakter. Han havde jo heller ikke haft mere end fire Studereaar, og deraf var det første endda meget optaget af Lærergerningen i Gentofte.

Trods denne Skuffelse var han stadig opsat paa at komme i Lag med Filosofien, og da han ikke kunde gaa lige til Doktordisputatsen, var det hans Agt først at tage en Magistergrad i Filosofi, som antagelig kunde opnaas ved et Par Aars flittigt Studium. — Da hans Fader erklærede, at han ikke kunde hjælpe ham med flere Penge, fik han Støtte af sin Svigerfader til et fortsat Ophold i København, og for at gøre dette saa billigt som muligt flyttede han fra Frk. Bruhns Pensionat og lejede sig et Værelse paa 4. Sal i Nørre-Farimagsgade, hvor han vilde holde sig selv med Kost.

Jeg kom ved samme Tid, i August 1881, tilbage til København for at studere „Oldnordisk“, og vi havde saaledes Udsigt til at kunne genoptage vort Samliv fra Studenterdagene. — Da vi begge trængte til Penge, enedes vi om et Samarbejde, der forhaabentlig vilde skaffe os de fornødne Midler til vore Studier. — I et Nummer af „Dagbladet“ for Juni eller Juli 1881 vil man kunne finde en Kundgørelse, hvori de to theologiske Kandidater Holger Begtrup og Jakob Knudsen tilbyder at forberede unge Mennesker til Præliminæreksamen. Men Planen røg i Lyset, da der kun meldte sig een Deltager. — Jakob Knudsen havde ogsaa flygtig tænkt paa at tage en Plads som Huslærer. — Men

foreløbig blev han dog i Byen og begyndte sit Liv som Ungkarl i det Værelse, han havde lejet.

Der var en dejlig Udsigt fra hans Vinduer over Ørstedsparken, men inden Døre var der langt fra saa kønt.

Han har selv givet en god Beskrivelse deraf i en Artikel i „Nationaltidende“ for den 5. og 6. April 1916, som han kalder: *Fra min Ungdom og min første Forfattervirksomhed*.

Værelset — skriver han — „hørte til en lille Haandværkers Lejlighed. Jeg spiste Middagsmad paa en Restaurant. Morgen- og Aftensmaaltiderne vilde jeg selv sørge for. — Det blev en frygtelig Menage. — Jeg købte et Petroleumsapparat og en Kasserolle, — Hvidtøl, Rugbrød, Spegesild o. a. lign. Saa kogte jeg, drak og spiste Morgen og Aften, men vaskede principmæssig hverken Koppen eller Kasserollen af, stillede blot Sagerne ind i en Kommode. Rygtet bredte sig til mine tidligere Medpensionærer, — eller ogsaa lavede de det selv, — hvorledes jeg svandt bort i Snavs og Filosofi.“

Jakob Knudsen tilføjer, med den Frimodighed, han paa sine gamle Dage vandt overfor Offentligheden, en meget drastisk Historie, der viser, hvor slemt det var med Uorden i hans Værelse. Den egner sig dog ikke til at gengives her.

Vi morede os meget over hans Roderi, men anede maaske, at den ikke blot var Tegn paa hans filosofiske Ligegyldighed for de ydre Ting. Den hang ogsaa sammen med en vis Uorden og Mismod i hans indre Liv, der udsprang af, at han snart følte, han var kommen paa en fejl Hylde med sit filosofiske Studium.

Han overværede nogle af Rasmus Nielsens Forelæsninger, men kunde slet ikke lempe sig efter hans Tankegang og Udtrykksmaade. Derimod spandt han sine egne Grublerier over tilfældige Sætninger i de filosofiske Skrifter, han skaffede sig, og kunde sidde adskillige Timer i dybe, dystre Betragtninger, mens han

tvandt sin smukke, krøllede Pandelok mellem Fingrene.

Dette vilde uvægerligt have endt i Skruplernes Mose, dersom han ikke som en Trøst over sin filosofiske Fallit havde faaet den Indskydelse at skrive et stort Digterværk.

„Det var en Komædie, jeg skrev paa,“ — fortæller han i den ovennævnte Avisartikel fra 1916, — „og min største Bekymring under Udarbejdelsen var den, at det ikke skulde blive et Helaftensstykke. Jeg havde derfor Ibsens „De Unges Forbund“ liggende, thi dette Stykke var jo baade langt og fuldt af en Mængde indviklede Intriger.“

Da han læste dette Skuespil for mig, blev jeg saa overvældet af dets barokke Optrin og store Usandsynligheder, at jeg vist helt mistede Opmærksomheden for de Dyder, det muligvis havde. — Jakob Knudsen erklærer i nævnte Artikel, at Stykket ganske vist var umuligt som Drama og led af en trættende Bredde, som han med Vilje havde givet det, for at det skulde kunne fylde en hel Aften paa Theatret. Men han paa-
staar, at Figurerne ikke var daarlige, og Replikerne paa sine Steder af en meget kraftig Komik.

Jeg skal ikke modsige dette, da det er en Menneskealder siden, jeg hørte ham læse Stykket. Jeg mindes kun, at „Retfærdighedens“ Haandhæver, der var for-
met over Herredsfoged Rübsham, pludselig tager en Syæske, fuld af Nipsgenstande, som tilhører en gammel Dame i Frk. Bruhns Lignelse, der altid dvæler ved sine smaa Minder fra svundne store Tider, og — uden videre slynger den ind i den aabne Kakkellovn.

Skulde Komædien nogensinde blive trykt blandt den nu berømte Forfatters Efterladte Papirer, saa fortrøster jeg mig dog til, at den vil stadfæste den Dom, jeg i sin Tid fældede over den. Det var ikke, som Jakob Knudsen i sin Artikel skriver, min manglende Forstaaelse, men hans manglende Modenhed, der gjorde, at han ikke blev Digter i sin Ungdom, men først i en

langt senere Alder. — Jeg husker godt, at jeg i vore unge Dage krænkede ham ved at spaa, at han ikke vilde naa sit Livs Bestemmelse, inden han blev fyrretyve Aar gammel. Men jeg tør vel nu sige, at Virkeligheden paa en slaaende Maade kom til at stadfæste denne Spaadom.

Den Kritik, hvormed jeg og andre mødte hans digteriske Forsøg i 1881, tog foreløbig Modet fra ham, og da han i Forvejen havde mistet Tilliden til sit Arbejde med Filosofien, foregik der et Sammenbrud i hans Sjæl, der satte skarpt Skel i hans Livsudvikling. — Han opgav hele sin hidtilværende Fremtidsplan og rejste den 8. November 1881 hjem til Lejrskov for at søge Raad og Trøst hos sin Fader.

I sin Stue hos Madam Topp efterlod han følgende Bøger, som han bad mig bringe til Universitetsbibliotheket, hvor han havde laant dem: Ibsen: De Unges Forbund; Bain: Moral and mental Science; Goethes Sämtliche Werke 5.—6. Bind og Heegaard: Indledning til den rationelle Ethik. — Titlerne kan vise, hvad det var, han især havde syslet med i disse triste Maaneder, som dannede den endelige Afslutning paa hans Ophold i København.

HØJSKOLELÆRER I ASKOV

1881—1900.

I Stykket „Fra min Ungdom og min første Forfattervirksomhed“ skriver Jakob Knudsen om sin Hjemrejse fra København i November 1881:

„Denne Rejse maa have betydet meget for mig i Øjeblikket. Jeg kan aldrig glemme Morgenstjernen, som stod i den grønlig-blaa Luft over Københavns Banegaard, da jeg kom gaaende med mine Pakkelliker ind paa Terrænet foran Bygningen. — Min Fader var ikke hjemme ved min Ankomst til Præstegaarden. Da han kom hjem, var det Aften, Lampen var tændt, alle sad omkring Bordet i Dagligstuen, hvor han ogsaa tog Plads. Kun jeg sad skjult under Bordet, rejste mig under de andres Samtale pludselig op og havde nær bragt min Fader til at falde af Stolen af Overraskelse og Forskrækkelse. — Denne sidste forvandlede sig dog hurtigt til Glæde, da han fik Sammenhængen at vide. Jeg var jo nemlig vendt hjem, ikke blot fra København til Koldingegnen, men fra den forbandede Filosofi til Folkeligheden.“

Det havde altid været hans Fader imod, at han vilde være Filosof, og det blev vel den bedste Balsam for Jakobs Saar, at hans Fader regnede hans Nederlag paa den lærde Bane for en stor Lykke.

De var ogsaa straks enige om, at Vejen nu maatte gaa til Folkehøjskolen, og kort efter Hjemkomsten lod Pastor Knudsen spænde for og kørte med sin Søn over til L u d v i g S c h r ø d e r i A s k o v for at spørge

om denne unge Kandidat ikke kunde faa Lov at gaa paa Skolen og gøre Gavn for Føden i Vinterens Løb ved at undervise i et eller andet Fag, som de ældre Lærere ikke kunde overkomme.

Schrøder tog gerne imod sin Vens Søn, og saaledes blev Jakob Knudsen Hjælpelærer paa Askov Højskole. Han underviste blandt andet i Engelsk, vistnok ogsaa noget i Dansk. Men han holdt ingen Foredrag og fik ingen Løn. Derimod kunde han høre de andre Læreres Foredrag og fik for Resten rigelig Tid til at summe sig i de nye Forhold, som han saa pludselig var dumpet ind i.

Han fandt sig godt tilrette. Det var jo i Virkeligheden hjemlige Omgivelser, han her kom til at leve i, skønt Askov Højskole havde undergaaet en væsentlig Ændring, siden han besøgte den som halvvoxsent Menneske.

I Aaret 1878 var den blevet omdannet til en udvidet Højskole med fyldigere Undervisning i de forskellige Fag og toaarigt Ophold for de Lærlinge, der vilde tage det hele med. — Ved samme Tid var Poul la Cour kommen til Askov og havde begyndt sin udmærkede Undervisning i Mathematik og Naturlære, som han efter Schrøders Raad fremstillede „historisk“.

Schrøder, som i de følgende Aar levede og aandede i Planer om fortsat Udvidelse af Skolens Virksomhed, spejdede ivrigt efter nye Medhjælpere, der ogsaa i andre Fag kunde give en god historisk Højskoleoplysning. — Han tog derfor gerne imod Jakob Knudsen for at lade ham prøve, om han i Modersmaalet og fremmede Sprog kunde faa Greb paa at gøre et Arbejde for „ærlig dansk Videnskabelighed“ i folkelig Aand.

Disse Tanker hos Schrøder kendte jeg fra gentagne Besøg i Askov. De havde bidraget til at nære min Lyst til at blive Højskolelærer — helst paa Askov, og med dette for Øje var jeg i 1881 kommen tilbage til København for at dygtiggøre mig til en saadan Gerning. Jeg

havde talt meget med Jakob Knudsen derom, og jeg tror nok, at min Begejstring for Højskolesagen havde genoplivet hans gamle Kærlighed til den. Derimod havde jeg ikke vovet at forebringe Schrøder mine Ønsker om at komme til Askov.

Nu blev det uformodentlig min filosofiske Ven, som først naaede dette Maal, og han blev derved den naturlige Mellemand, som mundtlig kunde frembære min Ansøgning for Skolens Forstander. — Han gjorde ogsaa dette i Kraft af vort Venskab og meddelte mig det Haab, der var givet mig, i en morsom Skrivelse. Men midt i dens spøgefulde Vendinger gjorde han mig udtrykkelig opmærksom paa, hvorledes Stillingen i Fremtiden maatte blive med Hensyn til Aldersfortrin osv., dersom vi begge blev Lærere paa Askov Højskole. — Som forstandig Jyde havde han Øje for Sagens økonomiske Side, som jeg endnu ikke havde skænket en Tanke. — Jeg lo dengang ad hans Tale om Konkurrence imellem os. Men bagefter ser jeg klart, at han i denne som i flere Henseender stod Livets Virkelighed nærmere, end jeg gjorde, og havde Ret i, at der her laa en Vanskelighed for vort Venskab, der i de første Ungdomsaar havde været lykkelig frit for verdslig Kappelstrid.

I Sommeren 1882 blev jeg efter Ønske antaget som Lærer paa Askov Højskole i Dansk, Oldnordisk m. m. Men allerede inden jeg til Oktober tiltraadte denne Plads, lod Schrøder os to unge Kandidater fremtræde paa Talerstolen i Askov ved et stort Lærermøde, som blev holdt i Begyndelsen af August Maaned samme Aar.

Jakob Knudsen havde paa Sommerskolen undervist et Hold i Dansk, og gennem min Kæreste, som var hans Elev deri, havde jeg faaet et levende Indtryk af hans første vakkende Skridt paa Talerbanen. — Han har aabenbart følt sig meget trykket af at skulle staa overfor en Flok lystige unge Højskolepiger. Men i sin Vaande har han søgt Hjælp i det gode jydske Lune.

han sad inde med. Han indflettede blandt andet en Mængde smaa Anekdoter i Talen, der viste en spirende Evne til at tegne Billeder af Folkelivet, men gjorde en løjerlig Virkning ved den Anvendelse, han gav dem.

Sin første Tale til den samlede Flok begyndte han omtrent saaledes: „Det er pinegalt, dette her, det gaar vist aldrig! — Jeg skal sige Dem, jeg har kun en Gang holdt Foredrag, og det gik skidt (Latter). Ja, De skulde vide, hvordan det er at staa paa en Talerstol, naar man ikke er vant til det. Jeg vil nærmest sammenligne det med en Henrettelse. (Endnu mere Latter), og saa er der endda det, at naar man skal henrettes, saa har man Lov til at være i daarligt Humør; men det har man jo slet ikke, naar man skal tale.“

Efter denne Indledning gik han over til at tale om, hvad Grunden vel kunde være til, at man kaldte en Sten for en Sten, et Hav for et Hav osv., og dette søgte han ikke at klare ad sproglig Vej, men ved at spinde smaa Historier derom.

Der var nu for Eksempel en folkelig Forklaring om, hvad Grøden sagde, naar den stod og skrukkede over Ilden. Man kunde tænke sig, at der var en Familie, som vilde have en Kokkepige og averterede derom i Avisen. Det kunde jo være i „Højskolebladet“, de skrev, at de gerne vilde have en kristelig og folkelig Pige, der kunde synge — til November. — Naa, til November kom da saa Pigen, og hun kunde baade det ene og det andet, men hun kunde bare ikke lave Mad. Men Mad skulde de jo have, og saa blev hun sat til at koge Vælling. — Den fantasifulde Pige staar nu og ser paa, hvorledes Mælken begynder at boble i Gryden, og saa er det, som hun kan høre Boblerne raabe til hinanden: „Her sitter a, hvor er du? Her sitter a, hvor er du?“ — Og imens bliver Vællingen sveden.

Om en anden Pige fortalte han, hvorledes hun fandt paa Ordet „glad“, da hun en Dag var ude af sig selv af Fryd over, at hun var bleven forlovet, osv.

Da han havde udlagt flere Ord paa samme Maade

ved Hjælp af smaa Livsbilleder, sagde han: „Ja, nu er jeg færdig. Jeg har ikke mer at sige, skønt Timen nok desværre ikke er ude endnu.“ — Og dermed forlod han Talerstolen, mens Pigerne saae deltagende efter ham.

Senere paa Sommeren kom han til at holde et Foredrag for den samlede Skole, og dertil havde han forberedt sig meget grundigt. Han talte om Vølsungerne, hvis Saga han havde kendt og elsket fra Barndommen af. Den Tale var der baade Indhold og Alvor i.

Da han skulde holde et Par Foredrag ved Lærermødet i August, optog han et andet middelalderligt Emne: Flores og Blanseflor, hvortil jeg allerede i Forsommeren maatte skaffe ham flere lærde Skrifter fra Universitetsbibliotheket. — Han var dybt grebet af Romantiken i det gamle Kærlighedsdigt og lagde noget af sin egen Længsel efter den svundne Barndomstid ind i Fremstillingen. Men han magtede ikke at føre Talen igennem overfor den store Forsamling, for da han havde sagt noget om Paradisminderne, om Østerlide og de rosenrøde Skyer — brast han i Graad og maatte afbryde sit Foredrag.

Hans Optræden dannede en stærk Modsætning til min. Jeg talte om de gamle Nordboers Afgudsdyrkelse og røbede min Generthed ved altfor stor Livlighed og overdrevne Fagter paa Talerstolen. — Schrøder fandt det nødvendigt bagefter at forklare Forsamlingen, hvorfor disse to meget unge og uprøvede Mænd havde faaet Ordet ved Lærermødet. Men flere af Tilhørerne talte opmuntrende til os. Pastor Henning Jensen, som var tilstede, erklærede venligt, at Jakob Knudsen var Romantiken og jeg Realismen, og til yderligere Opmuntring anvendte han paa os begge Bjørnsons Ord:

Hvor der er gærende Kræfter,
Skyder det Aaret efter.

I Oktober samme Aar tog vi for Alvor fat paa Højskolearbejdet, der nu var mere fast ordnet, end Knud-

sen havde haft det i sit første Prøveaar. Vi fik hver sit Hold at undervise i Dansk og hver sit Foredrag at holde om Ugen. — Jeg tror ikke, det var Skolens Forstander imod, at de to unge Lærere blev stillede saaledes, at de ikke kunde undgaa at kappes om Ærens Krans, som nærmest bestod i Elevernes Tilslutning. Men ingen af os vandt nogen afgørende Sejr det første Aar.

De Foredrag, vi fik Lov at holde for den samlede Skole, Jakob Knudsen om Middelalderens Digtning og jeg om Oldtidens, kunde ikke fængsle vore kritiske Tilhørere, hvoraf mange var ældre end vi og desuden havde nok i de andre Læreres mange Taler. Det var kun en ringe Triumf for mig, at jeg ved Vinterens Slutning endnu havde tyve Tilhørere, mens Jakob Knudsen maatte nøjes med ti. — Derimod gik Arbejdet med Dansken rigtig godt for os begge.

Udenfor Timerne havde vi det grumme hyggeligt. Vi hørte en Del af Schrøders og Nutzhorns historiske Foredrag og følte os nærmest som Kammerater med Skolens Elever. Der var ikke saa faa vel begavede og poetisk anlagte Mennesker iblandt dem. Samtalerne satte os ind i opvakte Højskolefolks Tankegang, og ved smaa muntre Gilder blev Kammeratskabet endnu frodigere.

Men den bedste Glæde havde vi dog fremdeles af vort indbyrdes Samliv paa Tomandshaand, som gerne førtes paa Jakobs Værelse paa Uhrmager Christensens Kvist. — Det gav en egen Stemning, ved vore Sammenkomster i de sene Aftentimer at høre Værtens vemodige Fløjtetriller fra Stuen nedenunder. Til andre Tider snakkede vi muntert med ham blandt de tikkende Uhre i hans Butik. Hans jyske Lune med dets skarpe Salt og tungsindige Understrøm kunde nok tiltale Jakob Knudsen.

Naar vi var ene sammen paa Jakobs Værelse, fortsatte vi Samtalerne og den fælles Læsning, der havde været os saa kær i København. — Det var stadig de

nyeste realistiske Digterværker, vi helst gav os i Lag med. — Vi kunde ikke sætte deres Indhold i nogen frugtbar Forbindelse med den Oplysning, vi meddelte Højskolens Elever. Mens vi til dem talte om fjerne Tiders Mænd og Værker, levede vi selv mest i Nutidens Aandsliv, men magtede ikke at gøre Sjøleføde deraf for andre unge Mennesker. — Det var for saa vidt snarere som Vandbier end som Arbejdsbier, vi hang ved den moderne Digtning Blomsterflor. Vi nød den for os selv og forbeholdt os denne lille æstetiske Plet udenfor den folkelige Højskoles nyttige Agerland.

Ludvig Schrøder havde en ganske anden Maade at læse Digterværker paa. Han sad altid med sin Pen i Haanden, mens han læste, for at gøre Optegnelser til Brug for kommende Foredrag, og han sagde rentud, at han ikke havde Tid til at læse en Bog, som ikke kunde være ham til Nytte i hans Skolegerning. Til sidst holdt han helt op med at læse Henrik Ibsen, og saadanne Mænd som Drachmann og I. P. Jacobsen kendte han kun grumme lidt til.

Vi saae med nogen Overlegenhed paa et saa lidet moderne Standpunkt og kryede os en Del af at være anderledes dannede Nutidsmennesker. Det kildrede vor Forfængelighed at blive kaldt „Realister“ i Modsætning til de gammelgrundtvigske „Romantikere“, — uden smaaligt Hensyn til, at det i Virkeligheden var os, der endnu levede i Skyerne, mens en Mand som Schrøder stod rodfæstet i det reelle Liv med al sin Digten og Tragten.

En Gang imellem kunde han udbrøde helt ærgerlig: „Jeg mener, at jeg er nok saa god en Realist, som Skønaanderne i København, der slet intet gør for Folkelivet i Danmark.“ „Grundtvig,“ føjede han til, „det er den eneste egentlige Realist, vi har haft her i Landet.“ — Men den Tale forstod vi endnu kun halvvejs.

Naar der ikke var nye Digterværker at faa hos Bog-

handleren i Askov, tog vi ogsaa til Takke med ældre. En Gang opdagedes det, at Jakob ikke kendte „En Sjæl efter Døden“, og straks løb vi i den mørke Aften ad Nutzhorns til for at laane Bogen. Vi kom dog ikke saa langt, for vi tørnede i vort raske Løb midt paa Gaden sammen med et Par Husmandsfolk fra Askov Mark, løb Konen overende og voldte hende derved saadan Molest, at vi siden maatte betale hendes Mand 25 Kroner i Lægehjælp. — Hvem der ønsker at kende de nærmere Omstændigheder ved dette Sammenstød, kan slaa op i Højskolebladet for Juleaften 1909, hvor Knudsen har skildret Affæren og ledsaget Skildringen med Aftryk af et historisk Aktstykke.

Senere vænnede vi os til at gaa lidt sindigere til Værks og blev heller ikke længer saa forhippede paa det nyeste Nyt i Literaturen, som vi hidtil havde været. Det kunde endog hændes, at vi gik i Staa midt i Læsningen af en moderne Roman. Der staar f. Eks. en Dato paa et Blad af Schandorphs „Smaafolk“, som angiver, at vi den Aften lod Bogen være Bog og kom til at tale hjertelig sammen om vort indbyrdes Forhold.

Efterhaanden gled vore Tanker mere ind i den folkelige Strømning, som gik saa kraftigt gennem Virksomheden paa Askov i hine Aar, og derved blev det et vigtigt Spørgsmaal for os begge, hvorledes vi bedst skulde forlige vort personlige Aandsliv med vor Gerning som Højskolemænd.

Under disse Overvejelser vaagnede der hos Jakob Knudsen en stærk Bevidsthed om, hvor Modsætningen laa imellem ham og de fritænkerneske Digtere, hvis Bøger vi læste.

I den første større Afhandling, som han — vistnok efter Schrøders Tilskyndelse — udarbejdede til Trykken, kommer det tydeligt frem, at han nu er bleven klar over Sagens Kærne, selv om han ikke kan udtale sig med den Vægt og Myndighed derom, som han senere gjorde.

Afhandlingen, der blev trykt i Historisk Maa-

nedsskrift for Juni 1884, bærer Overskriften: „Vore moderne Forfatteres Forhold til det overnaturlige, en Anmeldelse af G. Brandes: „Det moderne Gennembruds Mænd“ og Drachmann: „Skygebilleder“ — af Jakob Knudsen.“ — Tidsskriftets Udgiver, Ludvig Schrøder, tilføjer i en Note, at „Forfatteren af denne Afhandling er Lærer ved den udvidede Højskole i Askov i Modersmaalet og dets Literatur.“

I sin Betragtning over det moderne Gennembruds Mænd gaar Jakob Knudsen ud fra, at Edvard Brandes er den eneste helt ægte Naturalist iblandt dem.

„— Og hvad er da det, som gør E. Brandes til saa ægte en Naturalist? Det er hans Forhold til Modsætningen: det naturlige — det overnaturlige. Det er dette, at E. Brandes ikke blot siger Nej til det overnaturlige; men dette hans Nej er fuldkommen usympathetisk; hans Hjerte er ikke paa det overnaturliges Side, — ja, mere endnu: hans Nej er uden Pathos overhovedet — tilsyneladende i det mindste. Bestemt og rolig siger han Nej, og saa varmt, som han overhovedet kan, giver han sit Ja til den Retning, som han nu tilhører. Og hvad Skønhed der findes i hans poetiske Arbejder, — ganske vist, jeg kan ikke se, der er megen, — den er ægte, det vil sige, den er ikke laant fra et Rige, en Verden, hvor han i Virkeligheden ikke hører hjemme. Det er ikke Glans fra det overnaturliges Land, der falder ind paa hans Enemærker.“

Men anderledes forholder det sig efter Knudsens Mening med de Forfattere af langt højere Rang, som Georg Brandes mønstrer blandt „det moderne Gennembruds Mænd“: Bjørnson, Ibsen, Jacobsen og Drachmann.

G. Brandes skriver, at der ikke længer gives to Partier i Literaturen, — „af hvilke det ene kunde kaldes det naturliges, det andet det overnaturliges Parti. Thi dette sidste Parti raader ikke mere i Evropas skønne

Literatur over en eneste Pen, om det end skriver en hel Del i Aviserne.“

I Modsætning hertil hævder Knudsen, „at Bjørnsons „Over Evne“ og Jacobsens „Niels Lyhne“ staar som Poesi betragtet afgjort paa det overnaturliges Side, og Ibsens „Folkefjende“ staar i al Fald snarere paa samme Side end paa den modsatte; og hvad endelig Drachmann angaar, da er saa meget vist, at han er grundig ked af Naturalismen i dens nuværende Form.“

Det skal ikke nægtes, at disse Forfattere er personlige Modstandere af alt overnaturligt. Knudsen indrømmer, „at Bjørnson endnu kæmper mod Kristendommen af yderste Evne“. Men hvad man derimod skal sige om hans Forhold som Digter til Kristendommen, er noget, som ikke afgøres derved. — „Dette maa afgøres efter, hvad det er, som giver hans poetiske Fremstilling den varmende Glans, som overalt er Poesiens Kendemærke, som fylder den med Liv, og som altid angiver, hvor man skal søge Digterens Begejstring, hvor man skal søge Digteren, selv naar Personen staar paa en helt anden Side.“ — Som Digter er Bjørnson, trods sig selv, i levende Pagt med det overnaturlige.

Hos Henrik Ibsen viser det digteriske Forhold til det overnaturlige sig mindre i Evighedslængsler. Han er en mere ethisk Natur. Men den Hævdelse af Personlighedens Ret og Frihed overfor den kompakte Majoritet, som han i „En Folkefjende“ har givet de stærkeste Udtryk, vidner i Virkeligheden om en Anerkendelse af den fri Vilje, der, lige saa fuldt som Sjælens Udødelighed og Gud, hører med til det overnaturlige i Tilværelsen.

Om I. P. Jacobsens „Niels Lyhne“ gælder det i samme Grad som om Bjørnsons „Over Evne“, „at den fra det overnaturliges Egne, hvorfra Forfatteren iøvrigt, ligesom Bjørnson, lukker sig selv ude, laaner al den vidunderlige Glans, som hviler over Bogen, navn-

lig dens sidste Afsnit. Det overnaturlige er stadig den Baggrund, der, ligesom et Tordenvejr, der staar i Horisonten, gør Luften i hele Fortællingen svanger med Poesi. En underlig forventningsfuld, ængstelig, bange Stemning er det, lige paa Nippet til at briste i Graad.“ — —

„Man kan ganske vist komme til at gyse ved at se en Digter, der kan skrive saa inderligt og skønt om Kristendommen, dog personlig stille sig udenfor den. Men paa den anden Side kan der i Virkeligheden ikke tænkes nogen større Anbefaling for Kristendommen, fra en udenforstaaende, end denne Bog, der bringer en til at skønne paa, at man dog selv tør tro paa det, som Niels Lyhne mener, er for dejligt til at være mere end en Drøm.“

Skønt I. P. Jacobsen selv viser bort fra Kristendommen, er hans Forhold til den „dog saa ømt eller ømtaaligt, saa smertefuldt i den bestandige Afskedtagen, at Bogen paa sine Steder næsten bliver til en Hymne til den kristelige Livsanskuelser Pris. „Niels Lyhne“ er ingen naturalistisk Digtning; thi hvad siger det, om det af og til fortælles os i Bogen, at Kristendommen kan man ikke stole paa, Atheismen er Sandheden, naar den poetiske, levende Strøm i Bogen dog er Længselen mod Kristendommen.“

Endelig søger Knudsen at paavise, hvorledes Drachmanns Anskuelser synes at udvikle sig i Retning af en Slags religiøs Pantheisme, hvori han dyrker „Kærlighedens Almagt“. Men han tror dog ikke, at denne Digter har forstaaet den dybere Grund til Naturalismens poetiske Fallit, som Knudsen selv forklarer saaledes: — „Tager man alle Forestillinger om noget personligt bag ved den synlige Natur bort, og lader man dernæst Mennesket være et Produkt af denne Natur, saa er al Poesi med det samme udryddet, thi alle poetiske Vendinger og Billeder hentede fra Naturen bliver da aldeles hule Lignelser, der hverken har en ligefrem — som man i gamle Dage troede

— eller en middelbar Sandhed bag ved sig og maa altsaa af sig selv blive flove og ubrugelige.“

Men selv om Drachmann ikke har fattet dette, saa har han dog indset det Faktum, „at de fleste Digteres Ord nu til Dags lyder som Slag paa sprukken Tromme, og deres Tanker er saa udvandede og forkomne som visne Kartoffeltoppe.“ — Derfor er der Haab om en god Fremtid for „denne vor højtbegavede Digter, med Mælet, der klinger af spillende Bølger, med Røsten, der toner af det brusende Hav.“

Jakob Knudsen slutter med den Paastand, at den naturalistiske Anskuelse ikke alene strider mod en virkelig poetisk Opfattelse af Livet, men at den ogsaa vil gøre al den Digtning ufolkelig, som gennemtrænges af dens Tanker. „Thi hvor lidt eller hvor meget det danske Folk end som Helhed betragtet mener med sin Kristendom, — Troen paa en levende Gud og paa, at Folk ikke dør som Fæ, men skal leve efter Døden, den hører ligefrem med til at være en dansk Mand, den har vi faaet med Modermælken i de sidste tusende Aar.“

I Lys af alt, hvad Jakob Knudsen siden har frembragt i Kraft af de Ideer, han her udvikler første Gang, er det værdifuldt at læse dette Opgør med Naturalismen, som i sin Tid blev oversat som et umodent Indlæg af en uklar Grundtvigianer. — Jeg mindes, at han, i Sammenhæng med denne Afhandling, skrev et Brev til Karl Gjellerup for at faa Klarhed over hans Stilling til „det overnaturlige“, men ikke opnaaede at faa noget Svar fra den fornemme Digter.

Det bedste Afsnit i Knudsens Afhandling drejer sig om I. P. Jacobsens Niels Lyhne, og deri indfører han en varm Lovtale over I. P. Jacobsens Digtning i det hele, som viser, hvor meget den efterhaanden er kommen til at betyde for ham selv. — Det var ogsaa med dette Emne, det første Gang rigtig lykkedes ham at vinde Ungdommens Øren paa Askov. Hans Foredrag om Niels Lyhne førte ind til den sjælelige

Berøring mellem Taler og Tilhørere, som er Betingelsen for enhver aandelig Paavirkning, og da han først havde faaet Vejen aabnet, varede det ikke længe, inden det lykkedes ham at udvide den til en stadig større Forstaaelse mellem ham og en Del af Skolens alvorligste Elever.

Men allerede inden han saaledes havde slaaget igennem som Foredragsholder, var Schrøder bleven saa tillidsfuld overfor hans Fremtidsmuligheder, at han gik ind paa at beholde ham som fast, gift Lærer ved Skolen.

I Sommeren 1883 lejede Jakob Knudsen derfor en Husende paa Skovgaard, som ligger en Snes Minutters Gang Nordvest for Askov Højskole, omgivet af en hyggelig Lund af Ege og andre Træer. Og den 22. August samme Aar stod hans Bryllup med Sofie Knudsen inde i København.

Vielsen udførtes i Vartov Kirke af gamle Pastor Knudsen, og bagefter var der Bryllupsmiddag paa Falkenstjernes Højskole, hvis store Sal Plockross i Dagens Anledning havde ladet kønt male. — Ved Bordet holdtes der en lang Række Taler og blev sunget mange Sange, hvoraf een var digtet af Brudgommen. Han beskrev deri sit Frieri paa Gamle Kongevej med disse Ord: „Han sagde Hva' — hun svarte Ja“, hvad der bragte Andreas Hall til at bemærke, at saa let slap man ikke fra det i Falkoneralleen, hvor han boede. — Hostrup havde fornyet en af sine morsomme Bryllupsviser og sang den selv under almindeligt Bifald. Pastor C. I. Brandt, Pastor I. L. Knudsen, Ludvig Schrøder og mange flere holdt Taler, og hele Gildet artede sig nærmest som et grundtvigsk Vennemøde.

Brudgommen tog Ordet tre Gange, men maatte hver Gang standse midt i Talen, fordi Rørelsen tog Overhaand hos ham. Dette virkede saa meget mere overraskende, som Talerne var meget udspekulerede, nærmest „filosofiske“, og øjensynlig grundig forberedte.

En af dem havde han brygget paa i tre Aar, eftersom han allerede i 1880 kunde meddele mig sit første Udkast til den. Det var en Tale til Svigerforældrene, der begyndte omtrent saaledes: „Der gives Følger her i Livet og Forhold, der kan være saa selvfølgelige, at de derved bliver ubehagelige. Det er som om Omgivelserne tog paa en med en valen Haand, saa man maa krympe sig ind i sig selv derved. Et saadant Forhold er det til ens Svigerforældre. Sin Kæreste vælger man for hendes egen Skyld; men jeg haaber ikke, at nogen her har valgt sine Svigerforældre for deres egen Skyld. Alligevel skal man elske dem. Naar man er en genstridig En som jeg, saa sætter man sig med alle fire mod en saadan Tvang. — Jeg har en Gang set et Æsel, der skulde ombord paa et Dampskib. Det strittede imod, og en Mængde Sjovere skubbede bag paa det. Jeg vil sammenligne Forholdene med disse Sjovere. Jeg selv er Æselet, og Skibet er Kærligheden til Svigerforældrene. Imidlertid, de har virkelig tvunget mig —.“ Her blev Stemmen uklar af Graad, og han maatte standse.

Ludvig Schrøder holdt en Tale, hvori han spøgefuldt ytrede, at Bryllupsgæsterne havde faaet adskillige Prøver paa Brudgommens Dyder som Dansklærer. — „Han har givet en lærd Forklaring af „Stifmoder“ og „Stedmoder“. Han har viist, at han kan lave Digte, og at han kan synge, hvad andre har digtet, — en vigtig Egenskab for en Dansklærer paa Højskolen. Og endelig har De jo nu hørt ham holde hele tre Foredrag. Men hvor filosofiske og dybsindige disse end var, saa havde de dog alle en lille Fejl: mod Slutningen af dem var det, ligesom det slog Klik. Jakob Knudsen har endnu ikke lært at hente sine Tanker frem fra Hjertedybet til andres Opbyggelse. Men det er vort Haab, at Sofie skal hjælpe ham til at faa bygget Bro mellem sine filosofiske Tanker og sine menneskelige Følelser. Han er en meget indadvendt Natur, saa der er faa Mennesker, der i den Grad trænger

til at faa en god Kone ved sin Side. En af mine Døtre har set ham sidde flere Minutter med sin Ske i Haanden uden at føre den til Munden. Det er godt, han faar en, der kan skubbe til ham. Det er ogsaa en almindelig Antagelse i Askov, at han er bleven dobbelt saa flink som Lærer og dobbelt saa fornøjelig i Omgang, siden det blev bestemt, at han skulde giftes.“ —

Ved det lange Gildes Slutning holdt Johannes Schrøder en lille alvorlig Tale, hvori han lagde de Nygifte paa Sinde, at de skulde tro paa deres indbyrdes Kærlighed, selv om denne Kærlighed i Livets Løb undertiden skjulte sig bag mørke Skyer. — Der blev siden Grund til at mindes disse Ord af en erfaren Mand.

Om Efteraaret gjorde de Nygifte en Rejse til Tyskland, Schweiz og Norditalien. Vi andre misundte dem denne dejlige Tur, men der var nok desværre ingen Grund dertil. De havde ikke kunnet glæde sig meget ved alt, hvad de saae, fordi Jakob Knudsen blev hjem-søgt af mange tunge Tanker og Skrupler. Blandt andet fik han en sygelig Frygt for at have sat Ild paa en Skov ved i Forbifarten at kaste en brændende Tændstik ind i det tørre Græs ved Jernbanelinjen. Saadanne Ængstelser plagede ham hele Livet igennem. Men de tog særlig Overhaand i Tidsrum, hvor hans Sind af andre Grunde var oprevet, — saaledes som det maaske dengang var ved ægteskabelige Skuffelser.

Dertil mærkede vi andre dog intet. De unge Folks Hjem paa Skovgaard blev et hyggeligt og muntert Tilholdssted for mig og mange andre, og den djærve Maade, hvorpaa Ægtefolkene talte ud om indbyrdes Uenigheder i vor Nærværelse, styrkede os i, at deres Forhold maatte være urokkeligt i Grunden, siden de slet ikke stræbte at skjule dets smaa Sprækker paa Overfladen.

Et halvt Aar efter Knudsens Bryllup blev jeg ogsaa gift, og vi to unge Familier kom til at leve meget med hinanden. Til Husfødrenes Venskab føjede sig nu Hu-

struernes, og da begge Ægtepar omtrent samtidig fik Børn, blev der endnu mere fortroligt Fællesskab imellem os, saa at vi til Tider næsten følte os som een Familie.

I Sommeren 1884 købte Jakob Knudsen for de Penge, hans Hustru havde bragt ham, et Stykke Jord i Hjørnet af Frederik Hansens Mark Øst for Askov. Han valgte det saaledes, at det paa to Sider var omgivet af et gammelt Stengærde med levende Hegn, men mod Øst var der aaben Udsigt, saa at han, da han fik sit Hus bygget paa Lodden, kunde staa ved Vinduet i sit Studereværelse og se lige over til Lejrskov Kirke. Det var ham derfor til megen Ærgrelse, at der nogen Tid efter blev opført en Sløjdscole ved Siden af, som lukkede den dejlige Udsigt for ham.

Huset, som blev bygget, var stort og solidt med rød Grundmur og blaat Skifertag. Da vi to unge Par en Formiddag kom kørende hjem fra en Tur til Rødning, kunde vi øjne det ny Hus, allerede mens vi var Syd for Kongeaaen, og da Jakob saae dets fugtige Tag glimte med blaalig Glans i Solens Skin, fik han den Idee, at Huset skulde hedde *Blaahatten*, et Navn, som de fleste fandt lige saa løjerligt som meget andet af, hvad han sagde og gjorde.

I „Blaahatten“ fødtes der i de følgende Aar tre smaa kønne Børn, en Pige og to Dreng. Som de voksede til, kunde man ikke undgaa at mærke, hvor uenige Forældrene var om deres Opdragelse. Moderen tog dem paa en rask og munter Maade, gav adskillige Paabud, der ikke lod sig overholde, og maatte ofte bringe Ro i deres Sind ved Eftergivenhed, da hun manglede Evne og havde for travlt til at gennemføre en strengere Fremgangsmaade. Faderen ønskede, at hans Børn skulde optugtes med samme Alvor, som han selv var bleven, og krævede fremfor alt ubetinget Lydighed af dem. Men han havde for meget at gøre med sine egne tunge Tanker til at kunne lede deres Opdragelse. Han revsede dem en Gang imellem, men

overlod det for Resten til sin Hustru at tage sig af dem, skønt det vistnok tit pinte ham, at der ikke var mere Enhed og Fasthed i den Opdragelse, de fik.

Det har senere tit undret mig, at min Hustru og jeg, trods vort nøje Kendskab til Jakob og Sofie Knudsen, aldrig blev klare over, hvor dyb den Strid var, der egentlig stadig stod imellem dem, skønt vi bagefter mindedes adskillige Træk deraf, som kunde have bragt os paa Sporet.

Men Misforholdet imellem dem var vistnok heller ikke aldeles klart for dem selv, fordi det sammenvævede sig med Jakob Knudsens rent personlige Vanskeligheder, hans Skrupler og Samvittighedskvaler, der maatte finde ny Næring i det usikre Forhold til Hustruen.

Sofie Knudsen var en modig og klart dømmende ung Kvinde, der frejdig bar den Tyngsel, hans tunge Sind maatte lægge over dem begge, og hendes sunde Fornuft hjalp ham vel ikke sjælden til at jage de syge Anfægtelser paa Porten. Men hun havde ikke det dybe Sind, der hørte til at gennemleve Trængslerne saa inderligt med ham, at det kunde styrke deres indbyrdes Kærlighed.

I den Henseende kunde heller ikke jeg som Ven gøre Fyldest. Og saaledes kom han trods Ægteskab, Venskab og stort Kammeratskab paa Skolen til at leve meget ensomt med sine inderste Tanker og havde det i al Fald til Tider saa svært, at han blev legemligt syg deraf, ja, stundom gik i Frygt for at miste sin Forstand.

Men disse Lidelser uddybede og modnede hans Personlighed, og de gav snart hans Tale en egen Kraft, som maatte gøre tænksomme Mennesker lydhøre for den. — Skønt ingen rigtig kendte Kilderne dertil, fornam dog mange, at der var kommet noget myndigt og tilforladeligt, tit ogsaa nogen stemningsrigt og varmhjertet over hans Vidnesbyrd, som greb og bevægede Tilhørerne meget.

Lige saa lidt som han i sin første Ungdom havde kunnet tilegne sig den almindelige Selskabstone, lige saa lidt kom han siden efter at bruge nogen overleveret Veltalenhedsform. Derfor var han i Begyndelsen kejtet og uheldig paa Talerstolen som i Balsalen. Men til Gengæld var han altid sig selv, og da han først fik Myndighed til at udtrykke sine selvstændige Tanker og rige Stemninger, blev det uden al Rhetorik, men til Gengæld med mere personlig Magt, end de fleste berømte Talere har kunnet lægge i deres Ord. — Han førte, om jeg saa maa sige, ingen Paradekaarde eller andet Vaaben med sig paa Talerstolen, men han greb og slog med sine bare Hænder, saa det baade sved og varmede deres Sind, som lyttede.

Skønt han fremtraadte uden Ordkunst, hvor det gjaldt om at udtrykke de Tanker og Følelser, han selv sad inde med, saa brugte han dog paa andre Omraader gerne sine kunstneriske Anlæg til at berige Foredraget med. Han arbejdede saaledes bevidst paa at fylde Fremstillingen med kraftige Billeder. Efter Taines og Carlyles Mønster gav han sin verdenshistoriske Fortælling malende Liv og ejendommelig Tidsfarve. Men endnu stærkere virkede dog de Stemningsdrag fra jydsk Natur og Folkeliv, som han efterhaanden fik lagt over sin Tale. Igennem dem kunde han tit gaa lige ind til sine egne Barndomsminder, der vistnok greb Tilhørerne mer end noget andet i hans Foredrag.

For denne voksende Livsfylde veg hans pudserlige filosofiske Stilladser mere og mere, og hvad der blev tilbage deraf, fik et fastere og værdigere Præg af ejendommelig Tænkning over Livets Spørgsmaal.

Til dette Maal af ægte Veltalenhed naaede han dog ikke før i en modnere Alder. I de første fem Aar af sin Lærertid i Askov havde han stadig tungt ved at slaa igennem og fik kun nu og da en beundrende Ven i een af de Tilhørere, hvis Sind var samstemt nok med hans til at skønne paa hans „skjulte Talenter“.

Men saa kom der, ved hans Faders Død i 1886, et

aandeligt Gennembrud hos ham, som meget hurtigt bragte hans mærkelige Anlæg til fuld Blomstring.

*

Det havde glædet Pastor Knudsen meget, da hans Søn vendte hjem fra Hovedstaden og Filosofien til Højskolen og Folkeligheden. Og det havde været til megen gensidig Glæde, hver Gang Jakob sammen med sin Hustru og sine nærmeste Venner besøgte Lejrskov Præstegaard. Man mærkede godt, at den Gamle var stolt over Sønnen og paa visse Maader saae op til ham. Der var Øjeblikke, hvor han kunde se det som sin vigtigste Livsgerning at have sat saadan en Søn i Verden og opdraget ham paa ægte dansk og kristelig Vis.

Men det kunde jo ikke undgaas, at der viste sig Unighed mellem Fader og Søn om mange vigtige Spørgsmaal. Uden Skaar i det kærlige Forhold kunde Jakob nok ved Lejlighed kritisere sin Faders Meninger, ogsaa om Børneopdragelse, temmelig skarpt. Han kunde heller ikke som før gaa til ham med alle sine Bekymringer. Særlig turde han næppe røre ved sine ægteskabelige Sorger, da han paa Forhaand vidste, hvor afgjort hans Fader stod paa, at det, som Gud har sammenføjet, ikke maa adskilles.

Paa den anden Side kunde han ikke billige de skarpe Domme, som gamle Knudsen fældede over Menighedsrøret i Donskredsen, da han personlig følte sig dragen til den unge Valgmenighedspræst Valdemar Brücker.

Pastor I. L. Knudsen knyttede sig i sine sidste Leveaar mere og mere til den Opgave, der var givet ham som Præst for samtlige Beboere i Lejrskov og Jordrup Sogne. Han havde ikke længer Lyst til udsondre „de levende Kristne“ som en særskilt Kreds og saae i det hele mindre tillidsfuldt paa de fri Menighedsdannelse, end han før havde gjort. Han tog udtrykkelig Afstand fra de store kirkelige Planer, som Ludvig

Schrøder gjorde sig til Talsmand for i Anledning af Striden om Valgmenigheden paa Mors, og han kunde sige ved Lejlighed i Hjemmets Kreds: „I maa gjerne skrive „Sognepræst“ paa min Gravsten!“

Han talte med god Fortrøstning om det spæde Kristenliv, som han mente, spirede frem blandt dem af hans Sognefolk, der ikke hørte til de vakte, og han saae med Venlighed ogsaa til de Nabopræster, som ikke var Grundtvigianere. Til Gengæld var der flere af disse, der havde megen Ærefrygt for den ejendommelige og erfarne gamle Embedsbroder i Lejrskov. Selv fandt han megen Styrkelse ved at besøge Otto Møller i Gylling og læse hans Skrifter.

I Foraaret 1886 fik han en Galdesygdom, som nedbrød hans Kraft i Løbet af en Maanedstid. Han kunde dog sidde oppe i sin Stue, der nu var indrettet i et Rum mod Syd, og de, der besøgte ham dær i hans sidste Levedage, vil ikke glemme den Velsignelse, de hentede hos ham. — Han døde i Paasken. —

Fra den Stund var det for Jakob, som hele det rige, inderlige Samliv, han fra Barnsben havde haft med sin Fader, traadte næsten overvældende frem for hans Bevidsthed. Al Kritik, som var vaagnet i de sidste Aar, blev skudt til Side, og Faderen genvandt paa en Maade hele den aandelige Myndighed, han før havde øvet over sin Søn. Hans Minde kom i længere Tid til helt at beherske hans Tankeliv.

Samtidig vaagnede selvfølgelig alle Barndomsminde-erne, og han følte Længsel efter at gense Barndoms-hjemmet oppe ved Limfjorden. Da han med sin Hustru noget senere gjorde en Rejse til Aggersborg, blev han dybt betaget af at vandre ad de „Veje“, han i sine Drengaar havde traadt. Det var, som han paany rod-fæstede sig i den Jord, hvorefter han var groet. Ved dette „Gensyn“ fik han tillige en Slags Indvielse som Digter. Fra nu af kunde han friere end før øse af Mindernes Væld.

Men vandt han ny Styrke ved saaledes at kysse sin

Moderjord, saa vandt han ogsaa en større Mandighed ved Bevidstheden om, at han nu ikke længer havde en Fader her paa Jorden. Hans Ungdomstid med dens svævende Muligheder blev afløst af en moden Alder med faste og klare Livsmaal.

Hans Faders Velsignelse indviede ham til et nyt Kald som Ordets Forkynder. Det kristelige Vidnesbyrd, som han havde hørt derhjemme, fik han nu Drift til selv at frembære, og det fik en rig personlig Fylde ved de indre Brydninger, hvorigennem dets Sandhed var bleven prøvet og stadfæstet for ham.

Der holdtes paa Askov Højskole opbyggelige Møder hver Søndag Eftermiddag. De ældre Lærere skiftedes til at føre Ordet. Men fra nu af blev ogsaa Jakob Knudsen en yndet Søndagstaler.

En god Mil Nordøst for Askov ligger Landsbyen Gjesten. Derovre fandtes der mange Venner af Højskolen, og da de fik en Indre-Missions Præst til Sognet, følte de Trang til at høre en anden kristelig Forkyndelse end hans. Der blev derfor gjort Aftale med Askovlærerne om at komme over i Gjesten Forsamlingshus og holde lignende Søndagstaler som paa Højskolen. Møderne fik nærmest Præg af Kirketjenester uden Altergang, og vi Askovlærere skiftedes til at føre Ordet. Men den, som kom tiest, og som blev mest paa-skønnet af Folkene i Gjesten, var Jakob Knudsen.

Schrøders Søndagstaler indeholdt god kristelig Oplysning, men havde som oftest et historisk Tilsnit. Han var Skolemand, selv naar han stod paa Prækestolen. — Poul la Cour kunde tale gribende om Guds Aabenbaring i Naturen og aflagde tit kønne Vidnesbyrd om sin barnlige Tro. — Men Jakob Knudsens Taler havde et dybere Væld af personligt Liv, som især gik dem til Hjerte, der selv havde indre Kampe at føre.

I Gjesten fik han en god Kreds af jydsk Bønder til Venner, og de Ture, han gjorde derover, bidrog vistnok meget til at give ham Lyst til at blive Præst.

De stærke religiøse Strømninger i hans Tankeliv

viste ogsaa deres Virkninger i hans Skolegerning paa Askov. — Han begyndte blandt andet at holde Foredrag om Søren Kierkegaard. Emnet fik Betydning for hans personlige Udvikling, og hans Behandling deraf gjorde et dybt Indtryk paa mange af hans Tilhørere.

Jakob Knudsen maatte føle sig dragen til Søren Kierkegaard ved det beslægtede i deres Sjæleliv. Hos dem begge var der et Spørgsmaal: Skyldig — ikke skyldig, som holdt dem i Spænding, tit skabte store Kvaler, men ogsaa tit drev dem ind til Livets dybe Kilder. — Men Knudsen havde lært for meget af Grundtvig til at følge Kierkegaard i hans særegne Opfattelse af Kristendommen. Han satte Pris paa det jydsk i hans Natur, men han havde skarpt Blik for det sygelige i hans Tankeliv. Han mente, at Søren Kierkegaard havde et unaturligt Hang til at blive i den evige Uro uden streng Nødvendighed, og at han manglede Erfaring om den barnlige Hvile i Guds Ord, som dog er Kristendommens Kærne. Men han fandt Anvendelse for meget af Kierkegaards Menneskekundskab og Livsposi i sine Højskoleforedrag, og han talte om ham med den dybe Sympathi, som det giver, selv at have samme Lidelser at bære paa.

Mens Jakob Knudsen saaledes udviklede sit indre Liv paa en mandig og ejendommelig Maade, blev han ogsaa rigere paa Indtryk fra den store Verden.

Hertil bidrog det især, at han i Eftersommeren 1886 fik Lejlighed til at gøre en Rejse til England.

Han havde tidligere været udenlands et Par Gange. Foruden Bryllupsrejsen i 1883 havde han i 1885 sammen med andre danske Højskolemænd deltaget i en Tur til det nordiske Højskolelærermøde paa Sagatun ved Hamar i Norge. Men ingen af disse Udflugter havde bragt ham synderligt personligt Udbytte. — Derimod blev Englandsrejsen i 1886, som han gjorde alene, af stor Værdi for hans aandelige Udvikling.

Han skrev paa denne ensomme Færd nogle Rejsekitser fra en Englandstur til „Højskolebladet“, som viser hans formende Evne i kendelig Fremgang. — Den Skildring, han giver af Maaneskinnet og Solopgangen midt ude paa Vesterhavet, vilde være værdig til en Plads i een af hans bedste Fortællinger. Den virker særlig skønt ovenpaa den drastiske Fremstilling af hans Søsyge, der gaar forud. — Hans Evne til at bruge sine Øjne, ogsaa hvor det gælder Menneskelivet i Masseudfoldelse, kommer frem i en omstændelig Beskrivelse af Færdslen omkring Englands Bank i City. — Hans Trang til at klare sig Folkelivets Grundlove faar Udslag i nogle Betragtninger over den engelske Folkedannelse, som nok er værd at kende i hans egen Fremstilling, — saa tung og ubehjælpelig som den end er.

„Naturligvis“ — siger han — „er der i England stor Forskel paa Graden af Dannelse i de forskellige Samfundslag; men jeg tror ikke, der er den Forskel paa Arten af Dannelse som hos de forskellige Klasser i Danmark. — Og denne, som jeg mener, i det hele taget mere ensartede Dannelse i England gennem alle Samfundslagene, den er, forekommer det mig, mere nordisk, end det er, der i Almindelighed kaldes Dannelse i Danmark. Og jeg har faaet lettere ved at forsoner mig med den engelske Dannelses Mangel paa Finhed og dens mange Særheder ved at opdage en stærk Lighed mellem den engelske Dannelse med dens Dyder og Lyder og saa adskilligt for jyske Bønder ejendommeligt.“

„Harve Danskerne i det hele taget faaet Lov til at udvikle sig uden den megen Paavirkning udenlands fra, saa tror jeg, vi vilde have lignet Englænderne, ikke blot i mange af deres Dyder, som den saakaldte dannede Klasse i Danmark savner i høj Grad; men vi vilde ogsaa have haft meget af deres Grovhed i Smag, deres Særheder. Og det, som forsoner mig med denne deres Grovhed, Særhed, er netop dette, at jeg finder ogsaa

den igen hos den udenlandsfra mindst paavirkede Del af det danske Folk: Bønderne, og netop den samme Art af Grovhed og Særhed.“

„Men der er den Forskel mellem England og Danmark, at de Egenskaber, baade gode og daarlige, som endnu findes hos den danske Bondestand, men findes i en forkyst og mod den klassiske Dannelse underdanig Form, — disse samme Egenskaber er i England komne til fuld Udvikling, fri Udfoldelse, har præget Folkets hele Optræden.“

„Der er saa meget, som i Danmark vilde regnes for bondsk, ufint, som i England regnes for det allerfornemste. Jeg tænker saaledes paa Englændernes Bedømmelse af Kunst, hvor de er, efter danske Begreber, meget bondske. Men jeg tænker ogsaa paa deres Art af Religiositet, paa deres Jævnhed i Optræden, paa deres stærke Sans for det praktiske og nyttige. — Er Dannelsen i Danmark mere fin, mere elegant, mere fjern fra det naive end i England, saa har vi maattet betale dette Fortrin, om det er et Fortrin, meget dyrt. Vi er ikke nær i den Grad os selv, som Englænderen er sig selv, vi er endnu ikke naaet saa vidt, at dansk Dannelse er den, som er mest anset i Danmark.“

Man kunde maaske med et Billede, som jeg tror, Jakob Knudsen vilde bifalde, sige, at det har sig med den engelske Dannelse som med det fine og stærke engelske Ale. Det ligner meget mere godt hjemmebrygget fynsk Øl end det Lagerøl og Pilsner, som er fint Øl i Danmark.

Det var denne storladne Bondestil paa Aandslivet i England, der mødte ham stærkest hos Oliver Cromwell og siden gjorde det naturligt for ham at skrive sit Skuespil om ham i den gammeldanske Sprogform, der minder saa meget om Bøndernes Tale.

Lige fra sin første Ungdom havde Jakob Knudsen med Forkærlighed lagt sig efter det engelske Sprog. Han havde i Studenterdagene hørt Forelæsninger over Shakespeare hos gamle Professor Stephens og med sit

gode Øre tilegnet sig dennes indfødte Udtale af Sproget. Da han skulde rejse til London, forberedte han sig ved at opskrive lange engelske Samtaler, som han agtede at føre med „en Student“, „en Forretningsmand“, „en Farmer“ o. s. v. — Han klarede sig vistnok ganske godt i Konversation derovre hos de faa Familier, han fik Lejlighed til at besøge. Men det blev dog mest gennem Bøgerne, han kom til at udvide sit Kendskab til det engelske Aandsliv.

Fra London gjorde han et Par Udflugter. Den ene gik til Stratford on Avon, Shakespeares By, hvor Minderne talte stærkt til ham om den store Digter, som han længe havde beundret.

Men endnu dybere Indtryk gjorde det dog paa ham at komme til Oliver Cromwells Fødeby, Huntingdon, der med sine vidtstrakte Enge og sine historiske Minder bragte ham til at tænke paa Ribe. — Han købte i London Oliver Cromwell's Letters and Speeches with elucidations by Thomas Carlyle, og denne Bog blev i den følgende Tid hans kæreste Læsning.

En Frugt deraf var tre Foredrag om Cromwell, som han holdt paa Askov Højskole ved Lærermødet i August 1887 og siden lod trykke i „Historisk Maanedsskrift“ for 1888.

Det var ikke Hærføderen eller Skolemanden, men Mennesket Oliver Cromwell, med hans ægte engelske Natur og dybt anfægtede Sind, som han følte sig saa stærkt draget til.

Cromwell var, som Jakob Knudsen efter Carlyle opfattede ham, „i hele sit Væsen en af de mest engelske Engelskmænd, der nogensinde har levet“. — „Det er afgjort noget af det glædeligste ved Oliver Cromwells Fremtræden og ved hans Stigen til at blive en af Europas mægtigste Herskere, — det er denne jævne Engelskhed, som han stadig fører med sig, og som han derved hædrer. Og glæder det os, hver Gang vi enten i Nutiden eller i Historien ser nordisk Aandsliv hæve

sig højt over det, som har sin Oprindelse fra det gamle Rom, og slaa det til Jorden, saa er der visselig Grund til at se sig glad paa denne nordiske Kæmpeskikkelse, der midt i Richelieus og Mazarins og Ludvig den Fjortendes Tidsalder staar saa støt, saa uanfægtet, saa ugenert af det fremmede Væsen og forsvarer nordisk Alvor og Ærbødighed for det evige overfor en Samtid, saa fuld af Løgn og overfladisk Verdslighed som næppe nogen anden.“

Denne Djærvhed hos Cromwell vækker Jakob Knudsens Beundring paa samme Maade, som et ungt Menneske vilde føle sig stolt og glad, naar han første Gang mødte en Stormand af sin egen Slægt, i hvem han kunde kende Slægtens Ejendommelighed tydeligt igen.

Men endnu inderligere føler han dog med den store Engelskmand, fordi han hos ham genkender det samme urolige Samvittighedsliv, som han selv er fyldt af.

Rejsen til Huntingdon og de store Mosedrag deromkring har været en Slags Pilgrimsfærd for Jakob Knudsen. Ved at vandre i den tungsindige Egn, hvor Oliver Cromwell tilbragte sin Barndom og Ungdom, har han stadig genkaldt sig sine egne Overgangsaar, da de tunge Tanker første Gang rigtig rørte sig hos ham, thi en Ungdomstid med lignende Brydninger tror han at kunne tillægge Cromwell.

Paa samme Maade ligedanner han sine egne Sjælekampe efter Giftermaalet med Cromwells, der ogsaa led af pinlige Skrupler i de første Aar efter sit Bryllup. Og hertil knytter han i sine Foredrag om Cromwell nogle almindelige Betragtninger, som kaster Lys over hans egen Sjælestilstand i Overgangen fra Ungdoms- til Manddomsaarene, da Tungsindet tit havde truet med at overvælde ham.

„Det er et Faktum,“ — skriver han — „som alle maa indrømme, at medens de Love, hvorefter Planteverdenen og Dyreverdenen udvikler sig, er som udvoksede af deres eget Liv, saa at Loven nødvendigt

maa rette sig efter Livet, der alene giver den Virkelighed, — saa er der derimod for Mennesket Love, Krav, som rækker ud over Menneskets naturlige Liv, dets naturlige Evne, Love, hvis Opfyldelse netop er „over Evne“, er over deres Evne, som skal opfylde Loven.“

„Saaledes er det for ethvert Menneske, enten han er Kristen eller Fritænker; og hans Liv bliver derfor ogsaa delt imellem det i hans Væsen, som selv giver sig sine Love, og det, som lytter efter de Love, der gaar videre, end han selv kan naa, end hans Natur kan svare til. — Det naturlige Menneskes Liv deler sig i to: i et dagligdags, udadvendt, selskabeligt Liv, levet paa den Natur, man har, og paa dens provisoriske Love, som den giver sig selv, — og saa et indadvendt Liv, der ligesom bølger op, skyder sig frem af og til, hver Gang man søger at faa bragt Sammenhæng mellem denne Provisorisme og saa de Love, som man ikke har af Naturen, men som alligevel vil lystres og fordrer det med en Myndighed, man let kan tabe Modet overfor.“

„I Barndommen mærkes denne Modsætning jo ikke saaledes, men saa snart den indtræder, deler som sagt ens Liv sig i to, et Liv ligesom i Parenthes og saa et Liv, der gerne lader sig mærke ved Levnedsløbets Holdepladser, paa dets Vendepunkter, da der gøres Forsøg paa at faa Parenthesen opløst, komme ind i den virkelige Hovedsætning med sit Liv. — Et saadant Vendepunkt for Cromwell, tror jeg, hans Sindslidelse har været.“

„Naa, adskillige besidder den Sindets Elasticitet, at de kan holde Parenthesen gaaende uden ret megen Afbrydelse, kan faa den forlænget saa vidt, at de endogsaa kan dø i den, uden nogensinde at have faaet enten gjort eller sagt det, de egentlig vilde, her i Verden. Det beror paa Sindets Elasticitet, om man saaledes kan hoppe Livets Mose over ved at springe fra Smaatue til Smaatue. Men det er vistnok i Virkelig-

heden en særdeles sjælden Evne, skønt man skulde tro ved et første Blik paa sine Medmennesker, at den var meget almindelig. —“

„At nu Oliver Cromwell ikke har været noget Parenthesmenneske, det er ganske sikkert, og naar han saa alligevel ikke blot har kunnet bære Livet, som han har kunnet, men endogsaa har udrettet saa vældige Ting som meget faa andre historiske Helte, da kommer det sikkert af, at han har faaet Parenthesen hævet, eller faaet bragt Forsoning tilveje mellem det udenfor og indenfor Parenthesen, paa den eneste Maade, hvorpaa det lader sig gøre: ved **Kristendommen.**“

„Det eneste nemlig, som kan give et Menneske Taalmodighed, saa han kan leve i det daglige Liv uden at trykkes af det som noget blot foreløbigt, blot parenthetisk, det eneste, der kan give et Menneske Taalmodighed, saa han med roligt Sind kan vente paa Salighedens, Fuldkommenhedens, for saa vidt det egentliges Komme, det er dette: at komme i levende, indre Samfund med den evige Gud i hans Ord. — Naar Evighedslængslen paa denne Maade er tilfredsstillet i det indre, da kan man rolig vente paa Evighedens Komme i ydre Forstand, som Salighed, til efter Døden, da kan man med Ære slutte Forlig med det virkelige Liv og behøver ikke at skælde det ud for at være provisorisk, thi Ham, paa hvem alt kommer an, Gud, ham har vi jo med os ogsaa her.“

„Men det er ogsaa den eneste Maade, hvorpaa et Menneske paa hæderlige Vilkaar, uden at tabe sig selv, kan faa det Spørgsmaal med Parenthesen løst. — De dunkle Fuldkommenhedskrav, hvis brede Skygger hidtil har gjort Olivers Ungdom saa trist og tung, dem kan han nu træde ud af, — ikke som om han var bleven Uven med dem, — nej, paa Gensyn siger han Farvel til dem, — ind i Dagens og Arbejdets Solskin, hvor han med Guds Ord i sit Hjerte skal passe sin Dont.“

„Det er ikke nogen stor Gerning, han har at udføre foreløbig; det er blot at drive sin Gaard derhjemme i Huntingdon, — men det gør ogsaa lige meget, enten det er stort eller smaat, for ham, som nu er bleven et Guds Barn og veed og føler, at det eneste virkelig store her i Verden, det er sket med ham, da han fik Fred fra Gud i sit Hjerte, og som derfor har kunnet tage den rette Afstand fra Fuldkommenhedsdrømmene som det, der først fuldelig opfyldes i et andet Liv. — Men nu er han udrustet til at arbejde, thi det, der nu giver ham Kraft under Arbejdet, det er Guds Freds milde, jævne Styrke.“

Denne Skildring af, hvorledes Cromwell efter tunge Sindslidelser naaer frem til Fred med Gud og kan begynde sin Manddomsgerning med godt Mod, svarer i alle Træk nøje til, hvad Jakob Knudsen selv oplevede i de Aar, da han skrev det. Det er heltigennem en paalidelig Redegørelse for, hvorledes han nu selv som modnet Mand for Alvor kunde tage fat paa Livets Op-gaver.

I det væsentlige er han ikke længer famlende. Han har med Bevidsthed indtaget sit Stade og veed nu saa omtrent, hvad der er hans Kald her i Verden. Men Midlerne er han endnu ikke Herre over. Han veed ikke engang, om det er som Højskolemand, som Præst eller som Digter, han bedst vil kunne faa det sagt, som ligger ham paa Hjerte. Og han føler tillige, at han har svært ved at tale saaledes derom, at andre kan faa Udbytte deraf.

Derfor kæmpede han i de følgende Aar ivrigt for at vinde Herredømme over Formen, i Følelsen af, at det nu, da han havde vundet et Livsindhold at meddele, maatte blive Hovedsagen at faa Ledningen i Orden mellem det indre Liv og de Omgivelser, som skulde befrugtes dermed.

Under denne Stræben kom det stadig kendeligere for Dagen, at han, trods sin kejtede, ja tit kluntede Form, i Virkeligheden sad inde med Kunstnerevner,

der langsomt brød igennem paa det afgørende Punkt, mens de ofte gav sig løjerlige Udslag paa Omraader, hvor han var og blev en Dilettant.

Han havde fra Dreng af moret sig med at tegne. Hans levende Iagttagelsessans vakte hans Trang til at gengive sine Indtryk paa Papiret, men Haanden var tung som altid. — Mens han boede i „Blaahatten“ tegnede han flere store Billeder, med Blyant og Pen. De forestillede Scener af Shakespeares Dramaer. Paa et af dem saae man de tre Hekse i „Macbeth“. Disse Billeder indrammede han og hængte paa sine Vægge. De var ubehjælpsomt gjorte, men dristige i Udkastet. De fleste Mennesker fandt dem „rædsomme“. Da Carl Locher engang besøgte Knudsens, skulde han ogsaa sige sin Mening. Men jeg tror ikke, han talte rent ud af Posen for ikke at støde sin Vært.

Efter mit Bryllup i April 1884 blev vor Hjemkomst til Askov fejret med et Gilde paa Højskolen. Til denne Fest havde vor Ven Jakob digtet en „Vise om Hr. Holger af Begtrupland hans Bryllup med velagte og dydzirede Mø Johanne af Langeland, sammenskrevet, komponeret, illustreret samt Brudeparret tilegnet af en Ven af samme.“

Han var allerede dengang fortrolig med de gamle danske Folkeviser, som han ogsaa holdt Foredrag om paa Skolen. Det dybe folkelige „Sind“, som de rummer, var rigtig efter hans Hjerte, og deres kunstneriske Stil var selvfølgelig ogsaa efter hans jyske Smag.

I Bryllupsvisen havde han eftergjort den paa en morsom Maade, og de mange Billeder, hvormed den var prydet, var heller ikke uden folkelig Kunstsans. Men i det tekniske var der naturligvis adskillige Fejl. Det var hans Ærgerrighed at tegne Mennesker og Ting i kraftig Forkortning, men det løb ikke af uden slemme Forsyndelser mod Perspektivlæren.

Som Titlen antyder, havde han ogsaa lavet Tone til den lange Vise, der begyndte saaledes:

De findes med Fryd, som yndes vel,
 — I træde let i Dansen —
 De haabe ved Gry og de takke i Kvæld.
 I træde let i den lyse Vaar mod liflig Skærsommer.

Da han ved Gildesbordet sang den med sin smukke Røst, gjorde den stor Virkning.

Han komponerede ogsaa andre Melodier og øvede sig flittigt paa selv at akkompagnere sig paa Klaveret. Men han dundrede altid for stærkt i Tangenterne. — Derimod var det en stor Nydelse af høre ham synge, naar en kyndig Musiker spillede dertil.

Der opholdt sig i Slutningen af Firserne en norsk Dame ved Navn Wenche von der Lippe Nielsen hos Schrøders i Askov. Hun blev senere gift med Digteren Per Sivle, der ogsaa færdedes meget paa Askov i de Aaringer. Frk. Wenche var en Dame, der var i Familie med Alexander Kielland, og som sad inde med en god bergensk Dannelselse. Jeg tror, hun i visse Retninger blev Forbillede for Rebekka Woltersien i „Gjæring“. Hun var tillige en udmærket Pianistinde, og Jakob Knudsen var af den Grund ikke saa lidt optagen af hende.

Mest Held havde han dog ubetinget med Ordets Kunst. — Mens han stadig holdt sig fri for hvert Spor af Rhetorik i sine personlige Foredrag og Prækener, var han ikke saa lidt af en Skuespiller, hvor det gjaldt om at meddele Udtalelser, der ikke var Blomster fra hans egen Have.

Da Bjørnstjerne Bjørnson i Efteraaret 1887 havde besøgt Askov og blandt andet havde deklameret en Række smaa Prosadigte af Victor Hugo, som han havde oversat i sin egen Stil, kappedes Knudsen og jeg om at gengive disse Digte ordret i Bjørnsons Tonefald. — Vi var i det hele tilbøjelige til „at snakke efter“ Folk, og Jakob havde snart samlet sig et kosteligt Galleri af „Stemmer“, som han kunde bruge til sine Oplæsninger.

Bedst kunde han efterligne alle Slags jydsk Tale, og derfor maatte baade Per Degn og Jeronimus tale Jydsk, naar han læste Holbergs Komedier, som var den fornemste Del af hans Repertoire.

Disse Komedier havde han kendt fra sin Barndom. Hans Moder havde læst flere af dem højt for sine Børn og givet dem sin Sans i Arv for deres brede Lune. — Til en Holbergsfest, der holdtes i Kolding Højskolehjem den 3. December 1884, Tohundredaarsdagen for Holbergs Fødsel, havde Jakob Knudsen skrevet en Kantate, hvortil H. Nutzhorn havde sat en meget munter og velklingende Musik. — Denne Kantate fortjener at nævnes som den unge Forfatters første virkelige Digterværk.

Han tænker sig Holberg siddende alene efter Festen, der blev gjort, da han havde testamenteret Sorø Akademi alt sit Jordegods. Han havde, som bekendt, ikke kunnet spise ved samme Bord som Kongen, der havde bæret Festen med sin Nærværelse, og nu hensynker han i bitre Betragtninger over Verdens Uretfærdighed. — Da ser han, halvt i Drømme, en Gade for sig, — den, som forestilledes paa den danske Skueplads, naar hans Komedier blev opført, — og ad den Gade kommer den ene Skikkelse efter den anden fra hans egne Skuespil og glæder hans gamle Hjerte med deres lune eller latterlige Væsen. —

Til sidst han kommer staglende,
Den sære Bondemand,
Som drak, fordi han taalte ej
At bruge sin Forstand,
Hvem Ludvig Holberg skæmted med,
Fordi han frygted for
At græde, om i Alvor
Han malede hans Kaar.

Det var ikke mindst Holbergs Sans for den sunde Fornuft hos den danske Bonde, selv i hans dybe Fornedrelse, som tiltalte Jakob Knudsen. Han følte sig

selv som en Holbergsk Jakob i Modsætning til den latinske Broder, Erasmus Montanus, hvem den akademiske Dannelse havde gjort rodløs.

Som Oplæser udfoldede han baade stærk Følelse og stor komisk Sans. Men han var tit barok i sine Midler, naar han f. Eks. Gang paa Gang lod en Mand pruste saa stærkt igennem Næsen, at det lød som Trompetstød, og han manglede i det hele den gode Skole, som veed at afstemme alt efter Smagens Fordringer. I de djærve Lystspil og Komedier gjorde han derfor bedst Fyldest. Jeg tror saaledes, at hans Jeronimus i „Pernilles korte Frøkenstand“ eller Per Degn i „Erasmus Montanus“ kunde staa Maal med, hvad de bedste Skuespillere nogensinde har ydet i disse Roller.

Selvfølgelig læste han ogsaa Æ B i n d s t o w mesterligt, og her sammensmeltede Lune og Hjertelighed ret inderligt i hans Gengivelse. — En jydsk Bondes Tale var i det hele hans Livudtryk for ægte Vid og Følelse. — Det havde været ham en Glæde at genkende noget af den samme Stil hos en stor Englænder som Cromwell, og da Birket Smith i 1887 udsendte sin forkortede Udgave af Leonora Christinas Jammersminde, mødte han det samme dær og blev dybt grebet deraf.

I sin Afhandling om Oliver Cromwell skriver han derom: „Man sammenligne Oliver Cromwell, denne jævne engelske Mand, hvis Sprog er saa folkeligt, saa inderligt, saa ægte, — man sammenligne ham og hans Skæbne med den Skribent herhjemme, som i det syttende Aarhundrede bedst af alle behandlede sit danske Modersmaal i Prosa, og hvis Sprog, ligesom Cromwells, ogsaa har denne inderlige Klang, — maaske til dels fordi hun nærmest skrev for sine Børn, ikke for Publikum, — man sammenligne Oliver Cromwell og hans Parlamentstaler med Leonora Christina Ulfeldt og hendes Jammersminde, da faar man et nogenlunde træffende Billede af, hvordan det folkelige satte det fremmede til Dørs i England i det 17. Aarhundrede,

og af, hvordan det fremmede smed det folkelige i Hundehullet i Danmark paa samme Tid, — en Forskel i Behandlingsmaaden af det folkelige i England og i Danmark, hvoraf man ser ret tydelige Spor den Dag i Dag.“

„Jammersmindet“ kom ogsaa til at spille en Rolle for hans moralske Anskuelse. Han var langt fra at være sentimental, og det rørende Billede af Kongedatteren som den forfulgte Uskyldighed laa ikke for ham. Han kunde godt tænke sig Muligheden af, at hun virkelig var indviet i sin Mands Planer og ligefrem løj for at dække ham. Men det slog ham, at hun — trods denne mulige Løgnagtighed — var aldeles ægte af Natur. Han mødte her det samme, som han mange Aar efter prøvede at skildre i *Rødfæstet*: det naturgroede, som er saa forunderlig stærkt i Modsætning til det tillærte, selv om dette har Moralen paa sin Side.

Denne Form af Naturalisme blev mere og mere bevidst hans kunstneriske Ideal, som han grundlagde paa sit Kendskab til den jyske Folkenatur og fik højnet ved Hjælp af de store historiske Skikkelser, der viste samme Naturlighed i glansfuld Renæssancestil.

Det var en menneskelig, en folkelig Naturalisme, han vilde have frem, i Modsætning til den bestialske, rent verdslige Naturalisme, som de fleste af Samtidens Forfattere lovpriste. Men der er ingen Tvivl om, at Tidsaanden, der havde paavirket ham gennem Digtning og Tænkning, var med til at danne den hos ham. Hans Kunst blev saaledes en ny Form af Realismen, opstaaet ved Sammensmeltning af evropæisk Naturalisme og dansk Folkelighed.

Det samme naturlige Præg, som tiltalte ham i „Jammersmindet“, genfandt han i *Johan Monrads Selvbioграфи*, som Birket Smith kort Tid efter udgav. I „*Adelbrand og Malfred*“ søgte han at bruge denne Stil i Bogens „Ramme“.

Hvorledes han mestrede Nutidens jyske Sprog, gav han en Prøve paa i *Den først' af de Catilina-*

risk' Taaler af M. Tullius Cicero, öwersat epaa Jysk af Jakob, som han udgav i 1887.

Selve Oversættelsen er skrevet en halv Snes Aar før, mens han studerede Cicero til Artium. Den er holdt i Hanherredmaal og vrimler af kraftige folkelige Vendinger. — Den berømte Indledningssætning: Qvousque tandem etc. oversætter han for Eksempel saaledes: „Kund' do it snaar blyw' farre med at trass' wos, Catilina? Kund' do it en Gaang komm' til End' med at wær' toble? Kund' do no it have Tyerslawet laang nok for din Moddihied?“ — Og han ender med følgende Kraftsats: „Sie saa, Catilina, no haar do faat min Walsignels', saa kan do gjan' res' Fanden i Wold til det Krig og Ukristelighed, do haar for. A skal, Dæmen, it beklaw' Landet for den Sags Skyld, og nødig wild' A have min' Bien i din' Bowser, naar do først er kommen ud, eller wær' i djet Skjind, som haar hungen sæ fast wed dæ i aal mulig Skjit og Søllehied. —“

Til denne Oversættelse skrev Jakob Knudsen i Januar 1887 En bette Fortaal', hvori han, med kraftig Satire, lader Oversætteren, der maa tænkes at være en Bondestudent, indprente sine jyske Landsmænd, at det, som gør, at alle Bønder bærer saa „møj Rispøgt for Embedsmænden' og de Fin“, det er det klassisk'. — Hvad dette egentlig er, kan han dog ikke nøjere forklare; men han vil lære Bønderne det ved at give dem en Prøve paa noget af det allermest klassiske, der findes.

„Saa er der ogsaa det, A tinker epaa,“ — slutter han — „te no efter Madvigs Død, da maa wi smaa Latinerer rundenom i Danmark gjør', hwad wi kan, for te Landets latinske Ry it skal' synk' aalt for snaar og pludselig. Og denhér Øwersættels' wild' A saa gjan' — hwis det it er ubeskjejent — have siet epaa, som min bitte ring' Skjærv og Bidrag til den sture Formaal: at bewaar' for Latinen og det klassisk' i det Hiele den Magt, den Indflydels', frem for aalt: den Wærdighied, som tilkommer det.“

Man skønner, at denne Fortale i Virkeligheden er et muntert Indlæg i Forfatterens Kamp for Folkelighed imod „den klassiske Dannelse“ taabelige Forret i det skikkelige danske Folks Bevidsthed.

Som Modsætning til det ægte folkelige Liv og Sprog saae han Selskabslivet og Konversationen i de dannede Kredse, som han paa een Gang beundrede og kritiserede strengt fra sit jyske Stade. — Han vidste, at denne Stil og Dannelsesform havde sit oprindelige Hjemsted i Frankrig og sin Hovedstad i Paris. Derfor følte han Trang til at gæste denne berømte By.

I September 1888 rejste han anden Gang til London, hvor han paa sin 30-Aars Fødselsdag købte Carlyles Levned ved Froude. — Fra England gjorde han en Afstikker over Kanalen til Paris, og skønt han kun var der et Par Dage, blev dette Besøg dog den egentlige Begivenhed for ham paa denne Rejse.

Han boede paa et Hotel uden at komme i nærmere Berøring med noget Menneske. Men Byens Skønhed gjorde et mægtigt Indtryk paa ham. Han har fortalt, at han blev saa betaget deraf, at han en Dag, da han sad alene og nød Livet paa en Vinstue, ikke kunde lade være at le saa højt af Glæde over Tilværelsen, at de andre Gæster stirrede forundret paa ham. — Han saae meget paa Seinekajerne og de storslaaede offentlige Pladser i Staden. Han gik paa Malerisamlingen i Louvre. Men den bedste Oplevelse blev dog en Tur til Versailles, som han siden beskrev meget levende i et Par Artikler i Tidsskriftet „Danskeren“: Versailles set fra Øst og Versailles set fra Vest.

I det første Stykke fortæller han om det Syn, Slottet frembyder, naar man kommer vandrende dertil ad den store Landevej fra Paris, og dertil følger han — efter Carlyle — en Beretning om „Fiskerkonernes“ Tog til Versailles den 6. Oktober 1789.

I det andet Stykke giver han et udmærket Billede af den mægtige Slotshave og Hoffets Vandring i den.

Paa denne Baggrund skildrer han — efter Taine — Hoflivet i Ludvig den Fjortendes Tid og viser, hvorledes der her skabtes en Almendannelse med fin Selskabstone og aandrig Konversation, der siden blev Forbillede for en lignende Dannelsesform i andre Lande. Han føler sig stærkt grebet af at færdes paa det dejlige Sted, hvor ogsaa den danske „Dannelse“ har sit Udspring, og fortæber sig i Betragtninger over Modsætningen mellem en saadan Kunstform for Menneskelivet og det naturlige Liv, der føres paa hjemlig Grund med Adgang til alle dets oprindelige Kilder.

I den storslaaede franske Stil afnøder Selskabslivet ham ikke saa lidt Beundring, mens han stadig dømmes dets Eftervirkninger hos os med stor Strenghed.

„Det er en bedrøvelig Karikatur af almenmenneskelig Dannelse,“ skriver han, „den, som Selskabslivet efter Versailles-Mønstret frembringer, — især da udenfor Frankrig. Thi i Frankrig er det nok noget anderledes. Paa selve Stedet, hvor det er frembragt, har det særeste dog altid en vis Naturlighedens Ynde over sig. I dens Fædreland er der altid en vis Stil, en vis Methode — selv i Galskaben.“

„Der maa have været noget ikke blot pragtfuldt, pompøst, — ogsaa noget virkelig skønt ved det Liv, som førtes ved Ludvig den 14.'s Hof, — ellers er det dog ikke rimeligt, at de Mennesker kunde have dannet sig deres ydre Omgivelser paa een Gang saa saare ejendommelige og dog saa henrivende skønne som Slottet og Haven i Versailles.“

Den samme Beundring vakttes igen, naar han senere i sit Liv gæstede Paris. Men altid beundrede han denne klassiske Skønhed som noget, der var hans Natur fremmed, og fandt, at den, med al sin Fuldkommenhed, dog manglede det inderste Livsvæld. — Han skriver i Afhandlingen om Versailles, at Følgerne af Hoflivet dær viste sig i, at Sproget blev goldt og tørt.

Der er Mennesker, „som er saa forunderlig igaaede med det Folk, de hører til, saa de kender alle de

skjulte Kilder i Sprogets Bund. De har paa Fornemelsen, hvor de findes. Paa deres Bud vælder Kilderne leende frem af Jorden, eller det hulker i Bunden som af dæmpet Graad. I deres Vid ligger Folkelatter gemt, i deres Graad er der noget af en Landesorg. De taler som dem, der hører til Familien, deres Vittigheder er Familievittigheder for et helt Folk, deres Ord staar gerne i et vist Forhold til de særegne Lejligheder i Folkets Liv, som bringes i Erindring ved, hvad de siger.“

„Hvem der har den Evne i høj Grad, kaldes jo Digter. Men det er en Evne, som — aldrig vindes i Selskabssalen. Tværtimod, det egentlige Selskabssprog kan slet ikke taale den Slags Særvæsen, Ejendommelighed, der forudsætter Kundskaber og Kendskab, som en dannet Verdensmand og Selskabsmand slet ikke behøver at eje. — — Konversationssproget, Selskabssproget bliver altid en Slags Volapyk; og Volapyk kan maaske have en stor Fremtid og komme til at gøre megen Nytte som Universalsprog, men man vil aldrig kunne fremkalde med det enten Menneskers Graad eller Menneskers Latter. — Om man derimod kan skrive noget paa Volapyk, som er baade til at le og græde over, det er jo vel muligt; den Slags indeholder Selskabssproget mer end nok af.“

Naar han skal oprede, hvorfor Selskabslivet med Verdensmandstonen virker saa imponerende paa Folk, at for Eksempel en Mængde gode danske Bønder stadig gaar ud af deres gode Skind af Ærefrygt derfor, saa henviser han til, at dette Væsen oprindeligt udgik fra Hofferne og derved fik en selvskreven Myndighed over alle Lag i Samfundet. Senere blev vort højere Undervisningsvæsen grundlagt derpaa og fik nærmest den Opgave at lave dannede Selskabsmennesker i Steden for at meddele nyttige Kundskaber til Brug i det virkelige Liv.

I det hele stiller Jakob Knudsen sig som en ung Sokrates i Modsætning til alle „Dannelsens“ Sofister.

— Hans Besøg paa Hjemstedet for den moderne Dannelse tilskyndede ham stærkt til at blive en myndig Talsmand for dansk Folkelighed i Modsætning til den franske Dannelse, hvis sidste Udslag herhjemme mødte ham i den Brandesianske Bevægelse med alle dens Udløbere i vort borgerlige Samfund.

*

Under den stærke Afklaring, der foregik i Jakob Knudsens Sind i Slutningen af Firserne, da han havde naaet de tredive Aar, voksede han ikke fastere ind i det Samfund, han levede i som Lærer ved Askov Højskole. Det syntes tværtimod, som om de Baand, der knyttede ham til denne Kreds, brast, efterhaanden som hans aandelige Styrke voksede.

Ludvig Schrøder var en frisindet Arbejdsgiver. Hver Gang han hos en af sine Medlærere mærkede Trang og Evne til at bringe noget nyt frem, skaffede han med Iver Plads derfor. Men det var en uomgængelig Betingelse for hans Velvilje, at man vilde samvirke med ham for at gøre Askov til det Aandens Højsæde, han stadig havde for Øje. I Arbejdet for dette Maal var han glad ved enhver opbyggende Hjælp. Men han var ømtaalig overfor al nedrivende Kritik, og Jakob Knudsen havde saa skarpt Syn for alt det uægte i Folkelivet, at han ikke godt kunde lade være at slaa til det, selv naar han mødte det i sine nærmeste Omgivelser. Schrøder fandt, at „det er en Skarns Fugl, som gør i sin egen Rede“, men Knudsen mente, at „det er af sine Venner, man skal høre Sandheden.“

Disse to Mænd var i det hele saa forskellige af Natur, at de vanskelig kunde yde hinanden fuld Retfærdighed. — Schrøder var en Handlingens Mand. Han holdt paa, at Ordet skulde avle Daad, og han beundrede et virksomt Menneskeliv uden altid at granske dets Kraftkilder. — Jakob Knudsen var derimod en folkelig Tænkter, der grublede mere, end han hand-

lede, og som altid søgte ind til Sjælens Grund, naar han skulde bedømme Værdien af Folks ydre Handlinger. — Ludvig Schrøder var stolt over det stærke ny Liv, der kom i Landboernes Virksomhed efter 1882. Han glædede sig over alle de mange Andelsforetagender og tilskyndede stadig til ny Fremskridt i det praktiske Arbejde. — Jakob Knudsen saae derimod med megen Mistillid paa den moderne Foreteelse af en oplyst Landmand, som Andelsvæsenet, Avislæsningen, Højskoleoplysningen osv. skabte. Han foretrak afgjort den gammeldags Bonde med det ægte Folkesind og det hjemmegjorte jydsk Præg.

Da den samme Forskel gjorde sig gældende paa alle Omraader, blev Jakob Knudsen i Aarenes Løb dygtig kritisk overfor sin gamle Læremester. Og Schrøder ærgrede sig til Gengæld tit over alt det Grubleri og Søren Kierkegaardske Væsen, som hans unge Medlærer formentlig udbredte blandt Eleverne.

Men den største Vanskelighed laa dog i, at Fru Charlotte Schrøder stod endnu fjernere fra Jakob Knudsen end hendes Mand. — Hun var en herlig Kvinde, der med moderlig Omhu tog sig af alle dem, der sluttede sig tillidsfuldt til Askovkredsen. Men hendes Mand var hendes Helt, og den, som ikke helt ud vilde anerkende ham, kom paa det sorte Brædt hos hende. Med kvindelig Finsans mærkede hun meget snart, at den unge Knudsen groede op til en streng Dommer over Højskolens Svagheder, og dette krænkede hende desmere, fordi hun ikke kunde nægte for sig selv, at det var en myndig Mand, hun her havde for sig.

Jakob Knudsen var paa sin Side ude af Stand til at værdsætte Fru Schrøder efter Fortjeneste. Han erkendte gerne hendes store Evner, men han kunde ikke faa Tillid til hendes Følelsers Ægthed. Hendes Stemningsudbrud var saa forskellige fra hans jydsk Ideal, at han mente, de maatte stamme fra en nedarvet tysk Überschwänglichkeit.

Det lader sig heller ikke nægte, at han tit var mut afvisende, næsten hensynsløs, overfor de Venligheder, der vistes ham, og dette førte til det meget uheldige Forhold, at Schrøders vænnede sig til at tage mindre Hensyn til ham, mens de altid var yderst elskværdige imod hans Hustru, — naturligvis uden at ane, at det her virkelig var muligt at gaa mellem Bark og Ved.

Det blev ikke skjult for Skolens Elever, at der manglede god Forstaaelse mellem Knudsen og Schrøders, og da der netop i Slutningen af Firserne var ikke saa faa radikale unge Mennesker i Elevflokken, som stod paa en spændt Fod med Forstanderen, kastede disse deres Kærlighed paa Knudsen, som de, med megen Uret, antog for en særlig Ven af „det frisindede Fremskridt“. — Andre hyldede ham, fordi de virkelig forstod Værdien af hans personlige Vidnesbyrd og stemningsrige Foredrag. Tilsidst kom det saa vidt, at der blev en kendelig Spaltning mellem dem, der stod paa Knudsens Side, og dem, der sluttede sig til Schrøder og de andre ældre Lærere.

Jeg har ofte bebrejdet mig selv, at jeg i de vanskelige Tider ikke bedre opfyldte min Pligt som Mægler, skønt jeg stod i venligt Forhold til begge Parter. Men Sandheden var, at Venskabet mellem Jakob Knudsen og mig uden større Rivninger dog var blevet noget tyndslidt i de samme Aar.

En Grund dertil var vel den uundgaaelige Kappelstrid, der naturligvis blev stærkere, efterhaanden som vi begge to naaede frem i første Linje. Jeg tror, han led mest derunder i de første Aar. Men mod Slutningen af vort Samliv i Askov var det snarere mig, der maatte træde i Skygge for den Glans, der laa over ham i mange Elevers Øjne.

En anden Grund var den, at jeg ikke havde kunnet være ham til den Hjælp i hans indre Brydninger, som jeg burde, væsentlig fordi jeg ikke rigtig fattede Alvoren deri og derfor fristedes til at slaa hans Bekymringer hen i Spøg.

Endelig skilte det os ikke saa lidt, at jeg stadig kritiserede hans digteriske Forsøg lovlig stærkt. Det voldte blandt andet, at han slet ikke talte til mig om et stort Drama fra Cromwellstiden, som han netop dengang var begyndt at arbejde paa, og denne Fortielse indsnævrede Omraadet for vor venskabelige Omgang desmere, fordi han i Hemmelighed var meget stærkt optaget af sit Emne.

For Resten tror jeg, at den inderste Grund til, at vi i de Aar fjernede os noget fra hinanden, var den, at Jakob Knudsen i det hele ikke var egnet til Fællesskab med andre under den stærke Udvikling, han gennemgik. Det kom siden for Dagen, at han heller ikke i sit Ægteskab fandt det hjertelige Fællesliv, han altid længtes efter, men endnu ikke var moden for.

Hans utilfredsstillende Trang til Fortrolighed fremkaldte dog enkelte ny Venskabsforbindelser, som spillede en vis Rolle for ham i hans mest ensomme Tid. — Lærer Ole Andersen i Lemming, som var Elev i Askov 1889—90, kan fortælle om mange Samtaler og Fodture, han gjorde sammen med sin beundrede Ven Jakob Knudsen, der i hans trygge Selskab gav Luft for ikke saa lidt af sine indestængte Følelser, snart lod sit Lune spille frit og snart kom med følsomme Udbrud af det Tungsind, han bar paa.

Et Venskab af videre Omfang og Følger knyttede Jakob Knudsen paa samme Tid med Valdemar Brücker i Aagaard, og dette Venskab bidrog vel nok sit til at løse Forholdet til Askovkredsen, hvor Brücker dengang ikke stod særlig godt anskreven.

I Vinteren 1889—90 var Barometerstanden i det hele meget lav paa Askov Højskole. — Schröder tilbragte en stor Del af sin Tid i København som Medlem af Landstinget. Derved rokkedes hans hjemlige Stilling en Del baade overfor Lærlinge og Medlærere, og dette havde flere uheldige Følger med Hensyn til den daglige Skolegang. — Vi kaldte siden den Tid for „Fimbulvinteren“. — Men det sværeste Spørgsmaal

var Forholdet til Jakob Knudsen, og derfor kom det som en god Løsning, da han i Foraaret 1890 meddelte, at han havde bestemt sig til at tage imod en Opfordring fra Mellerupkredsen til at blive Præst for den ny Valgmenighed, de var ved at danne.

Efter Slutningen af Sommerskolen 1890 brød han op med Hustru og Børn for at flytte til Mellerup, og dermed begyndte der et nyt og meget indholdsrigt Af-snit i hans Liv.

JAKOB KNUDSEN 1890.

VI

VALGMENIGHEDSPRÆST I MELLERUP

1890—1897.

Da Jakob Knudsen mærkede, at han næppe vilde faa blivende Sted i Askov, faldt det ham ikke ind at søge Plads paa nogen anden Folkehøjskole. Vi to havde ganske vist nu og da talt om at begynde en Skole sammen, men denne Plan var aldrig bleven fuldbaa- ren, og til selv at lede en Skole følte han hverken Lyst eller Evne.

Derimod havde han faaet stærk Drift til at blive Præst. Det var hans religiøse Foredrag, som optog ham selv mest, og de Søndagsrejser, han gjorde til sine Venner i Gjesten, var den Del af hans Gerning, som bragte begge Parter den største Glæde.

Ved Siden af Tanken om at blive Præst hjemsøgtes han idelig af Digterdrømme. Men som en fornuftig Mand, der havde Kone og Børn at sørge for, faldt det ham dog aldrig ind at gøre Digtekunsten til sit Levebrød. Han ønskede kun, at der under det daglige Arbejde, som han skulde leve af, maatte gives ham Tid og Lejlighed til at vise, hvad han duede til som Digter. Men som Præst vilde han ventelig faa bedre Stunder til at give sig af med de skønne Kunster, end han havde som Højskolelærer og rejsende Foredragsholder.

Det passede ham derfor rigtig godt, da han fik Opfordring til at blive Valgmenighedspræst i Mellerup.

Den ledende Mand i Mellerupkredsen var den landskendte Højskoleforstander Jens Bek. — Han var

født 1844 i Hørning Syd for Randers Fjord, blev i sin første Ungdom paavirket af den grundtvigske Præst M. A. S. Lund, som dengang var Kapellan i det nærliggende Virring, og kom derefter til Lyngby Seminarium for at blive uddannet til Skolelærer. I Seminarieaarene levede han et rigt Ungdomsliv i Venskab med sin senere Svoger, Bornholmeren Nikolaj Holm, af hvem han lærte at finde Fred og Glæde i Troens Ord ved Daaben. Fra den Stund blev hans aandelige Liv et smukt Vidnesbyrd om „den glade Kristendom“, saaledes som den forkyndtes af Grundtvig.

Efter endt Eksamen blev han Skolelærer og virkede i adskillige Aar som saadan i Halling, lidt Syd for Hørning. Han var en stor Børneven, og der var Solskin om ham, naar han sad i Skolestuen. Men han tog sig ogsaa af den voksne Ungdom og samlede ofte boplatte Folk til opbyggelige Folkemøder.

Til al sin Gerning havde han god Hjælp af sin Hustru, Klara Laurent. Hun døde ung i 1872. Men fire Aar efter ægtede han Marie Høegh, som blev ham en udmærket Ægtefælle i Resten af hans Liv. — I nogen Tid blev Jens Bek ikke saa lidt paavirket af den mærkelige Præst Bertel Henriksen, som dengang var Kapellan i samme Sogn, hvor Bek var Lærer, men siden kom til Vendsyssel, hvor han vakte et stort Røre. Han var een af de vægtigste Talere af Kolds Retning, og inden hans Særhed tog Overhaand, kunde han give sine Tilhørere et stærkt Indtryk af Aandens Magt i Ordet. — Men Jens Bek havde ogsaa mange andre Præsteventner, og den, der i Tidens Løb kom til at staa ham nærmest, var Valgmenighedspræsten i Bering, Jørgen Teilmann.

Det hændte ofte, at Jens Bek kom til at tale ved udensogns Møder, og hans kønne og sunde grundtvigske Vidnesbyrd blev snart vel hørt i vide Kredse. Der var derfor mange, som ønskede, at han skulde gaa i Højskolens Tjeneste for at have mere Tid og Lejlighed til at tale for Voksne, og efter adskillige Over-

vejelser tog han imod sine Venners Tilbud om at hjælpe ham til at faa en Højskole bygget i Randers-egnen.

Han valgte at slaa sig ned i Mellerup, hvor Pastor Slamberg havde beredt Jordbunden ved sin præstelige Virksomhed, og her blev den ny Højskole rejst i 1880.

Den naaede snart at blive meget stor. Men for Jens Bek var det ikke nok at faa sin Skole fyldt. Han længtes endnu mere efter at sidde i en fyldt Kirke, og da Slamberg døde, arbejdede han ivrigt for at faa dannet en fri Menighed i Højskolens Nærhed.

Egnens grundtvigske Folk havde Tanker i samme Retning; men da flere af Slambergs gamle Venner ikke ønskede at træde ud af Folkekirken, enedes man om at oprette en statsanerkendt Valgmenighed. I dette Øjemed blev der samlet Penge ind til en Kirke og en Præstebolig. Men endnu havde man ingen Præst.

Blandt de Præsteemner, som kom paa Tale, var ogsaa Jakob Knudsen, der fik en varm anbefaling af Friskolelærer Andreas Th. Grønberg, som nylig havde været hans Elev i Askov. — Ved et Efteraarsmøde i Sønder Næraa paa Fyn traf Jens Bek sammen med Knudsen og blev saa glad ved at høre ham og tale med ham, at han formaaede ham til at gøre en Rejse til Mellerup, for at Kredsen dær ogsaa kunde faa ham at høre. — Efter dette Besøg opfordrede Jens Bek Jakob Knudsen til at blive Valgmenighedspræst i Mellerup, og efter nye Forhandlinger og Overvejelser gav Knudsen sit Minde dertil.

Der var ganske vist nogle af Slambergs gamle Venner, som ikke helt kunde følge Jens Bek i denne Sag og heller ikke paa Forhaand vilde melde sig ind i den nydannede Menighed. Men da Jakob Knudsen havde forvisset sig om, at disse gode Folk dog ikke vilde stille sig uvenligt til ham, lod han sig ikke skræmme af, at de foreløbig holdt sig tilbage. — Det varede da heller ikke længe, inden de sluttede sig til Menigheden,

da de havde hørt den ny Præst og var bleven glade derved.

I Foraaret 1890 blev Præsteboligen opført under stadtigt Samraad med Jakob Knudsen og hans mere praktiske Hustru, og i August samme Aar flyttede de til Mellerup.

Sit ny Hjemsted har Jakob Knudsen beskrevet saaledes i en kort Levnedstegning af Jens Bek, der blev trykt i „Højskolebladet“ for den 8. September 1893:

„Lidt Norden for det Sted, hvor Randers-Fjorden gør Drejningen mod Nord, ligger Mellerup paa Vest-siden af Fjorden. Det er et af de skønneste Steder i Jylland. Engdragene langs Fjorden er saa store, saa man mindes om Ribe-Engene, Bakkelinjerne har en Karakterfuldhed, som man ellers kun træffer i Vendssysel eller ved Silkeborg, og Skovskraaningerne ned mod Englandet kan i mine Tanker næsten maale sig med dem ved Vejle.“

„Midt i denne yndige Ægn, paa Grænsen mellem Skoven og Engene, ligger det gamle Herresæde Støvringkloster med sine røde Mure. Det er nu et Frøkenkloster og bestyres af en Priorinde, — bestyres paa en saadan Maade, at man kun fornemmer Behagelighederne ved at have en Herregaard paa Eggen og intet mærker til de uheldige Sider, som saa ofte kan følge dermed. Adgangen til den store Herregaardsskov staar enhver fri og benyttes ogsaa stærkt, baade af Søndagsbesøgende fra Randers og af Hverdagsbesøgende fra Mellerup Højskole. — Denne er det andet store, røde Hus, som ligger dær paa Grænsen mellem Eng og Skov, — kun fem Minutters Gang fra Støvringklosters Skov. — Her blev Skolen bygget i 1880 til Jens Bek af Mellerup-Folkene og af ham taget i Brug samme Efteraar.“

Valgmenighedskirken og Præsteboligen kom til at ligge paa Banken ovenover Højskolen og fik derved den videste Udsigt til alle Sider. Jakob Knudsen kunde

sidde i sit Studereværelse i Husets Østende og se Randers Fjord helt ud til Lodshusene ved Kattegat. Mod Sydøst saae man over Fjorden, der her nærmest ligner en bred Aa, til den høje, skarpt afskaarne Skovbakke ved Gammel-Estrup, der hæver sig saa mærkeligt over de flade Omgivelser.

Støvringgaard Skov med sine kønne Bøge og sin bakkede Grund blev snart Maal for Jakob Knudsens daglige Spasereture, og herude i Ensomheden blev han saa fortrolig med Skovens Væsen, at han engang, til min Forundring, ytrede: En Skov er dog endnu rigere paa Naturindhold end Havet.

De Stemninger, han kunde faa, naar han om Morgen stod i sin Stue og stirrede mod Øst, er dejligt gengivne i hans Morgensang, der blev digtet det første Aar, han var i Mellerup, og trykt i „Højskolebladet“ for den 20. Marts 1891:

Se, nu stiger Solen af Havets Skød,
Luft og Bølge blusser i Brand, i Glød;
Hvilken salig Jubel, skønt alt er tyst,
Medens Lyset lander paa Verdens Kyst. —

Lysvæld bag ved Lysvæld i Himlen ind,
Did, hvorfra den kommer nu, Morgens Vind,
Ret som om den aanded af Lyset ud —
O, du milde Fader, min Skaber, Gud! —

Denne Sang, som nu er kendt og yndet af Tusinder, er ikke alene et meget skønt Udtryk for kristelig Morgenandagt, hvori Kingoske Toner sammensmeltes med vor Tids rigere Naturstemning. Men den er tillige for den, som kendte Forfatteren, et meget lødigt Udtryk for hans personlige Sjæleliv. — Det Vers, hvori han efter mit Skøn bryder Sangens Grundtone ved at kalde Dagen: „Moder, Søster, Elskte: min Kærlighed“, — bliver rørende, naar man betænker, at det var hans store Savn af ægteskabelig Lykke, som lod ham lægge Følelser ind i Morgensangen, der vilde have været bedre stedte i andre, hjemlige Livsforhold.

I Øster-Tørslev Sogn en Mil Nord for Mellerup ligger Landsbyen Tørring, hvor Valgmenigheden havde mange af sine bedste Medlemmer. Vejen, som fører derop, gaar ikke langs Fjorden men længere inde i det aabne Land med Gessinggaards Skove i Baggrunden. Fra sine Køreture ad denne Vej har Jakob Knudsen ogsaa hentet Stemninger, der viser, hvorledes Strenge blev som nyspændte i hans Sjæl ved Overflytningen til den ny Egn med den ny Livsgerning, — mens dog de tunge Sjælekampe og Trykket af hans hjemlige Ufred følger troligt med, hvor han saa færdes.

Det var paa Hjemturen fra Tørring, han en Aften digtede Sangen:

Tunge, mørke Natteskyer
 Op ad Himlen drager,
 Hjem til Skovs af Marken fly'er
 Hist de sorte Krager.
 Skumringen sig breder ud,
 Det er mørkt omsider, —
 Vær os nær, du kære Gud,
 Medens Natten lider.

Vær mig nær, thi uden dig
 Ensomhed mig truer;
 Vær mig nær, thi uden dig
 Jeg for Mørket gruer.
 Hold mig med din Faderhaand,
 Saa jeg dig fornemmer,
 Fri mig ud af Mørkets Baand,
 Saa min Frygt jeg glemmer. —

Tung og mørk den tavse Nat
 Over Jorden spænder,
 Hist kun bag et Vindve mat
 Vaagelys der brænder. —
 Du, som lindrer Sorg og Nød,
 Al vor Synd forlader,
 Lyser op den mørke Død,
 Tak! Du Livets Fader!

De skønne Landskaber i Mellerupegnen blev ham dobbelt kære, fordi hans egne Stemninger her mere frit kunde sammensmelte med Naturens end i Askov-egnen, hvor saa mange historiske Minder tvang sig ind paa ham og stundom trykkede hans Sind. I Mellerup følte han sig anderledes fri og selvstændig. Her var der ikke allevegne Spor af andre Mænds aandelige Virke. Her kom han ogsaa til at leve mellem Folk, som mere havde bevaret deres gamle Bondepræg uforstyrret af den ny Tids mangfoldige Indflydelser.

Med sin stærke Sans for Folkelivets Forskellighed i de forskellige Dele af Landet fik han snart Øje for det ejendommelige ved Sprog og Tankegang hos Bønderne i Randersegnen og kom til at sætte deres nedarvede Egenskaber meget højt, især som han mødte dem hos de gammeldags Folk oppe i Tørring.

De Folk, der boede i Nærheden af Mellerup, var mere prægede af Nutidens Udvikling. Der var fremragende Mænd iblandt dem, som Jakob Knudsen ærede for deres personlige Egenskaber. Men de var ikke længer saa „uforfalskede“ i deres jyske Væsen som dem i Tørring. Deroppe fandt han sig altid godt, og de Folk sluttede sig ogsaa til ham med en Troskab, som holdt i de strengeste Prøvelser.

Jeg mindes især, hvor glad han var ved en ældre Gaardmand i Tørring, som hed Jens Christian Christensen, og som er død for faa Aar siden. Det var en velstaaende, klog og anset Mand, der blandt andet var Medlem af Randers Amtsraad. Men hans daglige Færd var overmaade jævn, og hans Hjem var i al sin Velstand og Hygge uden Spor af den moderne Kulturs Forstyrrelse. Det forekom mig ogsaa, at hans magre Ansigt med den folderige Hud og store krogede Næse var en god Type paa Randersjydernes ejendommelige Træk, ligesom han ejede den Forening af Lune og kristelig Alvor, der saa tit findes hos gamle jyske Bønder.

I Jens Christian Christensens Hjem tilbragte Jakob

Knudsen mange gode Timer. Dær tog han gerne ind, naar han skulde tale i Tørring Forsamlingshus. Dær var han og hans Hustru en Gang til et Bryllup med 400 Gæster og 48 Vogne til Kirke. Ved det Bryllup blev der spist i tre Gaarde og danset to Aftener i Træk. — Randersbønderne brugte en sirlig gammel Dans, som de kaldte „Molevitten“ (d. e. Menuetten). Naar en Mand vilde danse med en Kvinde, bukkede han ikke for hende, men vinkede ad hende med en kroget Finger og beholdt sin pæne Hornpibe i Munden, mens han svang hende omkring i en adstadig Takt.

Jakob Knudsen har vistnok tænkt paa disse „Tørringer“, hvor han i *Den gamle Præst* omtaler Folkene i „Østerbyen“, der holder sig saa nær til gamle Pastor Castbjerg. Han havde flere personlige Venner iblandt dem, men det var dog snarest deres gode jydsk Folkenatur, der bandt ham til dem.

I rent personligt Samliv kom ingen til at staa ham saa nær som Jens Bek, og det var ham en stor Glæde, som han gav Udtryk i sit allerførste Brev til mig fra Mellerup, at de to kunde saa udmærket godt sammen.

Jens Bek var en lille, tyk og rund Mand med Fuldskæg og meget kønne, milde Øjne. Der var ogsaa noget rundt og mildt i hans Væsen, der kunde indgive Folk den Tro, at han var en af disse kærlige Grundtvigianere, hos hvem Følelsen helt har overgroet Forstanden. Men deri tog man mærkelig fejl, for han var i Virkeligheden et meget klart Hovede og havde tilmed saa megen kritisk Sans, at det tit kunde blive ham selv til Besvær.

Jakob Knudsen og han fandt straks hinanden i alt for skarpe Domme over Ludvig Schrøder og andre kendte Førere for Folket. Men bedre var det, at de kunde mødes i barnlig Glæde over Guds Ord, og at Jens Beks lyse Folkelighed, som var fri for al Unatur, gav Jakob Knudsen en god Støtte til Troen paa Ægtheden af det grundtvigske Oplysningsværk. — Han

mente, at det skyldtes den gamle redelige Pastor Slamberg og Jens Bek i Forening, at Folk i Mellerupegnen var saa grumme lidt „forkludrede“.

„Det er jo desværre ikke sjældent,“ — skriver han i sin Levnedstegning af Jens Bek, — „at der følger en hel Del Forkludring med, naar der bliver Vækkelse paa en Egn; og da Guds Ord ingen Skyld kan have heri, saa maa det ogsaa særlig blive til Folks egen og til Forkynderens Ros, naar det undgaas. — Jeg tænker mig, at Slamberg i sin Færd meget har lignet gamle Pastor Sveistrup i Vejen; han var visselig heller ikke af dem, der skulde forkludre Folks Naturlighed ved sin Forkyndelse eller sit Væsen. — Men Slamberg var jo gammel, da Jens Bek kom til Mellerup, saa der kunde godt være Brug for nye Kræfter i Virksomheden dær. Og der var sikkert ingen, der mere kunde hade Forkludredhed og Unaturlighed, end Jens Bek gjorde det!“

I sin Tale ved Jens Beks Jordefærd fremhævede Knudsen en anden Egenskab hos ham, som havde tiltalt ham meget, — vistnok ogsaa i Modsætning til Højskolelivet i Askov, — at Jens Bek var saa privat i hele den Maade, han levede og virkede paa. Selv naar han talte til en stor Elevflok eller til en endnu større folkelig Forsamling, var det altid, som han vilde i Lag med den enkelte blandt sine Tilhørere.

„Det var en levende og velformet Tale, og dog lød den som et Slags privat Raad til hver enkelt. Derfor faldt det ogsaa Eleverne saa naturligt om Eftermiddagen at gaa ind i Jens Beks store Studerestue og tale videre med ham om det, som han havde sagt til dem i Foredraget. Og disse Samtaler i hans Stue, — tør jeg tro, — dem glemmer de aldrig.“

Det var netop saadanne Samtaler paa Tomandshaand, som fra Begyndelsen af drog Jakob Knudsen saa stærkt til Jens Bek. Her fandt han noget af den Fortrolighed, han længe havde savnet, og blev ikke saa lidt forelsket i sin nye Ven; thi hvor kritisk han

saa var overfor alle, der stod paa Afstand, havde han en barnlig Evne til at bortkaste al Kritik, naar han kom i et aabent, hjerteligt Forhold til et andet Menneske.

Glæden ved dette Venskab blev maaske fra først af lidt overspændt hos Knudsen, fordi det gav ham Luft for saa meget, som han altfor længe havde baaret paa i Ensomhed. Senere fik disse to Mænd mere Syn for hinandens Svagheder. I deres første Samlivs Tid var de som to røde Køer, der stadig søgte sammen. Men det var jo næsten en Selvfølge, at Kritiken efterhaanden maatte vaagne imellem dem, saa forskellige og saa kritiske, som de begge var. Dog fik denne Kritik ikke Lov til at bryde Baandet imellem dem, førend Døden kom og rev det over paa en mærkelig brat Maade efter faa Aars Forløb.

Som rimeligt var, fik Knudsen nogle Timer om Ugen paa den nærliggende Højskole. Han holdt enkelte Foredrag og læste ofte højt for Eleverne. Men dette voldte ham ikke meget Arbejde, da han kunde tage af de Forraad, han havde samlet sig paa Askov. Det var kun en behagelig Afveksling i det daglige Liv at vandre ned til den hyggelige Skole og tale, læse eller synge for en Flok unge Mennesker, der i høj Grad paaskønnede hans Ydelser. Bagefter fik han sig gerne en lun Samtale med Jens Bek ved en Pibe Tobak i „den store Studerestue“.

Men Jakob Knudsens egentlige Opgave var jo nu at være Præst, og derom samlede han al sin Arbejds-kraft i de følgende Aar.

Hans Præstegerning i Mellerup varede kun i syv Aar. Men dette korte Tidsrum var vistnok det rigeste og aandeligt talt lykkeligste i hans Liv. — Her modnedes hans Tanker om Tilværelsen, og her følte han noget af det kristelige Fællesskab, som han altid havde længtes efter. Her kunde de tunge Stemninger, der avledes i hans Indre og fik Næring af de huslige Misforhold, udløses i et dybt kristeligt Vidnesbyrd, hvori

han, uden at røbe sine personlige Sorger, dog fik dem lindret ved at tale ud om Menneskelivets Fattigdom og Guds rige Naade. — I denne Livsgerning kunde alle hans Trængsler omdannes til en aandelig Drivkraft, der blev til Gavn for andre og til god Trøst for ham selv.

Han havde en meget smuk og inderlig Maade at forrette Kirketjenesten paa. Man saae det paa hans Optræden og hørte det endnu bedre i hans Røst, at dette var fuld Alvor for ham. Han stræbte ikke blot at udføre alting sømmeligt, men det mærkedes, at han selv med Liv og Sjæl var med deri. — Der var „Aanderøst og Hjerteklang“ i hans Salmesang og Præken. Og det gjorde vist ikke Tjenesten ringere, at hans syge Samvittighed fulgte med paa det hellige Sted og vakte Skrupler hos ham med Hensyn til den Maade, han forrettede Daab og Nadver. Det førte kun til, at han med Frygt og Bæven altid maatte søge sin Styrke hos Herren.

Jakob Knudsens Prækener var meget indholdsrige og ejendommelige. De var tit gennemvævede med digteriske Billeder og altid fyldte med vægtige Tanker. Men det mest betegnende ved dem var deres fuldkomne Ærlighed og Ægthed. Ingen kunde tvivle om, at han mente, hvad han sagde, eller at han sagde det, fordi det virkelig laa ham paa Sinde. Tankerne var groede hos ham selv, Billederne hentede fra hans egne Iagttagelser, det hele bar et enestaaende personligt Præg.

Han talte med Erfaringens Myndighed om Gudsforholdet. Man mærkede snart, at det aandelige Liv hos ham var lige saa virkeligt som det udvortes, og at han vanskelig kunde forveksle selvlavede Sværmerier med sande indre Oplevelser.

Kærnen i hans Liv og Tale var den Kendsgerning, at han ved Daabspagtens Ord havde faaet et Samfund med Gud, der frelste ham fra den Sjæletomhed og den Samvittighedsuro, der ellers vilde gøre sig til Herre over ham.

Den grundtvigske Anskuelse, som han fra Barndommen var opelsket i, havde i den voksne Alder faaet Livets sikre Stadfæstelse for ham. — Dette udtrykte han saaledes i en af sine kristelige Taler: „Kun naar vi tror og bekender Troens Ord, og naar vi beder vort Fadervor, har vi, og beholder vi, Adgang til vor himmelske Fader. Kun i dette Ord finder Mødet Sted mellem Gud og os.“

„Ordet er den Skikkelse, hvori Gud kommer til os; og ligesom Mennesker sjælelig forenes igennem det ydre: ved Blik, ved Smil, ved Aasyn og ved Ord, saaledes forenes vor Sjæl med Gud ved Ordet, hvori han kommer til os, ved Ordet, som er hans Ydre overfor os.“

„Troen, vort personlige Liv i Gud og Samfund med ham, kan altsaa være — og er uopløselig for os knyttet til visse Ord; saa at naar vi vilde opgive dem, da vilde for os vort Samfund med Gud ophøre, — hvilket atter vilde kendes i Hjertet som Ensomhed, Angst — og som Tomhed.“

Ved at bruge Troens Ord bjergede han sig ud af den Vaande, det var, naar han ikke kunde faa Bugt med sine Skrupler, men Nat og Dag maatte føre den pinlige Proces i sit Indre, der næsten kunde gøre ham afsindig. Disse Skrupler blev endnu sværere, naar de klyngede sig til de alvorlige Sysler, han havde som Præst. Men naar han tyede til Forsagelsen og Troen, fik han Fred, og denne Guds Fred i Hjertet blev ham saa underfuldt et Gode, at han regnede den for Summen af alt Kristenliv her paa Jorden.

Naar han bekendte Troen, kaldte han dermed paa Gud og følte ogsaa straks, at han var hos ham. I den Grad kunde han bruge Daabspagten som et Nødraab, at han undertiden nævnte Ordene deri uden at tænke synderligt paa deres Indhold. De var, som de lød, hans „Nøgle til Guds Hus og Himlens Port“.

„Jeg skulde næsten være tilbøjelig til at sige,“ — skriver han i en Afhandling om Troens Ord, der

slutter hans Christelige Foredrag (1893), — „at selv om et Menneske var saa ringe begavet, at han omtrent intet Begreb havde om disse Ords Indhold og Betydning, saa de for saa vidt kun var noget som en Formular for ham, saa kunde det dog tænkes, at han kunde have det væsentlige for ham selv ud af Ordenes Bekendelse, dette nemlig: at Gud hørte hans Kald, naar han talte til Gud med disse Ord, at Gud skænkede ham sin Nærværelse og sit Samfund i dem, — og at han, ogsaa ved disse Ord, var levende forenet med den kristne Menighed.“ —

„Det hænder jo da vist ogsaa tit, vist for alle Kristne, at de bekender deres Tro og beder Fadervor uden ved hvert enkelt Led at forestille sig eller særlig tænke paa dets Indhold eller dets Betydning. Og dog veed vi jo, hvilken Fred i Gud ogsaa en saadan Bekendelse og Bøn kan give En. — Er man kommen i stærk Sindsbevægelse, Angst eller hvad det kan være, tænker jeg endogsaa, man vil bekende og bede næsten alene for at fornemme Guds Nærhed i Ordet. Der skal, saa at sige, god Ro, mere bekvem Lejlighed til, for at man ret kan komme til at fordybe sig i Ordenes Herlighed. — Den største Herlighed for den enkelte Kristne ved de Ord er vist ofte det, at han veed, hvor han skal finde Gud, at han er lige saa sikker, — ja, meget sikrere, — paa sjælelig at møde Gud i de Ord, som paa at mødes sjælelig med det Menneske, han elsker, igennem dettes Blik, Miner, Ord, Ydre.“

Hans dyrekøbte Erfaring paa dette Omraade var saa stærk, at han byggede paa den uden at vakle. — „Jeg maa sige,“ tilføjer han i en Note til ovennævnte Afhandling, „at det, for min Alder, er meget længe siden, at jeg kunde komme i Tvivl, der var mere end en Krusning af Sindets Overflade, om denne Erfarings Rigtighed: at Gud han er i sit Ord og derved bevidner dets usvigelige Sandhed.“

Ud fra denne trygge Grundvold kunde han vende Blikket tilbage til det naturlige Menneskeliv og sige

mange skønne, lærerige Ting derom i sine Præ-
kener.

Næst Livet i Guds Ord var Barndoms minderne hans Tales rigeste Kilde. Fra Barnelivet hentede han en Mængde malende Træk, der oplyste, hvorledes Menneskelivet arter sig her i Verden, saa længe man tager det i god Tro, saa længe der hviler Paradisglans over Tilværelsen, og saa længe denne Glans har sit vidunderlige Brændpunkt i Julen med dens Lys og dens Salmer.

Jakob Knudsen kunde — ligesom Grundtvig — præke dejligt om Julens Evangelium og vidne paalideligt om, hvorledes Julens Lys kan bryde frem paany gennem Verdens Mørke, naar det efter Sorg og Savn atter tændes af Aanden i vort inderste Hjerte.

En anden Streng, som han ofte rørte i sine Præ-
kener, var Ungdommens ideale Drømme og den bitre Skuffelse, det bringer, naar man erfarer, at de ikke lader sig gennemføre her i Verden.

Imellem de Christelige Foredrag, som han udgav i 1893, er der et, som kaldes Ørken og Paradis. Deri maler han med stor digterisk Kraft den Ørken, det Øde, som føles i Sjælen, naar det gaar op for En, at det Paradis, man troede paa, det Fællesskab med Naturen og med andre Mennesker, man mente at eje, pludselig blæses bort som et Fata Morgana, og det rigtig kommer til Bevidsthed, hvor haabløst ene man i Virkeligheden gaar her i Verden.

I Sommeren 1902 hørte Jakob Knudsen mig her paa Frederiksborg Højskole tale om Grundtvig i 1824 —25. Jeg oplæste ved den Lejlighed Digtet *De levendes Land*, hvoraf Salmen „O, Kristelighed“ siden er udsprunget. Det greb ham meget stærkt. Han anvendte det kort efter i Romanen *Afklarings* og skrev til mig om, hvor taknemlig han var over, at Tilfældet netop den Dag havde ført ham ind i vor Foredragssal.

Det kan ikke undre den, som kendte hans Tanker om Evighedsdrømmene, at disse Strofer maatte gaa

ham til Hjerte som et fuldtonigt Udtryk for hans eget Syn:

Forjættede Land!
 Du hilse i Morgenens spejklare Strand,
 Naar Barnet mon skue din Skygge fuldskøn
 Og drømmer, du findes, hvor Skoven er grøn,
 Hvor Barnet kan dele med Blomster og Siv
 Sit Smil og sit Liv. —

O, skuffende Drøm!
 Du skinnende Boble paa Tidernes Strøm!
 Forgæves dig Skjalden med Mund og med Pen
 Af glimrende Skygger vil skabe igen;
 Naar Skyggen er ligest, da hulker de Smaa,
 Som stirrer derpaa.

Flere Steder i sine Prækener dvæler han særligt ved, hvor skuffende ogsaa den Drøm kan være, naar to unge Mennesker, som forelsker sig i hinanden, med Sikkerhed venter, at de vil komme til at leve hele Livet sammen i inderligt Fællesskab. Han tør kun tro derpaa, naar de mødes helt i Bekendelsen og Bønnen, fordi kun Gud mægter at nedbryde Skillevæggene imellem Menneskers Hjerter.

I andre Prækener kommer han ind paa Forholdet mellem vort Trosliv og vore Pligter som Verdensborgere og prøver at oprede det vanskelige Spørgsmaal om Moral og Kristendom.

Endnu var dette Spørgsmaal ikke bleven saa skæbnesvangert for ham selv, som det senere blev. Han havde derfor heller ikke udformet sin Mening derom saa skarpt og afvigende fra den almindelige, som han senere gjorde. Men det er dog værdt at lægge Mærke til, at han allerede i sine første Præsteaar talte saaledes derom, at de samme Grundlinjer antydes let, som han siden drog saa djærvt og dybt.

I det Foredrag om Moral og Kristendom, som han optog i sine Christelige Foredrag 1893, og som maa være udarbejdet senest i 1892, ytrer han sig saaledes derom:

„Trossamfundet med Gud stiller for ethvert Menneske Grænser op i moralsk Henseende, bestemte Grænser, men forskellige for hvert enkelt Menneske, som han ikke kan overskride uden at tabe sit Samfund med Gud. — Det er nemlig en af de store Herligheder ved Troen, at den bliver som en ny moralsk Domstol i ethvert Menneskes Hjerte, en Højesteret, den eneste fuldt retfærdige paa Jorden, for hvilken vi faar den sidste Afgørelse i alle Samvittighedssager.“

„Den ydre juridiske Retfærdighed maa jo altid være saare mangelfuld. For ikke at blive vilkaarlig maa den have almindelige, almengyldige Love at gaa efter, skønt der i Virkeligheden burde dømmes forskelligt ved hvert Tilfælde af samme Forbrydelse, naar det er forskellige Mennesker, der har begaaet den. — Den jordiske Retfærdighed formaar ikke dette, den kan ikke ransage Hjerter og Nyrrer; den jordiske Retfærdighed bliver altid væsentlig — et Nødværge fra Samfundets Side, uden hvilket det slet ikke kunde bestaa, og som har sin Berettigelse som saadant; men den er langt fra en sand Retfærdighed.“

„Nej, hvor Gud dømmes i Hjertet, dær er Dommen sand; han kender os tilbunds, han dømmes forskelligt for hvert Menneske, der møder for hans Domstol, og det er den rette „Personsanseelse“, dær gør sig gældende; thi jo uheldigere Vilkaarene, hvorunder vedkommende lever, er, des mildere bliver Dommen. —“

„Og har man prøvet, hvad det vil sige, at Samvittigheden kan blive tyrannisk, despotisk, sjælehærgende, at Samvittigheden kan „gaa i Satans Tjeneste“, saa han bruger den for om muligt at føre et Menneske til Fortvivlelse, — hvad er det da ikke for en Herlighed at opleve Sandheden af det Ord: Højt er Herrebud, men højere er Guds Bud, — ja, og Guds Dom; at det ikke blot gælder den ydre Verdens Herrer, men ogsaa i Sjælens Verden; saa at naar vor Samvittighed faar Selvherskernykker, naar den vil spille Vorherre, at der da er den Mand, som har Myndighed til at sige

til Tyrannen: Ven, ryk længere ned, thi du er kommen for højt op.“

I første Del af det her anførte ligger som i Svøben ejendommelige Moral, som Knudsen senere forkyndte i „Den gamle Præst“. Men der er øjensynlig endnu ikke rettet nogen Brod mod den offentlige Mening deri. Brodden vender endnu indad, som vi ser af Stykkets Slutning, der tydelig viser, at det ikke er fra Verdens Dom, men fra sin egen Samvittigheds Anklage, denne Mand trænger til at indskyde sin Sag for Gud.

I alle ydre Forhold havde Jakob Knudsen dengang endnu Borgfred. Ja, det fremgaar af flere Udtalelser i hans „Christelige Foredrag“, at de gode, rolige Kaar, han levede under, næsten trykkede ham, fordi han følte det forringende i selv at indbilde sig en Modgang og føle en Angst, som den omgivende Verden slet ikke gav Anledning til.

I et Foredrag om Vort Forhold til Underet taler han om Grunden til, at der ikke mere sker saadanne udvortes Undere i vore Dage som i Aposteltiden. Han mener, det maa være, fordi vi er for svage til at kunne have Gavn og Glæde deraf. Vi vilde blive sprængte, gaa fra Forstanden, dersom vi saae en død Mand blive gjort levende som Lazarus. Vi lever ingenlunde saa modigt paa Guds Ord eller i saadan Trods mod den almindelige Verdensorden, som Apostlene gjorde. Vi kommer derfor aldrig ud i saa stærkt bevægede Livsforhold, at et Under kunde stemme med de Omgivelser, hvori det maatte foregaa. Nej, alt er nu saa bekvæmt og roligt, at man ligefrem maa opdigte de Farer, der skal skabe Angst og Bæven i Hjertet.

„Der er saamænd mangan ærlig kristen Præst,“ skriver han, „der sidder i sin Præstegaard, saa velforvaret og lunt og trygt som Blommen i et Æg, og som dog har at slaas med et Utal af indbildte Bekymringer og Ængstelser og Angester, — hvad han nu kan

faa sig til at kalde dem, — der vel gør ham meget liden Ære som Mand (man kunde gerne sige: som Mandfolk), men som er ganske nødvendige i hans Liv som Kristen, eftersom de er noget af det, som tvinger ham ind til Gud.“

„Det gælder naturligvis alle Mennesker; men jeg har nu kendt det bedst hos kristne Præster, f. Eks. hos mig selv. — Herhen hører disse bedrøvelig-komiske Beklemmelser, som vi kan have ved at skulle tale. Her er Aarsagen til, at man i Præste-Selvbiografier kan træffe Skildringer af ganske ordinær Taler-Mavepine, saa storstiledede, i den Grad Myg-til-Kamellavende, saa man skulde efter Udtrykkene, der bruges, tro, at der ikke var Tale om en dansk Præst, der skulde til at præke, men derimod om en Stefanus, der skulde forsvare sin Tro overfor en Forsamling af rasende Jøder.“ —

„Herhen hører — ak, ja, herhen hører hele den menneskelige Stymperagtighed hos os Kristne, — som Gud dog i sin Naade kan anvende til Fremme for sin Sag, kan gøre til Alvor i Forholdet til ham. Han bruger det til at vise sin Magt over det, som er værre end Pestilents: Indbildninger, eller halvvejs Indbildninger, eftersom de nu er i sig selv; og han bruger det til at gøre os ydmyge.“

Man ser her et Perspektiv af Pastor Jakob Knudsens Liv til Alderdommen, tilbragt meget roligt i Henseende til de ydre Kaar og kun pinlig fyldt af indre, selvskabte Kvaler, som dog i Guds Haand kunde blive til Velsignelse.

Men hvor forandret blev ikke alle Fremtidsudsigter snart efter, da der kom virkelig dramatisk Spænding i hans udvortes Livsforhold, og da han i nogle Aar maatte prøve en saa bevæget Tilværelse, at han nok kunde fristes til at ønske et lille Under, der kunde bringe ham godt i Havn efter Stormen.

Den 16. Marts 1893 skrev Sofie Knudsen til min Hustru og mig:

„Jeg har noget at fortælle jer, som vil gøre jer meget ondt. Og det er den Ting, at Jakob og jeg omsider, efter flere Aars Overvejelse, har bestemt os til, at vi vil skilles. — Jeg veed ikke, om I forstod det, da vi levede sammen i Askov, at vort Ægteskab ikke var lykkeligt. Vi selv har da i mange Aar været klare over det. Men dengang da vi rejste fra Askov, troede vi ikke, at vi nogensinde havde faaet Mod til at gøre det meget alvorlige Skridt, som vi nu har bestemt os til. — Vi veed godt, at vi vil blive dømt meget haardt af mange, men selv er vi visse paa, at det er Ret, vi gør.“ —

„Børnene — bliver hos mig alle tre. Jakob vil nok stadig komme og se til os, for vi holder jo meget af hinanden som to rigtig gode Venner. Men til at være Ægtefæller kan Venskabet ikke klare det, og hvis vort Ægteskab skulde holdes gaaende paa Stumperne, saa tror jeg, ogsaa Venskabet vilde gaa tabt. — Jens Beks veed det; de blev meget bedrøvede, men synes da, at de holder lige meget af os for det, og de ønsker bestemt, at Jakob maa blive her som Præst. — Paa Søndag bliver det sagt til Folk. — —“

Dette Brev, hvorpaa Jakob Knudsen havde skrevet en Hilsen, viser, at de to var fuldt enige om den afgørende Beslutning, de havde taget. Men jeg fejler næppe, naar jeg antager, at det var ham, som først følte Trang til Skilsmissen og efterhaanden førte hende over til sit Standpunkt i denne Sag, for det var hans Krav til ægteskabeligt Samliv, som kendeligst stod i Modstrid med deres indbyrdes Forhold, det var ham, hvis Natur ikke var anlagt paa at give saa meget Afkald og læmpe sig saaledes efter Omstændighederne, som to Ægtefæller uden sand Kærlighed til hinanden maa gøre for at kunne fortsætte det ydre Samliv paa en taalelig Maade.

For os kom Budskabet aldeles overraskende, og det

samme var Tilfældet for de fleste Folk i Mellerup-kredsen. — Da Jakob Knudsen den næste Søndag havde sluttet sin Præken, sagde han, at han havde noget at meddele Menigheden efter Kirketjenesten, og bad derfor dens Medlemmer følge med ned i Forsamlingshuset. Her traadte han frem ved Talerstolen og sagde ganske kort, at han og hans Hustru havde bestemt sig til at skilles. — Der blev intet svaret paa denne Meddelelse, men rundt om i Forsamlingen var der adskillige, der brast i Graad af Sorg over det uventede Budskab, og der var vistnok slet ingen, der forstod, hvorfor de to Mennesker maatte skilles; de holdt jo saa meget af dem begge to og havde aldrig været Vidne til Ufred imellem dem.

Man kan sagtens tænke sig, hvilken Opsigt og pinlig Interesse denne Skilsmisse maatte vække rundt om i fjernere Kredse, hvor der stadig spurgtes om Grundene dertil, og hvor Sladderen hurtig begyndte at opdigte nogle, som hverken var sande eller kærlig tænkte.

Men for os, der kendte de to nøje, blev det snart forstaaeligt, hvad det var for dybt liggende indre Grunde, der havde bragt deres Ægteskab til at strande.

De var begge ærlige og retskafne Mennesker. Men der var en uforligelig Modsætning i deres personlige Anlæg. — Jakob Knudsen ytrede kort efter Skilsmis- sen: „Ja, jeg vil jo, med Rette, faa Hovedskylden for dette. Sofie er jo et Menneske, som de fleste kunde leve godt sammen med; men det var kun faa, som kunde være tjent med at have mig til Mand.“

Da han som ganske ung var kommen til at sværme for hende og friede til hende, levede han paa fremmed Grund ovre i Hovedstaden. Han havde ikke den sikre indre Drift at handle efter, som saa sjælden svigtede ham under hjemlige jyske Forhold. Han kunde svaje, fordi han foreløbig var rykket op af den Jordbund, hvoraf alt det bedste i ham var groet, og hvortil han siden med al sin Hu vendte tilbage. — Den

paafaldende Modsætning mellem den tunge jydsk Student og den raske unge Københavnerinde var let at opdage i deres Forlovelsestid. De havde øjensynlig forelsket sig i det fremmede, som de fandt hos hinanden, og troede dog ungdommeligt paa, at Kærligheden skulde bygge en sikker Bro imellem dem. Men dertil var Modsætningen i Virkeligheden for stor. — Maaske kunde Afstanden mellem hans jydsk og hendes københavnske Tankegang i Tidens Løb være fjernet, dersom de i det inderste personlige Liv havde fundet fælles Grund at mødes paa. Men her svigtede det Haab, hvormed de havde begyndt deres Samliv.

Et slemt Savn var det allerede, at Sofie Knudsen ikke kendte Mindernes Magt og ikke havde Trang eller Evne til fuld hjertelig Hengivelse. En anden stor Skade voldte det, at Jakob Knudsen havde saa meget at kæmpe med i sit eget Indre, at han derover forsømte at øve den aandelige Indflydelse paa sin Hustru, som maaske kunde have uddybet hendes Sind.

En bagklog kan sagtens se, at det var et Fejlgreb af denne Mand at gifte sig i sin første Ungdom, da hans personlige Liv var i saa stærk Gæring. Først mange Aar senere naaede han den Ligevægt og Modenhed, som gjorde ham til en mønsterværdig Ægte- mand og Husfader.

Det er jo en Kendsgerning, at et sygt Menneske kan være saa optaget af sig selv, at det ikke faar mange Tanker tilovers for sine Omgivelser, og ikke mindst gælder dette den samvittighedssyge, der kan vise sig mærkelig hensynsløs paa alle de Omraader, hvor den indre Brod ikke nager ham. — Dette gjaldt i høj Grad Jakob Knudsen i hans Ungdom. Hvor fint og ømt han kunde tage paa ethvert Spørgsmaal, der rørte ved hans Samvittighed, kunde han være temmelig grovhændet i Anliggender, som ikke gjorde det, — selv dær, hvor andre Mennesker regner Finfølelse for en Selvfølge. Og især var hans Mangel paa Hensyn overfor hans elskværdige Hustru saa iøjnefaldende, at den stadig

omtalt af Nabofamilierne i Askov, skønt ingen drog den Slutning deraf, at det hjertelige Baand mellem Ægtefællerne manglede.

Deres tre Smaabørn blev heller ikke noget Bindeled imellem dem. Dertil var de altfor uenige om den rette Maade at opdrage dem paa. Han holdt som sin Fader paa, at fuldkommen Lydighed maatte kræves som Grundlag for en god Optugtelse. Hun tog det lettere med dette Spørgsmaal og undte gerne sine Børn al mulig Frihed, helt ud til den Grænse, hvor en fri Opdragelse truer med at blive — ingen Opdragelse.

Med dybt Mismod saae han Følgerne deraf, men han havde ikke Livsmod og Kærlighed nok til at sætte sin Vilje igennem. Han tugtede lejlighedsvis Børnene saa strengt, at de blev sky for ham, men han overlod forøvrigt den daglige Omsorg for dem næsten helt til sin Hustru, ligesom han ogsaa gav hende frie Hænder til at ordne Husholdningen og Pengesagerne, omtrent som hun lystede. — Han havde fuld Tillid til hendes praktiske Sans og var vistnok bange for selv at blive pint af endnu flere Bekymringer, hvis han skulde tumle med økonomiske Spørgsmaal i sit syge Sind.

Men hans Forhold til Børnene var ikke forsvarligt. Paa dette Omraade laa den mest skæbnesvangre Forømmelse under hans første Ægteskab. Gennem fælles Arbejde for Børnenes Vel kunde Forældrene maaske have vundet indbyrdes Forstaaelse. Men Vejen vilde ganske vist være gaaet gennem svære Brydninger, og Maalet vilde aldrig være naaet, dersom de ikke havde kunnet enes om at søge Guds Hjælp dertil.

Et vigtigt Bidrag til Oplysning om disse to retskafne Menneskers indbyrdes Forhold har Jakob Knudsen selv givet i Foredraget *Ørken og Paradis*, der er skrevet kort før og udgivet kort efter, at Skilsmissen fandt Sted.

Han taler deri om, hvor ørken-ensomt et Menneske af Naturen har det her i Verden. Naar Barnets Paradisdrøm er forbi, vil den halvvoksne første Gang for-

nemme denne Ensomhed, som gør ham mut og frastødende af Væsen. Men en ny Drøm synes igen at forvandle Ørkenen til en blomstrende Vang. — „Naar nogle Aar er gaaet, saa er denne Dæmringstid (i den halvvoksne Alder) til Ende, det gryr ad Dag, det bliver atter Foraar: Elskovens Vaar.“

„Der kunde jo være meget at sige om Elskoven. I een Ting — og det er ikke det mindst væsentlige ved denne mægtige Følelse — er den Barndomslivet lig: man faar atter denne forunderlige Evne til at gøre alt levende omkring sig, atter dette dumdristige Mod til at lægge sit eget Sind ind i en anden, til at se paa et andet Menneske, som om dets Sjæl var ens egen. Man er atter midt i Livets Strøm, alt det ørkenagtige, fortørrende ved Tilværelsen er borte. Og Hav og Skov og Fugle og Blomster — det faar altsammen Liv og Sjæl for En paany, og man er forenet dermed, man staar ikke udenfor længere ved Naturens store Fest.“

„Og den Ungersvend med sin Pigelil! — naar de ser paa Verden sammen, saa tror han, at hun føler akkurat det samme som han; og hun tror vel noget lignende om Ungersvenden. Og dog, naar de en Aften staar og ser paa Maaneskinnet over Havet, og hans Sind det vekselvis i Vemod drages mod det dunkle Fjerne, hvor Maanebroen svinder i Natten, — og samler sig i Glæde om den Livsens Skat, han holder i sin Arm; saa tænker hun maaske paa, hvor dejligt et saadant Maaneskin skal tage sig ud igennem den fremtidige Dagligstues Ruder, naar der er halvmørkt og lunt i Stuen, og Duft af fin Kaffe og af hans fine Cigar.“

„Og saa opdager de slige smaa og andre større Forskelligheder, efterhaanden som de lever sammen; og de trøster sig derover, idet de siger: jamen saadant noget, det er da heller ikke os selv; om ogsaa vi i sligt er forskellige, vore Sjæle de er dog eet. Og de længes efter det at forenes Sjæl i Sjæl. Og den Længsel bliver ved, den faar ingen Ende, thi den opfyldes

aldrig. De opdager, at ligesom det kun var en Indbildning, naar de en Tid fornåm sig eet med hele den rige Natur, med Skov og Hav, med Mark og Eng, saadan var det — ringere endnu end som en Indbildning: blot Ord derom, Længsel derefter — dette med inderst inde i Hjertet at være eet.“ —

„Atter Ørken, Ensomhed, Tomhed, Død! De rislende Vandbække er tørret bort, alting visner omkring dem. — Og holdt de Mennesker saa ikke af hinanden? Jo, vist gjorde de det. Men det er nu saaledes Livets Art: af Naturen er Mennesket ensomt, det er kun Indbildning, naar vi mener af os selv at kunne vinde Fællesskab med andre. Det er den største Magt, som Gud dær har forbeholdt sig over Mennesket, den, som bestaar i, at han selv gemmer Nøglen til Menneskets Hjerte, at ingen kan lukke op dær uden Han alene.“

Disse Udtalelser, som er saa stærkt prægede af personlig Erfaring, viser ikke alene, at Jakob Knudsen var kommet til at se paa sin Kærlighed til Hustruen som en ren Fantasi; men de vidner ogsaa om, at han aldeles havde opgivet at faa Fantasien virkeliggjort gennem et fælles Forhold til Gud. — Han vilde vist ikke nægte, at hans Hustru var Kristen, ligesom han selv var det. Men deres Veje til Gud faldt saa forskellige, at de ikke engang dær kunde mødes med hinanden. Og hvad Gud ikke saaledes havde sammenføjet, det maatte — efter hans Overbevisning — hellere adskilles for Livets og Sandhedens Skyld.

Hensynet til Børnene kunde ikke afholde dem fra Skilsmissen. Han havde helt opgivet at kunne opdrage dem i Fællesskab med deres Moder og troede derfor, at de kun vilde have Skade af at leve under saa usande Forhold, som et fortsat ydre Samliv maatte fremkalde. — Han haabede derimod, at han en Gang i deres voksne Alder skulde komme dem hjertelig nær og maaske kunde bringe dem Hjælp, naar de, som han ventede, kom til at prøve lignende indre Anfægtelser, som han var vant til fra sin tidligste Ungdom..

— Det blev dog først i sine allersidste Levedage, han havde den Lykke at mødes kærligt med Sofies Børn efter deres Moders Død, og jeg tror, at Tanken paa dem var den tungeste Byrde, som Skilsmissen i Aarenes Løb lagde paa hans Sind.

Hensynet til, hvad andre vilde sige, kunde heller ikke rokke den tagne Beslutning. For Jakob Knudsen var det personlige Liv dengang næsten et og alt. Den dybe Respekt, han siden fik for borgerlig Sæd og Skik, var endnu ikke vakt hos ham. — Den kærlige Ærbødighed, han altid havde haft for sin Fader og sit Barn-domshjem, kunde lige saa lidt afholde ham fra et Skridt, som han saa længe havde overvejet og nu havde bestemt sig til af Grunde, som selv de nærmeste Slægtninge ikke kunde dømme klart om. — Han vilde maaske ikke have gjort det, dersom Faderen endnu havde været i Live. Gamle Knudsen havde for tit og tydeligt tilkendegivet, hvorledes han saae paa den Sag, til at Sønnen kunde faa sig til at volde ham den Sorg. Men Livets Ret var dog for hellig til at blive undertrykt af Ærbødighed for den afdødes Meninger. Og i det hele kunde andres Sorg ikke gælde saa meget for ham som hans Hjertes dybe Trang til at komme ud af et saa pinligt og usandt Forhold, som dette Ægteskab vel altid havde været for ham.

I det almindelige Omdømme var en Præsts Skilsmisse ganske vist dadelværdig. Men det var dog først et nyt Ægteskab, der vilde vække afgjort Forargelse, og herom var der jo foreløbig ikke Tale. Derfor kunde Valgmenighedskredsen i Mellerup, trods sin Sorg og Misbilligelse, dog uden særlige Vanskeligheder enes om at beholde Jakob Knudsen som Præst, mens Fru Sofie Knudsen med sine Børn rejste over til sine Forældre i Hornbæk og siden bosatte sig i Vejle som Husbestyrerinde for sin ugifte Morbroder, Rektor Krarup.

*

Men Aaret 1893 kom til at indeholde en anden Begivenhed, der ogsaa blev af stor Betydning for Livet i Mellerup, og det var Jens Beks Død.

Jeg fik et Indtryk af, hvor godt Beks og Knudsens havde det med hinanden, da jeg i Slutningen af Marts kom til Mellerup for at se til vore gamle Venner, efter at vi havde faaet Underretning om den forestaaende Skilsmisse. — Vi sad sammen i Jens Beks Stue, og det gjorde et mærkeligt Indtryk at høre, hvor aabenhjertigt og fuldkomment naturligt Ordene faldt om Forholdet mellem Jakob og Sofie Knudsen. — Jeg kunde næsten ikke fatte, at et Par, der talte saa mildt og saa ligefrem i Venners Nærverelse om deres Samlivs Brist, ikke kunde faa Skaden bødet. Men jeg forstod, at det var Jens Beks og hans Hustrus varme Venskab med dem begge, der gjorde Samtalen saa køn.

Da Vinterskolen var omme, og Sofie Knudsen var draget til Sælland med sine Børn for ikke mere at vende tilbage til det fælles Hjem i Mellerup, rejste Jens Bek og Jakob Knudsen en Tur sammen til Tyskland og Østrig. — En saadan lang Tomandsrejse er efter manges Erfaring en streng Prøve for Menneskers indbyrdes Forhold, og det viste sig ogsaa vanskeligt for disse to at undgaa personlige Brydninger paa denne fælles Rejse. Men Venskabet brast dog ikke, og Hjemmet paa Mellerup Højskole vedblev i den følgende Tid at være Jakob Knudsens bedste Tilhold i hans ny, tit besværlige Ensomhed.

Sommerskolen var stærkere besøgt end nogensinde, og Jens Bek syntes at være i sin bedste Kraft. Han havde nylig udvidet Skolebygningen for at kunne huse den store Pigeflok, og han var endnu ikke halvhundrede Aar gammel. — Da døde han pludselig — uden foregaaende Sygdom — af et Hjerteslag den 7. Juli 1893, og med ham blev Hovedstøtten taget bort under alt det, der var bygget op i Mellerup.

Kort i Forvejen havde han sat igennem, at der blev

indrettet en Kirkegaard ved Valgmenighedskirken, og nu blev han selv den første, som blev begravet dær.

Jordefærden var meget højtidelig, og Deltagelsen overordentlig stor. Jakob Knudsen indviede som Kredsens Præst den ny Kirkegaard og holdt bagefter en køn Tale ved et langvarigt Vennemøde, der holdtes i Nærheden af Kirken efter Jordpaakastelsen. Senere skrev han en kort Levnedstegning af Jens Bek i „Højskolebladet“.

Men næst et godt Eftermæle over den afdøde gjaldt det nu om at holde den store Virksomhed paa Fode, som han havde efterladt sig, og hertil søgte Fru Marie Bek fortrinsvis Raad hos Jakob Knudsen.

Da han ikke selv turde paatage sig at være Forstander, søgte de at faa en anden dertil. Men det viste sig vanskeligt at finde en Mand, som kunde og vilde gøre det. Knudsen maatte derfor foreløbig tage sig af Skolens daglige Drift sammen med Højskolelærer Niels Tang, der var gift med Jens Beks Datter af første Ægteskab, indtil der meldte sig en Køber, som overtog Mellerup Højskole paa egen Regning i 1895.

Allerede i disse Par Aar havde Knudsen mærket, at hans personlige Forhold gjorde Skaar i Skolens Tilgang. Han, som maaske under andre Omstændigheder kunde have holdt den gaaende i samme store Stil som før, maatte nu se, at Elevtallet hurtig sank ned til en Snes Stykker. — Men langt mere kom han dog til at lide under Folks Dom, da han tre og et halvt Aar efter Skilsmissen indgik et nyt Ægteskab med Jens Beks nittenaarige Datter Helga.

Denne Handling blev paa det stærkeste fordømt i næsten alle kirkelige Kredse. — At to Ægtefæller flytter fra hinanden, stemmer ganske vist kun daarligt med Alterløftet om „at leve i Medgang og Modgang med hinanden“; men det strider dog ikke saaledes mod Bibelens Ord som det „at ægte en anden“ efter at have skilt sig fra sin Hustru.

Det var ikke alene Folk, der lægger overdreven

Vægt paa den udvortes Vandel og sammenblander Loven med Evangeliet, som forargedes over, at en Præst bar sig saaledes ad. Nej, der var mange veloplyste Kristne af det Vennelag, som Jakob Knudsen selv tilhørte, der nu fandt, at det var urigtigt, at han vedblev at være Præst.

Særlig kom hans nærmeste Kaldsfæller, de grundtvigske Valgmenighedspræster, i stærkt Røre, fordi de frygtede, at det vilde skade det fri Menighedsliv i det hele, hvis der her ikke blev gjort alvorlig Indsigelse. — Der var navnlig een Valgmenighedspræst, som Jakob Knudsen før og senere satte meget højt, og som ogsaa før og senere viste ham ærligt Venskab, der i denne Sag tilsidesatte alle personlige Følelser, og da han ikke kunde faa Jakob Knudsen til at opgive det ny Ægteskab, ligefrem og indtrængende raadede Mellerup Valgmenighed til at opsigte ham som Præst.

Den eneste, som straks stillede sig paa den forkætrede Side, var Valdemar Brückner. Han viede Jakob og Helga Knudsen den 17. November 1896, og det var ikke underligt, at denne Haandsrækning i Nøden knyttede Venskabsbaandet mellem ham og Knudsen endnu stærkere end før; men det var heller ikke underligt, at Forholdet fik noget af det usikkert lidenskabelige over sig, som saa tit præger det, der er født i Farens Stund.

I selve Mellerupkredsen var Meningerne stærkt delte. Der var vel kun faa, som ligefrem bifaldt, hvad Knudsen havde gjort; men der var dog et Flertal, som — trods det nye Ægteskab — ønskede at beholde ham som Præst, og især var Folkene i Tørring rørende trofaste imod ham. Men et Mindretal af de ledende Mænd i Mellerup var til Gengæld stærkt opsatte paa at faa ham bort og fik dertil kraftig Støtte ved mange Udtalelser fra kirkelige Kredse i andre Egne.

Under disse Forhold blev det Jakob Knudsen umuligt at hævde Stillingen, skønt det var ham en Hjertesorg at give Afkald paa sin Præstegerning i Mellerup.

Den 1. December 1896, altsaa et Par Uger efter Brylluppet, skrev han til mig: „— Som du vel har hørt, har jeg til 1. April frasagt mig Stillingen som Valgmenighedspræst i Mellerup. Jeg har gjort det, fordi det, efter min Mening, ikke stemmede med en Valgmenigheds Væsen, at jeg blev ved at være Præst for Kredsen her, naar et saa stort Antal (omtrent Halvdelen?) af Menighedens Medlemmer udtalte sig for, at jeg skulde rejse. — Det var først min Mening at blive i Mellerup til den nævnte Datum paa Prøve, idet jeg antog, at Stemningen mod mig vilde vise sig at være forbigaaende; men dels agiteres der saa stærkt baade udenfor og indenfor Menigheden for at holde denne Stemning vedlige, saa at den vel næppe paa saa kort Tid vilde fortage sig, dels er det altfor pinligt at leve som Præst imellem Mennesker, der ikke ønsker at have En til Præst, og mine Modstandere har netop deres fleste Tilhængere blandt Folk i Mellerup By. Jeg har derfor nu definitivt opsagt min Stilling til 1. April 1897.“

„Som du vel ogsaa veed, ægteviede Brücker Helga og mig den 17. November, og vor Lykke er meget stor, lige ny og ukendt for os begge: denne Kærlighed, der er menneskelig og sand, og som derfor Gud saa rigt velsigner.“

„Nu er jo min meste Bekymring den, hvordan vi skal faa Brødet. Jeg vil tale med Myndighederne om Sogneembede; men hvad Svar jeg faar, veed jeg jo ikke. — Foreløbig har jeg til Hensigt til 1. April at flytte til Randers og saa ernære mig som omrejsende Foredragsholder og Oplæser i Forsamlingshusene. Jeg tror ikke, man i Almindelighed vil sky mig som Foredragsholder, selv om en eller anden Præst somme Steder kan lægge mig Hindringer i Vejen; i Vendsyssel har jeg været efter Brylluppet, og dær var man ganske de gamle imod mig; og i hvert Fald som Oplæser vil jeg være velkommen overalt. — Men det vil jo blive et rent forfærdeligt Slid, som jeg ikke vil kunne

udholde uden et Par Aar, da jeg jo skal tjene Pengene til Sofie, samtidig med Underhold til os selv.“ —

Ligesom Jakob Knudsen ved dette Brev viser, at han klart og rigtigt forudsaa, hvorledes hans Stilling vilde blive i den nærmeste Fremtid, saaledes maa han vist have regnet med disse Udsigter, inden han giftede sig. Han betragtede sig i det mindste ikke som en forfulgt Uskyldighed i denne Sag. — Vel kunde han i Begyndelsen være noget bitter over de selvbestaltede Dommere og Dydsdragoner, som angreb ham saa voldsomt, og over den Faareagtighed hos skikkelige Mennesker, der gjorde, at den almindelige Mening kunde ægges saa stærkt imod ham. Men han vidste jo, at han selv havde vakt Bevægelsen imod sig ved en usædvanlig Handling, hvis „Kristelighed“ han ikke engang selv vilde hævde.

Han vilde ikke nægte, at hans andet Ægteskab var i Strid med de ideale Krav, som Jesus tydelig har fremsat. Men han trøstede sig ved, at Gud ikke skilte sig fra ham trods dette Brud. Han følte, at han fremdeles havde den Guds Fred i Hjertet, som han for alt ikke vilde miste, og derfor kunde han med forholdsvis Ro tage de udvortes Følger af sit dristige Skridt — uden at kaste Skylden for disse alene paa den onde Verden.

Da hans gamle Menighed i 1915 fejrede sit 25-Aars Jubilæum, og han ved Sygdom var hindret i at komme tilstede, skrev han en Hilsen til Mellerup Valgmenighed, hvori det hedder: „Kære Venner! — Jeg fulgte hensynsløst, idet jeg giftede mig igen, mit Hjertes Drift, og vandt for mig selv en stor og varig Lykke; men jeg tog intet Hensyn til jer derved; jeg voldte jer tværtimod megen Uro og Forstyrrelse. — Det er kun rimeligt, at mange af jer forbitredes paa mig den Gang og heller ikke tog meget Hensyn til mig. Jeg havde jo selv voldt Striden. — At jeg har kunnet tilgive jer, fortjener ingen Tak; jeg havde jo egentlig ingen Ting at tilgive. — Men at I har tilgivet

mig; at I gennem mange Aar har lønnet mig min Hensynsløshed mod jer med Godhed og Kærlighed, det er jeg jer inderlig taknemlig for, og den Tak gaar højere op end til jer.“ —

Saa mildt kunde Jakob Knudsen naturligvis ikke se paa sit Forhold til Mellerupfolkene fra Begyndelsen af. Men han var dog heller ikke dengang blind for, hvor megen Skyld han selv havde i Bruddet, og dette vejede des mere for ham, fordi han inderlig gerne vilde have fortsat sin Virksomhed som Præst iblandt dem. — Endnu et Par Aar senere kan det ses af hans Breve til mig, at han har hængt ved det Haab, at der skulde blive kaldt paa ham igen fra den gamle Kreds. Men det skete først mange Aar efter, og da var hans ny Virksomhed som Forfatter bleven saa betydningsfuld, at han ikke mente at burde følge Kaldet.

For mig stod det dengang som et stort Tab for ham selv og andre, at han forspildte sin Stilling som Præst. Jeg havde fra Ungdommen af fundet, at der var en mærkelig Lighed mellem ham og Morten Luther, og da han blev Præst, ventede jeg, at han skulde komme til at virke som en ny lille Luther i den danske Menighed.

Da jeg engang ytrede til ham, at nu var dette Haab jo bristet, nu kom han ikke til at løse den store Opgave, hvortil han syntes skabt, svarede han omtrent saaledes: „Ja jeg veed ikke, om jeg gaar Glip af en Gerning i den Henseende. For mig selv staar det snarest som Guds Vilje med mig, at jeg skal vise Folk et Eksempel paa et ægte Menneskeliv, og det kan jeg jo nok gøre uden Embede.“

Denne tillidsfulde Tro til, at hans egentlige Styrke laa i det rent personlige Liv, har Tiden ikke gjort til Skamme, og i Lys deraf falder der et forsonende Skær over det sørgelige Brud paa hans Livsbane. — Ved sit andet Giftermaal trak han sig saa at sige helt ind paa Privatlivets Grund og brød foreløbig Broerne af omkring Hjemmets Borg. Derved vandt han ikke blot

den personlige Lykke, som han „saa hensynsløst“ attraaede, men fik ogsaa et nyt Udgangspunkt for fremtidigt Virke i det offentlige Liv. Og saaledes blev hans Livsførelse et Vidnesbyrd om, at Gud kan vende alting til det gode for dem, som elsker ham, — selv om ingen undgaar at bøde for sine egensindige Handlinger her i Verden.

*

En af de første Tanker, som krydsede min Hjerne, da vi i 1893 fik Brev om Jakob Knudsens Skilsmisse, var den: Nu bliver han Digter. — Det slog mig, at han nu paa afgørende Maade havde oplevet det ualmindelige, som kræves dertil, — paa Bekostning af hans jordiske Lykke, tænkte jeg dengang.

Jeg tror næppe, han var bleven Digter, — i al Fald ikke Folkelivsdigter, — dersom han ikke var bleven rykket saaledes ud af sine Omgivelser, at han kunde betragte alt det paa Afstand, som ellers vilde have været daglig Omgang for ham til hans Død. Ja selv det dramatiske, til dels tragiske, som brød ind i hans Tilværelse, var vel nødvendigt for at forme hans Syn og Tankegang i den kraftige Stil, som Kunsten kræver.

Paa den anden Side maa det ikke overses, at han havde medfødte poetiske Anlæg, som han lige fra sin første Ungdom havde pønset paa at bruge til Digtning. Men hvor løjerlige var ikke mange af hans tidligste Forsøg! Skulde nogle af dem engang blive trykte, vil de kun fortjene det som Aktstykker til Oplysning om, hvorledes en Digter ser ud som ufuldbaarent Foster.

De første Digte af ham, som virkelig har Værdi i sig selv, er Holbergs Kantaten fra Efteraaret 1884 og Bent Kongebroder, der blev offentliggjort i „Historisk Maanedsskrift“ for November samme Aar.

Ludvig Schrøder har sagt, at det var den eneste Gang, han rigtig havde fornummet Jakob Knudsens

Hjertelag, da han kom med dette Digt til Maanedsskriftet og dybt bevæget læste det højt i Schrøders Stue.

Bent Kongebroder giver en levende Skildring af Kampen i Albani Kirke og især af Vendelboen Eyvind Bævres falske Snak, voldsomme Udaad og endnu voldsommere Død. Man mærker, at Emnet har været hjemligt for Digteren lige fra Barndommen, da de historiske Minder fra Aggersborg gav det Glans i hans Øjne. — Men det, som for Jakob Knudsen selv har været Hovedsagen, det er lagt ind i den foregaaende Aftens Samtale mellem Brødrene Knud og Bent, hvori Kongen faar sagt, hvad det er, som har forvandlet ham fra den djærve Viking, hvis Lyst var Kamp, til den fromme Fyrste, der ønsker at virke til Smaafolks Gavn.

Om en Kæmpe paa Skulder en Verden og bar;
 Et Bygkorn paa hans Sjæl vil ham bøje;
 Det var Grunden, at ogsaa jeg sank i Knæ:
 Storm foer over Sjælen, jeg stod uden Læ.
 Og jeg manglede Letsindets Lykke.
 Før var det min Livsang, naar Sværdene gol,
 Da svulmed mit Hjerte, da blev jeg varm,
 Og Sejren mig vinked, den lo som Guds Sol,
 Som førstefødt Søn paa sin Faders Arm, — —
 Da hærgede Sjæleufred min Barm,
 Og mit Liv laa i Dødens Skygge. —

Før havde jeg aldrig tænkt derved,
 At min Vikingefærd voldte andre Nød,
 At jeg voldte uskyldige Menneskers Død;
 Men nu pinte det mig, det styrred min Fred,
 Ja snart det blev mig en Gaade,
 At jeg ej havde regnet for Synd det før,
 — Min Sjæl den blev saa underlig skør, —
 Og saa trygled jeg Gud om Naade.
 Og jeg veed saa vist, at han mig tilgav,
 Den Rigdom skal følge mig i min Grav,
 Den skal mig i Døden baade.

Versefaldet er jo ikke godt; men det er kønt at møde den unge Digters egen Sjæl i disse Linjer, som saa tydelig viser, hvorledes Ufreden i hans Sjæl blev Drivkraften i hans Gudsforhold.

Halvtredje Aar senere skrev han første Gang en Nutidsfortælling: Møller og Bager Peder Mortensen, der udkom som en lille Bog paa Konrad Jørgensens Forlag i Kolding i Marts 1887, og nylig er bleven optrykt i 2. Samling af Jyder.

Som næsten altid senere havde han brugt levende Model til Hovedfiguren i denne Fortælling. — Der levede dengang en ældre Slagter i Vejen, som var ene om Handelen i Askov og derfor ikke gjorde meget for at behage sine Kunder. Han skar for Eksempel Kødet ud i saa smaa Brokker, at de unge Husmødre ikke kunde se, om det var noget af „Højrebet“ eller kun et „Rumpestykke“, han lod dem faa, og deres forsigtige Klager hjalp intet. Men saa kom der en køn ung Slagter til Egnen. Han kørte omkring med en hel halv Oksekrop i sin Vogn og skar altid det Stykke ud, som Husmoderen pegede paa. Derfor varede det ikke længe, før han var ved at tage Luven fra den gamle Slagter og tvang ham til at tage anderledes Hensyn til Kunderne end før.

Denne Konkurrence havde det moret Jakob Knudsen at være Vidne til, naar de to Slagtere kappedes om at bejle til Fru Sofies Gunst, og derover byggede han sin Fortælling. Men han lagde en helt anden Sjæl ind i Møller og Bager Peder Mortensen, end der var i Modellen, og han tegnede paa fri Haand et kønt Alvorsbillede af, hvorledes Manden under den bitre Modgang lærte at tale til Gud og fandt Fred deri trods alle jordiske Bekymringer. — Det var igen Forfatterens egne indre Oplevelser, som derved traadte frem i digterisk Forklædning.

I det hele kunde han i Fortællingens Form bedre og friere give sig selv end i Digte og Dramaer, hvis Stil voldte ham mange Knuder og aldrig helt vilde lykkes

for ham. — Men det gik Jakob Knudsen, som i sin Tid Steen Blicher: Han regnede kun det, der var paa Vers eller i dramatisk Form, for rigtig Digtekunst. Prosafortælling var altfor „nem“ og dagligdags til at kunne gælde for noget videre. Derfor varede det en halv Snes Aar, inden han igen optog denne Fremstillingsform, hvori han omsider vandt sine store Sejre som Digter.

Da Jakob Knudsen i 1886 første Gang havde været i England og gjort sine Studier over Cromwell, begyndte han paa at digte et historisk Skuespil, Cromwells Datter. Dette Arbejde optog ham meget, især det sidste Aar, han var i Askov, men han holdt det hemmeligt for mig af Frygt for, at jeg skulde forstyrre hans Forehavende ved utidig Kritik. Først skrev han hele Stykket paa Nutidsdansk, og siden omarbejdede han det i en gammeldags Stil, der nærmest havde sit Forbillede i Leonora Christinas Jammersminde.

I Mellerup optog han Arbejdet dermed igen. Han skrev i det hele fem Aar paa dette Stykke og udførte i den Tid fem forskellige fuldstændige Udkast dertil. Da han saaledes endelig havde faaet det i en Form, der nogenlunde tilfredsstillede ham selv, rejste han i Foraaret 1891 til København for at faa det offentlig frem. — I Plockross' Hjem læste han sit Stykke for en indbudt Kreds, der vistnok ikke modtog det med fuldt Bifald. Men derefter søgte han Holger Drachmann for at faa hans Dom og mulige anbefaling. — Drachmann blev stærkt grebet ved at høre Forfatteren læse sit Drama højt. Han mærkede vel derigennem, hvorledes han selv levede deri, hvorledes det var skrevet ud af hans Sjæl. Han gav det derfor en varm anbefaling hos Jacob Hegel, og efter at Knudsen endnu engang havde omarbejdet Stykket med Hensyn til de Bemærkninger, Drachmann og andre havde gjort, udkom Cromwells Datter noget før Jul 1891 paa det Gyldendalske Forlag med et Forord af Holger Drachmann, der begynder saaledes:

„Det er ikke længer blandt de danske Theologer, man maa søge Landets Digtere. Tidligere var en candidatus theologiæ fortrinsvis kaldsberettiget til Parnasset. Nu er det slaaet om. Man kunde fristes til, for Afvekslingens Skyld, at ønske: lad os atter faa en Præst, som er Digter. — Naar han da var aandelig udvokset, var en Mand.“

„Forfatteren til „Cromwells Datter“ er en Præst ovre fra Randerseggen. Jeg hørte ham selv oplæse sit Manuskript; jeg blev fængslet af Oplæsningen, af Forfatterens Personlighed og hans Arbejde, og nu da jeg gennemlæser de trykte Ark, føler jeg mig staaende overfor en mandig Evne, der ikke i en ledig Time „sysler“ med Literaturen, ikke udgiver en Prædikensamling, men skriver et Drama — ovenikøbet om Cromwells Datter.“

Og Drachmann slutter sit Forord saaledes: — „Det er let gjort at proklamere en ny Digter; men det er hensynsfuldere overfor Forfatteren at henvise Læserne til selv at gøre sig bekendt med Værket og dets Autor. Et kraftigt Greb ned i et til alle Tider og ikke mindst i vore Tider interessant Stof, — en ikke sædvanlig Evne til at tumle med mange Figurer, karakterisere dem gennem Tale og Handling i en virkelig dramatisk Stigning og gøre dem tilgængelige for os, — og dertil et velgørende Personlighedsindtryk af Forfatterens sunde Omdømme, Kundskaber og Sympathier, — det har for mig været det forfriskende Udbytte ved Læsningen af et Arbejde, der, uanset nogen teknisk Ubehjælpssomhed, en Bredde hist og her, netop paa Scenen maatte kunne give Skuespillerne de forønskede store Opgaver — i en Tid, som skiftevis og ikke meget konsekvent kalder paa det store og kæler for det smaa.“

Drachmanns Raad, at bringe Cromwells Datter frem paa Scenen, blev ikke fulgt af noget Theater, og det havde maaske heller ikke viist sig klogt at gøre det. — Der var i al Jakob Knudsens Digtning store dramatiske Anlæg, og særlig var der i Cromwells Datter adskilligt,

der mindede om Shakespeare; men Knudsen kunde ikke uden sagkyndig Hjælp bringe noget Værk i den Form, som Scenen kræver. Han blev derfor aldrig Dramatiker af Fag. Men det var jo en stor Støtte for den begyndende Forfatter, at vor berømteste Digter saaledes førte ham frem. Det hjalp hos Hegel, og det hjalp ham vel ogsaa til nogle flere Læsere, end hans lidt tunge Skuespil ellers havde faaet.

Han var da ogsaa meget taknemlig derfor, og dette viste han paa en Maade, som vel nu, efter begge Digtteres Død, tør røbes. — Han tilbød nemlig Drachmann at hjælpe ham med Oversættelsen af *Byrons Don Juan*, som var begyndt i 1880, men siden var gaaet sørgelig i Staa paa Halvvejen. Da Tilbudet blev modtaget, oversatte Jakob Knudsen, saa vidt jeg veed, det meste af 10. Sang, hele 11. Sang og hele 14. Sang af Byrons Værk, mens han overlod til Drachmann at gøre de Rettelser deri, som han ønskede. Jeg tror ikke, Drachmann gjorde ret mange Ændringer i Knudsens Oversættelse, og det kan maaske engang blive et interessant Arbejde for en Filolog at paavise Forskellen paa det danske Sprog i Drachmanns og Knudsens Dele af Værket.

Trods Drachmanns Forord og Bladenes velvillige Omtale blev „Cromwells Datter“ ikke nogen hel Sejr for Jakob Knudsen som Digter. Dertil var Stykkets Mangler for iøjnefaldende og dets Kærne for utilgængelig for det almindelige Publikum.

Mit eget Indtryk var ved første Læsning: Noget stort, som endnu laa i Morgentaager. Megen Kraft og Karakter, men endnu ingen varme, dagklare Farver. Jeg troede derfor ikke, at Dramaet vilde slaa igennem, men jeg spaaede Forfatteren, at naar han engang med andre Værker havde vundet sig en stor Læsekreds, vilde det blive en Aandrhed at erklære „Cromwells Datter“ for det i Virkeligheden betydeligste af hans Skrifter.

Det storladne i Knudsens Drama er den Fremstilling, han giver af Cromwells Sjæleliv. Det er hans Op-

fattelse, som han tildels kan støtte paa Carlyle, at Cromwell i sine sidste Leveaar kom tilbage til de fantastiske Forestillinger om Fuldkommenhed her i Verden, som han i sin Ungdom maatte slippe, fordi de var ved at sprænge hans Sjæl. Dengang havde han gennem haarde indre Kampe lært, at det eneste fuldkomne her i Verden er Freden med Gud i vort Hjerte. Men nu begyndte han atter, i større, kristelig Stil, at sværme for Virkeliggørelsen af de evige Idealer her paa Jorden. Han vilde, sammen med „de Hellige“, indføre et Statsstyre, hvori Guds Lov var eneraadende. Han flyttede Guds frygten ud i Verden igen og følte Guds Vælde som et Stormvejr, der mægtigt betog ham, mens den stille Fred blev glemt og borte derunder. Derfor var det, han opløste det verdslige, men lovlige Parlament, og indkaldte et nyt, der udelukkende skulde bestaa af Guds Venner. Men under alt dette blev hans overbebyrdede Sind værgeløst imod de gamle Anfægtelser og Skrupler, saa at han tilsidst følte det, som var der et brændende Helvede i hans Bryst, — især da hans kæreste Ven, Datteren Elisabeth, med al sin rene Sanddruhed stod hans vilde Planer imod. — Først ved hendes Død føler han, at det eneste, som kan gøre hans Hjerte glad igen, er den Guds Fred, som før fandtes i hans Indre, og med den genvundet gaar han selv snart efter Døden i Møde.

Men den gribende Skildring af disse Brydninger i den mægtige Mands Sjæl, som gennemglødes af Digterens egen Erfaring, er vistnok ikke tilgængelig for almindelige Læsere eller Tilskuere, der kun vil se det sære, det sindssyge hos denne Cromwell, men ikke den Kamp mellem Himmerige og Helvede i hans Hjerte, som giver Digterværket dets sande Storhed.

Det lader sig heller ikke nægte, at den gammeldags Stil, Knudsen havde givet Sproget, under Paavirkning af „Jammersmindet“, blev en Hindring for Tilegnelsen af det dybt personlige Indhold, som han havde lagt i sit Drama. — Jakob Knudsen var en Personlighed,

som kun i sit eget jævne Sprog kunde faa rigtig udtalt, hvad der laa ham paa Hjerte. Han lærte maaske bedre at indse dette efter Kunstforsøget i „Cromwells Datter“, og der er næppe nogen anden Digter, der mere trofast har holdt sig til sin egen Udtryksmaade, end han gjorde i sine følgende Skrifter.

„Cromwells Datter“ gjorde det endnu ikke klart, at det var gennem Poesien, han bedst kunde fremsætte sit aandelige Livsindhold, og denne Prøve gav ham derfor heller ikke nogen tryk Følelse af, at han var skabt til Digter.

Man skønner det blandt andet af, at han i de følgende Aar lod Digtingen hvile og satte hele sin aandelige Kraft ind paa Præstegerningen. — Den næste Bog, han udgav, var en Samling Christelige Foredrag, der udkom i Foraaret 1893, og som er en fyldigere Udarbejdelse af nogle af de opbyggelige Taler, han havde holdt i sin Menighed.

Heller ikke denne værdifulde Bog fik ret mange Læsere. Da han et Par Aar senere bragte Gyldendalske Boghandel en ny Samling Prækenener og Taler til Udgivelse, turde Forlaget ikke indlade sig derpaa.

Efter denne Skuffelse begyndte han igen at forsøge sig som skønliterær Forfatter. Han skrev i 1895 Skønheden og Dyret, der senere blev optaget i Jyder, og i 1896 En Forlovelse, som ligger til Grund for Lystspillet Kærlighed og Købmandskab, og ligeledes er optrykt i 2. Samling af Jyder.

Men det var først, da Knudsen havde mistet sin Stilling som Præst, at han for Alvor greb til Pennen for at skabe sig et Levebrød og samtidig blev saaledes stillet, at han kunde og maatte lægge al sin Personlighed ind i Forfatterskabet.

VII

FOREDRAGSHOLDER OG FORFATTER

RANDERS 1897—1901.

I April 1897 flyttede Jakob Knudsen med sin unge Hustru til Randers, hvor de havde lejet sig et Par Værelser med Køkken i Steen Blichers Gade Nr. 13. — Det var ikke Gadens Digternavn, der havde været afgørende ved deres Valg af Bolig. Men Steen Blichers Gade ligger i Nærheden af Banegaarden, og Knudsen vilde ofte faa Ærende dær, da han foreløbig maatte regne paa at kunne ernære sig som rejsende Foredragsholder.

Det blev en omflakkende Tilværelse, han kom til at føre i de følgende Aar, og det blev under tarvelige Kaar, han kom til at friste Tilværelsen paa sine idelige Farter. Han maatte køre paa tredje Klasse, hvor der er haarde Sæder og megen Træk om Vinteren. Der blev god Brug for en foret Pels, som han havde faaet af beundrende Venner i Askov, kort før han drog derfra. Men den kunde ikke bjerge ham for slemme Forkølelser og pinlig Gigt.

Og endda var Jernbaneturene ikke det ubehageligste ved hans Rejseri. Han maatte døje værre Ting, naar han i Vinterkulde færdedes milevidt paa aabne, ubekvemme Vogne og tit maatte tilbringe Nætterne i klamme Senge.

I de Kredse, hvor man er vant til at modtage folkelige Foredragsholdere som kære Gæster, bliver der ganske vist ogsaa sørget godt for dem i udvortes Henseende. Men Jakob Knudsen kom i Begyndelsen mest

i saadanne Foreninger, hvor man tog langt mindre Hensyn til „den ærede Foredragsholder“.

I mange gode grundtvigske Kredse var Lederne bange for at indbyde ham efter hans andet Giftermaal. Derfor maatte han ofte tage imod Indbydelser, som han ellers vilde have vraget. Han talte undertiden i Krostuer eller læste højt ved „Fester“, hvor Dansen gik bagefter, mens Taleren maatte skøtte sig selv. Paa Landet tog han til Takke med de afsides smaa Kredse, hvor Folk var ukendte med deres Værtspligter og derfor lod ham gaa for Lud og koldt Vand, dersom de ikke plagede ham med ligegyldig Snak i en snæver Stue.

I mange Egne regnedes det endnu dengang for en stor Besværlighed at huse en Foredragsholder. Derfor greb Foreningens Bestyrelse ikke sjælden til at licitere ham bort, til en eller anden Smaamand, der for et Par Kroner paatog sig at sørge for hans Bespising og Sengeleje.

Ud af egne bitre Erfaringer har Jakob Knudsen i flere Smaahistorier givet kostelige Beretninger om de Genvordigheder, der under saadanne Forhold kan times en rejsende Taler, — mest klassisk i Fortællingen Bortliciteret fra 1909, hvori han til Indledning ytrer sig saaledes om sit Rejseliv i Slutningen af Halvfemserne:

„Der hændte mig for godt en halv Snes Aar siden det mærkelige, at jeg pludselig kom til at staa uden alt Erhverv og al foreløbig Udsigt til Erhverv. — Noget borgerlig uhæderligt havde jeg ganske vist ikke begaaet, men jeg havde lagt mig ud med hele Kleresiet lige fra Sællands Biskop indtil den yngste Kapellan pro persona.“

„I min Nød sagde jeg til mig selv omtrent som Manden i Evangeliet: jeg formaar ikke at grave, jeg skammer mig ved at tigge; jeg veed, hvad jeg vil gøre: jeg vil give mig til at være omrejsende Foredragsholder og Oplæser.“

„Dette er nu i og for sig ikke en saa fortvivlet Levevej, naar man nemlig kan udvælge sig de Steder, der betaler godt; men det er just, hvad man — naar man har hele Kleresiet paa Nakken — ikke kan gøre. Præsterne er, som bekendt, jævnt fordelt over hele Landet, og naar de vil lægge sig ordentlig i Selen, da kan de udrette meget. I Almindelighed kan dette have sine gode Sider, — jeg er ingenlunde Præstehader, — men Virkningerne deraf for mig i hine Aaringer var rigtig nok meget uheldige. Jeg maatte lade mig nøje med de ringest betalende Kredse og saa med dem, hvor en eller anden af mine Venner havde Indflydelse paa Valget af Foredragsholdere. Af Venner havde jeg paa den Tid vistnok kun en Snes Stykker. Siden har jeg atter faaet mange flere. Men jeg skylder dog Sandheden at sige, at af denne Snes var de fem Præster. „Hele Kleresiet“ var saaledes et lidt overdrevent Udtryk.“

„Lav Betaling og gode Venner skulde altsaa gøre det. Nu traf det sig saa, at for mig var begge disse Betingelser tilstede i Vendsyssel. En Præst, en god Ven af mig, — regerede nogenlunde uindskrænket over syvogtyve Foredragsforeninger i Vendsyssel, og dertil var — og er — Vendsyssel det Land, der gennemgaaende betaler sine Foredragsholdere allerslettet. Vendelboerne vil overordentlig gerne høre Prædikener og Foredrag, men de har lige siden Knud den Helliges Dage ingen Ting villet betale for dem. Den nævnte kongelige Foredragsholder slog de jo ligefrem ihjel, fordi han forlangte for meget.“

„Endnu en Ting var der, som drog mig til Vendsyssel, nemlig at jeg elsker den Landsdel og de Folk fremfor alle andre. Og saaledes oplevede jeg da dær et nyt Livs-Foraar — en anden Ungdom, — det er ikke for meget sagt, — fremkaldt og foraarsaget dels af det dejlige Land, som jeg saae det paa mine Rejser i alt Slags Vejr, til enhver Aarstid, dels af det nye og usædvanlige i min hele Stilling, særlig vel den store Usikkerhed, — og af endnu eet — noget rent privat: mit unge,

lykkelige Giftermaal. — Det kan undertiden forekomme mig helt besynderligt, at jeg selv for blot ti Aar siden var saa ung, og nu er over halvtreds, plaget af al den Gigt, som jeg, foruden Mindet, har tilbage fra hine Rejser.“

Et andet naturtro Billede af sit Rejselivs Genvordigheder har han givet i en anden klassisk Fortælling, *Sejglivethed*, der begynder saaledes:

„Jeg gik igennem Ventesalen paa den lille jyske Landstation, med Kroppen og Hovedet fuldt af Jernbanekørsel: Jernbanerummel, Kupee-Varme, Lugt af hed, flov Spildedamp, Dirren af Lokomotivet, der endnu stod og gungrede ude ved Perronen. Jeg havde sovet daarligt om Natten og var noget ør i Hovedet. — Jeg gik igennem Gadedøren, der i sin Egenskab af selvlukkende Dør daskede klirrende i efter mig. I den kolde December-Taageregn holdt et lille Enspænderkøretøj derude paa Vejen foran Stationsbygningen. Kusken var den velkendte Husmand, der som lavestbydende havde faaet Stationskørselen for vedkommende Foredragsforening. — — Kusken gav mig Halvdelen af et noget hullet Hestedækket over Knæene, og saa kørte vi i vedholdende Skridtgang ud i den vedholdende Regn. —“

Dette trælsomme Rejseliv gav kun et ringe Udbytte i Penge. Jeg tvivler om, at han i det første Aar kunde regne med mere end 10 Kroners Indtægt for hvert Foredrag, naar Udgifterne var trukne fra. Der skulde mange Foredragsaftener og mange lange Rejser til for at skaffe det nødvendige til Husførelsen, skønt de levede yderst nøjsomt og klarede sig uden Tjenestefolk. Han maatte tilmed yde et aarligt Beløb til sin første Hustru, saa længe Børnene ikke var voksne.

Denne urolige Omflakken var saa meget besværligere, fordi Jakob Knudsen slet ikke var oplagt dertil. Det vilde have passet meget bedre til hans rolige, værdige Væsen at sidde hjemme i nogle anselige Stuer. Han fik med Aarene en ubekvæm Førlighed og tillagde

sig, som en Arv efter Faderen, adskillige smaa Vaner og Særheder, der slet ikke kunde passes ind i Rejselivet. — Naar han blot stillede saadanne Fordringer som at faa godt afdampede Lagner i Sengen og ordentlig Kost ved Maaltiderne, dannede der sig straks Sagn om, hvor vanskelig og fordringsfuld han var. Men i Virkeligheden var han rørende nøjsom. Han spiste meget, men han var aldrig kræsen. Den simpleste Bondekost behagede ham i Grunden bedst. Han har lavet mange smaa Lovsange over en god tyk Mellemmad med Kommenost og lille dansk Dram. Han sværmede for stegt Flæsk, Kaal og Kartoffler. Og det var først, da Gigten tog Overhaand, at han maatte indføre nogle Regler for sin Levemaade, der dog aldrig blev vanskelige at følge.

Hans tiltagende Førhed havde det gode ved sig, at han saa at sige kunde hvile i sig selv paa en Jernbanebænk eller haard Agestol ligesom de gamle svære Kreaturhandlere. Men paa andre Maader blev det ham til megen Ulejlighed, ikke mindst naar han kom i en Seng med en af de hæslig smalle Dyner, somme Folk har. Ogsaa i den Henseende priste han de gammeldags Bønder, hvis Senge var fyldt med store hjemmegjorte Dyner, der kunde „staa“ ved deres egen Fyld, mens man borede sig en Hule i dem.

Alle de Genvordigheder, han udstod, kunde han bagfter beskrive med rigt Lune. — En Foredragsholder oplever en Mængde forskellige Ting i Verden og bliver Vidne til mangfoldige morsomme og ejendommelige Træk af Folkelivet. Men de fleste er for sløve til at iagttage dem eller for slappe i Hjernebarken til at mindes dem. — Jakob Knudsen kunde baade se, huske og gengive sine Oplevelser paa en kostelig Maade. Mange af hans bedste Smaafortællinger er udsprungne af saadanne Iagttagelser paa Rundrejserne, og endnu flere mundtlige Beretninger har han givet sine gode Venner om sit poetiske Jagtbytte fra disse Overdrev.

Ludvig Feilberg opmuntrede tit os Højskolemænd

til at samle Bidrag til „Levelæren“ ved at optegne, hvad der mødte os paa vore Rejser. Men ingen var mere egnet til at følge denne Anvisning end Jakob Knudsen. Han havde samme videnskabelige Sans for Iagttagelsen og samme poetiske Evne til Genfremstillingen som Feilberg selv. Derfor forstod disse to Mænd saa godt hinanden, og derfor kom et af Knudsens bedste Foredrag til at handle om Feilbergs Tanker.

I saadanne Folkelivsstudier fandt han sin Trøst, naar han færdedes i Egne, hvor han ikke turde regne paa venlig Omgang eller aandelig Forstaaelse. Men en bedre Vederkvægelse var det dog for ham nu og da at komme til Mennesker, som vidste at vurdere hans Tale og gerne vilde gøre det saa hyggeligt for ham som muligt. — Han glemte aldrig sin Taknemlighed imod dem, der saaledes kom ham i Møde i hans Trængsels-tid, og han besøgte dem siden trofast Aar efter Aar, da det var blevet en Ære at have ham til Gæst.

Blandt de Oaser, han fandt under de trange Aars Ørkenvandring, var der ogsaa nogle Folkehøjskoler, hvor han gjorde flere Dages Ophold ad Gangen. Frederiksborg Højskole, som jeg havde oprettet, et Par Aar før Jakob Knudsen rejste fra Mellerup, blev selvfølgelig een af dem, og baade han og jeg var glade ved den Fornøjelse af vor Omgang, som disse hyppige og ret lange Besøg medførte.

Det var en Fest for os her paa Skolen, hver Gang Jakob Knudsen kom. — Han holdt udmærkede Foredrag for os, læste Komedier højt med herligt Lune, sang og samtalte til langt ud paa Natten. — Vort personlige Venskab fra de unge Dage fik en Oplivelse derved, som det nok kunde trænge til efter ti Aars Afkøling. Nu kom vi atter hinanden hjertelig nær som modne Mænd, og den Venskabsagt, vi saaledes fornyede, viste sig siden stærk nok til med Lethed at taale enhver Tørn, der udsprang af forskellige Meninger om vigtige Samfundsspørgsmaal.

Som et Minde om den ny Tilnærmelse staar en Ind-

skrift, som han har sat i en af sine første Fortællinger, som han forærede mig: Amico prope amisso et nunc recuperato —, d. e. „til Vennen, som jeg næsten havde mistet, men nu har vundet igen.“

Det har aldrig ligget for Jakob Knudsen at se romantisk paa de daglige Livsopgaver. Han gjorde sig heller ingen ophøjede Forestillinger om sit „Kald“ som rejsende Foredragsholder. Han gik snarere til den modsatte Yderlighed og tog det ganske ligefrem som et Levebrød, han var nødt til at klemme det mest mulige ud af.

Derfor fulgte han Indbydelser til Møder, hvor han ikke turde vente synderlig Ørenlyd for aandelig Tale, og holdt sine Foredrag temmelig uanfægtet under de stemningsløseste Omgivelser.

Thomas Bredsdorff har nylig i en Anmeldelse af Jyder fortalt nogle morsomme Erindringer fra hine Tider i Jakob Knudsens Liv, hvoraf jeg tillader mig at anføre følgende:

„Vi mindes maaske især den besværlige og dog, som han har sagt det, vidunderlige Tid, da han skulde leve af at rejse. Da sad han hele Efteraaret igennem paa en Tredje-Klasses Bænk med Hænderne paa Knæene og rumlede og rumlede — ud et eller andet afsides Sted, hvor han vidste, at selv de tarveligste Bekvæmeligheder manglede.“

„Saaledes fortalte han mig, at han just havde faaet et Brev, der omtrent lød saaledes: „Da jeg haver en Stue med en Kagelovn, og De kan holde Foredrag, og De kan selv tage Indtré.“ — Saa ussel havde han det, at han sagde ja til den Slags Indbydelser. — Det viste sig at være et Sted ude paa den vide Mark. — „Hvordan gik det dig saa?“ spurgte jeg. — Ja, det viste sig at være en elendig Stue, hvis lille, rustne Kakkelovn var fyret gloende, saa Heden var uudholdelig. — Jakob Knudsen smed ved saadanne Lejligheder Frakken og talte i Skjortærmer. — Indtréen udgjorde 5 Kr. 75 Øre.

— Midt under Foredraget gik Døren op, og en Kone viste sig. „Niels, Niels!“ raabte hun, „nu ska' hun bas-sel', som du har lovet at hent' Jor'mo'ren til!“ — Og saa rejste Niels sig langsomt og hev op i Bukserne, — og der viste sig nu i længere Tid en saa almindelig Interesse for den forestaaende Begivenhed, at Taleren maatte vente, til Bevægelsen endelig lagde sig. — „Hvad talte du om?“ spurgte jeg. — „Ja, det var et kristeligt Foredrag,“ svarede Jakob Knudsen, mens hans Ansigt fik dette ligesom i en uafvendelig Skæbne hengivne Udtryk, der virkede saa ubeskrivelig komisk.“ —

Det var ellers almindeligt paa saadanne „Pladser“, at man foretrak „en humoristisk Oplæsning“ for „et reliøst Foredrag“, og Jakob Knudsen havde derfor sat Prisen paa Oplæsning fem Kroner højere end paa et Foredrag. — Han valgte gerne lette, livlige Stykker, som kunde falde i Publikums Smag. — Men hvor nøjsom han saa ellers var, baade med Hensyn til Honorarets Størrelse og Tilhørernes Art, saa gav han aldrig noget Afslag med Hensyn til Indholdet af de Foredrag, han holdt. Han tudede aldrig med de Ulve, han var iblandt, naar Talen blev om aandelige Spørgsmaal, men kastede hellere Perler for Svin, idet han uforstyrret fremsatte sine vægtige og alvorlige Livstanker midt i den mest verdslige Forsamling.

Naar han saaledes kunde forene et udvortes „Rakkerliv“ med en urokkelig indvortes Værdighed, saa kom det af, at han fra Ungdommen af var vant til at sætte et meget skarpt Skel mellem det praktiske Liv i Verden og det indre Liv i Personligheden. Mens andre tit blander det personlige og det forretningsmæssige sammen, giver en Del af deres Følelsesliv til bedste, overalt hvor de færdes, og til Gengæld tager en Del indre Skade ved at tumle i Verden, — kunde han med sin grundkritiske Natur altid holde Linjen ren.

[Han var ikke bange for at smigre for dem, han skulde tjene sit Brød iblandt, eller bukke lovlig dybt

for dem, der kunde gavne ham med deres Anbefaling. Men lige fuldt var han altid rank paa sit eget Omraade, og selv en dristig „Forretningsløgn“ bragte ham aldrig til at tabe Skelneevnen mellem Løgn og Sandhed i sit „private“ Liv.]*

Det eneste Slid paa det personlige, som jeg i de Aar iagttog hos ham, var en vis Tilbøjelighed til at fylde Tiden med værdiløse Fornøjelser som Kortspil og lignende, fordi han, selv naar han kom i Vennevold, kunde være lovlig træt og afrakket til at leve op paa en mere inderlig Maade. Men naar han kun en Stund havde hygget sig under hjemlige Forhold, var denne lille Lugt fra Gæstgivergaardene snart blæst bort.

Det bedste Middel til at holde ham frisk og glad under den besværlige Kamp for Tilværelsen var det lille Hjem i Steen Blichers Gade, som Kampen gjaldt. Her havde han en Livskreds, hvor han heltud kunde være sig selv, og hvem der saae ham indenfor det Hjems Døre, kunde aldrig være med til at fordømme den kærlige Pagt mellem ham og hans unge Hustru. Dertil lyste det en for klart i Møde, at her var et Ægte-skab, Gud havde signet, selv om det ikke var indgaaet efter de almindelige Regler. De smaa artige Pigebørn, der voksede op i dette Hjem, var yndige Kendsgerninger, som gjorde Ende paa alle theoretiske Tvivl i saa Henseende.

Det hjalp ham ogsaa godt, da det i Løbet af et Par Aar kom saa vidt, at han kunde vælge og vrage imellem de mange Indbydelser, han fik, og fortrinsvis lægge sine Foredragsrejser til saadanne Egne, hvor han havde personlige Venner, og hvor den Forsamling, han talte til, virkelig var værdig til at høre hans alvorlige Ord eller glæde sig over Komædiedigternes Vid i hans Fortolkning.

Derimod slap han ikke for de slemme Følger, som de lange Vinterrejser havde for hans legemlige Tilstand. — Af Naturen havde han en kraftig Krop, udmærkede Tænder, der holdt sig friske til hans Død, en

god Fordøjelse, gode Lunger og muskuløse Lemmer. — Men hans Hals blev slemt angreben af den megen Tale og Læsning i kolde Forsamlingsrum med daarlig Luft. I Maanedsviis hindrede en haard Bronchitis ham i at bruge sin smukke Sangerrøst, og de Anlæg, han havde for urinsur Diathese, gav sig Udslag i allehaande pinlige Nyresmerter og Gigttilfælde, som i de senere Aar næsten altid plagede ham.

Han kom derved paa en ny Maade i Lidelsernes Skole, og med sine filosofiske Anlæg grubliserede han ikke saa lidt over de legemlige Smarter, han maatte døje.

Det er vaagne Nætters Erfaring, som han lægger i Munden paa Geheimeraadene i Afklaring, naar han taler saaledes om sin Gigt: „Det er denne endeløse Pine, rytmiseret af Blodets Pulsslag, der virker saa dræbende paa Fornuften. Fornuften søger uafsladelig at bringe Orden, Form, Begrænsning deri: den tænker sig f. Eks. en Stigen af Smerten med tilsvarende Dalen og saa Afslutning, — eller en enkelt Stigning med Katastrofe og saa brat Afslutning, — eller mere kombineerede Helheder, som fuldføres i deres respektive Enheder og saa er til Ende. Men Pinen bliver ganske frækt og ugenert ved med sit, uden i mindste Maade at ænse Fornuftens Korthuse af Systemer og Begrænsninger, — og naar der saa er gaaet en lille Tid, saa maa Fornuften, paa Trods af sig selv, fordi det er dens forbandede Natur, — til atter at anbringe sine Opstillinger længere henne paa Smertens Vej, skønt den veed, at Pinen ikke regner dem det allermindste.“

Disse fortvivlede „Rytmiseringer“ over de vedholdende, ensformige Gigtsmerter var dog til Lykke ikke de eneste Fantasier, som Rejseriet avlede i Jakob Knudsens Hjerne. — Var det ham tit surt nok at færdes mellem sine Medmennesker, saa fandt han Lindring paa de ensomme Vandringer, som han næsten daglig havde Lejlighed til at gøre i vort Lands forskellige Egne til alle Aarets Tider.

Jeg har ingen kendt, der saa skarpt iagttog og inderligt nød alle Sider af Naturen. — Havet, Skoven, Marken og Heden, det aabne Land og Bakkedragene, Taa-gen og den klare Luft, Himlens Skyer, Søer og Vandløb, Fuglene og Plantevæksten — alt havde han Øje for. Han kunde skildre en Solsorts Flugt og Smutten under Buskene med en Naturhistorikers Nøjagtighed. Han kunde tale sagkyndigt med en Landskabsmaler om Belysninger paa en kruset Mølledam. Han saae endnu som ældre Mand med de samme friske Øjne, som da han var Barn, og han havde en Rigdom af morsomme Udtryk og slaaende Billeder, hvormed han kunde levendegøre sine Iagttagelser for andre.

Men med al sin friske Natursans blev han dog aldrig nogen ren Naturalist. Han kunde ikke stemmes af Indtryk fra Skov og Mark, uden at Sjælestemninger spillede ind deri og gav deres Livspræg til alt, hvad han saae omkring sig. Han troede overhovedet ikke paa, at Naturen havde selvstændige, iboende Stemninger at meddele Mennesker. Den kunde kun danne Underlag for de Stemninger, vi selv bærer ud til den. For saa vidt var hans Forhold til hele Tilværelsen, poetisk talt, altid rent menneskeligt.

Omvendt havde han Anlæg for at opfatte Menneskene fra Natursiden. Sammen med Landskabet saae han den Befolkning, som boede i det, og det var egentlig Stemningen ved Befolkningen, som for ham ogsaa gav Stemning over Landskabet. Det kunde dog ogsaa hænde, at det var et enkelt Menneske, der satte Præg paa den Egn, hvori det boede.

I en Artikel i Bladet *København* for December 1911 udtalte han sig saaledes derom: „Jeg har den Mening, at et Landskabs Stemning, dets Skønhed, dets Sjæl, ikke kommer direkte fra Landskabet til mig, Beskueren, men kommer til mig gennem andre Mennesker, som atter har modtaget deres Stemning paa samme indirekte Maade. — — Direkte kan man, efter

min Mening, lige saa lidt nyde et Landskab, som vi kan æde Støv. —“

„Jeg holder absolut paa, at et Barn, der aldrig har kendt Mennesker med Sans for Naturens Skønhed, faar heller aldrig Sans derfor selv. Og som vor Sans for Naturen er af personlig, sjælelig Oprindelse, saaledes bliver vort Indtryk af en Egn ogsaa afhængig af Personer; de kan forherlige eller forringe dens Stemning for os.“

„Det kan være bestemte, enkelte Personer, paa hvem Egnens Stemning beror; ofte er det jo simpelthen dens Befolkning, der giver den Sjæl for os. — Skagen f. Eks. er baade forherliget og spoleret for mig af Holger Drachmann. — Men ellers er det selve Befolkningen, der giver Vendsyssel Sjæl for mig. Sprogets forundrede Klang lyder jo endnu stadigere over Landet end Vestenvindens Susen. Der er noget baade bly og kækt, noget forundret, — noget som et Pige-Smil, trods Egnens Barskhed, — der altid lyser over Vendsyssel. —“

„Ogsaa Hanherredernes Sjæl er for mig deres Befolkning. Men da mit Barndomshjem var der, er Stemningen blandet med saa meget privat-personligt tillige, saa den er for rig til blot at kunne antydes med et enkelt Ord.“

„Et mærkeligt Eksempel paa, i hvilken Grad Landskabs-Stemning kommer fra det personlige, har jeg oplevet paa Koldingegnen. — Jeg gik i lang Tid som ungt Menneske i den Formening, at i Lejrskov Sogn og deromkring saae jeg vistnok Tingene saadan, som de virkelig var. I andre Egne af Landet var jeg mig bevidst, at der hvilede Stemnings-Taage af personlig Oprindelse over Landskabet, naar jeg saae derpaa. I Lejrskov derimod var alting saa reelt og uforanderligt, saa alvorligt og — i Solskin — saa fint sandfærdigt. Og saadan mente jeg nu, at de veritable Landeveje og Popler og levende Hegn og Gaarde og Huse — objektivt — saae ud. [Men] da min Fader døde, var det for mig,

som om der blev draget et Slør eller et Flor bort, der hidtil havde hvilet over Egnen, og det var dette Slør, der havde virket paa mig saa reelt og uforanderligt, saa alvorligt og fint sandfærdigt. Det var hans Sjæl, der for mig havde været dette Landskabs Stemning, og nu var den gaaet bort.“

Jakob Knudsen slutter sin Artikel med nogle kønne Ord om Sønderjylland, hvis Landskabsstemning simpelthen er Danskhed. — Dette beror ikke paa Landskabets fysiske Beskaffenhed, der jo er ens Nord og Syd for Kongeaaen. Det har heller intet at gøre med det politiske. „Det er en Stemning, der udelukkende kommer fra det sjælelige, det menneskelige, fra, at der har boet Danske i dette Landskab, saa længe man overhovedet kan fastslaa Befolkningens Nationalitet. Den bunder i det gamle: Vi er danske og vil vedblive at være danske.“

Den sidste Bemærkning viser, hvorledes Historien, som Knudsen var barnligt fortrolig med fra Hjemmet, er den Magt, der for ham vævede det bedste Flor over mange Egne af Fædrelandet. — Men ogsaa ny personlige Forhold kunde faa Indflydelse paa hans Landskabsstemning. Jeg tror for Eksempel, at det selv i Vendsyssel, hvor han ellers mente, at hele Befolkningen gav Landskabet Sjæl for ham, lige saa meget var hans Venskab med enkelte Vendelboer, der gjorde ham forelsket i Landet.

Han talte ofte om, at hans Hjerte var særlig knyttet til Vendsyssel, fordi han dær havde fundet aabne Døre, da saa mange andre lukkede sig for ham. Hans Foredragsrejser deroppe blev ikke blot et surt Slid, men en festlig Færd til kærlige Venner.

Især var det ham altid en Glæde at gæste Vraa Højskole. I Fru Kirstine Terkelsen fandt han Vendelboernes Folkenatur hjertelig udtrykt, og i hendes Døtres Sang tonede al Landets friske og bly Stemning ham i Møde. — Hvor kær han havde disse Mennesker, skønnes blandt andet af det dejlige lille Digt, han

skrev, da den unge Herdis døde kort efter sin Moder (i April 1913). — I Husets Svingersøn, Valgmenighedspræst Jens Bertelsen, fandt han en trofast Ven, hvem han tit følte Trang til at tale med, naar hans Sind var uroligt.

I det hele spillede det grundtvigske Vennelag, som findes spredt over Landet, en større Rolle for Jakob Knudsen, end man kan slutte af hans offentlige Udtalelser. Han kunde kritisere det strengt, stundom næsten ubarmhjertigt, i sine Bøger og Taler, men hans Hjerte havde dog hjemme i den Kreds, og fra Barndommen til sin Død fandt han alle sine virkelige Venner dær.

Det er for folkelige Foredragsholdere Festglæden ved deres Rejseri at færdes i dette Vennelag, og det var for Jakob Knudsen, hvis hjemlige Omgangskreds var meget lille, ligefrem en Livsfornödenhed at holde Forbindelsen med aandelige Meningsfæller vedlige ved personlige Besøg rundt omkring i Landet. Derfor blev han ved at gøre sine aarlige Foredragsrejser, selv efter at det ikke længer var strengt nødvendigt for Udkommets Skyld, og skønt disse Rejser voldte ham mange Besværigheder.

Ved Siden af den sjælelige Vederkvælgelse, det var ham at mødes med gode Venner, havde han et andet, aandeligt Udbytte af sine Rejser, som nok var Møjen værd. Han kunde samle Stof og gøre Forstudier til den Digtning, som netop i de Aar blev hans Hovedopgave.

Hvor han færdedes som Gæst hos Bønder, Skolelærere, Præster osv., gjorde han utallige Iagttagelser om sine Værtsfolks Liv og Tankegang, og hver Gang han gik sig en Spaseretur, inddrog han nye Billeder af den danske Natur i sin Kunstnersjæl. — Disse Indtryk var som Malerens Skitser efter levende Model og under aaben Himmel, der siden lod sig anvende i større Sammenhæng til et komponeret Billede.

Mange af sine Rejseoplevelser har Knudsen gengivet i saadanne smaa Skitser, spredte i forskellige Blade og

Tidsskrifter. En Del af dem har han siden samlet i de to Bind *Jyde*r, og der er vel ikke saa faa Læsere, der finder, at disse Smaafortællinger er Perlerne i den Bogskat, vi skylder ham.

Selv om dette er en Overdrivelse, maa det i al Fald indrømmes, at de har tilført hans Digtning mange værdifulde Træk. — Flere af dem er desuden bleven modtagne med særlig Tak af andre rejsende Foredragsholdere, fordi de ved deres drastiske Skildringer af Knudsens Rejseeventyr har bidraget til at rydde meget af det til Side, der før har været ubehagelige Forhugninger paa det levende Ords Vej omkring i Landet.

Igennem disse Studier efter Naturen rustede han sig til Digter i større Stil, og dette maa forsonde hans Venner med Tanken om det haarde Slid, han havde i hine trange Aar. Hans besværlige Rejser hemmede ingenlunde hans digteriske Udvikling, men tilskyndede ham tværtimod til at komme ind paa en frugtbar Forfatterbane. Hans Kamp for Brødet maatte drive ham dertil, og den Maade, han tjente sit Brød, gav ham mange poetiske Indtryk i Tilgift. — Paa de lange Rejser kunde han forberede sine literære Arbejder og samle Stof til de Bøger, han siden i nogle fredelige Maaneder i Hjemmet kunde udarbejde i alle Enkeltheder.

Efter faa Aars Forløb fik han sin Virksomhed ordnet som en meget tilfredsstillende Vekseldrift: Om Efteraaret og Vinteren drog han omkring som Foredragsholder, om Sommeren sad han hjemme som Skribent. Mens hans vanlige Tilhørere havde travlt i Marken med Sæd og Høst, var han optaget af at klare sine Stemninger og Livsindtryk ved at skrive en Bog derom.

Man har undret sig over, at han kunde „digte“ saa regelmæssigt, at der hvert Efteraar udkom en ny Roman paa 20 Ark fra hans Haand. Man har ikke kunnet forstaa, hvorledes en saadan Arbejdsmaade lod sig forlige med den fri Inspiration, som man altid maa tillægge en virkelig Digter.

Men Jakob Knudsen har selv svaret meget fornuftigt

derpaa i Et Par Bemærkninger, som han skrev i „Bogvennen“ for Oktober 1911.

„Flere af mine Kritikere“ — siger han — „har taget mig det ilde op, at jeg arbejder regelmæssig nogle Timer hver Dag paa min Bog. De vil have, at dette skal være en Fornægtelse af Inspirationens Betydning. Men jeg mener, at Kunst er det samme som kunstig fastholdt Stemning. Kan man ikke hæve sig over den tilfældige Stemning, hvori man netop i Produktions-Øjeblikket befinder sig, da bliver Arbejdet uden Stil, eller det faar saa mange Stilarter, som man kan have Sind over en Tærskel (det skal jo efter Mundheldet være syv). — Min Inspirations Kilde ligger gerne Aar tilbage i Tiden, er en eller anden Person eller Oplevelse; og om jeg kan komme i levende Forbindelse med den (og derved digte), har intet med min øjeblikkelige, nutidige Stemning at gøre. —“

Jeg tror, man kunde udvide dette Indblik i hans digteriske Husholdning ved at lægge Mærke til, hvor megen Lejlighed han havde i sit rejsende Halvaar til at samle Indtryk og Stemninger, der kunde føres til Bogs i hans skrivende Halvaar. — Man maa jo vel erindre, at hvor „træls“ det end kan være at „rakke rundt“ som Foredragsholder, saa er det paa den anden Side et Liv, der frembyder mange ledige Stunder, og en Mand som Jakob Knudsen lod dem ikke tabe sig i tomt Dagdriveri. Han saae, drømte og tænkte saa meget, at det gav en rigelig Høst til Brug for den næste Sommers Digtning.

Saaledes lykkedes det ham gennem Modgangen at bane sig Vej til en ny Virksomhed, der ikke blot fyldte hans halve Tid og skaffede ham Halvdelen af hans daglige Brød, men efterhaanden hævede sig til et helstøbt aandeligt Virke, som gjorde hans Navn berømt i Norden.

*

Allerede i sit første Rejseaar lykkedes det Knudsen at faa en Fortælling udgivet, som han kaldte *E t G j e n s y n*.

Den danner en naturlig Indledning til Rækken af hans senere Fortællinger og Romaner, fordi den fører Læserne ind i de to Grundstemninger, som raader i al Knudsens senere Digtning: Barndomsmindernes og Samvittighedskvalernes vidt forskellige og dog saa inderligt forbundne Livsomraader.

Det var ved at gaa tilbage til sin egen Barndom og ved at dvæle ved sine egne indre Kampe i Ungdommen, at han fandt de to Hovedkilder, hvorfra al hans Digtning har sit Udspring. Paa disse to Omraader fører han os stadig hen. Der er for saa vidt, for en overfladisk Betragtning, noget ensformigt, gentagende ved hele hans Produktion. Men Vældene er saa dybe, at de i Virkeligheden stadig skaber ny Poesi uden nogen sinde at udtømmes.

E t G j e n s y n er Fortællingen om, hvad en Mand oplever ved efter mange Aars Forløb at „gense“ sin Fødeegn og leve dær. Egnen er tydeligt nok Jakob Knudsens egen Hjemstavn i Hanherred. Men Manden er stillet saa langt fra Forfatteren som muligt. Der er en juridisk Kandidat, hvis Arbejde og Livsinteresser er vidt forskellige fra Jakob Knudsens. Hans Oplevelser giver saa at sige kun en negativ Plade af de Indtryk, Knudsen selv havde faaet ved i en moden Alder at gense Aggersborg Præstegaard og Herredsfogedboligen paa Skærpinggaard.

Kandidats Lunds Gensyn af Barndomsegnen, hvor han har faaet Plads som Herredsfuldmægtig, er dog kun en Ramme om Bogens Kærne, som dannes af Fortællingen om den anden Fuldmægtig paa det samme Herredskontor, Christian Hammer, der har taget Livet af sig, før Lund kommer til Stedet. — Der er noget Kierkegaardsk ved denne Indkapsling, især naar man betænker, at den Kamp med Skrupler, som Hammer ligger under for, giver et Genbillede af Forfatterens

egne Samvittighedslidelser. Personen er sat paa dobbelt Afstand, og det Emne, der volder hans Sjælenød, er hentet fra et fremmed Omraade. Men Sjælen i det hele er Jakob Knudsens egen urolige Samvittighed.

Den lille Bog er et stemningsfuldt Anslag af Grundtonerne i Digterens Indre og vil kunne læses som en Ouverture til hans senere Værker. Men som et første Forsøg i sin Art af en næsten ukendt Forfatter havde den ikke megen Udsigt til at komme frem og blive læst.

Det gjaldt om at skaffe den en god Fortæller, og en saadan haabede Knudsen at finde i den unge Dr. Vilhelm Andersen, hvis Bog om Poul M. Møller netop dengang havde gjort almindelig Lykke. Han opsøgte derfor denne Mand og bad om Lov til at læse sit Manuskript for ham og hans Hustru.

Professor Vilhelm Andersen har sagt mig, at denne Oplæsning gjorde et ikke ringe Indtryk paa ham. Han havde forundret sig over Jakob Knudsens landlige Skikkelse, da han traadte ind ad Døren, og havde et Øjeblik tænkt paa Anders Tikøb derved, men da Knudsen tog fat paa Læsningen, mærkede han straks, at han havde en anden Mand for sig. Han læste med Vægt og Følelse uden alle Kunster, og der var Steder i Fortællingen, som greb Tilhørerne stærkt. Især blev de betagne af det, som Christian Hammer fortæller om sin Fader, og det er troligt, at Jakob Knudsen har læst det Sted med særlig Bevægelse, fordi det er hans egen Fader, som har dannet Forbillede for Skildringen, ligesom Omgivelserne minder om Lejrskov Præstegaard og dens to Haver.

„Min Fader,“ skriver Christian Hammer til Sagfører Westergaard, „— var en meget streng og barsk Mand. — Men des forunderligere var det at komme ud til ham i Haven, naar han gik sin Morgentur; for da lignede han slet ikke jordiske Fædre, saaledes som jeg forestillede mig dem. Da var han nemlig saa mild som et Barn og saa — viis og naadig, maa jeg vist kalde det, saa jeg kun kan tænke mig, at Gud kan være

mere viis og naadig. — Jeg skal sige Dem: han gik ogsaa og holdt Bøn derude i Haven; jeg har aldrig hørt ham bede; men derfor er jeg lige sikker derpaa; og han har da ogsaa selv engang saa godt som sagt mig det. — Og naar nu iblandt os Søskende, imens vi var Børn, der var een, som havde noget paa Samvittigheden, der trykkede ham, og han var ulykkelig, — og vi Søskende har allesammen, som Børn, været nogle Særlinge med disse Ængstelser og Selvbefredelser, som De jo da kun altfor godt veed, jeg er endnu, — saa kunde der vel gaa lang Tid, inden vedkommende kunde faa sig dertil: men tilsidst vovede han sig dog altid derud til Fader, hvor han vandrede om Morgenens i Hasselgangen, og naar man da havde faaet talt ud til ham og havde faaet sit Hjerte lettet, da var det, som vi gik i Himmerige eller i Paradisets Have. — Aa ja, kære Westergaard, jeg har som halvvoksen Dreng, naar jeg var ulykkelig og gudsforladt, og gik og ventede paa, at jeg skulde faa Mod til at gaa til Fader dermed, — da har jeg undertiden om Aftenen gaaet ud i Hasselgangen og set paa Sporene af hans Sko, der kendtes saa tydeligt fra om Morgenens, fordi han altid lod den Gang holde pænt ren og ryddelig for Blade, — og saa har jeg — ja, jeg veed ikke, hvad jeg har syntes —: at det var Sporene af Gud, som havde vandret i Paradisets Gange. —“

I dette Stykke mente Vilhelm Andersen at møde den inderste Sjæl i Knudsens Digtning, og det har jo siden bekræftet sig, at det i al Fald rører ved et af Brændpunkterne i hans Liv og Kunst.

Efter Oplæsningen gav Vilhelm Andersen Bogen en god anbefaling hos Ernst Bojesen, som dengang ledede „Det nordiske Forlag“, og dermed var det ny Forfatterskabs praktiske Start lagt i de bedste Hænder.

Ernst Bojesen, hvem det var en Æressag at hjælpe den gode Literatur frem, og som havde en udmærket Næse for saadanne Sager, fik straks det Indtryk, at denne Forfatter snart vilde slaa igennem, og tog sig

med megen Velvilje af hans Manuskript. — Det varede ikke længe, inden denne Velvilje lønnede sig, og fra den Tid bestod der altid det behageligste Forhold mellem Forfatter og Forlægger, først paa „Det nordiske Forlag“ og siden paa det Gyldendalske, hvorhen Jakob Knudsen naturligvis fulgte med Ernst Bojesen.

Saaledes foregik Knudsens „anden Debut“ i Literaturen, og det bør nævnes i hans Historie, at Ernst Bojesen stod ham virksomt bi derved. Men selvfølgelig var det kun med Hensyn til den ydre Side af hans Forfattervirksomhed, han trængte til og fik saadan Hjælp. — I Henseende til Indholdet af sine Bøger var han ikke egnet til at tage imod andres Raad, — ud over enkelte Vink og Tilskyndelser, som han kun fulgte, naar de faldt i Traad med hans egen Tankegang.

Skønt *Et Gjensyn*, der udkom i Marts 1898, ikke blev udsolgt, fik den lille Bog dog en Modtagelse, der gav Forfatteren — og Forlæggeren — godt Mod til at fortsætte. Og med *Den gamle Præst*, der udkom i Efteraaret 1899, vandt Jakob Knudsen endelig sin afgørende Sejer som dansk Digter.

„*Et Gjensyn*“ er vistnok anlagt inden Afrejsen fra Mellerup. Den indeholder i al Fald ingen Mindelser om det skæbnesvangre Brud i Vinteren 1896—97. — Derimod er „*Den gamle Præst*“ øjensynlig digtet under Paavirkning deraf. Grundtanken deri drejer sig om et Misforhold mellem personlig og borgerlig Moral, der minder om Jakob Knudsens egen Stilling ved hans andet Ægteskab, og Forholdene i den Frimenighedskreds, han skildrer med saa hvas en Pen, fører uvilkaarlig Læserens Tanker hen til de Omgivelser, hvoraf Forfatteren saa nylig var rykket op.

Den Agitation og Folkesnak, der kom frem inden for Valgmenighedskredsen i Mellerup, da Spørgsmaalet rejstes, om Knudsen skulde blive eller ej, genlyder kendeligt i mange af Scenerne i „*Den gamle Præst*“. Forskellen mellem de nymodens Grundtvigianere og de gammeldags Folk i Østerbyen har ogsaa Tilknyt-

ning til de folkelige Delinger i Mellerupkredsen. — Der er Skildringer og Sætninger, der virker som Piske­slag imod dem, der har sat Røret i Gang for at drive Knudsen bort.

Men Hovedsagen i denne mærkelige Fortælling er det store Spørgsmaal om et Menneskes personlige For­hold til Moralen. Det var rejst i Digteren selv i Anled­ning af hans Brud med de almindelige Vedtægter, da han vovede at følge sit Hjertes Drift paa Trods af den gængse Sædelære.

I „Den gamle Præst“ fremstiller Jakob Knudsen Sa­gen saaledes: Den almindelige Moral kan ikke være af­gørende for alle Livets Tilfælde. Der gives personlige Forviklinger, som kun kan løses i Kraft af Samvittig­hedens Bud, selv om det gaar paa Tværs af de Love, som brave Folk ellers følger. — Ved at trodse Sæd og Skik undgaar man ikke at lide Samfundets Straf, hvad enten denne ligefrem dikteres af Domstolene eller — maaske mere haardt — rammer sin Mand gennem den offentlige Mening. Men den Enkeltes højere Ret til at handle efter sin indre Drift er dermed ikke domfældt. — Selv et øjensynligt Brud paa de moralske Grundsæt­ninger, som retskafne Folk i Almindelighed agter hel­lige, f. Eks. en stærk, bevidst Løgn, kan maaske blive nødvendig for Livets Skyld. — Og skulde man end paa denne vovelige Gang imod den almindelige Bevidsthed om god Sædelighed sætte Livet til, — saa kan ogsaa dette blive det rette, naar man kun gør hvert Skridt med Guds Fred i sit Hjerte.

Her er Individualismen drevet til det yderste, saa­ledes som den kunde udvikle sig hos en stærk ethisk Personlighed, der var bleven stillet ene paa eget An­svaret i Modsætning til den nedarvede Samfundslære. Og det er ejendommeligt at se, hvorledes den Uro i Samvittigheden, der før og senere gjorde sig gældende i Jakob Knudsens Liv og Kunst, her er bleven aldeles tilbagetrængt af Spørgsmaalet om de uadvendte Van­skeligheder for den, der kommer paa Kant med den

offentlige Moral. Her er ikke Tale om Strid mellem Guds Røst og Samvittighedens. De synes sammensmeltede til een, som taler tydeligt imod de almindelige Samfundsregler. Spørgsmaalets Brod er vendt imod Verden; men — den indre Strid er i Virkeligheden ikke overvundet.

Jakob Knudsen havde i den Tid, da han begyndte at tænke paa dette Digterværk, gjort et Besøg hos „en gammel Præst“, som han satte saare højt, nemlig Otto Møller i Gylling. Hvad de to talte om under fire Øjne, har nok i visse Maader mindet om den fortrolige Samtale mellem Grev Trolle og Pastor Castbierg. Men det bør udtrykkelig nævnes, at „Den gamle Præst“ ikke er noget Genbillede af Otto Møller, ligesom denne meget vilde have frabedt sig at skulle have Ansvar for de „forvovne“ Ord, der lægges Pastor Castbierg i Munden, — særlig hvor han billiger Grevens Selvmord og giver ham sin Velsignelse dertil.

Her, som allevegne, hvor Jakob Knudsen i det udvortes har brugt levende Model, staar Personernes Tale og Færd aldeles paa Forfatterens Regning. Det er ikke Otto Møller, men Jakob Knudsen selv, der taler gennem den gamle Præst, ligesom det er fra sit eget Liv, han har hentet Talens Glød.

Naar der er sagt, at Moses gav Tilladelse til Skilsmisse for Hjerternes Haardheds Skyld, saa kan det vel ogsaa siges, at Jakob Knudsen i denne Sag havde hærdet sit Hjerte imod de Samvittighedspile, der ellers saa tit ramte ham paa de ømme Steder. Men saa maa der føjes til, at denne Hærdning for en stor Del var fremkaldt af den kolde Verden, som hjerteløst havde dømt hans Færd uden at føle med ham.

Herved var der fremkommet en Hjertesten, som foreløbig ikke lod sig smelte, men som bestandig vakte ny Overvejelse, der atter avlede en Række digteriske Billeder af andre Sjæle under lignende Tryk.

„Den gamle Præst“ giver ingen sand Løsning paa den dybe Konflikt, som Fortællingen rummer. Men

den fremsætter Konflikten selv med en Vælde, der ry-stede mange og aabnede deres Blik for Dybder i Men-neskelivet, som de før ikke havde anet.

Læsere, som ikke kendte Forfatteren personligt, maatte blive slaaget af hans ejendommelige og alvorlige Syn paa Livet. Man havde hidtil kun mødt to Slags Moral i Skønlitteraturen: den gode, gamle, der lønner Dyden, mens den straffer Lasten, og den moderne, der blæser ad de nedarvede Sædelove og tit meget letfærdigt lader Lysten sejre over Dyden. Men her var en Mand, som ikke brød de moralske Hegn for at lade Løsgtigheden blomstre; en Mand, som øjensynligt var dybt greben af Kristentroen og Samvittighedens Krav, men som alligevel turde forsvare de stærkeste Brud paa den moralske Overlevering; en Mand, hvis Afvigelse ikke løb ud i det ansvarsløse, men førte ind til det dybeste personlige Ansvar; en Personlighed, der i særlig Grad maatte kaldes ethisk, trods sine dristige Angreb paa den bestaaende Ethik; — kort sagt: et Menneske, der i fuldeste Alvor gik efter sit eget Hoved og Hjerte.

Enhver, der havde Hang til at beundre menneskelig Storhed, maatte blive draget af denne aandelige Kraftkarl, selv om de studsede ved hans Meninger og smilte ad hans kejtede Kunst. — For dem, der sætter Pris paa æsthetisk Nydelse og ikke er helt slavebundne af den overleverede Smag, var det tiltrækkende at gøre Bekendtskab med et Digtværk, der førte dem ind i landlige Livsforhold, som de før kun havde kendt fra tarvelige Glansbilleder eller overfladiske Karikaturer.

Vel var Karikaturen ogsaa her fremtrædende. Men ved Siden af var der en Forstaaelse af de omtalte Men-neskers virkelige Liv, som man ellers tit maa savne, selv hos dygtige Kunstnere. — Man følte, at Forfattere kom sine Folk nærmere paa Livet end selv Henrik Pontoppidan, hvis Fortællingskreds: „Muld“ — „Det forjættede Land“ — „Dommens Dag“ ellers laa nær til Sammenligning og heller ikke havde været helt uden

Indflydelse paa Knudsens Fortælling. Var Kunstformen mere fuldkommen hos Pontoppidan, saa var Livsindholdet anderledes rigt hos Jakob Knudsen. — Med „Den gamle Præst“ kom der virkelig Bud til København om en ny folkelig Digtning fra Landet, som det var Umagen værd at kende nøjere.

Denne Følelse maa have grebet den brandesianske Kritiker *Sven Lange*, da han som Anmelder ved „Politiken“ fik „Den gamle Præst“ at læse.

Bogen udkom den 21. September 1899, og den 22. Oktober samme Aar skrev *Sven Lange* i „Politiken“ en Anmeldelse af den, som maa kaldes en literær Begivenhed af ikke ringe Rækkevidde.

Efter en omhyggelig Redegørelse for Bogens Indhold, slutter *Lange* sin Omtale af den saaledes: „— Kunstnerisk set har den naturligvis sine Mangler. Man mærker, at dens Forfatter ikke er nogen rutineret Skribent. Grev Trolles Hustru og Datter er altfor svagt og almindeligt udformede, og Slutningen, hvori Pastor Castberg med nogle strenge Ord forjager sine Modstandere fra Byen, virker ikke overbevisende. — Overhovedet glipper den kunstneriske Stemning ikke sjældent. Nogle af Bifigurerne er udmærket set og gengivet, andre er uden Virkning; nogle af Optrinene dirrer af Liv, Lune og Følelse, andre flyder ud i Almindelighed. Alligevel fængsles man uophørlig af Forfatterens troskyldige Friskhed i lagttagelsen. Kan han endnu ikke i artistisk Sikkerhed maale sig med saa udmærkede Skribenter som Pontoppidan og Gustav Wied, har han sikkert set og følt lige saa meget, og undertiden tænker man, at han egentlig har nok saa meget paa Hjerte.“

„Den gamle Præst“ fortjener saa stor Opmærksomhed, fordi her — endelig! — er en Bog, der bæres af en Mand. Hr. Jakob Knudsen sætter Livet ind paa, hvad han skriver. I en Tid, hvor Literaturen mere og mere synes at blive en ligegyldig Leg med Ord, fordrer en Overbevisning saa dybtgaaende og selvtilkæmpet som

hans den største Respekt. Han staar fuldt bevæbnet til Angreb mod alle Kanter, værnende sin faste Tro, sin Menneskelighed, sin trodsige Selvfølelse. Havde den danske Konservatisme mange Forkæmpere som han, var den vel værd at slaas med.“

Jakob Knudsen blev selvfølgelig meget glad ved denne uventede Ros fra en aandelig Modstander, der blev des mere kærkommen, fordi der fra grundtvigsk Side blev rettet adskillige skarpe Angreb paa Moralen i „Den gamle Præst“.

„Jeg ventede mig ikke noget godt hverken fra den ene eller den anden Side,“ skriver han i „Riget“ for den 7. December 1910. „Grundtvigianerne var jeg nylig kommet paa Kant med af forskellige, ikke-literære Grunde; og naar jeg tænkte paa Brandesianerne, var det særlig Edvard Brandes, der viste sig for min ængstede Samvittighed — som saadan en Slags repræsentativ Fanden. —“

„Jeg blev nu godt nok modtaget af en meget grovkornet, grundtvigiansk Haglbyge. Men fra brandesiansk Side fremtraadte en Mand, jeg slet ikke havde tænkt paa: **Sven Lange**. Han erklærede lige straks, at jeg var Digter, — og det med en saadan Styrke og Myndighed, saa at baade jeg selv og Publikum troede derpaa med det samme.“

Men der var dog for Knudsen den Hage ved **Sven Langes Dom**, at han satte et Spørgsmaalstegn ved denne folkelige Digtets Kunstnerrevne.

Jeg, som altid havde savnet Form i Jakob Knudsens digteriske Ungdomsforsøg, kan ikke undre mig over, at en Fagmand som **Sven Lange** følte det samme Savn endnu stærkere. Men jeg har dog efterhaanden indset, at det er temmelig umuligt at skelne saaledes mellem Form og Indhold, og at Jakob Knudsens Digtning ikke kan kaldes formløs, fordi den ikke svarer til Smagens sædvanlige Fordringer i saa Henseende.

For mit Vedkommende var det nøje Kendskab til Forfatternes Person og mange af de Modeller, han

havde brugt, en slem Hindring i den rent kunstneriske Bedømmelse af hans Arbejder ved deres første Fremkomst. De virkede stærkt paa mig, men jeg kunde ikke rigtig udskille dem fra den Grund, hvoraf de var groede, og kunde derfor kun faa et temmeligt uroligt Indtryk ved Læsningen. — Jeg maa tilstaa, at jeg nu, ved at læse dem igen efter Jakob Knudsens Død faar et meget klarere Blik for deres sluttede Form og meget mere maa beundre den kraftige Stil, hvori de er skrevne.

Ganske vist er der Løsheder og Fyldekalk i de fleste af hans Fortællinger. Men kunstnerisk Form kan man ikke frakende dem, og det vil nok i Tidens Løb gaa den æsthetiske Kritik overfor Jakob Knudsen, som det gik den overfor den nylig afdøde franske Billedhugger Rodin. Man begyndte med at finde denne Mesters vældige Værker kluntede og formløse, fordi de ikke var dannede efter den nedarvede klassiske Plastiks Regler. Men man endte med at forstaa, at det var det ny Livsindhold i Rodins Kunst, der ikke kunde rummes indenfor de gamle Rammer og derfor sprængte dem for paa organisk Maade at skabe større og friere Former efter sit Behov.

Saaledes tør det siges, at ogsaa Jakob Knudsen skabte sig sin egen kunstneriske Stil, der ganske vist ikke naaede klassisk Fuldkommenhed, men til Gengæld var saa naturlig for ham, at den kunde bære hans Tanker frem uden at stjæle deres Varme eller beskære deres Ejendommelighed.

Men det maa heller ikke overses, at han havde Ideer at fremsætte, der var saa magtpaaliggende for ham, at de ikke altid taalte kunstnerisk Omformning. Han var jo, selv som Digter, en Forkynder, en Profet, for hvem Sandheden altid gik forud for Skønheden, ligesom for hans Læremester Grundtvig. — Derfor blev saa mange af hans bedste Tanker liggende uforandrede i den digteriske Iklædning, som en Natursten, der er indfattet i et Guldsmykke.

Undertiden fik Tankeindholdet en saadan Overvægt, at Digteren syntes forvandlet til en Prædikant eller Filosof. Men til andre Tider lykkedes det ham mærkelig godt at udtrykke alt, hvad han havde paa Sinde, gennem den indirekte Tale, som Kunsten kræver.

Knudsens Digtning er i saa Henseende meget ujævn. Der kunde i nogle af hans Romaner ytre sig en saa overvældende Tendens, at Kunstformen brast derunder. Men for dem, der havde Sans for den Livsanskuelse, han gjorde sig til Talsmand for, blev der i saadanne Afsnit, hvor det glippede med den poetiske Nydelse, des mere at tænke over for fuldt Alvor. — Det gik i saa Henseende Jakob Knudsen som Grundtvig: deres Livsindhold var for vægtigt til at træde i Kunstens Tjeneste. Det blev derfor Kunsten, der maatte tjene en højere Herre, og den blev ikke altid hensynsfuldt behandlet i sin tjenende Stilling.

I de Værker, hvor Kunst og Forkyndelse har indgaaet en ligelig Pagt, naaer Knudsen naturligvis højest som Forfatter, og da dette væsentlig er Tilfældet i „Den gamle Præst“, kan man let forklare sig den Lykke, som den gjorde.

Men som det store nye altid bliver en haard Prøvesten for den bestaaende Kritik, saaledes blev denne nye folkelige Digter en slem Anstødssten for dem, der hidtil havde ført det store Ord i Literaturen. Mange af dem naaede aldrig at anerkende ham efter Fortjeneste, men ansaa ham kun for en kristelig Lægprædikant og vidtløftig Almanakforfatter.

Dette gjaldt især den daværende Stormester for den københavnske Kritik, Dr. Edvard Brandes, som netop i de fattige Aar før Knudsens Fremtræden førte et ubehageligt Selvherskerdømme i Hovedstadens æsthetiske Saloner. Han og Jakob Knudsen dannede saadanne Modpoler, at de umuligt kunde mødes i Forstaaelse, og da Knudsen var saa rig og dyb en Natur, kom Edvard Brandes med sin overlegne Uvilje kun til at staa sig selv i Lyset og blotte den aandelige Armod, hvori den

Brandesianske Bevægelse var løbet ud med Aarhundredet.

Endnu saa sent som i 1910 skrev Edvard Brandes i en Omtale af Sven Langes „Mens Dagene gaar“, „at man daarligt forstaar, hvorledes han (Sven Lange) kan alliere sig med et fremragende Vrøvlehoved som Jakob Knudsen, hvis Tarvelighed som Poet dog ikke kan maale sig med hans Usseldom som Filosof“. — Det er næsten nøjagtig det samme, som der for hundrede Aar siden blev skrevet om Grundtvig i Molbechs „Athene“.

Jakob Knudsen har givet et passende Svar derpaa i sin Artikel om Literære Stilarter. „For Resten,“ siger han, „risikerer man paa en Maade mere ved at læse en Bog end ved at skrive den. Thi det er værre at vise sig som en daarlig Læser end som en daarlig Forfatter. Sidstnævnte kan jo nemlig skrive f. Eks. blot blot for at tjene Penge og ved Siden deraf være et meget veritabelt, om end mindre fintfølede Menneske. Man læser derimod, som man er Menneske til. Derfor: vaer, jer, I kære Kritikere!“

Den Folkelighed, som hverken Georg eller Edvard Brandes nogensinde har lært at vurdere, var nu modnet til at gøre sig gældende i den danske Digtning, og Jakob Knudsen var, æsthetisk set, kun den første af en Flok, som snart fejede Resten af det falmede franske Møblement ud af Kunstens Storstue i Danmark. „Den gamle Præst“ havde virkelig Myndighed til at vise dem Døren, der før havde pralet med, at ingen vovede at kny mod deres Regimente i Skønlitteraturen.

Men dermed skal det ikke være sagt, at der ikke var meget, som de brandesianske Kritikere kunde hænge deres Hat paa i Knudsens Digtning.

Til det formelt ufærdige i den hørte blandt andet dens dramatiske Anlæg. — Jakob Knudsens Kraftnatur saae Livet saa virkeligt, at der altid kom til at ligge et stærkt Handlungspræg over de Optrin, han skildrede. Men hans Mangel paa udviklet Kunstsans gjorde det

umuligt for ham at give dette dramatiske Liv i Digtningen den særlige Tilskæring, som kræves af Scenens Kunst. Det lykkedes ham derfor aldrig at skrive et Skuespil, som med Held kunde opføres paa et Theater.

Men Sven Lange havde straks set, hvilket udmærket dramatisk Stof der fandtes i „Den gamle Præst“. Han fik Lyst til at gøre et Skuespil deraf og spurgte Jakob Knudsen, om han vilde være med dertil. Saaledes blev Dramaet „Den gamle Præst“ til gennem et Samarbejde mellem de to Forfattere. Men det var nok i Virkeligheden Sven Lange, som udførte hele Dramatiseringen, mens Knudsen kun hist og her rettede paa en enkelt Replik.

Dette Skuespil blev antaget til Opførelse paa det kongelige Theater, og her blev det — især ved Karl Mantzius' mesterlige Spil som Grev Trolle — en stor Succes, der baade bragte Jakob Knudsen en god Indtægt, og samtidig bidrog en Del til at befæste hans Anseelse i Hovedstadens dannede Kredse, mens hans Venner fra Landet ærgrede sig lidt over Theatrets Fremstilling af de jyske Bønder.

Jakob Knudsen havde derfor god Grund til at føle sig taknemlig overfor Sven Lange og glemte heller aldrig, hvad han skyldte hans Haandsrækning paa de første Skridt ad Kunstnerbanen.

Den Lykke, som „Den gamle Præst“ gjorde paa Scenen, opmuntrede Knudsen til et nyt Forsøg i den dramatiske Kunst. — Trods uovervindelige Mangler var der en Drift i ham til at stræbe efter bedre Herredømme over Kunstens forskellige Former. Nutidsromanen var efter hans egen Mening lovlige løs i Tilsnittet. Derfor vilde han grumme gerne prøve at skrive et Digtværk i mere klassisk Stil. — Han havde jo tidligere gjort et stort Arbejde med Dramaet Cromwells Datter, og nu, efter Heldet med „Den gamle Præst“, gav han sig igen til at udarbejde et Skuespil, som dog var af lettere Art. Det var den morsomme

Fortælling En Forlovelse fra 1896, som han paa egen Haand dramatiserede under Navn af Kærlighed og Købmandskab. Stykket blev opført nogle faa Gange paa det kongelige Teater, men gjorde ingen Lykke. Forsøget var faldet uheldigt ud, og Knudsen opgav fra den Tid at skrive Skuespil.

En mere lødig Kunst lagde han derimod i Fortællingen Adelbrand og Malfred, som han arbejdede paa et Par Aar, inden den udkom i 1900.

Her er han, ligesom i Cromwells Datter, gaaet tilbage til en gammel Sprogtone. Men han har gjort det „end mere kunstigt“ ved at lægge en middelalderlig Sagafortælling indeni en Ramme fra det syttende Aarhundrede. — Rammen dannes af Herremanden Iver Andersen Krag's Fortælling, som er skreven i samme Stil som Johan Monrads Selvbiografi med jydsk Tilsetninger. Men Bogens Kærne udgør Jomfru Helle Lykkes Opskrift efter Peder Urnes Fortælling, der er holdt i endnu ældre Stil med Mindelser om islandske Sagaer og gennemvævet af Kæmpeviser, hvoraf Jakob Knudsen selv har digtet de fleste.

Handlingen foregaar omkring Aggersborg og maler alle de storladne Landskaber Nord for Limfjorden i et stemningsrigt Lys af Historien og Barndomsmindeerne i skøn Forening. — Jakob Knudsen havde som Lærer paa Askov Højskole sat sig saa godt ind i de gamle danske Folkeviser, at han kunde digte med temmelig sikker Takt i deres Tonefald, og han havde gennem sin egen Jydskhed et Kendskab til Folkestammens Natur og Tankegang, der kun behøvede at forlænges i lige Linje fra Nutidens Bønder til Fortidens Herremænd for at give et troværdigt Billede af Adelbrand og hans Slægt. — Elise Konstantin-Hansen udstyrede Bogen med stemningsfulde smaa Tegninger, der havde noget af Kæmpevisens Fugleflugt over sig.

Men trods alt blev „Adelbrand og Malfred“ ikke saa paaskønnet af Læseverdenen, at det lønnede sig for

Jakob Knudsen at fortsætte med den Slags gammel-dansk Kunstflid. Og Folkets Dom ramte vistnok det rette, for saa vidt denne Digter aabenbart ydede det bedste, naar han brugte sit eget Sprog, og ikke burde ofre Tid og Kræfter paa en Formkunst, som han dog aldrig tilfulde lærte at mestre.

Men derfor blev hans Syslen med dette Arbejde dog ikke spildt; thi det fik Betydning som Forstudie til den herlige Nutidssaga, som Knudsen et Par Aar senere skrev under Navnet Sind.

I Øjeblikket var det ham en temmelig stor Skuffelse, at „Adelbrand og Malfred“ gjorde saa liden Lykke. Men det hæmmede ikke hans literære Virksomhed; det drev ham kun til at samle hele sin Kraft paa det Omraade, hvor han af Erfaring vidste, at han kunde faa sine Landsmænd i Tale, og snart var Planen lagt til en stor Nutidsroman, der skulde blive Grundstenen i den aandelige Bygning, hans samlede Værker kom til at udgøre.

Inden dette ny Arbejde var færdigt, havde han imidlertid foretaget den afgørende Forandring i sine Livsforhold at flytte fra Randers til Københavns Omegn, hvor han siden boede indtil sin Død. Hovedgrunden til denne Flytning var, at han nu havde opgivet sit lønlige Haab om at blive kaldt tilbage til Præstegerningen i Mellerup.

Den bekendte grundtvigske Præst August Kristensen, der som Knudsens Ven havde skaffet ham talrige, smaatbetalende, Kredse i Vendsyssel at holde Foredrag i, var nemlig i 1901 bleven kaldet til Sognepræst i Øster-Tørslev, hvortil Tørring hører, og tilfredsstillede saa nogenlunde den Længsel, Knudsens gamle Venner paa den Egn havde følt efter et kristeligt Vidnesbyrd, der var i Slægt med hans, — skønt de to Mænd var saa forskellige i deres personlige Evner og Væsen som, for Eksempel, gamle Borrevad og den unge Kapellan i „Fremskridt“.

En anden Grund til Flytningen var den, at Knudsen efterhaanden fik betydelige literære Interesser at varetage i København. Skulde han for Alvor leve af sin Pen, maatte han helst bo i Nærheden af Hovedstaden. — Jeg tror ogsaa, Theatrene drog ham en Del. Han drømte endnu om at blive dramatisk Forfatter og havde rent umiddelbart den største Fornøjelse af at se god Skuespilkunst. Da han efter Opførelsen af „Den gamle Præst“ fik Fribillet til det kongelige Theater, benyttede han den meget flittigt og vedblev lige til sin Død at være Stangæst i Parkettet.

Det var dog sent og nødigt, han opgav at blive Præst igen. Efter Systemskiftet i 1901 knyttede han gode Forventninger til den folkelige Kirkeminister J. C. Christensen, af hvem han ogsaa haabede at faa en noget større Statsunderstøttelse end de 3—400 Kr., han siden 1898 havde oppebaaret.

J. C. Christensen viste sig dog i Begyndelsen utilgængelig for Ansøgninger i begge Retninger. Han yrede til en nær Ven af Jakob Knudsen, der mødte i Ministeriet for at tale hans Sag, at han aldeles ikke kendte hans Forfatterskab og derfor ikke kunde gøre noget for en forhøjet Understøttelse, og han svarede paa Knudsens Spørgsmaal om præstelig Befordring, at det vilde helt bero paa Bispernes Indstilling. — Efter et Aars Forløb blev Knudsens „midlertidige Understøttelse“ paa Finansloven dog forhøjet til 600 Kr. aarlig, og det er bekendt, at J. C. Christensen senere blev en særdeles skønsom og taknemlig Læser af hans Skrifter, mens Knudsen til Gengæld offentlig udtalte sin Beundring for J. C. Christensens naturlige Jydskehed og sunde danske Statskløgt.

Men foreløbig var altsaa Ministerens Holdning saaledes, at Jakob Knudsen rent opgav Haabet om at blive Præst i hans Regeringstid — og dermed vel for bestandig.

Desmere maatte han søge at faa ud af sit literære

Arbejde, ikke alene som Romanforfatter, men ogsaa som Bidragyder til Blade og Tidsskrifter.

Derfor var det næsten nødvendigt for ham at bo i Nærheden af København, og af Hensyn til Huslejen valgte han da at slaa sig ned i Glostrup, hvorhen han flyttede med sin Familie i Oktober 1901.

VIII

FORFATTERBANEN

1901—1917

I GLOSTRUP—HILLERØD—BIRKERØD

Da Jakob Knudsen flyttede til Glostrup, kom vi hinanden saa nær, at vi kunde genoptage den stadige Omgang, vi havde haft i vore yngre Aar, og jeg tør nok sige, at dette ikke blev uden Indflydelse paa hans Forfattervirksomhed i den nærmest følgende Tid.

Han var nu over fyrretyve Aar, og jeg følte, at min gamle Spaadom var ved at gaa i Opfyldelse. Han havde naaet sin fulde Modenhed og kunde fra nu af yde sit Bedste. Jeg tvivlede ikke længer om, at det var som Digter, han vilde gøre det, og styrkede ham dertil, saa godt jeg kunde.

Vi talte ofte sammen om hans Digterkald og om de Opgaver, der særlig maatte ligge for ham. — Da han havde udgivet „Adelbrand og Malfred“, sagde jeg til ham, at han sikkert vilde faa mere Glæde af et Arbejde, hvori han kunde lægge mere af sit eget Livsindhold. I Et Gjensyn havde han berørt sine Barndoms minder. I Den gamle Præst havde han omdigtet en vigtig Side af sit senere Liv. Men hvad om han ligefrem tog sin Barndom og Ungdom op til digterisk Behandling. Det var jo dog den rigeste Del af hans Mindeverden. En Bog derom maatte kunne blive et Hovedværk.

Denne Tilskyndelse fulgte han, og saaledes fremkom Dobbelt-Romanen Gjæring—Afklarings, som baade i Omfang og Indhold er blevet hans største Bidrag til det danske Aandsliv.

„Gjæring“ udkom i Foraaret 1902, „Afklaring“ et halvt Aar senere. — Den første er i mine Øjne den mest vellykkede; men den anden danner dog en værdig og nødvendig Afslutning paa denne enestaaende Fremstilling af et dansk Menneskes Udviklingshistorie.

Min Glæde over dette Værk blev naturligvis forhøjet ved, at det var fra den Kreds i Folket, jeg ogsaa tilhørte, at det var skudt frem som Førstegrøden af en ny, folkelig Digtning. — Endelig var det da lykkedes en Grundtvigianer at skrive et fuldlødt Digtværk paa Grundlag af det Aandsliv, hvori han var opdraget!

I mit Tidsskrift *Den danske Højskole* skrev jeg en Anmeldelse af „Gjæring“, som Jakob Knudsen var meget glad ved, fordi jeg deri uden Forbehold proklamerede ham som Digter. Det kan vel derfor være paa sin Plads at anføre nogle af de Ord, hvormed jeg gjorde det:

„Vore Digtere, der som travle Bier maa flyve vidt omkring for at søge Blomster —, har i de senere Aar faaet Træk ud til den folkelige Ager, der er opdyrket og tilsaaet af grundtvigske Præster og Højskolemænd. Det egenartede, tit saa friske og umiddelbare Aandsliv, som udfolder sig derude, hvor vore Bønders nedarvede Levevis og Tænkemaade oplyses og omdannes under Paavirkning af Grundtvigs kristelige og folkelige Livssyn, har viist sig at være et tillokkende Emne for digterisk Behandling. Hvert Aar udkommer der Fortællinger og Skuespil, som henter deres Stof fra den grundtvigske Folkelejr. Men desværre har ingen af disse Bøger været helt vellykkede. Somme har vel vidnet om Forfatterens Samfølelse med det Liv, han har villet skildre; men til Gengæld har det skortet paa kunstnerisk Evne. Andre — som f. Eks. Henrik Pontoppidans bekendte Romanrække — har været æstetisk gode, men har paa den anden Side røbet fuldstændig Mangel paa Forstaaelse af det Livsindhold, hvis ydre Form de har tegnet i flotte, let fordrejede Træk.“

„Under disse Forhold maa det hilses som en vigtig Begivenhed, at vi for første Gang i Jakob Knudsens „Gjæring“ har faaet en Fortælling om Livet i den grundtvigske Kreds, der forener virkelig digterisk Form med dyb Forstaaelse af Sagens Kærne. Det betyder jo nemlig intet mindre, end at der omsider i vor egen Lejr er opstaaet en Digter, der vil kunne give de Aandsværdier, vi har erhvervet, et poetisk Udtryk og dermed skaffe os en nyttig Lejlighed til Selvprøvelse foran Digtterspejlet.“

„Jakob Knudsen har stillet sig den Opgave at tegne et Livsbillede af et ungt Menneskes Opvækst i et grundtvigsk Hjem med dets beslægtede Omgivelser, og man behøver ikke at kende meget til Forfatterens egen Historie for at se, at han har givet noget af det dyrebareste, han ejer, som Indsats. Han vil aldrig kunne optage et Emne, der dybere og videre er sammengroet med hans eget Sjæleliv end Indholdet af denne Roman, der i saa mange Henseender er en Omdigtning af hans egne Oplevelser. Derfor er det glædeligt at kunne fastslaa: Denne Bog er ikke mislykket. Det er den bedste, Jakob Knudsen har skrevet, og en af de bedste, der er skrevet herhjemme i mange Aar. Fra nu af maa det være almindelig anerkendt, at han virkelig er Digter, og at han som saadan varsler om et nyt aandeligt Gennembrud i Poesiens Verden, der vil stemple nye Guldbarrer af Folkelivets Skatte til gangbar Mønt og kostbare Smykker.“

„— Snart tør vi haabe, at han naaer til fuld Frigørelse og vinder Mesterens Evne til at udtrykke sin rige Naturs Indhold i selvstændig, klar og ægte menneskelig Kunst. Og lykkes dette, som jeg tror, da vil en ny Side af vor Folkenatur, en ny Retning i vort Aandsliv have vundet et sjælden lødigt Udtryk i den danske Digtning.“

Den Anerkendelse, jeg — som Ven og Aandsfrænde — kunde give Jakob Knudsens Digtning, danner et Sidedestykke til den Maade, hvorpaa Sven Lange — som

Fremmed og aandelig Modstander — hyldede ham i „Politiken“.

Men snart efter optraadte der, fra hver sin Side, to yngre Mænd, som har gjort ikke saa lidt til at udbrede Kendskab til og Forstaaelse af Knudsens Digtning, blandt dannede Mennesker i København og oplyste Folk paa Landet.

Den ene var den københavnske Kritiker Harald C. Nielsen, der i December 1902 skrev en Afhandling i „Tilskueren“ om Jakob Knudsen, der nok maatte glæde ham. — Mens Sven Lange stod uberørt af det indre Liv hos Knudsen og kun var bleven betaget af det mandige Udtryk, som det gav sig i hans Digtning, syntes Harald Nielsen at være bleven grebet af selve det Livsindhold, der mødte ham i Knudsens Skrifter. — Han fremhæver med Rette „hans nære Forhold til det religiøse, som ikke blot ikke skader hans Kunst, men afgiver Stof til den og inspirerer den.“

„Dette er overhovedet en mærkelig Evne hos Jakob Knudsen,“ — skriver Harald Nielsen, — „som bunder i hans ubestikkelige Realisme, at han formaar at knytte de religiøse Sjælsrørelser, han skildrer, saa nær til det af alle kendte Dagligliv, at de bliver levende ogsaa for dem, der ikke kender dem af egen Erfaring.“

Harald Nielsen finder dette gennemført paa en gripende Maade i „Et Gjensyn“, hvor Christian Hammer udtaler sin lidenskabelige og forvirrede Gudstro, men endnu klarere i Pastor Castbjergs Religiøsitet, saaledes som den ytrer sig i Slutningen af „Den gamle Præst“.

Med disse Forudsætninger har Harald Nielsen læst „Gjæring“—„Afklaring“ og fundet, at det er et Værk af blivende Betydning. — „Det er en Bog, der, som kun de største, henrykker, ægger og beruser, fordi den paany med Dristighed slaar Porten op til Ideernes tabte Paradis. Det er den første Bog, der ligger helt indenfor Grænsen af en ny Tid i vort Aandsliv, — og det vil ikke være en af Højskolens ringeste Fortjene-

ster, at dens Kultur, ganske vist i frigjort Form, har kunnet bære en saadant Værk frem som dette. Man kan nemlig trygt paastaa, at den religiøse Idealisme, der ligger til Grund for Jakob Knudsens Værk, ikke vilde have faaet den brede humane Basis, der giver den almindelig Værdi, indenfor noget andet Trossamfund end Grundtvigianismens. —“

Harald Nielsen gør videre opmærksom paa, hvorledes Knudsen fra sit Livsomraade har indbragt et stort Galeri af ikke før kendte Typer i Literaturen, og slutter sin store Anmeldelse saaledes:

„— Det har været mig umuligt inden for denne Ramme at give nogen Forestilling om, hvilke Skatte der rummes i denne Bog af ejendommelig Kunst og Tænkning. Men hvor betydeligt dette end er, synes det mig dog kun ringe i Sammenligning med det epokegørende i selve det Grundsyn, hvoraf Bogen er udgaaet: Troen paa, at der gaar Ideer gennem Livet og Mennesketilværelsen, som knytter de enkelte Fakta uløseligt sammen. Herved indføres paa ny i vor Litteratur en Realisme, der ikke blot er Sten paa Sten, der snart bliver en Grushob, hvoraf andre højst kan tage noget Materiale, men inde bag Stenene Bjælker, der bærer og støtter en Bygning, — et Hus, et Slot, en Kirke — —“

Jakob Knudsen skrev til mig i Anledning af denne Afhandling, hvis Forfatter dengang var ham ganske ubekendt: „Jeg er glad ved, at han betegner mig som Højskolens og Grundtvigianismens Barn.“ — Grundtvigianismens andre Børn har ganske vist ikke nydt godt af Harald Nielsens Velvilje; men derfor kan vi nok være ham taknemlige for, hvad han har gjort til Udbredelse af Jakob Knudsens Ry, og tro paa, at han virkelig har haft Gavn af det personlige Bekendtskab, som denne Afhandling tilvejebragte mellem Digteren og Kritikerens.

Den anden yngre Herold, som Forfatteren af „Gjæring“ — „Afklaring“ vandt sig, var Thomas Bred-

dorff, som dengang var Lærer paa Frederiksborg Højskole, hvor han havde lært Jakob Knudsen personlig at kende.

Hans varme Lovord i velskrevne Anmeldelser i „Højskolebladet“ og andre Steder har bidraget ikke saa lidt til at overvinde den Modvilje, som mange Grundtvigianere nærede imod Knudsen, og vække den Begejstring for ham, som nu er helt almindelig i den unge Højskoleverden.

Jakob Knudsens Forfatterlykke havde dog ikke været fuldstændig, dersom der ikke ogsaa var opstaaet en Modstander, som ved sin ihærdige Forfølgelse kom til at gøre sit til Udbredelse af de Skrifter, han fordømte. — Det var en folkelig Moralist, som just ikke var af det reneste Vand, men som førte en god Pen, og som gjorde det til en Livsopgave at nedrakke Jakob Knudsen som en usædelig Skribent — uden smaaligt Hensyn til, at han i Virkeligheden er den største Moralist i det sidste halve Aarhundredes danske Digtning.

Naar det kunde betale sig at udsende saadanne Skriblerier om Jakob Knudsen, saa hang det sammen med, at der i de grundtvigske Kredse var mange brave Mennesker, som følte sig ilde berørte af den skarpe Kritik, som i „Den gamle Præst“ og „Gjæring“—„Afklarung“ var øvet mod de svage Sider ved Folkehøjskolens Virksomhed. Og dertil kom, at de, der var kendt i Højskolekredsene, uvilkaarlig søgte at finde Modellerne, som Knudsen havde brugt til sine tit kærerede Personer i Fortællingerne.

Det var for Eksempel ret almindeligt, at man i Højskoleforstander Peter Meyer vilde se et Vrængbillede af Ludvig Schrøder, skønt Jakob Knudsen havde været omhyggelig for at undgaa denne Mistydning, bl. a. ved det Talesprog, han havde tillagt Meyer.

Det skal forøvrigt ikke nægtes, at han arbejdede usædvanlig meget efter levende Model. Men det var ikke for at uddele onskabsfulde Hib. Det var af en

helt anden Grund, som han lejlighedsvis selv har forklaret. — Han sagde om sig selv, at han desværre ikke havde ret megen Fantasi. Han kunde ikke frit opdigte Personer og Landskaber og maatte derfor altid holde sig til Mennesker og Egne, han kendte fra Virkeligheden, naar han skulde fremstille sine poetiske Livsbilleder.

Han tegnede tit en af sine Romanfigurer efter et bestemt levende Menneske med Hensyn til alt det ydre, ja brugte gerne i sit første Udkast vedkommendes virkelige Navn for at fastholde Billedet. Men ofte lagde han et helt andet Livsindhold ind i den eftertegnede Figur og gav den naturligvis ogsaa et andet Navn i den færdige Fortælling. Undertiden komponerede han Karakteren frit over en enkelt Side af Modellens Sjæleliv; men aldrig var det hans Hensigt at sætte et levende Menneske i Gabestokken eller give det Ansvar for, hvad han i Romanen kunde finde paa at tillægge dets udvortes Genbillede.

Som den, der selv har maattet laane Træk til nogle af hans værste Karikaturer, kan jeg bevidne, at det ikke hindrede ham i at se de gode Sider hos en Mand, om han ogsaa kunstnerisk benyttede de svage, selv hos sine nærmeste Venner. Det kunde derfor heller ikke falde mig ind at levere Læserne „Nøglen“ til alle de Romanfigurer og Lokalteter, som jeg kunde henføre til virkelige Personer og Steder. — Jakob Knudsen har heri kun brugt en Kunstners Ret, som vi andre gør bedst i at respektere.

*

Med Dobbeltromanen „Gjæring“—„Afklaring“ var Knudsen naaet op paa Højderyggen af sin Forfatterbane, og det bedste Bevis derfor gav han i det følgende Aar, 1903, ved at skrive *Sin d.*

Denne Fortælling gælder i det almindelige Omdømme med Rette for hans mest fuldendte kunstne-

riske Ydelse. — Der er samme Fasthed og skridende Kraft i Fremstillingen som i en af de bedste islandske Sagaer, samme Sluttethed og Sikkerhed i Formen. Malende Træk og dramatisk Liv findes der overalt i Fortællingen. Og Emnet — det er saa stort og skønt, som en jydsk Digter kan gøre det.

Anders Hjarmsted er en Personliggørelse af den nordjydske Folkenatur, der vil blive staaende gennem mange Slægter som et malmstøbt Billede. Og rundt om denne Hovedskikkelse gror der et Krat af jydsk Folkeliv, saa smukt i sin frie Vækst, saa troværdigt trods sin Rævelunhed, som var det hentet lige fra Randen af den store Vildmose. Men gennem det hele gaar den Retfærdstrang og det sære, stærke „Sind“, som er Grundkræfterne i Folkelivet deroppe.

Hvert Træk i Billedet er tegnet med den sunde Sans og den dybe Kærlighed, som en Mand nærer overfor det Menneskeliv, han har kendt fra sin Barndom.

En Del af Handlingen er lagt Syd for Limfjorden. Men dette er kun et Digterlune, der har brugt Fjorden som Spejl; thi Hanherred er denne Sagas eneste rette Hjemland.

Men naar jeg trods alt dog ikke regner „Sind“ for Jakob Knudsens værdifuldeste Digtning, saa er det, fordi der findes mindre af ham selv deri end for Eksempel i „Gjæring“ eller „To Slægter“, og denne Forfatter var nu engang en Mand, hvis eget Sind var mere lærerigt end selv hans bedste Kunst.

Dette dybe, tunge, gudfrygtige Sind gav sig et dejligt Udtryk i hans næste Digterværk: Jomfru Maria, som han skrev, efter at han i Foraaret 1904 var flyttet fra Glostrup til Nyhusene ved Hillerød.

Mens det i hans andre Skrifter nærmest er Højskolemanden, den folkelige Forkynder, der har samvirket med Digteren, er det her Præsten, der har følt Trang til at komme til Orde. Eller rettere: her taler Jakob Knudsen som en Kristen til Kristne uden noget Hen-

syn til den udenforstaaende dannede Læseverden, hvor han ellers fandt saa mange velvillige Øren.

Derfor er der noget rørende personligt ved Tonen i denne Lovsang. Det er ikke en Kunstner, som lidt for dristigt har grebet et Emne fra den hellige Historie. Nej, det er et troende Menneske, der tager sin Kunst til Hjælp for at tale hjerteligt om nogle af de dyrebareste Minder, han ejer sammen med Guds Menighed.

Mod Kunstformen kan der let rejses Indvendinger. Knudsen blev aldrig dygtig til at skrive Vers. Rytmen er ikke god, Ordstillingen ofte tvungen, og Rimene stundom uheldige. Men det forekommer mig, at den ubehjælpssomme Metrik næsten tjener til at fremhæve Indholdets enfoldige Ynde. Den minder om gamle fromme Maleres Fejl i Perspektiven eller, endnu nærmere, om det ujævne Versefald i den gamle Folke-digtning.

Til Gengæld er der en storladen Kunst i Digtets Skildring af Landskaber og Skyernes Gang over Himlen, den store Offerfest i Tempelgaarden, Rejsefærden til Jerusalem osv. — Men allerskønnest afbildes dog den sanddru Davidsdatter, Jomfru Maria selv.

I sit Forhold til den bibelske Fortælling minder „Jomfru Maria“ slaaende om Kædmøns og de andre gamle Angelsakseres Bibelkvad. I Kraft af en ren og barnlig Tro paa alt, hvad den hellige Skrift beretter, er Digteren ikke bange for at udmale sig alting nærmere efter sin egen nordiske Tankegang.

Vi faar ikke en kedsommelig Efterabelse af den hebraiske Poesi, ikke en af disse rimede Andagtsbøger uden Saft og Kraft. Det er en dansk Kristen, som har digtet denne Lovsang om Guds Naade mod Folket og skildret Jesu Moder efter et dansk Hjertes Følelse. Men det grundmenneskelige og grundkristelige i Syn og Tankegang gør Billedet fuldt forsvarligt.

Jakob Knudsen kendte ingen bedre Ros for en dansk

Mand, end at han passede i det danske Landskab, at han ikke ødelagde en Egn's Stemning ved at komme til Syne i den. Men den samme Ros kan vi give Knudsen selv i denne Sammenhæng: Hans digteriske Behandling forstyrrer ikke de Stemninger hos os, som vi fra Barndommen har haft ved Fortællingen om Bebudelsen og Jesu Fødsel. — Selvfølgelig kan vi ikke sætte hans Fantasier i Steden for det gamle Evangelium. Men de falder saa godt sammen dermed, at det ikke volder Uro i Barneminderne. Hans Digt bekræfter Livsbilledet for os, saa at vi bliver opbyggede derved.

Til kristelig Opbyggelse tjener ogsaa de Grundtanker, som bærer Digtingen, og som møder os igen mange andre Steder i Jakob Knudsens Tale om aandelige Ting. — Barnet drømmer om et Paradis her paa Jorden. Ungdomstiden lærer os, at det var en Skuffelse. Vil nogen paa egen Haand kæmpe for at virkeliggøre sin Baredrøm i denne Verden, da sætter han sit Liv ind paa en fager Løgn. Kun Gud kan give os det tabte Paradis tilbage, og han giver os det som Fred i Hjertet trods al Verdens Synd og Uro. Hvor-naar og hvorledes det Evighedsliv paa Jord, som vi ejer i Tro paa Ordet, skal brede sig som et Guds Rige for alles Øjne, staar alene i Guds Haand. Af et Menneske vil dog Længselen derefter kunne bæres i Taalmod, naar han kender Forsmagen deraf i sit eget Inderste.

Allerskønnest udtrykkes disse Tanker i de Smaavers, hvormed Jakob Knudsen slutter hvert Afsnit i sit Digt. De første lyder saaledes:

O Maria! Himmelkongens Moder skøn!
 Aldrig var du bleven Himlens Brud,
 Hvis dit Sind sig havde ladet nøje,
 Hvis du ikke havde længtes
 Med en Længsel over Verdens Grænsér ud.

Vore Øjne løfter vi mod Himlene,
 Derfra, derfra stiger Hjælpen ned,
 Thi vi veed af lang og tung Erfaring:
 Hjælp for os er ej fra Jorden,
 Trøst for os er kun i Himlens Fred.

„Jomfru Maria“ faldt naturligvis ikke i Brandesianernes Smag. Men til Gengæld blev dette Digt læst med Glæde af mange gammeldags Kristne og hjalp ikke saa lidt til at give dem et mildere Syn paa Forfatteren, end de før havde haft.

Denne Vinding var Jakob Knudsen dog nær ved at forspilde igen ved sine næste Bøger, der med en Del Uret blev udskregne som særlig „umoralske“.

I 1905 bad Ernst Bojesen ham skrive en Novelle til „Nordisk Bibliothek“, og saaledes fremkom Fortællingen *For Livets Skyld*, som Jakob Knudsen senere selv har betegnet som „bestilt Arbejde“.

Dette Arbejde er dog ikke uden Interesse indenfor hans Digtning. — Med let Haand og derfor helt naturligt har han henkastet Billedet af to unge Mennesker fra Hanherred, deres Elskov, deres Adskillelse ved Karlens vedtægtsmæssige Giftermaal og deres senere Forening ved den kloge „gamle Præst“, som tilsidst erkender, at her maa Samfundets Sæd og Skik undtagelsesvis vige „for Livets Skyld“.

Der er noget yndigt, men ogsaa noget blødt sanseligt ved Fremstillingen, mens der paa den anden Side fremglimter alvorlige Tanker om Ægteskabets borgerlige Betydning og Kærlighedens Ret i det personlige Liv, som netop paa den Tid optog Forfatteren meget.

Da Knudsens i Foraaret 1904 flyttede til Nyhusene, kom de til at bo saa nær ved Frederiksborg Højskole, at der kun var et Kvarters Gang imellem os. Vi kom fra den Tid ofte sammen, og der udviklede sig et godt Venskab mellem de to Familier, hvoraf hans nu talte fire Døtre.

Samtidig traadte han i nærmere Forbindelse med enkelte af de literære Folk, som han mødtes med i Forfatterforeningen. — Harald Nielsen var stundom hans Gæst i Nyhusene, og det samme gjaldt Johannes V. Jensen, som Jakob Knudsen var ikke saa lidt forelsket i for hans dejlige Sprogs Skyld. Til Gengæld tror jeg, at Johannes V. Jensen var en Del betaget af Knudsens Personlighed. Men Afstanden i aandelig Henseende var dog for stor til, at der kunde opstaa et virkeligt Venskab mellem disse to Hovedmænd i „den jydsk Bevægelse“.

Mere mærkeligt kunde det synes, at Jakob Knudsen vedligeholdte en virksom Forbindelse med Bladet *Politiken*, hvori han blandt andet skrev adskillige „Kroniker“. — Det var ikke alene af Taknemlighed imod Sven Lange, der stadig gav hans Bøger den elskværdigste Omtale i Bladet. Det var heller ikke blot af Hensyn til den Fordel, det kunde være at staa paa en god Fod med det mægtige Hovedstadsorgan. Men det var væsentlig, fordi Jakob Knudsen var glad ved den Lejlighed, han derigennem fik, til at faa det store Publikum i Tale, for hvem „Politiken“ var eet med „den højeste Oplysning“.

Til modsat Side havde han igennem „Højskolebladet“ og mit Tidsskrift fri Adgang til de Kredse, som i Virkeligheden stod ham nærmest, og som ogsaa rummede hans fleste og bedste Læsere.

Desuden skrev han en Del Skitser og Smaahistorier i de københavnske Maanedsskrifter og i Provinspressens Julenumre. Han gjorde dermed et Arbejde for Brødet, der var en god Del bekvæmmere og mere indbringende end det idelige Rejseri i de første, minderværdige Trængselsaar. Men derfor opgav han ingenlunde sin udstrakte Foredragsvirksomhed, som han kun ordnede mere efter sit eget Behag, end han før havde kunnet. — Endelig voksede ogsaa den Understøttelse, han fik paa Finansloven — langsomt, men sikkert.

Efterhaanden som han saaledes kom økonomisk paa Fode, ja nogenlunde godt i Sæde, fik han ogsaa Trang til at bruge sin Pen paa nye Maader. — Han kunde nu tillade sig den Luksus at deltage i offentlige Forhandlinger om saadanne Spørgsmaal, som laa ham særligt paa Sinde, og som undertiden var rejst ved hans egne Skrifter.

Og der var altid god Opmærksomhed for hans Indlæg, baade fordi de kom med saa megen personlig Vægt, og fordi hele Udviklingen havde bragt ham i en ret gunstig Særstilling midt imellem den radikale og den konservative Part af Publikum.

I Foraaret 1906 aabnede han i Politiken en livlig Forhandling om Ægteskabsloven, som han af personlige og literære Grunde tit havde haft Anledning til at overveje. — Sidst havde han udtalt sig derom i Fortællingen „For Livets Skyld“, hvor den gamle Præst fremsætter nogle højst ejendommelige Meninger om det lovordnede Forhold mellem Mand og Kvinde, der lever sammen og sætter Børn i Verden.

Grunden til, at Jakob Knudsen nu i „Politiken“s Spalter traadte frem som aaben Talsmand for lignende Anskuelse, var den, at en Medarbejder ved Bladet, som kaldte sig John Hicks, havde berettet om, hvorledes Amerikanerne hindrede den russiske Digter Maxim Gorki i at holde offentlige Foredrag, fordi han rejste rundt i De forenede Stater med en Elskerinde, mens hans lovlige Hustru sad hjemme i Rusland. — John Hicks stemplede dette som hysterisk Snobberi hos Amerikanerne. Men derimod protesterede Jakob Knudsen paa det kraftigste, idet han paa sin sædvanlige haandfaste Maade tog Sagen fra den økonomiske Side og gik i Rette med dem, der talte flot om fri Kærlighed uden at tænke paa det reelle Pengetab, den paaførte Kvinderne.

„Jeg hører selv til dem,“ skrev han, „som mener, at den nuværende Ægteskabslovgivning er forældet. Ja, jeg tror, at Kærligheden engang med Tiden vil og maa

blive en akkurat lige saa privat Sag som Religionen, — jeg mener: som Religionen allerede burde være det. — Jeg mener ganske vist, at den livsvarige Kærlighed er langt den mest lykkebringende, og at derfor (heldigvis) det livsvarige Ægteskab vil holde sig, trods alle Lovforandringer, blandt adskillige Mennesker; men jeg mener tillige, at denne Kærlighed er en Undtagelse, som Staten ikke kan bygge nogenting paa. — Jeg antager, det engang vil komme dertil, at Staten lønner Mødrene for deres Børns Underhold og Opdragelse. Og jeg haaber, den vil indskrænke sig hertil, og at den ikke (paa socialistisk Vis) selv overtager Børneopdragelsen, thi i saa Fald vilde jeg rigtignok foretrække selv den mest forældede Ordning og finde de nuværende Forhold vidunderlige i Sammenligning med det nye. Overtager Staten Børneopdragelsen fra den spæde Alder, da er dermed den truende Maskinisering af Menneskeheden fuldbragt.“

„Men først naar dette er ordnet, først naar Kvinden har faaet Staten til Forsørger i Stedet for Manden, — kan der blive Retfærdighed i at løse Forholdet yderligere mellem Mand og Kvinde. Indtil da vil næsten al Friheds-Tale paa dette Punkt være skjult eller aabenlys Uret med Kvinden. — Saa snart Talen er om Forsyndelser mod Ejendomsretten i Almindelighed, faar Forhandlingen altid et alvorligt Præg, og den offentlige Mening er fast i sine Domme. En Tyv er en Tyv, det vil sige et Udskud, hvilke økonomiske Theorier man end hylder. — Naar Talen derimod er om det seksuelle, behager man sig enten i lunefuld, munter Skæmt eller i dystert „sædelige“ Betragtninger. Og man glemmer, at Sagen for de fleste Kvinder er og maa være et vigtigt økonomisk Anliggende — fremfor alt dette.“

„Det er endnu slet ikke blevet det samme: at bedrage en Kvinde og at bedrage en Mand; det viser sig blandt andet i denne taabeligt stemningsfulde (æsthetisk-lystige eller moralsk-bedrøvelige) Tone, hvormed man

behandler Forholdet mellem Kønnene i den almindelige Diskussion, uagtet det rummer Kvindernes alvorligste, økonomiske Anliggende. Var det Mandfolkernes Penge, det drejede sig om, skulde man nok træffe en mere saglig, forretningsmæssig Tone.“

I Henhold til denne Betragtning er Amerikanernes Adfærd imod Gorki meget berettiget, fordi han har begaaet et Brud paa den bestaaende Ægteskabslovgivning, som de ikke vil godkende.

„Jeg veed godt,“ slutter Knudsen, „at Lovbrud kan være heroisk. At det kan bero paa en tragisk Konflikt mellem Fordringen om Livets Fremgang og om Lovens Ubrydelighed. Men i saa Tilfælde ytrer det heroisk-tragiske sig netop deri, at Helten for Livets egen Skyld maa lide sin Straf, skønt han dybest set har Ret, og at Samfundet bør straffe ham, fordi han efter Loven har Uret.“

„Dog heller ikke dette Tilfælde synes mig at foreligge her. Jeg mener, at som Forholdene her var, maatte for Gorki hans Kærlighedsaffære være noget ganske uvedkommende og underordnet. Det var Ruslands Frihed og Fremtid, han skulde virke for i Amerika. Men under disse Omstændigheder var der netop det samme stemningsfuldt-fjottede i hans Handlemaade, som lyser En i Møde fra hans Portræt. Hvad skulde hans Elskerinde dog med paa den Tur for!“

De samme Synsmaader fremsatte Knudsen i et Par andre Artikler, da „Politiken“ bragte en Enquête om det interessante Ægteskabsspørgsmaal, der var rejst. — Men da Knudsens Tanker først rigtig var sat i Gang, kunde han ikke nøjes med mindre end at skrive en hel Bog til Sagens Belysning, og saaledes opstod Romanen *Inger*, der udkom i Efteraaret 1906.

Heri fremstilles det, hvorledes en ung Kvinde, der forlader sin Mand for at leve sammen med den, hun oprindeligt har givet sit Hjerte, med Rette maa lide derfor. Fordi hun bryder Samfundets „Moral“, mister hun sin (borgerlige) „Ære“, og det nytter kun lidt, at

hun i sin „Samvittighed“ føler, at hun har handlet af ædle Grunde.

Det er Jakob Knudsens Mening, at det under vore Samfundsforhold er en stor Brøde, Inger begaar. Og han har villet fremhæve dette tydeligere ved i andre Henseender at fremstille hende som en redelig Kvinde med en skøn Natur. Men dette gjorde, at Dydsdragonerne saae fejl ad hans Øjemed og i høje Toner lastede den umoralske Roman, han her havde skrevet.

Dengang som før maatte Knudsen lide under, at hans moralske Anskuelse afveg fra de almindelige. Der er intet Omraade, hvor det er farligere at sætte sig op imod det nedarvede. Man kan meget dristigere pille ved de religiøse Overleveringer end ved de moralske. Og Samfundets selvbestaltede Vogtere agter kun lidet paa, om det er for at nedbryde eller for at forbedre Livets Grundsætninger, at de ny Tanker fremsættes.

Miskendelsen af Tendensen i „Inger“ kan dog noget undskyldes med, at der i Udmalingen af hendes Elskov er brugt en blød Pensel, som nok kan gøre Emnet farligt for ubefæstede Læsere. Bogen er, som Jakob Knudsen selv lejlighedsvis ytrede, ikke skrevet for Konfirmander, og han har selv udelukket den fra Folkeudgaven af hans Romaner og Fortællinger, som han planlagde i sit sidste Leveaar.

Dens Udelukkelse kan dog ogsaa hænge sammen med, at han som ældre ikke var helt tilfreds med Bogens Grundtanker. Han havde i „Inger“ digtet nogle Lærdomme fra sig, som han vist ikke senere fastholdt uden væsentlige Ændringer.

I øvrigt var det en Svaghed ved denne Tendensroman, at den var bygget over en Theori og manglede egentlig Livskærne. Inger selv er en opdigtet og mere uvirkelig Person end de Kvinder, man plejer at gøre Bekendtskab med i Knudsens Bøger. Og denne Hovedmangel opvejes ikke ved de smukke Livsbilleder fra Barneaarene og fra Sønderjylland, som indflettes i Romanen, ikke heller ved dens alvorlige Tale om

„Guds Solskin“ og om Menighedens aabne Døre selv for dem, der bliver dømt af den borgerlige Moral.

Med alle sine Svagheder vil „Inger“ dog altid øve en særlig Tiltrækning paa dem, der igennem Digtningen søger en Forstaaelse af Digterens personlige Udvikling. — Vi ser her Jakob Knudsen paa Overgangen fra den djærve Individualisme, som han før havde gjort sig til Talsmand for i Liv og Digt, til den stærke Samfundsbevidsthed, der nu var ved at gro op i ham. Men denne Overgang hører paa det nøjeste sammen med hans ændrede Livsforhold. Han, der en Gang havde følt sig som en Udstødt, der trodsigt forsvarede sine Handlinger mod hele Verdens Dom, var nu ved at blive en meget anset Borger, hvem det ligefrem var modbydeligt at se Folk gøre offentlig Skandale uden alleryldigste Grund.

Han var med andre Ord ved at blive udpræget konservativ, og dette kommer tydeligt frem i hans følgende Bøger.

*

I Aaret 1907 skrev han Romanen *Fremskridt*, som af flere Grunde maa regnes blandt hans bedste Værker. Men Titelen er ment ironisk. Det var i Virkeligheden Konservatismen, han nu traadte i Marken for.

„Fremskridt“ ligger midt i Rækken af hans Værker og viser os hans Evner i Middagshøjden. Han er nu fuldmoden som Kunstner, uden at man mærker Svind i hans digteriske Forraad. Nær ved de halvhundrede staar han i sin bedste Kraft, hvor det gælder Behandlingen af et Emne som det, han her har taget for sig: et Samfundsspørgsmaal, hvor det mandige Syn paa Livets sociale Brydninger giver Digtet Inspiration. — Jakob Knudsen var saa virkelighedstro i al sin aandelige Syssel, at han aldrig, som saa mange andre Poeter, stræbte efter at spille ung i Alderdommen eller kvinkelerede om Elskov med synkende Røst og ryttende Fingre. — Han var færdig med Ungdommens

Lidenskaber og satte nu hele sin Kraft ind paa saadanne Spørgsmaal, som først bliver af væsentlig Betydning for Folk i den modne Alder.

I „Fremskridt“ er Helten en Mand paa over tresindstyve Aar, Møller Ejler Andersen Borrevad, og det som fremkalder Digterværkets tragiske Spænding, er Brydningen mellem hans gode gammeldags Syn paa Samfundslivet og de ny sociale Retninger, der vil endevende Liv og Tankegang hos de jydsk Bønder.

Første Kapitel giver en kostelig Beskrivelse af et „Middagsselskab“ hos en af de store Bønder i Solbjerg Sogn. Det er første Gang, de prøver Selskabeligheden i denne Form, og det er latterligt at læse om de ufri-villige Forsyndelser mod den fremmede Dannelse, som den ene efter den anden gør sig skyldig i. Det hele har en komisk Virkning, der ikke staar tilbage for den i Fader Holbergs Komedier. Man fristes til at tænke: Havde Jakob Knudsen altid brugt det rige Lune, han her udfolder, til at kæmpe imod det moderne Livs Daarskaber, saa havde han maaske udrettet mere, end der kom ud af de bitre, næsten knarvorne Angreb, han i sine sidste Leveaar rettede mod den løse Tidsaad.

Men læser man videre i „Fremskridt“, kommer man i Tanker om, at det alligevel ikke er nok med den lystige Satire. Der gives ogsaa Stof til et alvorligt Sørgespil i Slægtens saakaldte Fremskridt, og Jakob Knudsen var netop Manden til at drage Hovedlinjerne af dette gennem sin Roman.

Det tragiske samler sig i Borrevads Person. Han er en køn gammeldags Storbondetype med et udmærket Hjem, hvortil Forfatteren har hentet mange Træk fra sit eget i Faderens Præstegaard. Som en god kristelig og dansk Mand lever Borrevad et jævnt og opbyggeligt Liv sammen med sine Børn og Tjenestefolk, og den Læsning af Ingemanns historiske Romaner med tilhørende Folkesange, som han holder i Gang hver Vinter, lokker ogsaa adskillige Naboer til at give Møde.

— Dette Hjem er det aandelige Midtpunkt i Solbjerg Sogn, og Borrevad har tillige faaet Haand i de fleste Sager, som angaar Sognets samlede Befolkning. Han er Sogneraadformand, Leder af Foredragsforeningen osv. — Kun de andre Storbønder er han paa Kant med. De mindre Gaardmænd og Husmændene slutter sig godt om ham, og han er en udmærket Husbond i sin gammeldags, anselige Gaard.

Men saa dumper der en lille nygrundtvigiansk Kapellan ned i Sognet og sætter alting paa den anden Ende. — I sin udvortes Optræden minder han stærkt om en nu afdød, meget afholdt Præst i Nordjylland. Men hans aandelige Indhold har Knudsen gjort til en forvirret Blanding af Grundtvigianisme, Georgeisme og Radikalisme, der kun saa nogenlunde sammenholdes af hans glædesstraalende, paa sin Vis meget vennesæle Personlighed.

Denne Mand vinder snart Flertallet af Sognets Smaafolk for sig ved en Mængde løs Snak om Kærlighed og Retfærdighed. — Naar man læser omhyggeligt, vil man se, at Knudsen ikke angriber Henry Georges Tanker. Han lader det staa ved sit Værd, om de rummer en god Løsning paa Samfundets brændende Spørgsmaal. Men det er den løsagtige Omgang med Georges Samfundslære, som han vil ramme paa samme Maade som den pjattede Misbrug af Kristi Lære om Kærlighed.

Til sidst kommer Borrevad til at staa næsten ene i sin Kamp for gammel ærlig Levevis i Sognet, og det mest tragiske er, at han selv delvis forskylder sit Nederlag, skønt han kæmper redeligt for en god Sag, — fordi han er ikke saa lidt herskesyg og paaholdende.

Men da der sker en Ulykke paa hans Gaard, som staar i Forbindelse med hans hidsige Selvhævdelse, brister det stivsindede i ham, han bliver blød om Hjertet som et Barn, og alting kommer atter i den gode Gænge indenfor Hjemmets Døre. Samtidig forbedres

ogsaa Forholdet til andre Folk i Sognet, som efterhaanden har faaet alle de onde Følger af Præstens pjattede sociale Snak at mærke, og der glimter saaledes et lille Haab om, at Aanden fra Borrevads Hjem igen kan komme til at raade i en videre Kreds. Men til Gengæld maa han finde sig i, at den kønne gammeltdags Samfundsorden med sit aristokratiske Præg afløses af et mindre smukt, men mere tidssvarende Demokrati.

Herom siger Borrevads gode Ven, Højskoleforstander Holm, der i det hele er Talsmand for den sunde Fornuft: „— Jeg tror ogsaa, at Aristokratiet, — naar det ellers er virkelig jordgroet og folkeligt, — betegner Sommertid i Menneskehedens Udvikling, Demokratiet betegner Efteraar. Saa der er visselig ingen Grund til at falde i Henrykkelse over, at vi i vore Dage glider nærmere og nærmere hen mod Socialismen. Men paa den anden Side maa vi jo ikke glemme, at Efteraaret er ikke mindre naturnødvendigt end Sommeren, og at det vilde være ganske meningsløst, især for en Mand, der vilde virke med aandelige Midler, at prøve paa at standse den sociale Udvikling i sin Gang. Man vilde kun ødelægge de aandelige Virkemidler derved. —“

Da Borrevads Søn Martin gør Indvending imod, at hans Fader altid taler nedsættende om Socialisterne, men derimod ret venligt om Bondearistokraterne, naar de kun ikke skaber sig efter fremmede Skikke, svarer den vise Højskolemand: „Ja — vort Bondearistokrati — de danske Gaardmænd — har nu foreløbig ikke saa lidt mere Sans for det Aandelige og derfor ogsaa for det Hele, end Socialisterne har. Hvordan disse samme Bønder vil arbejde derfor, det er jo naturligvis en anden Sag.“ — „Det er det unægtelig!“ mumlede Martin. —“

„„Aa ja, saamænd!“ sagde Borrevad en Stund efter. „Et er dog godt: at det aandeliges Frembrud og Frem-

gang, her og dær hos de enkelte, er saa nogen-
lunde uafhængig af Aarstiderne, baade de sociale og
de naturlige og de menneskelige.“ —“

Det har øjensynlig været Knudsens Hensigt at give gamle Borrevad selv en Del af Skylden for de ulykkelige Forhold, der opstaar omkring ham. Han skal staa for Læserne som en retskaffen og gudfrygtig Mand, der dog er altfor stædig og egensindig til at vælge de rette Midler i Kampen.

Men Hovedindtrykket bliver dog, at han er Forfatterens andet Jeg. Og naar man læser, hvad Jakob Knudsen omtrent samtidig sagde og skrev paa egen Regning, saa kan man ikke nægte, at han næppe var et Gran mindre stædig eller harmfuld over Udviklingens Gang end Borrevad.

Han har givet Efterverdenen Lejlighed til at skønne derom ved i 1908 at udgive en Samling Taler og Afhandlinger, som han kalder Livsfilosofi, og som væsentlig er en Frugt af hans stadige Virksomhed som Foredragsholder.

Naar Jakob Knudsen fremdeles brugte flere Efteraars- og Vintermaaneder til at besøge Foredragsforeninger i alle Landets Egne, var det ikke alene af økonomiske Grunde, og heller ikke blot for at besøge gamle Venner, men ogsaa fordi han vidste, at han paa denne Maade fik sine Tanker udbredt i endnu videre Kredse end gennem Bøger og Blade.

Den store folkelige Foredragsvirksomhed har fremkaldt en Slags „mundtlig Literatur“ med en langt større Kundekreds end den trykte. Naar en Taler har udarbejdet et folkeligt Foredrag og holder det paa forskellige Steder i alle Landets Egne, kan han godt gøre Regning paa, at det høres af henved en Snes Tusind Mennesker, og mange Gange vil disse faa et mere levende Indtryk af hans Tanker end ved at læse derom i hans Bøger. Der opstaar ogsaa let en livlig Forhandling efter et saadant Foredrag, — for ikke at tale om,

at „mindre Aander“ maaske paatager sig at bringe dets Tanker endnu videre omkring i Krogene ved deres Foredrag og Skrивerier.

Folk i Hovedstaden har ikke rigtig faaet Øjet op for dette Forhold, der i det daglige Liv stadfæster Grundtvigs Lære om det levende Ords Fortrin for det, der skrives i Bøgerne. — Men Jakob Knudsen kendte godt nok Fordelen ved det mundtlige Foredrag og vilde derfor ikke opgive dette vigtige Middel til sine Tankers Udbredelse.

Ogsaa som Foredragsholder kom han ind i faste Vaner og udarbejdede gerne hver Sommer to nye Foredrag, som han saa holdt rundt omkring i Landet paa den følgende Efteraarsrejse. — Af disse prøvede Foredrag har han meddelt et Udvalg i Livsfilosofi, og da han har angivet Aarstallene for deres Tilblivelse, kan man lige saa sikkert følge hans Udvikling i konservativ Retning ad denne Vej som gennem Rækken af hans Romaner.

I Aaret 1908 skrev Knudsen ingen større Prosafortælling, men udgav derimod et Slags dramatisk Læredigt, som han kaldte: „Varulven, en Nutidsskilddring i Scener og Samtaler.“

Dette ny Forsøg i „den højere Digtetekunst“ var i Formen mere vellykket end de foregaaende. De rimfri Vers faldt bedre end de rimede, han før havde skrevet, og Samtalerne var sindrigt ordnede til et Hele, der sluttede godt og nøje om Digtets Grundtanke. Men Forsøget paa at gøre en Idee til det skabende og bærende i Værket er alligevel faldet noget magert ud. Hvad Goethe eller Henrik Ibsen formaaede, laa ikke for Jakob Knudsen, der netop som Ynglingen i Digtet kun var sig selv, naar han holdt sig til Jorden med Himlen over og ikke „svævede“ i det tomme Rum.

Varulven er en aldrende Levemand, Hallberg, som bliver sig selv ulidelig, fordi han altid „spejler sig“,

aldrig kan handle eller drømme uden at fordoble sig og blive Tilskuere ved, hvad han foretager sig. Ondet stammer fra, at han ikke har fulgt den gamle Regel: bed og arbejd! men har jaget løst efter Lykken, som han forgæves venter at finde i Livsnydelserne.

Denne Mand træffer paa Pontonbroen mellem Aalborg og Nørre-Sundby en ung frisk Vendelbo ved Navn Svend, der kommer for at søge Plads paa en Gaard Vesten for Aalborg. Hallberg forelsker sig i ham og tager ham til sig for at leve Livet een Gang igen ved at følge denne Ynglings fortsatte Udvikling. Han sparer ikke Penge paa sin unge Ven. Han lader ham nyde Tilværelsen paa alle Maader for at se, hvilke Virkninger det har paa hans Sind. Men han anstrenger sig forgæves paa at faa Svend løsrevet fra sit sunde Forhold til Virkeligheden og barnlige Forhold til Gud, — for at bringe ham til „at svæve“, som han selv har gjort.

Omsider er det nær ved at lykkes, men da forfærdes Svend saaledes over de sataniske Orgier, han føres ind i, at han flygter fra Varulven og faar Hjælp af en dansk Præst i Paris, der minder stærkt om Morten Larsen.

Det er Jakob Knudsens gamle Tanker om Menneskets Forhold til Idealerne, som her har faaet sin klarreste Form. Ny er kun Hallbergs „Selvspejling“ og hans altid modtagende, nydende, udsugende Venskab med den unge Svend.

Der maa indenfor Knudsens egen Erfaring ligge lignende Sjælsforhold, siden han saa energisk har søgt at klare dem i Kunst, og siden han i de følgende Aar stadig vender tilbage til „Selvspejlingens“ Ulykke. Men da jeg ikke er klar over Kilden til denne Side af hans Tankeliv, skal jeg ingen Antydning gøre af de Oplevelser, der muligvis ligger til Grund derfor.

Efter denne Vandring gennem Sjælens ideale Verden vendte Jakob Knudsen tilbage til den ydre Verdens Realisme og tog atter fat paa en stor Roman om Nutidens sociale Foreteelser.

Den bestandige Borgerlighed, som nu prægede hans Stilling i Samfundet, gav sig ogsaa Udtryk i hans Arbejdsmaade som Forfatter. Med den største Regelmæssighed skrev han herefter hvert Aar en Roman, som næsten altid fyldte nøjagtig 20 Trykark og udkom i September Maaned. — Men var hans udvortes Virksomhed saaledes regelbunden, var der dog stadig frisk Glød i den jævnt fremskridende Række af hans Værker. Digtingens indre Liv gav sig Udslag i næsten voldsomme Ytringer, der snart frastødte, snart begejstrede Læserne, og hvert Aar rejste ny Strid om de Paastande, han fremsatte.

Mens han i Sommeren 1909 skrev paa Lærer Urup, lod han et anseligt Hus opføre paa en Grund, han havde købt ved Birkerød Station. Han havde nu Raad til fast Bosættelse og foretrak dertil Birkerød, fordi det laa nærmere ved København end Hillerød, som ellers tiltalte ham meget paa Grund af sine smukke Omgivelser. — Men ogsaa Birkerød ligger jo kønt og husede tilmed adskillige Minder fra hans første Ungdom, som det ikke var ham ukært at opfriske paany.

Det svarede godt til Jakob Knudsens Væsen, at han endelig en Gang blev Selvejer. Men dette at bygge Hus i en Stationsby førte hans Tanker stærkt ind paa Nutidens urolige Samfundsforhold. Det styrkede hans Følelse som Statsborger, men skærpede ogsaa hans Kritik overfor alt, hvad der kunde gøre Tilværelsen utryg for bosatte Folk, der havde Hus og Hjem at værne om.

Og netop i de samme Aar var der meget, som kunde ængste et alvorligt Menneske, der var tilbøjelig til at holde stærkt paa det bestaaende.

Det store Sammenbrud i September 1908, da en

Mand, der nylig havde siddet i Kongens Raad som øverste Værge for Lov og Ret i Landet, maatte melde sig selv til Politiet som Bedrager i største Stil, gav alle retskafne Folk en modbydelig Følelse af Samfundets Brøst. Der var mange, der sagde, som Cigarmager-svenden i „Lærer Urup“: „Det er pjask-raaddent det hele.“

Men for en Mand som Jakob Knudsen, der havde grundmuret Respekt for Redelighed i Pengesager, og som i næsten overdreven Grad takserede Folk derefter, var denne Skandale særlig rystende.

Paa samme Tid omtrent foregik der flere raa Overfald og Mord paa Kvinder, og i det ene Tilfælde blev Gerningsmanden som mindreaarig og svagtbegavet dømt mærkværdigt mildt. Man talte om, at han efter et Par Aars Forløb atter kunde være paa fri Fod og maaske øve ny Voldsgerninger.

I Anledning af disse Forbrydelser og Domme var der mange Demokrater, der offentlig forsvarede den udviste Lemfældighed. Flere Aviser prækede en Humanitet imod de raa Voldsmænd, som i Virkeligheden blev meget hensynsløs overfor de fredelige Medlemmer af Samfundet. Forbryderne blev undskyldte og beklagede, mens hele Skylden væltedes over paa den bestaaende storborgerlige Samfundsorden. Det vilde være brutalt, sagde man, at straffe Misgerninger strengt, som havde deres Aarsag i en forsømt Opdragelse, en daarlig Arbejds løn og et inhumant Fattigvæsen.

Man mindes vel ogsaa endnu, hvorledes de milde Fortalere for „Samfundets Stebørn“ slog om i de bitreste Anklager, naar det gjaldt en Lærer, som havde slaaet en Dreng i Skolen, eller en Sygeplejerske, der havde været lovlig striks imod et genstridigt Plejebarn.

Midt under dette Uvæsen, som først Verdenskrigen synes at have faaet Bugt med, skete den forfærdelige

Ulykke paa Sicilien, hvor mange Tusende Mennesker satte Livet til under et voldsomt Jordskælv. Humanitetens Forkæmpere tabte Mund og Mæle overfor en saa kæmpemæssig Tilintetgørelse af Menneskeliv, og mange af dem, der havde talt paa en løs Maade om Guds Mildhed og Kærlighed, vidste ikke deres levende Raad til Udlægning af dette Værk af den Almægtige. — Men for Jakob Knudsen var der ligefrem noget velgørende ved dette haardhændede Vidnesbyrd om Naturens ubarmhjertige Vælde.

Han anmeldte i Juni 1909 Morten Pontoppidans Kirkepostil i Politikens Kronik og greb Lejligheden til en foreløbig Opgørelse med „den humane Kristendom“, som var ham saa vederstyggelig.

Han paataler, at de, der misbruger Kristendommens Tale om Guds Kærlighed, i Almindelighed fremstiller Skaberen „som en gammel, huldsalig Bedstefader og ikke som en Fader.“

„En Bedstefader fylder og fordærver gerne sine smaa Børnebørn med Sukkergodt og Kæleri. En Faders Opdragelse er ikke mindre streng, end den er kærlig. Og Guds Strenghed er selvfølgelig den, at han lader sine Børn mærke Lovens Ubrydelighed, Loven for Skabningen, „Naturens Lov“. — Hvis han ikke holdt strengt herover, vilde maaske alt Menneskenes Forhold til ham forvandle sig til rent verdsligt Tiggeri om at erholde Dispensationer fra Lovens Ubrydelighed. Trods det, han daglig lader Livet vise Menneskene tilrette i saa Henseende, er alligevel den allerstørste Part af, hvad der kalder sig Kristendom, ikke andet end Barnebarnets uvorne Tiggeri overfor sin Bedstefader, ikke Barnets Lydighed mod Faderen.“

Derfor har det gjort ham saa godt at opleve den store Ulykke paa Sicilien. Ja, han drister sig til at sige derom: „Noget af det friskeste, der er sket i min Levetid, er Jordskælv i Messina. Midt i Nutiden, der raadner op af Humanitet, viser han sig, som han er, den Gamle, evigfrisk, fuldkommen „inhuman“. —

Han vil dog vise, ogsaa ved en ekstra Lejlighed, hvor meget de passer paa ham, de vandle Egenskaber, som hans verdsligsindede Dyrkere tillægger ham. — — Nej, Guds Kærlighed bestaar deri, at han forener vort Hjerte med sit Hjerte, at han fylder det med Evighedens Fred — i Lykke og Ulykke, i Liv og Død, hvordan saa Verden og Forholdene skaber sig; hans Barmhjertighed er den, at han trods vor Synd, nemlig vor infame Løgnagtighed, tager Bolig i vort Hjerte som den evige Sandhed og Virkelighed. — —“

De samme Tanker udvikler han fyldigere og mere anskueligt i *Læreren Urup*. Og den voldsomme Kraft, hvormed de fremsættes, viser bedst, hvor stærkt de har ligget Forfatteren personligt paa Sinde.

I det hele er der ingen af Jakob Knudsens Bøger, der er skrevet med saa galdeblandet Blæk som denne. Han har været i ondt Humør over Tidens Vanart og har ladet det funkke frem Gang paa Gang i sin Fortælling.

Det forekommer mig, at selve Bogens Navn, med de to mørke U'er i Titelen, maler noget af det tunge, uvejrsagtige Sind, der har udladet sig i den. Jakob Knudsen har næsten været for vred til at skrive kønt. Der er baaret for meget af hans Væmmelse over Tidens Usselhed ind i Skildringen. Flere Steder lyder de strenge Taler ligefrem som Skændepreakener eller hvasse Avisartikler.

Men paa den anden Side stadfæster „Læreren Urup“ den gamle Sætning, at Vreden kan gøre Vers. Der er kommet en Fart i Fremstillingen, en Klang i Haanen, som lægger Glans over de mørke Livsbilleder, og først og fremmest: vi møder her et mandigt Hjertelag, der bruser af Harme og skummer af Vrede.

Der er en Grundtone i denne Bog, som kan vække Beundring hos en æsthetisk Kritiker, men som lyder dobbelt tragisk for en Vens Øren, fordi den vidner om, at Jakob Knudsen er ved „at blive uenig med den timelige Lykke.“

Lærer Urup, som med Rette har givet Bogen Navn, er en Mand efter Digterens Hjerter med mange solide Evner og Egenskaber, der synes at blive sjældne i vor maskingjorte Tid. Han er en tragisk Skikkelse, fordi han værges om Idealer, der er i rivende Tilbagegang, og føler sig ensom blandt Nutidens Mennesker. Han gyser næsten selv for den Foragt, de vækker hos ham. — Hvor havde alt dog været anderledes i hans Barn-domstid! — „det var, som om der egentlig ogsaa kun i hine fjerne Dage havde eksisteret Ærlighed og Ægt-hed mellem Mennesker. Hvor var dog næsten alle Forhold og Mennesker fjottede og tarvelige nu, syntes han.“

Urup jubler, som sin Digter, over den Aabenbaring af Guds Vælde, der sker i Jordskælvet, som tilintet-gør hundred Tusind Mennesker. Men han tilføjer i sin Tanke: „— bedre næsten, om jeg selv havde været med blandt de hundred Tusind.“

Dette vilde være Udtryk for en Livslede, der kun var uhyggelig, dersom der ikke bagved laa en sikker Tro paa Evigheden.

Som sig hør og bør, er Spørgsmaalet om Børneopdragelsen fremme i første Linje i denne Bog, der har Navn efter en Børnelærer. — Urup kender til Gavns den Kunst at faa Børnene til at lyde og at lytte. Han samler hele sin Skolevisdom i følgende korte Begreb: „Det er de to Ting, det hele drejer sig om: fortælle og befale!“

I Reglen kan han styre Flokken ved sin rent per-sonlige Myndighed. Der fortælles ikke, at han slaar. Børnene veed knapt, om han gør det eller ej. Men Mu-ligheden derfor skal dog være aaben. — Der fortælles om en anden stakkels Lærer uden Myndighed, at han ikke tør slaa, fordi han engang har faaet en Drengs Næse til at bløde og derfor har modtaget streng Ordre fra Myndighederne til aldrig at røre Børnene. — Ja-kob Knudsen, der selv havde faaet adskillige „Haands-rækninger“ i sin Barndom, var selvfølgelig en Fjende

af den Blødsødenhed, der gør enhver Lussing til Afskedsgrund for Læreren. Men han foretrak — lige saa selvfølgelig — den Myndighed, der kunde styre Flokken uden Slag.

I saadanne Fag som Læsning, Skrivning og Regning driver Lærer Urup Undervisningen med streng Orden. Men naar han skal fortælle Bibelhistorie eller Danmarkshistorie, saa faar Friheden Lov at raade i den Grad, at de Børn, der ikke har Lyst til at høre, frit kan gaa ud paa Legepladsen saa længe. — Det er dog en sjælden Undtagelse, naar en enkelt, nykommen, Elev fjerner sig i Historietimen. — Urup forstaar saaledes at fængsle alle Børnene med sine Ord, at de hænger ved hans Læber, sørger eller jubler med dem, han fortæller om.

Han bruger selv de tillidsfulde Ord om sin Fortælling: „Jeg vil tage mig paa at gøre Børnene saa forelskede i Danmark og Danmarks Historie, saa de skal glemme al anden Forelskelse, indtil de er fyldt atten Aar.“

Men for at naa denne aandelige Virkning maa der være fuld Frihed: — „Man skal tale til dem i fuld og uindskrænket Frihed — for dem som for en selv. Ellers er det hele umuligt.“ Ad denne Vej kan man faa Magt til at forme de unges Sind. „— „Naar Børnene er blevne nogle Aar, er det jo heller ikke nok hverken med at kæle for dem eller straffe dem. Skal man virkelig faa dem lydige og dannelige, maa man have erobret deres Fantasi, saa man er bleven en Slags Konge i deres Verden, derved at man med sit Ord nyskaber den for dem.“

Ved dette Middel gør Lærer Urup saa godt som muligt Skolen til en Erstatning for det aandelige Hjemliv, som altfor mange Børn savner hos deres Forældre. Saadanne Børn kommer til at føle Skolen som deres egentlige Hjem, — ligesom Patriarken Jakob syntes, at hans egentlige Hjem var hos Gud, da Verden blev ham for trang.

Lærer Urup hylder fuldtud den Livslære, Jakob Knudsen gennem sin Fader havde taget i Arv fra Grundtvig, at der i Haandens Verden maa gælde en gennemført Orden og Tugt, men i Aandens Verden fuldkommen Frihed, — eller som Grundtvig udtrykker det i sit „Rimbrev til nordiske Paarørende“:

Frihed for alt, hvad der stammer fra A a n d,
Som ikke ændres, men arges ved Baand. —
Bundet kun være det glubende Dyr,
Som i sit Svælg vil det ædle begrave!

Men mod denne gyldne Regel synder vor Tid paa det mest oprørende efter Urups Mening. — „Hvor er Verden da ogsaa bleven utrolig bagvendt,“ siger han, „at man gav Frihed paa Frihed — ud i det rent tøjlesløse, — dær, hvor Lov og Orden og Bundethed var absolut nødvendige, — men paa det aandelige Omraade, hvor der burde være grænseløs Frihed, dær bandt og strammede og snærede man, dær indførte man Lov og fastsatte Regler. Ja, man skulde jo virkelig tro, at der var Mennesker, hvis Hensigt det var, at gøre Folket fuldkommen aandløst, rent dyrisk eller rettere maskinmæssigt, og som havde set deres Snit til at blive de ledende ved Skolevæsenets Ordning.“

Det aandløse Skolesystem har en fuldgyldig Talsmand i Inspektør Daaschou, som er den mest gennemførte, „maskingjorte“ Gliedermann, Jakob Knudsen nogensinde i sin Harme har fabrikeret, — „en rigtig Slavesjæl af en Husmandsdreng, en eller anden snottet Wolle Thamsen fra Daaskov, der nu, med megen Statshjælp, havde perfektioneret sig til at blive aandelig Slavefoged, — stift, spidst tilstudset Skæg, tætklippet Skalp over det runde Kranium med dets veltillavede Hjernegrød i, — parat, mobil i enhver Henseende, kendende Pædagogiken og de dertil hørende Apparater, som en Tandlæge kender det menneskelige Gebis og sine blankslebne Instrumenter, der ligger i Rad paa Arbejdsbordet. Og saa: uden Sammenhæng med

noget levende i Tilværelsen. Fremmed, ugudeligt, kunstigt, livløs som et udstoppet Bæltedyr i et Museum.“

Jeg haaber, denne mesterlige Afmaling af en „Fremtidstype“, som alle gode Mennesker maa korse sig for, vil brænde sig saa fast i vore Lovgiveres Bevidsthed, at de sparer det lille danske Folk for at faa den virkeliggjort ved Hjælp af en ny Skolelov!

Denne Inspektør, der selv er Fritænker, kan naturligvis ikke tilstede, at det gøres til en fri Sag, om Børnene vil høre Urup fortælle Bibelhistorie eller ikke. Paa dette Spørgsmaal maa derfor den gæve Skolemand tage sin Afsked — for at prøve, om der maaske indenfor Folkehøjskolen skulde være Alburum og Frihed nok for hans Virkemaade.

Fra denne Skildring af Lærer Urups mandige Kamp imod Børneskolens Ødelæggelse, som danner Romanens Kærne, vender Forfatteren Blikket til Samfundslivet for at paavise de onde Følger af den daarlige Opdragelse, der i Almindelighed bliver Tidens Ungdom til Del.

De falske Ideer, som blandt andet har fordærvet Skolen, udbredes især — efter hans Mening — ved Statskirken, der giver et kraftløst, kristeligt Skin til den offentlige Sædelære, og Aviserne, der altid er tilstede med Undskyldninger og Forsvar for Forbryderne som Samfundets Stebørn. — Men der peges ogsaa paa en tredje Kilde til Elendigheden, nemlig den almindelige Valgret, som fremkalder et utilbørligt „Fiskeri efter Pøbelens Stemmer“. — „Hvad var i det hele den offentlige Mening nu til Dags andet end det samlede, øredøvende Raab og Skraal efter Vælgerstemmer! Hvilken lovløs, forvirret Sammenblanding og Henflyden af alt i Stemmeriets blakkede Møddingpøl!“

Men Jakob Knudsen nøjes ikke med almindelige Tordenprækener over Samfundets gradvise Forringelse gennem den voksende humane Kultur med kristeligt Skin. Han giver nogle overmaade kraftige Eks-

empler paa dens Virkninger i de enkelte Individier, — lidt pænere hos Præstesønnen Bjarke og helt raat i Fattigmandsbarnet Skov-Johan. Dette Udyr voldtager og myrder en skikkelig ung Pige, slipper ud af Forbedringshuset efter et Aars Forløb, fortsætter sine Forfølgelser og bliver endelig skudt af en behjertet Mand, der maa lide en haard Straf, fordi han ved denne Selvtægt bøder paa Øvrighedens skændige Lemfældighed.

I den voldsomme Skildring af Menneskedyret og hans Ugerninger faar Forfatterens Sind en Lindring for den Harme og Modbydelighed, der havde været nær ved at gøre ham led ved Tilværelsen. — Og det er, som om han ved at digte det onde fra sig, er kommen i en Slags Galgenhumør, som skaber en rent fantastisk Slutning paa den tunge Roman.

Han lader nogle Tugthusfanger, som er paa Friluftsarbejde og derunder nyder en usandsynlig Frihed, efter nogle højst uhyggelige Løjer sætte Ild paa Præstegaarden, hvorved den stakkels pjattede Mildhedsprædikant med sin Kone og slemt uopdragne Børn brændes inde.

Mens Skov-Johans Udaad skildres med fuldt Virkelighedspræg, er der ikke saa lidt Romantik over Tugthusfangernes Færd. Den virker som et forvovent Satyrspil ovenpaa Livets mørke Tragedie og kaster et let rødtligt Skær over Bogens næsten altfor tunge Livsindhold.

Men en dybere Lindring finder Forfatteren i Betragtningen af Guds vældige Vilje, der med sin lovfaste Udvikling griber ind i Menneskenes Forhold og hindrer dem i at opløses i ren Fordærvelse. — „Der er ingen,“ siger han, „der straffer saa nøje, saa mildt og saa strengt som Gud, — det vil sige, som Livet straffer.“ — Guds Hjerte staar altid aabent for os; men lige saa sikkert tugter hans Haand os, hver Gang vi forbyder os mod de Love, som gaar gennem Tilværelsen.

Gang paa Gang udtaler Lærer Urup sin Fryd over

Jordskælv i Messina. — Da den blødsødne Præst spørger, hvorledes han dog kan glæde sig over hundrede Tusind Medskabningers Undergang, svarer han: — „Aa, jeg sørgede lige saa meget som De over Begivenheden selv — det vil sige: ingen Ting i Forhold til Sagen. Men jeg jublede, jeg jublede — — at kunne tro paa Gud og paa Guds Kærlighed — — og saa endda have sit Sind frit — have Naturens og alle aabne Himles uendelige Frihed.“ —

Man kan ikke vente, at Fritænkere skal finde andet end Barbari og Pessimisme i saadanne Udtalelser. Men kristne Mennesker maa dog kunne sætte sig ind i den Glæde over det evige Liv, der ligger bag dem.

*

Foreløbig havde Jakob Knudsen lettet sit Sind ved at skrive denne store Nutidstragedie i Romanstil.

Det skønner man blandt andet af, at hans næste Roman, *To Slægter*, der udkom i Efteraaret 1910, genspejler et anderledes mildt Vejr i hans Sjæl, ret som en dugfrisk Morgen efter en natlig Torden.

Denne Gang har han vendt sig fra den pinagtige Nutid til Fortidens rige Minder og paa den kærligste Maade skildret de to gode danske Slægter, hvorfra han stammede gennem sin Fader og sin Moder.

Jeg skal ikke dvæle ved Indholdet her, da jeg saa rigelig har benyttet det i første Kapitel af denne Levnedstegning. Men jeg vil kun gøre opmærksom paa, at Jakob Knudsen ved at sysle med disse Minder fik en bedre Indsigt i, hvad han skyldte sine Mødreneæt, end han nogensinde før havde haft. Det lærte ham tillige, at et mildere og gladere Syn paa Livet ikke behøvede at bringe en Mand længere bort fra Sandheden. Derfor kunde han ogsaa lægge saa meget af sit eget Hjemlivs Lykke ind i denne Bog om de gamle Hjem, at der ligefrem skinner Sol i Stjerne deraf.

Fra den Tid, da han havde skrevet „*To Slægter*“,

saae han med meget større Sympathi paa den Boisen-
ske Slægt end før, og det var ham en særlig Glæde i
sit sidste Leveaar at gæste et af dens værdigste og
elskværdigste Medlemmer, gamle Frede Bojsen paa
Rødkilde.

I Aaret 1911 udkom *Rodfæstet*, der trods sit væg-
tige Indhold minder mere om en Roman i gammeldags
Betydning end noget af hans andre Skrifter. Den er
fuld af spændende Begivenheder. Mord og Selvmord
mangler naturligvis ikke. Men det hele er stillet fjer-
nere fra Digterens Person end de foregaaende Roma-
ners Indhold og virker derfor ikke saa trykkende som
især „Lærer Urup“.

Grundtanken, som han har villet belyse, og som
har givet Bogen Navn, er den, at et Menneske intet
er og intet magter uden i Kraft af den Natur, hvoraf
det er groet op. Præstekonen, Fru Katrine Gluud, er
en helt umoralsk Kvinde, men hun er rodfæstet i Ly-
dighed og Ærefrygt for sine Forældre. Gennem dem
staar hun i umiddelbar Pagt med den friske, djærve
nordjydske Folkenatur, og i Kraft af den hviler der
en vis Skønhed over hendes Væsen og Livsførelse
trods de stygge Forbrydelser, hun gør sig skyldig i.

Hendes Mand, den gamle Pastor Gluud, er paa den
anden Side en ædelsindet, men næsten naturløs Selv-
spejler, hvis Væsen derfor gør et sygeligt og uskønt
Indtryk. Men Knudsen har dog — undtagelsesvis —
givet denne reflekterte Gamling meget af sin Medfø-
lelse. Han har villet vise, at selv de, der har tilsat
deres naturlige Vækstliv, gennem en Barndom uden
Lydighed og en Ungdom fuld af Forstillelse, kan frelse
deres Livs Kærne ved at rodfæste sig i Gud. Af denne
Mands Væsen er, efter hans eget Vidnesbyrd, kun
Roden tilbage; men den sidder trygt gemt i Evighe-
dens Muld.

Det er sjældnen lykkedes Jakob Knudsen at give saa
godt et Sjælebillede af et Menneske, der er saa for-
skellig fra ham selv som den gamle Pastor Gluud. I

mine Øjne er det ham, der bringer os det uundværlige gode Selskab i denne Bog.

Men højbaaren er dog ogsaa Fremstillingen af Kappellanens Liv i Juleugen efter Præstens Drab. — Jakob Knudsens stadige Tanke om Fred med Gud, midt under Verdens Ustyr og Syndens Rasen, har her faaet sit aller forvovneste Udtryk. Denne Drabsmand siger efter at have præket med stor aandelig Kraft i Kirken: „Guds Hjerte stod mig aabent, men mit Menneskeliv vilde ikke vide af mig at sige. Derfor vil jeg ikke leve længer her i Verden, for jeg kan ikke; jeg vil bøde for min Brøde med mit Liv, og jeg vil hjem til Gud. Hos ham kan jeg være, og jeg har Lov dertil. Her paa Jorden har jeg forbrudt min Ret.“

*

„Rodfæstet“ er den sidste lødige Nutidsroman, Jakob Knudsen fik skrevet. Hvad han gav i En Ungdom og Den Gang, maa mildest talt kaldes tyndt Øl ovenpaa saadanne Værker som „Fremskridt“, „Lærer Urup“, „To Slægter“ og „Rodfæstet“. — Men derimod er der mange, der vil sige, at Humlen dog kom tilsidst, da han skrev sine to Bøger, Angst og Mod, om Martin Luther.

I al Fald er det et værdifuldt og ejendommeligt Værk, han har frembragt til Martin Luthers Minde. — En historisk Roman har jo gerne en Hage ved sig, og det især, naar Romanens Helt ogsaa hører til den virkelige Histories Hovedskikkelser. — Det gaar som Regel bedre for Digteren, naar han gør en historisk Bifigur til Midtfigur i Romanen. — De virkelige Stormænd bliver saa let forringede ved Fantasiens Udstafferinger, og de, der kender og elsker dem fra Barndommen, vil aldrig kunne tilfredsstilles helt ved den Belysning og Tildigtning, der stammer fra en anden Mands poetiske Opfattelse.

I dette Tilfælde drejer det sig endda om en histo-

risk Person, der i manges Øjne er den ypperste, der har levet i de sidste fem Hundrede Aar, — en Guds og Folkets Mand, hvis Livsgerning har haft afgørende Indflydelse paa mange Millioners Tanker og Følelser.

Naar det alligevel er lykkedes helt vel for Jakob Knudsen at skrive sine Fortællinger om Martin Luther, saa ligger Grunden i, at disse to Mænd var dybt beslægtede. Derfor misklæder det ikke Luthers historiske Skikkelse, hvad Jakob Knudsen digter om ham. Og derfor kunde det aldrig falde Knudsen ind at skrive andet om Martin Luther, end hvad der er i Samklang med hans inderlige Forstaaelse og Ærbødhed for den store Kirkefader.

Men derfor kan „Angst“ og „Mod“ heller ikke opfattes som Romaner, der lader sig sidestille med Knudsens andre Digterværker. Her er Digteren traadt i en højere Sags Tjeneste, hvor Tro og Fantasi sammen smelter paa lignende Maade som i Grundtvigs „Paaskeliljen“.

Disse Bøger er væsentlig set en Forkyndelse af de Grundtanker, som Digteren har tilfælles med sin Helt, og de er skrevne mere til Opbyggelse end til æstetisk Nydelse. Derfor har mange Kristne, der ellers ikke veed at paaskønne Knudsens Digting, kunnet glæde sig over dem. Derfor har ogsaa vore Kirkehistorikere kunnet erkende, at der med disse Værker var givet en værdifuld ny Belysning af den historiske Martin Luther.

Jakob Knudsen havde altid ønsket at kunne bruge sin Digtekunst i Historiens Tjeneste. Af Hensyn til Børgernes Afsætning havde han hidtil holdt sig til saadanne Nutidsemner, som kunde regne paa en stor Læsekreds. Men han vilde helst have grebet dybere ned i det historiske Menneskeliv.

Da han — saa sent som i 1912 — øjnede en Mulighed for, at han kunde faa en af de Hæderslønninger for Lærde og Kunstnere, som der nu og da fables om her i Danmark, skrev han til mig, at dette vilde gøre

en mærkelig Forandring i hans Tilværelse, — „ogsaa med Hensyn til den Form, jeg turde give min Poesi — uden Hensyn til Sælgeligheden, som næsten nødvendiggor Roman-Formen. Indholdet vilde naturligvis forblive det samme. Men Sujetterne vilde maaske blive historiske.“

Der laa jo saa meget af hans Barneglæde i Historien, som han kendte den fra sin Faders Fortællinger, at han vel kunde mene sig egnet til at genføde Emner derfra med fuldt poetisk Liv. — Han havde desuden fra sin Højskoletid bevaret en historisk Anskuelse af Folkelivet, der nok kunde fortjene at udføres i større Sammenhæng.

Da han i sin Tid havde lært Cromwell at kende, slog det ham, at den engelske Folkelighed hos denne historiske Helt var som en højere og friere Udfoldelse af den samme Menneskenatur, som her til Lands findes rene hos vore Bønder.

Senere kom han til at se paa Morten Luther med de samme Øjne. I ham var Bonden kommen til Ære i det tyske Aandsliv.

Det var i hans Øjne en ydmygende Forskel mellem det lille danske Folk og dets store Frænder i Vest og Syd, at vi satte den hjemlige Bondedannelse i Blaa-taarn med Leonora Christina Ulfeldt, mens den i England blev hævet paa Herskersædet med Oliver Cromwell, og i Tyskland kom til at præge hele Rigets Aandsliv med Morten Luther.

Ved at fremstille denne saksiske Bonde og Bondesøn kunde Jakob Knudsen give et verdenshistorisk Mønster for den folkelige Dannelse, som han kæmpede for at bringe i højere Agt herhjemme. — Og personligt droges han mod denne Opgave, fordi han følte sit sjælelige Frændskab med den store tyske Reformator.

De havde tilfælles den kraftige Bondenatur, den strenge Opdragelse i Lydighed og den urolige Samvittighed. De var ogsaa fælles om den Erfaring, at Troen

paa Guds Ord var det eneste, der kunde bjerge en Sjæl, naar Samvittigheden blev syg.

Paa dette Grundlag kom de til at ligne hinanden slaaende i Ydre og Indre, i Natur og i Gudsforhold. Jakob Knudsen var virkelig „en dansk Morten Luther“, uden at „Kraften“ behøvede „at regnes fra“. Men han kom paa Grund af sin Livsskæbne til at virke paa et andet Felt end Luther. Han blev ingen Kirkehøvding, men han blev en djærv og myndig Talsmand for sand Menneskelighed i vort Forhold til Gud og Verden.

Naar man læser Jakob Knudsens Bøger om Morten Luther, møder man først og fremmest Knudsen selv deri. Men dette forvrænger ikke Billedet af Luther, fordi Ligheden er saa stor imellem dem. Knudsen har ejet en Nøgle i sit eget Væsen til Forstaaelse af Luthers Liv, som maaske ingen anden havde Mage til. Derved har hans Luther-Bøger faaet videnskabelig, historisk og psykologisk Værdi ved Siden af den poetiske, som de har, uafhængig af den historiske Virkelighed.

Angst og Mod, der udkom i 1912 og 1914, blev modtagne med mere samstemmig Ros end noget af hans tidligere Værker og blev særlig sat højt af saadanne Læsere, der ikke paa egen Haand havde dannet sig noget levende Billede af Morten Luther. Men ogsaa de, der i Forvejen var fortrolige med det historiske Emne og derfor ikke kunde undgaa at se Mangler i denne særegne Udførelse deraf, var som Regel villige til at erkende, at det her var lykkedes godt for Jakob Knudsen at give en stor historisk-poetisk Levnedstegning af Luther.

Men dette Værk kostede ogsaa sin Forfatter grumme meget. De, der stod ham nær, fristes til at sige, at han satte sin bedste Kraft og næsten sin Sjælesundhed ind derpaa.

Han gjorde et meget stort Arbejde med at skaffe sig de nødvendige historiske Oplysninger dertil, sad i lang Tid daglig paa de københavnske Bibliotheker og læste vistnok mere hjemme, end han havde gjort i mange Aar.

Men værre var det, at hans Syssel med Luthers Angest, Skrupler og Sjælekval fyldte hans eget Sind med en Mængde pinlige Tanker af samme Art. Han havde vel haabet at digte sine syge Ængstelser fra sig ved at behandle dem i Værket om Luther, men han digtede sig tværtimod saaledes ind i dem sammen med Luther, at han siden aldrig fik Fred for dem mere.

Det er sandsynligt, at hans Sindslidelser i de sidste Leveaar havde andre Kilder, at der var noget i hans Samvittighedsliv, der ikke kunde komme i Ligevægt, og at der var legemlige Svagheder, som afgav en gunstig Jordbund for de sygelige Tanker, han altid havde været hjemsøgt af.

Men han selv og hans Nærmeste var dog enige om, at Arbejdet med „Angst“ og „Mod“ tog Modet fra ham og indgød ham en Angst, som han aldrig forvandt.

Hvis dette er rigtigt, giver det unægtelig disse Bøger en dyrekøbt Værdi, som man maa haabe, at den danske Læseverden vil vide at paaskønne.

*

Da Knudsen ikke kunde overkomme at gøre anden Del af sin Luther-Bog færdig i 1913 og nødig vilde lade Aaret gaa hen uden at udsende et Skrift som sædvanlig i September Maaned, skrev han i det Aar en ny Nutidsroman, som han kaldte *En Ungdom*.

Man mærker dog paa denne Bog, at han har haft sin bedste Kraft samlet paa et andet Arbejdsfelt. Den er kun et Udenomsarbejde og savner meget af det organiske Liv, der plejede at være i hans Fortællinger.

Dette hænger ogsaa sammen med, at Jakob Knudsen paa det Livsomraade, hvorfra Emnet er hentet, kendeligt var ved at ældes — og arges, mens han i sit indre Liv og sit Hjemliv vedblev at være hjertefrisk til det sidste, trods Sygdom og sjælelige Lidelser.

Som Borger i Samfundet blev han udpræget reaktionær i Slutningen af sit Liv. Det forekom mig, at

han ikke alene var gammeldags, men ligefrem gammelmandsagtig i sit Præg. Man maatte tilbage til Holbergs Jeronimus for at finde hans Mage i knarvoren Bitterhed over Tidens Vanart. Han blev hypokonder under sin Gigtsvaghed og kunde buldre overfor yngre Venner, naar deres Meninger var ham imod. Stundom blev hans Sorg og Vrede saa dyb og stærk, at man maatte søge bag om Holberg og sammenligne ham med en tragisk Olding som Kong Lear; thi det var viselig ikke Spøg, naar han i sin naturlige Vælde gav sin Harme frit Løb i en Samtale.

Med sin altid vaagne kritiske Sans følte han selv, at Skylden for hans Græmmelse over Livsforholdene ikke udelukkende kunde lægges paa Menneskeslægtens Tilbagegang, den maatte for en Del søges i hans eget Sind. Men denne Erkendelse kunde dog ikke dæmpe den Modbydelighed ved Tilstanden i Danmark, hvorunder han ligefrem stønnede, og som forbitrede ham mange personlige Forhold, der før havde været ham til Glæde.

For hans kraftige Fantasi samlede al vort Folks Elendighed sig i den Holdning, det store Flertal, og mange af hans nærmeste Venner, indtog til Forsvars-sagen.

Det er ikke for meget sagt, at Jakob Knudsen i sin Ungdom og Manddom stod uden Deltagelse for denne vigtige Folkesag. Han havde aldrig været Soldat, og hele hans Tankeliv var saaledes knyttet til det personlige, at de offentlige Sager i det hele spillede en meget underordnet Rolle for hans Bevidsthed.

Som sin Faders Søn og som folkelig Grundtvigianer regnede han sig uden videre Overvejelse til Venstre, særlig den Fløj deraf, som havde C. Berg til Fører. — Til Bergs „rene Venstre“ hørte jo de fleste oplyste Bønder i Jylland. — Estrup, Nellemann osv. var jo øjensynligt ufolkelige. — Men han tog aldrig Parti med den Lidenskabelighed som vi andre Unge i Provisorismens Dage. — Han regnede mig, som dengang

ikke var saa lidt med i den politiske Kamp, for sin Vejleder i slige Spørgsmaal, fordi han troede paa mit sunde Omdømme. Naar han som Askovlærer kom i Forlegenhed med sine Borgerpligter, naar det for Eksempel gjaldt et Valg eller Tegning af en Aktie i „Morgenbladet“, fulgte han trøstigt mit Raad.

Da Kampen samlede sig for og imod Københavns provisoriske Befæstning, stod han fremdeles i Vestres Lejr, men uden at gøre Spørgsmaalet til en personlig Samvittighedssag. — Han kunde, temmelig langt ind i sin Manddomsalder, sige til mig: „Hvad er det, vi siger om Københavns Befæstning? Hvordan imødegaar vi Provisoristernes Tale derom?“

Men da han var rykket ind i Fyrerne, fik han pludselig et nyt Syn paa denne Sag. — Den første Tilskyn-delse kom vistnok under den russisk-japanske Krig, hvis Gang han fulgte med levende Interesse. Karl Lar-sens Skrifter om den japanske Aand gjorde Jakob Knudsen begejstret for deres mandige Idealisme, som jo dengang af mange blev stillet op som Modsætning til den blødsødne, fredsvenlige Humanisme i Evropa.

Det var dog først den Agitationsbølge, der gik over Landet i 1908—09, da Forsvarssagen af politiske Grunde kom saa stærkt frem i den offentlige Forhand-ling, som greb Jakob Knudsen og førte ham over paa et nyt Standpunkt til Sagen. — Ved samme Tid var det, han byggede sit Hus i Birkerød, som netop ligger i det Strøg, der vilde blive raseret ved en Fæstnings-krig. Dette gjorde ham noget nervøs, og da han fæ-stede Lid til alle de Rygter, som Højremænd i de Dage udsprede om et venteligt Overfald paa vor værgeløse Hovedstad, kom han til at se paa Byens Befæstning som en Livssag, og kom derved til at se paa os, der havde en anden Mening, som svagsindede og lunkne Fædrelandsvenner. Det blev tilsidst næsten en Prøve paa Manddom og Danskhed for ham, om man i For-svarsstriden stillede sig paa deres Side, som vilde ofre

mest for Fæstningen og talte højest om Kamp for Fædrelandet.

Det var ham derfor en virkelig Hjertesorg, at hans gamle Venner indenfor Højskolen saae med andre Øjne paa denne Sag, og han sparede dem ikke for de skarpeste Skoser, baade privat og offentlig.

Jakob Knudsen plejede at skæmte med, at hans nærmeste Venner var de fire B'er: Balslev i Ubberup, Begtrup i Hillerød, Bredsdorff i Roskilde og Brücker i Aagaard. Og alle disse fire var imod Højre i Forsvarssagen! — Der maatte jo være noget galt ved deres Grundtvigianisme. Havde de ikke forvandlet Folkesagen til lutter Ord? De var jo næsten ikke Mandfolk!

Saadanne Tanker blev de bærende i hans Bog *En Ungdom*. — Han vægrer sig i en Efterskrift imod at have villet afbilde nogen enkelt af de nævnte Mænd i Eigil Spöhr, som ganske vist er den fæleste Frasemager. Men der var ikke mange Læsere, som ikke henførte Skildringen til den ene eller den anden af de omtalte B'er, og deri havde de væsentlig Ret.

Paa en saadan Ærgrelse over gamle Venner kan der imidlertid ikke laves nogen god Roman. „*En Ungdom*“ faldt mat ud. — Men der er dog Afsnit i den, som højner sig til værdig Digtning. — Jeg vil i saa Henseende fremhæve meget af det, der fortælles fra Niels Andersens Hjem. Hos dette Genbillede af Forfatteren findes der tillige værdifulde Vink med Hensyn til Højskolegerningen, der ikke bør overses paa Grund af den falske Fremstilling, Romanen giver af andre Højskolemænds Syn og Virksomhed.

*

Jeg tror ikke, Knudsens bitre offentlige Angreb gjorde noget dybt Skaar i hans gamle Venners Følelser overfor ham. Men for ham selv blev det tungt, at han en Tidlang havde svært ved at døje deres Selskab.

— Han fik ganske vist til modsat Side en stor Flok Beundrere som Erstatning. Men sandt at sige satte han ikke disse nye Venner saa højt som de gamle. — Det blev derfor en trykkende Følelse hos ham, at han udenfor sit Hjem kom til at staa mere og mere ene, og han sagde oftere til mig, som han dog aldrig kunde eller vilde bryde med, at han ligefrem følte sig gammel paa Grund af disse Forhold.

Til sidst brød den Sygdom frem, der øjensynlig havde haft sin Del i hans voksende Tungsind. — Fra Foraaret 1914 kunde han ikke længer magte sine sygelige Tanker. Skruplerne, der fra Ungdommen af havde været ham den største Plage, lejrede sig nu tæt om hans Sind og lod ham næsten aldrig i Fred. Tit var han værgeløs i deres Vold, og kun hans udmærkede Hustru kunde bringe ham menneskelig Hjælp i mange vaandefulde Timer.

Samtidig plagedes han af Gigten i næsten alle mulige Former. Hans store, tunge Legeme blev ham en Byrde. Men den værste Tyngsel var dog den, der laa paa hans Sjæl.

Denne Sygdomstilstand begyndte omtrent samtidig med Verdenskrigen, og det var mærkeligt at se, hvorledes de store Bekymringer, han i Fredstiden havde næret for sit Lands og sit Folks Skæbne, næsten helt forsvandt, da den virkelige Fare for alles Øjne truede Danmark. Han saae paa Krigen som en velgørende Udløsning af de Onder, der havde samlet sig i den falske Kulturs elendige Tid. — Men naar han nu ikke længer talte bittert om sine gamle Venners Meninger eller i det hele var saa ivrig i Forsvarssagen som før, saa hang det ganske vist sammen med, at hans syge Sind ikke mere kunde nære samme Deltagelse for offentlige Anliggender som før.

Der var en stor Trøst for Jakob Knudsens Venner i den Kendsgerning, at han under sin Sygdom blev underlig mild og kærlig stemt imod dem igen.

I Fremskridt siger den gamle Borrevad, da

hans Stivsind og Kraft er brudt af Ulykken: „Det er, ligesom jeg var helt opløst. Saa velsignet! Jeg maatte kunne strækkes og trækkes og bøjes, og det, der er i Stykker, maatte kunne gro sammen, ligesom paa et Barn. —“

Den Udtalelse kunde anvendes paa Jakob Knudsen selv i hans sidste Levetid. Det var, som Gjorden brast om hans rige, stærke Væsen. Han kunde vanskelig holde sammen paa sine Følelser og Tanker. Han kunde sige om de sære Ængstelser, han fik: „Ja, vidste jeg ikke selv, at de er sindssyge, saa var jeg sindssyg.“ — Der var noget meget gribende ved at se ham værgeløst lægge sit Hjertes Tanker blot. — Men hvor var det ikke et rigt Livsindhold, et herligt Hjertelag, man derved kom i umiddelbar Berøring med. — Og hvor var det opbyggeligt at være Vidne til, hvorledes hans Gudstro voksede og klarede sig midt under de voldsomme Kampe med Ondskabens aandelige Hær under Himlen, som han saa tit maatte føre.

Jeg har aldrig været taknemligere over mit Venskab med ham end i disse sidste Tider af hans Liv, hvor det var, som Guds Haand strakte og bøjede ham for at gøre ham til et Barn i Troen.

Det altfor skarpe Skel, han havde draget mellem Kristendom og Hedenskab her i Verden, den afgjorte Mistillid, han havde næret til Kristendommens Ægthed, naar den viste sig paa de blandede Omraader, stod vistnok i dyb Sammenhæng med hans egne indre Anlæg. — Maaske var dette medvirkende til, at han i sine sidste Leveaar ikke kunde faa Fred for sine Ængstelser, undtagen naar han tyede allerinderst ind, hvor han var vis paa at mødes med Gud i Ordet. — I al Fald blev han i den Grad afhængig af dette inderlige Møde med Gud, at han kun deri følte sig bjerget for sjælelig Undergang.

I den Hilsen, han sendte Mellerup Valgmenighed ved Jubilæet i 1915, skrev han med stor Aabenhjertighed derom: „— Jeg er et af de Mennesker, som er i Guds

Vold, paa Naade og Unaade, enten jeg vil eller ej. Jeg kan godt gøre ugudelige Ting og være fuld af ugudelige Tanker; men jeg kan ikke løbe fra ham, jeg er lænket til hans Fodskammel som en Træl eller som en Hund. Folk, der er stillet saadan, de maa tro paa Guds Kærlighed, de maa eje den grænseløst, uden alle Betingelser. Thi har man den ikke grænseløst, da kan straks Djævelen komme og drive sit Gøglespil; han kan skabe sig til en Lysets Engel, ja, han kan, i vor Synsforvildelse, sætte sig paa Guds Trone og efterabe Guds Stemme. Da gælder det, at Troen paa Guds grænseløse Kærlighed kan sprænge vore Lænker og jage den Onde bort fra Tronen og lægge os som Guds Børn i Hans sande Faderfavn.“

Med saadanne Tanker gik Jakob Knudsen herfra.

Det var et sjælden rigt og dybt bevæget Menneskeliv, der sluttede, da han døde Søndag Morgen den 21. Januar 1917. — Maatte det danske Folk gøre god Brug af alt, hvad der med ham blev skænket det!

INDHOLD

	Side
To Slægter	5
Barndomstiden	29
Overgangsalderen	49
Studiaarene i København	71
Højskolelærer i Askov	102
Valgmenighedspræst i Mellerup	145
Foredragsholder og Forfatter	184
Forfatterbanen	217
